Aurel J. Istrate

EXERCIȚII CU CHEIE

LIMBA ROMÂNĂ. NORME, STILISTICĂ, EXERCIȚII

EDITURA POLIROM

Scanned with OKEN Scanner

Coperta: Angela Rotaru Serbenco

Editura POLIROM, B-dul Copou nr. 3
P.O. BOX 266, 6600, Iaşi, ROMÂNIA

Copyright © 1997 by POLIROM CO S.A. Iaşi
ISBN: 973-9248-61-6
Printed in ROMANIA

Scanned with OKEN Scanner

Aurel J. Istrate

EXERCIȚII CU CHEIE

LIMBA ROMÂNĂ.
NORME, STILISTICĂ, EXERCIȚII

POLIROM
Iași, 1997

Scanned with OKEN Scanner

CUVÂNT ÎNAINTE

Lucrarea se doreşte a fi un auxiliar la îndemâna elevilor din gimnazii şi licee, în vederea pregătirii curente, dar şi pentru examenele de capacitate, de bacalaureat ori de admitere în licee, colegii şi facultăţi.

În egală măsură, ea se adresează educatorilor, învăţătorilor şi profesorilor de limba şi literatura română, pentru lucrul la clasă sau pentru pregătirea examenelor de grade didactice şi de perfecţionare.

Structura lucrării urmăreşte principalele nivele (sisteme) ale limbii: fonetic, lexical, morfologic şi sintactic; punctuaţia şi ortografia sunt aici tratate separat, în detaliu, întrucât lucrările similare apărute până în prezent fac doar referiri sumare la acestea, expediindu-le în câteva cuvinte.

Componenta stilistică îşi are motivaţia şi în opinia lui Tudor Vianu, potrivit căreia limbajul are o dublă intenţie: *tranzitivă* – emiţătorul comunică un mesaj, şi *reflexivă* – acelaşi emiţător se comunică pe sine, exprimându-şi atitudinea personală faţă de comunicarea tranzitivă.

Cele aproximativ patru sute de exerciţii contribuie la verificarea, sistematizarea şi consolidarea noţiunilor teoretice, avînd grade diferite de dificultate, în funcţie de diversele categorii de cititori.

Cheia exerciţiilor asigură rezolvarea a circa o treime din exerciţii, de regulă a celor mai dificile.

Menţionăm că definiţiile părţilor de vorbire, ale părţilor de propoziţie şi ale subordonatelor corespunzătoare sunt extrase din *Gramatica limbii române*, ediţia a II-a, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1963.

Mulţumim pe această cale tuturor celor care ne-au încurajat şi ne-au susţinut în realizarea acestei lucrări, inclusiv conducerii editurii şi redactorului-coordonator.

Cititorului acestei cărţi îi adresăm cuvintele înţeleptului cărturar Miron Costin: „Puternicul Dumnezeu [să-i dăruiască] după aceste cumplite vremi... să aibă vreme şi cu cetitul cărţilor... că nu ieste alta şi mai frumoasă şi mai de folos în toată viiaţa omului zăbavă decâtu cetitul cărţilor... Citeşte cu sănătate această a noastră cu dragoste osteneală."

Autorul

Scanned with OKEN Scanner

SIGLE ŞI ABREVIERI

AAp.	=	propoziţie subordonată apoziţională
Ac.	=	acuzativ
adj.	=	adjectiv
adv.	=	adverb
art.	=	articol
AT	=	propoziţie subordonată atributivă
atrib.	=	atribut
CA	=	propoziţie subordonată completivă de agent
C. Cum.	=	propoziţie subordonată circumstanţială cumulativă
CD	=	propoziţie subordonată completivă directă
C. Ex.	=	propoziţie subordonată circumstanţială de excepţie
CI	=	propoziţie subordonată completivă indirectă
C. Instr.	=	propoziţie subordonată circumstanţială instrumentală
circ.	=	circumstanţial
CL	=	propoziţie subordonată circumstanţială de loc
CM	=	propoziţie subordonată circumstanţială de mod
CNS	=	propoziţie subordonată circumstanţială consecutivă
CO	=	propoziţie subordonată circumstanţială opoziţională
compl.	=	complement
CR	=	propoziţie subordonată circumstanţială de relaţie
CS (F)	=	propoziţie subordonată circumstanţială de scop (Finală)
C. Soc.	=	propoziţie subordonată circumstanţială sociativă
CT	=	propoziţie subordonată circumstanţială de timp
CŢ	=	propoziţie subordonată circumstanţială condiţională
CV	=	propoziţie subordonată circumstanţială concesivă
CZ	=	propoziţie subordonată circumstanţială de cauză
D.	=	dativ
D.E.R.	=	*Dicţionarul Enciclopedic Român*
D.E.X.	=	*Dicţionarul Explicativ al Limbii Române*
dir.	=	direct
D.O.O.M.	=	*Dicţionarul Ortografic, Ortoepic şi Morfologic*
E.p.s.	=	element predicativ suplimentar
G.	=	genitiv
G.A. 2	=	*Gramatica Limbii Române*, ediţia a II-a, Editura Academiei Române
indir.	=	indirect
interj.	=	interjecţie
Î.O.O.P.	=	*Îndreptarul Ortografic, Ortoepic şi de Punctuaţie*
m.	=	masculin
N.	=	nominativ
n.	=	neutru
n.p.	=	nume predicativ
num.	=	numeral
P.C.O.	=	*Proverbe şi cugetări despre omenie*
pers.	=	persoană

Scanned with OKEN Scanner

pl.	=	plural
p.n.	=	predicat nominal
PP	=	propoziţie principală
PR	=	propoziţie subordonată predicativă
prep.	=	prepoziţie
pron.	=	pronume
p.v.	=	predicat verbal
SB	=	propoziţie subordonată subiectivă
sg.	=	singular
subst.	=	substantiv
V	=	vocativ
vb.	=	verb

Scanned with OKEN Scanner

PARTEA ÎNTÂI

FONETICA

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL I

NOŢIUNI GENERALE DESPRE FONETICĂ

Sextil Puşcariu considera că limba este „mijlocul obişnuit de comunicare organizată a gândurilor, preocupărilor şi simţirilor noastre prin viul grai"[1].

Preocupări în domeniul ştiinţei limbii se regăsesc la cronicarii moldoveni, la eruditul savant-domnitor Dimitrie Cantemir şi la corifeii Şcolii Ardelene.

Prima gramatică aparţine lui Dimitrie Eustatievici Braşoveanul : *Gramatica rumânească* – 1775 (lucrare manuscrisă), tipărită abia în 1969, de N.A. Ursu, la Bucureşti.

Până la editarea *Gramaticii Limbii Române*, apărută în 1963, sub egida Academiei Române, în ţara noastră s-au publicat numeroase cărţi în domeniu, fiecare dintre ele asigurând progresul lingvisticii româneşti.

O contribuţie esenţială în domeniul foneticii au avut-o academicianul Alexandru Rosetti şi Boris Cazacu, Liviu Onu, Ion Coteanu şi alţii (vezi bibliografia).

Fonetica este o disciplină a ştiinţei limbii care studiază limbajul articulat.

Sunetele articulate sunt produse prin vibrarea aerului expirat prin intermediul plămânilor, traheii, laringelui şi al coardelor vocale. La acestea se adaugă : glota, epiglota, faringele, dinţii, apoi limba, buzele, fosele nazale, maxilarele.

Sunetele articulate se clasifică astfel :

1. *Consoane* (sunete produse de curentul de aer fonator care întâlneşte în cale diferite obstacole).
2. *Vocale* (sunete produse fără ca jetul de aer să întâlnească vreo piedică în calea lui).

Alexandru Rosetti ajunge la concluzia că „Sistemul vocalic al limbii române comportă şapte timbre vocalice aranjate în triunghi :

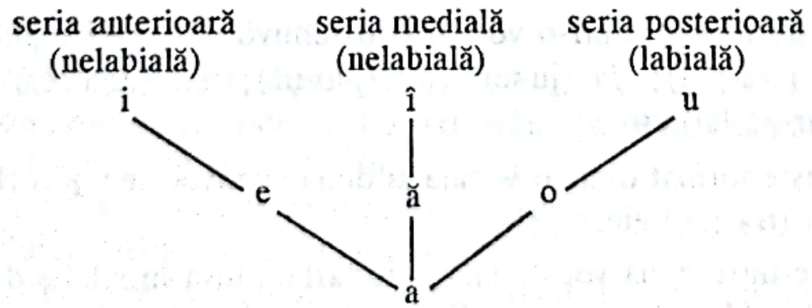

Timbrele vocalice *ă* şi *î*, specifice limbii române şi care separă limba română de celelalte limbi romanice, s-au constituit în cursul evoluţiei istorice a limbii, în condiţii particulare"[2].

---

1. S. Puşcariu, *Limba română*, vol. I, Bucureşti, 1940, p. 217.
2. Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, vol. I, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1960, p. 63.

Cu alte cuvinte, vocalele limbii române sunt:

- deschisă: *a*;
- închise: *î*, *i*, *u*;
- semideschise: *e*, *o*, *ă*.

În privinţa sistemului consonantic, Al. Rosetti distinge anumite „opoziţii consonantice distinctive:

Surd – sonor: bat – pat, viu – fiu, dare – tare, zar – sar.
Opoziţia sonoră – surdă e utilizată rar înaintea unei consoane.
Ocluziv – neocluziv: pier – fier, dare – rare, tură – sură.
Labial – nelabial: pat – dat, pare – care.
Nazal – nenazal: nor – dor, mal – bal.
Lichidă – nelichidă: rai – tai, lat – dat"[1].

Consoanele limbii române se clasifică după mai multe criterii, dar având în vedere scopul lucrării de faţă, ne vom limita doar la locul de articulare: bilabiale – *b*, *p*, *m*; labio-dentale – *f*, *v*; dentale – *d*, *n*, *t*, *s*, *r*, *t*, *z*; prepalatale – *č*, *ǧ*, *š*, *ž*; palatale – *chi*, *ghi*; velare – *g*, *k*; laringala *h*.

Când apropierea limbii de palat e mai puternică, iar durata expirării este mai mică decât la vocalele corespunzătoare, *e*, *i*, *o*, *u* sunt *semivocale*: me̯argă, alei̯, zbo̯ară, tablou̯.

Cea mai mică unitate fonică se numeşte *fonem*; acesta contribuie la diferenţierea cuvintelor şi a formelor gramaticale aparţinând aceluiaşi cuvânt.

Dacă vocalele sunt silabice, ele putând forma singure o silabă (e-lev, a-dun, i-coa-nă), semivocalele sunt nesilabice, întâlnindu-se în diftongi şi triftongi.

„Limba română distinge, prin urmare, foneme vocale, foneme semi-vocale şi foneme consoane, atât din punct de vedere articulator-acustic, cât şi funcţional: e(i) şi o(u) în *lupi̯* şi *lupu̯* (regional), be̯ata, co̯ada, de exemplu, din punct de vedere opoziţional (şi, deci, funcţional), nu sunt identice nici cu *y*, *w*, nici cu *i*, *u*, nici cu *e*, *o*. Ele alcătuiesc categoria propriu-zisă a fonemelor semi-vocale, pe când *y* şi *w* sunt consoane"[2].

Observaţie. Prin *y* şi *w*, Al. Rosetti notează semivocalele *i* şi *u*, denumite şi *semi-consoane*.

Diftongul este format dintr-o vocală şi o semivocală: *i̯e* (i̯e-pu-re); *ai̯* (tai̯); *e̯a* (se̯a-ra); *oi̯* (a-poi̯); *i̯u* (i̯u-te); *u̯ă* (plo-u̯ă); *o̯a* (do̯a-re); *au̯* (dau̯); *ii̯* (fa-lii̯); *ăi̯* (zur-gă-lăi̯) etc.

Triftongul este format dintr-o vocală şi două semivocale: *i̯o̯a* (li̯o̯ar-că); *e̯au̯* (ve-ne̯au̯); *i̯au̯* (tră-i̯au̯) etc.

Hiatul apare între două vocale alăturate, aflate însă în silabe diferite (pi-on; a-e-roplan; tablo-ul; co-o-perare; fi-inţă; vi-o-riu; du-a-litate; di-a-grama).

Silaba este sunetul sau grupul de sunete caracterizat printr-un singur accent.

1. Al. Rosetti, *op.cit.* pp. 65-66.
2. *Ibidem*, p. 66.

Silabele pot fi:

– deschise (terminate în vocală): ca-sa; e-lev;

– închise (terminate în semivocale sau consoane): doi̯-că; ră-mân; căr-turar; ca-dou̯.

De asemenea, silabele pot fi accentuate şi neaccentuate:

„Lá-cul có-dri-lór al-bás-tru
Nú-feri gál-beni îl în-cár-că." EMINESCU

În limba română, accentul este mobil, putând fi întâlnit la începutul (cása), la mijlocul (armáta) ori la sfârşitul cuvintelor (mergând).

Materializarea grafică a fonemelor se realizează prin litere, care – la rândul lor – formează alfabetul limbii, când sunt aşezate într-o anumită ordine: *A, Ă, Â, B, C, D, E, F, G, H, I, Î, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, Ş, T, Ţ, U, V, W, X, Y, Z.*

Despărţirea cuvintelor în silabe se bazează pe câteva situaţii, care au dus la stabilirea unor reguli:

- două vocale alăturate se despart, formând silabe diferite (e vorba aici de vocalele în hiat): desu-et; de-o-dorant; cri-o-genie.
- dacă o semivocală se află între două vocale, formează silabă cu vocala următoare: ba-ia; plo-uă; ro-iuri.
- diftongii şi triftongii fac parte din aceeaşi silabă: trę̯a-bă; pu-tę̯au̯.

În privinţa consoanelor intervocalice, se disting situaţiile următoare:

- o consoană intervocalică formează silabă cu vocala următoare: a-*la*-*mă*; o-*ra*-*şe*.
- două consoane intervocalice se despart, făcând parte din silabe diferite: a*l*-*bi*-ne; ca*r*-*te*.

(Dacă a doua consoană este *l* sau *r*, amândouă consoanele trec la silaba următoare: ta-*blă*; co-*dru*.)

- trei sau mai multe consoane intervocalice se despart astfel: prima consoană formează silabă cu vocala de dinainte, iar celelalte formează silabă cu vocala următoare: î*n*-*tre*-prindere; co*n*-*struc*-ţie; a*b*-*strac*-ţie.

Observaţie. Dacă între două vocale se găsesc grupurile de consoane *mpt, ncs, nct, mcv, ncţ, lpt*, primele două consoane trec la silaba de dinainte: so*mp*-*tuos*, o*nc*-*tuos*, jo*nc*-*ţiune*, dis-ti*nc*-*ţie*, scu*lp*-*tor*.

Cuvântul *jertfă* se desparte astfel: *jert*-*fă*.

Cuvintele compuse şi derivate se despart având în vedere elementele componente: fă-ră-de-le-ge, cum-se-ca-de, în-dul-ci-re.

În cazul cuvintelor conjuncte ce formează o silabă, acestea nu se vor despărţi la sfârşitul rândului: dân-du[-]i; i[-]o aduc.

Alternanţele fonetice presupun înlocuirea unor foneme în varii forme ale aceluiaşi cuvânt (fac/făcut, parte/părţi, dârz/dârji, fixă/ficşi) ori chiar în radicalul cuvintelor din aceeaşi familie lexicală (frumos/frumuseţe/frumuşel, zadarnic/zădărnicie).

Deci alternanţele fonetice pot apărea atât în flexiunea cuvintelor, cât şi în derivarea lor, indicând diferite categorii morfologice ori diferenţierea dintre cuvintele de bază şi derivatele acestora (poate/poţi/putui; coajă/cojit/descojit).

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL II

STILISTICA FONETICII

„Limba este tezaurul cel mai preţios pe care îl moştenesc copiii de la părinţi, depozitul cel mai sacru lăsat de generaţiile trecute şi care merită să fie păstrat cu sfinţenie de generaţiile care-l primesc."

VASILE ALECSANDRI

În măsura în care normele ortoepice (reguli de pronunţare corectă, fixate în exprimarea literară) nu sunt respectate în totalitate, putem vorbi de valori fonologice expresive, de o stilistică a foneticii.

În operele literare, cu deosebire în poezie, se realizează variate figuri stilistice fonologice care dau savoare exprimării:

1. Diminuarea cantităţii sonore prin:

a. *afereză* (pierderea unui fonem ori a unui grup de foneme aflate la începutul cuvântului):

„În ciuda *cercărilor* grele,
Mai sunt încă roze, mai sunt." MACEDONSKI

„Regret albia-ţi frumoasă, Amaradie iubită,
Regret piscurile tale *coperite* de păduri..." MACEDONSKI

„*Nalţă-se* ca într-un flor învălit palatul Selenei." EMINESCU

„Să nu mai văd *nainte*-mi acea frumoasă zeie..." *Idem*

„Iar talia *naltă*, gingaşă, subţire
Se mlădie-n vânt [...]
Crescut, între mâini ca de apă,
Ce lucru al tainei *cercai*?" BARBU

b. *apocopa* (pierderea unui fonem ori a unui grup de foneme aflate la sfârşitul cuvântului):

„Cine îmi spune ce minune-i? *Nime ?* [...]
În vechea zidire tăcere-i şi *numa*
Perdelele-n geamuri scânteie ca bruma." EMINESCU

„Castelul are multe poveşti ce te *minună*." MACEDONSKI

„Ce sunt? Un suflet moale unit c-o minte slabă,
De care *nime*-n lume, ah, nimeni nu întreabă [...]
Cu capul ei de *marmur* pe umeri de femeie [...]
Astfel îmi ţine viaţa, astfel etern mă chinui." EMINESCU

c. *sincopa* (pierderea unui fonem în interiorul cuvântului):

„*Frumuseţa* ta divină, nemaigândită, sfântă
Ar fi cerut o *arfă* puternică [...]
Nu pot să scriu *frumuseţa* ce vrednică de Dante..." EMINESCU

(Remarcăm afereza în capul cuvântului *arfă*.)

„Mire văzut ca *femee*,
Cu părul săpat în volute..." BARBU
„Să fie prea, prea ferice de-a vrea să *cate* numa..." EMINESCU

d. *sinereza* (fuziunea vocalelor în hiat într-un diftong sau triftong):

„Pentru tine ce-*am* fost însă? Tot ce-*ai* fost şi pentru mine." MACEDONSKI

„Deschideţi-vă, porţi mari,
Marfă-aduc pe doi măgari,
Ca să vând acelor care
Pulberi de pe lună rase,
Şi-*a*lte poleichi frumoase." BARBU

„Căci de piatră de-*ar* fi, încă s-a-ncălzi de-*a*tât amor..." EMINESCU

„De-*a*cum s-o luăm de-a chioara, şi unde ne-*o* fi scris, acolo vom ieşi!" CREANGĂ

„Apoi să vedeţi. Pe-*a*colo, prin ţara nemţească, târgurile-s toate alcătuite din case cu câte patru rânduri." SADOVEANU

2. Efecte stilistice se produc şi prin creşterea valorii sonore (augmentare):

a. *paragoga* (adăugarea unui fonem ori a unei silabe la sfârşitul cuvântului):

„*Voiu* priveghea nurorile, le-*oiu* pune la lucru, le-*oiu* struni şi nu le-*oiu* lăsa nici pas a ieşi din casă..." CREANGĂ

„Astfel treci şi tu prin lume... ca un *basmu* de proroc!" EMINESCU

b. *diereza* (transformarea diftongului în hiat):

„Fiecine cum i-e vrerea, despre fete samă deie-şi
Dar ea seamănă celora îndrăgiţi de singuri *ei*-şi." EMINESCU

„Toate-mi sunt d*e o* potrivă,
Eu rămân ce-am fost: romantic." *Idem*

3. Repetarea unor foneme este – de asemenea – un mijloc prin care se asigură efecte stilistice în vorbire:

a. *aliteraţia* (repetarea aceluiaşi fonem ori a aceluiaşi grup de foneme):

„Se prelinge o rouă de *u*mede mărgele
Pe fr*u*nte... Pe t*u*lpină rămân moi şi vii...
Când iată că din t*u*fe, mlădiţe şi n*u*iele,
Înfiorând tot tr*u*nchi*u*l..." BARBU

b. *asonanţa* (repetarea unor foneme diferite, dar asemănătoare prin locul articulării, dând impresia de rimă imperfectă):

„Aule, exalte stări conc*ave*
Din răpita climă – Edgar P*oe*
Orgi! Şi locuind aceste gr*abe*!
Cer induit, străin ca un hal*ou*." BARBU

„Pe-a lui maluri gălbii, şese, stuful creşte din ad*ânc*
Alte roşii ca jăratec, alte-albastre, ape ce pl*âng*." EMINESCU

„De treci codrii de aramă, de departe vezi alb*ind*
Ş-auzi mândra glăsuire a pădurii de arg*int*." *Idem*

4. Muzicalitatea textului, armonia, analogia şi eufonia cuvintelor îi asigură operei literare o valoare stilistică de nepreţuit:

a. *rima interioară* (potrivirea unor cuvinte în interiorul versurilor):

Scanned with OKEN Scanner

„Şi poamele de-aur *lucesc – strălucesc*,
Iar alba cetate rămâne nălucă." MACEDONSKI

„Ş-acea *izolare*, ş-acea *dezolare*,
Sunt Meka cerească, sunt Meka cea mare..." *Idem*

„Supus doar ca nealţii la suferinţe grele,
Unind cu *ele* ştirea nimicniciei *mele*." EMINESCU

b. *rima* (potrivirea silabelor finale ale versurilor):

„Răsai asupra mea, lumină l*ină*,
Ca-n visul meu ceresc, d-odin*ioară*,
O, maică sfântă, pururea fec*ioară*,
În noaptea gândurilor mele v*ină*." *Idem*

„Ca gândul aleargă spre alba n*ălucă*
Spre poamele de-aur din visu-i c*eresc*...
Cămila, cât poate, grăbeşte să-l *ducă*...
Dar visu-i, nu este un vis ome*nesc*..." MACEDONSKI

„Ca fruntea mea să poarte diad*emul*
Ce fulgeră-n albastrele pa*late*
Am ridicat oştiri nenumă*rate*
Şi-ncrezător, dezlănţuii blest*emul*." BARBU

c. *falsa metateză* (găsirea unor cuvinte care repetă aceleaşi foneme, dar în combinaţii şi poziţii deosebite):

„Să sfărâmi z*enitul* şi-nnebu*nit* să cauţi
Prin mii de crengi crispate, licoarea opalină." BARBU

„Se uită cum omătul copaci şi case-ncarcă,
Cum vântul f*armă* *ram*uri zvârlindu-le-n fereşti..." EMINESCU

d. *paronomaza* (similitudine sonoră între cuvinte):

„Crescute-ajung la brâul unei copile. *Lin*
Priveşte flori albastre şi fire de *pelin*." *Idem*

„Aş vrea să-i pot a-i spune că nu voiesc s-o *port*,
Dar crucea te urmează oriunde – viu sau *mort*." MACEDONSKI

„Ca umbra-n stemă, pe basil*ici*,
O veghie singură să *urci*
Sub agere oţele silni*ci*:
O Moscovă de cer şi *furci*." BARBU

Valori fonologice expresive se realizează şi în vorbirea dialectală, în cea familiară, colocvială.

În graiurile moldovenesc şi bănăţean, africatele č, ğ, se reduc la ŝ, ẑ: copač – copaŝi; ajunğe – ajunẑi;

În graiurile crişan şi bănăţean, se produce palatalizarea dentalelor *d*, *t*: munče, frače, brândză.

Se creează valori stilistice:

– prin *sinereză* (fuziunea vocalelor în hiat într-un diftong sau triftong): te-*ai* supărat; ş*i-a* rezolvat; n*e-am* întors, mai ales în situaţiile facultative:

„O miere dulce e-njghebată
Spr*e-a*-mbogăţi pe negustori." MACEDONSKI

Scanned with OKEN Scanner

„În lună stau stâncile rare
Iar junel*e-iu*bit
E-un brad putrezit..." EMINESCU

„Plătit-am fost să zic de mort
E mâna stângă grea d*e-un* ort..." BARBU

– prin *eliziune* (pierderea unei vocale din hiat):

„Se zice că Destinul st*ă*[-]n mâna omenească...
Aştearn*ă*[-]şi fiecare de vrea să s[-]*o*dihnească..." MACEDONSKI

„E*a*[-]şi acopere cu mâna faţa roşă de sfială,
Ochi*u*[-]n lacrimi şi-i ascunse într-un păr ca de peteală." EMINESCU

Deschiderea lui *ă* la *a* (în Moldova de Nord, mai ales):

„Şi merg foarte bine, fără scuturătură şi fără *nacaz* [...] Nu numai boierii, ci şi lucrătorii mai *saraci* [au ceas]...
Aşa-s pe-acolo *naravurile* oamenilor..." SADOVEANU

Prin Oltenia, *a* se diftonghează: f*ea*tă, er*ea*i; în schimb, prin Transilvania, diftongul *ǫa* se monoftonghează: p*o*rtă, c*o*să; în Moldova, în general, *a*, *e* se închid la *î*, *i*: cas*î*, bin*i*.

Bineînţeles că sunt şi alte posibilităţi de folosire a sunetelor cu valoare stilistică, prozatorii şi dramaturgii folosindu-le, de exemplu, pentru a caracteriza unele personaje, pentru a indica locul în care se desfăşoară faptele ori pentru a evidenţia diverse stări afective.

Scanned with OKEN Scanner

EXERCIŢII

1. Indicaţi silabele închise şi deschise:

„Şi nimic nu era drept, nici simplu, nici sacru
În după-amiaza cu berării.
Secundele din jur, după masacru
lent putrezeau în ore grase, groase, vii." STĂNESCU

„Pe cei ce beau se spune că Ceru-o să-i condamne.
Cât adevăr e-ntr-asta, eu n-aş putea să ştiu.
Dar dacă băutorii şi-ndrăgostiţii, Doamne,
Vor merge-n iad, desigur că raiul e pustiu." OMAR KHAYYAM

2. Realizaţi analiza fonetică a cuvintelor:

„Fetele toate erau cu capetele dezvelite. Plete groase, bogate cădeau pe spate, negre cele mai multe." AGÂRBICEANU

3. Despărţiţi în silabe cuvintele:

„Blestemată mai fie şi toamna
Şi frunza ce pică pe noi –
Blestemat să mai fie şi târgul
Ursuz şi cu veşnice ploi...
Cetate, – azilul ftiziei –
Nămeţi de la pol te cuprind...
Cetate, azi moare poetul
În braţele tale tuşind..." BACOVIA

„Aş vrea să-ţi spun o taină omisă din Scripturi:
Din tina de mâhnire e omul încropit.
Adună-aici o vreme ceva fărâmituri
Şi pleacă-apoi cu grabă în neantul nesfârşit." OMAR KHAYYAM

4. Subliniaţi diftongii şi triftongii şi explicaţi-i:

„Am rămas după aceea loviţi ca de o grea muncă şi abia ne puteam mişca umblând după cotloane... Unii dormeau chiar unde se aflau..." SADOVEANU

5. Puneţi accentul corect: somptuozitate, plictis, cargourile, antic, teatru, beatitudine, duşman, proprie.

6. Indicaţi cuvintele şi clasa morfologică a cuvintelor prin rezolvarea echivocului grafic: copii, companie, căi, îndoi, adună, roi, armă, sapă, snopi, vie, nouă.

7. Scrieţi cinci cuvinte în care să folosiţi triftongul.

8. Găsiţi zece cuvinte cu vocale în hiat.

9. Scrieţi zece cuvinte în care accentul să cadă pe ultima ori pe penultima silabă.

10. Găsiţi cuvinte care să cuprindă grupurile consonantice: *ncs*, *nct*, *lpt*.

Scanned with OKEN Scanner

PARTEA A DOUA

VOCABULARUL

Scanned with OKEN Scanner

INTRODUCERE

Limbajul este cel mai important mijloc de comunicare între oameni, dar şi „instrument al gândirii"[1].

Între limbaj şi limbă există o anumită deosebire, întrucât limbajul este procesul de comunicare şi de exprimare a ideilor şi sentimentelor, prin intermediul limbii, în timp ce limba este un obiect câştigat prin experienţă şi convenţional.

Limba este un sistem de semne care exprimă idei, studierea ei putând fi realizată la următoarele nivele: fonetic, morfologic, sintactic şi lexical.

Trebuie făcută distincţia între limbă – bun al întregii colectivităţi umane – şi vorbire, aspectul ei individual, care trebuie să respecte regulile de funcţionare a limbii.

Ştiinţa care se ocupă cu cercetarea limbii este lingvistica. O ramură a acesteia este lexicologia, ce are ca obiect de studiu sistemul lexical al limbii (vocabularul).

Altă ramură este lexicografia, având ca obiect de studiu explicarea şi definirea sensurilor cuvintelor, clasificarea şi înregistrarea lor în glosare, dicţionare, enciclopedii.

Dicţionarele sunt lucrări lexicografice care se adresează nu numai specialiştilor, ci unui public larg.

Dicţionarele înregistrează cuvintele în ordine alfabetică, uneori însă şi pe familii lexicale.

Pentru limba română, importante sunt dicţionarele monolingve, pentru că ele explică termenii, indică uneori pronunţia lor, clasa gramaticală, sinonimele şi, uneori, etimologia.

În limba română au apărut dicţionare:

- generale: explicative, etimologice, ortografice şi ortoepice;
- speciale: de sinonime, idiomatice, onomastice, de terminologie literară, politice, juridice etc.

1. V. Şerban, I. Evseev, *Vocabularul limbii române*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1979, p. 12.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL I

NOŢIUNI GENERALE DESPRE VOCABULAR

1. Definirea vocabularului

Vocabularul (lexicul) cuprinde totalitatea cuvintelor unei limbi.

Termenul *vocabular* provine din limba latină : *vocabulum* = *cuvânt*. *Lexic* este un termen de origine greacă : *lexicon* = *cuvânt*. Ambii termeni se folosesc în lucrările de specialitate.

V. Şerban şi I. Evseev sunt de părere că „de la crearea statisticii lexicale, se face distincţia între cei doi termeni : lexicul desemnează ansamblul cuvintelor cu ajutorul cărora comunică între ei membrii unei comunităţi lingvistice, vocabularul desemnează numai o parte a lexicului, care poate fi inventariată şi descrisă pe epoci, pe domenii, pe activitate"[1].

Dar în limba română contemporană, cei doi termeni sunt folosiţi sinonimic.

Vocabularul general este cunoscut şi folosit de toţi vorbitorii, în timp ce *vocabularele speciale* aparţin anumitor colectivităţi de oameni, grupaţi pe medii de viaţă, pe profesiuni, după gradul de cultură etc.

Vorbitorii „selectează, receptează, conservă şi transmit fondul lexical caracteristic perioadei respective"[2].

Nici un vorbitor de limbă română nu cunoaşte în întregime şi nici nu foloseşte toate cuvintele din lexicul românesc.

Există deci un vocabular al întregii colectivităţi lingvistice şi unul individual.

De asemenea, între numărul de cuvinte folosite şi numărul de cuvinte cunoscute există o anumită diferenţă în defavoarea celei de a doua categorii. Grupul cuvintelor folosite formează *vocabularul activ* al unui vorbitor. *Vocabularul pasiv* este dat – se înţelege – de numărul cuvintelor cunoscute, pe care le utilizează foarte rar sau niciodată, cu toate că le înţelege.

Pe de altă parte, vocabularul vorbitorilor ce se exprimă mai mult în scris decât oral este mai bogat, mai variat, mai nuanţat, în vorbire folosind totuşi un număr restrâns de cuvinte.

---

1. V. Şerban, I. Evseev, *op. cit.*, p. 121.
2. *Ibidem*, p. 125.

2. Definirea cuvântului

Întrucât vorbirea se constituie din enunțuri, iar baza comunicării între oameni este propoziția, rezultă că aceasta din urmă este formată din cuvinte, cuvintele din silabe, care – la rândul lor – sunt constituite din sunete. Deci propoziția le integrează pe toate trei.

Într-o propoziție ca:

„Lacul codrilor albastru
Nuferi galbeni îl încarcă." EMINESCU

sunt șapte segmente din fluxul sonor, ce se prezintă fiecare ca o unitate distinctă în cadrul propoziției.

Ele sunt *unități fonice* (în vorbire) sau *grafice* (în scris).

Asemenea unități sunt considerate cuvinte.

În consecință, cuvântul este o structură fonică/grafică, iar acesteia i se asociază *un sens*, putând să îndeplinească o funcție în comunicare (ființă, bucuros, șapte, trei, a vorbi, în, ca, târziu).

O unitate lexicală poate fi un cuvânt simplu (bun, de, om) sau compus (a-și da seama, fără să, în jurul, de treabă).

Cuvântul are o structură sonoră (fonică), ce formează învelișul sonor, și una materială (grafic se notează prin litere), deci forma lui. Dacă forma se modifică, sensul lexical poate rămâne neschimbat.

Cuvintele flexibile își modifică forma (iau, luam, luarăți; elevului, elevilor, elevul). Cele neflexibile nu-și pot modifica forma (însă, că, de cum, acasă, ori, adesea, lângă).

Unele cuvinte denumesc obiecte (carte, stilou), exprimă însușiri (frumos, bună), acțiuni (a lucra, a desena), se referă la numărul sau la ordinea numerică a obiectelor (opt, al șaselea), având un înțeles, numindu-se *cuvinte autonome (pline)*.

Altele au un înțeles abstract (*vide*), facilitând doar stabilirea unor relații între cuvintele autonome, într-o comunicare, fiind considerate doar *instrumente gramaticale* (cu, deși, îl, o, până, să, contrar, despre).

De asemenea, anumite cuvinte pot fi monosilabice (bun, pur, au), altele bisilabice (apă, carte, lucru) ori polisilabice (binefacere, construcție, a îndepărta).

În vorbirea curentă, se folosesc frecvent cuvinte scurte (din prima și a doua categorie), în vreme ce în exprimarea cărturărească se utilizează cele polisilabice.

Dar și unele, și altele servesc aceluiași scop: comunicarea între membrii aceleiași comunități lingvistice.

3. Sensul lexical

Sensul lexical înseamnă „înțelesul pe care vorbitorii îl atribuie unui cuvânt"[1].

„Etimologic vorbind, românescul *pâine* (popular *pâne*) își găsește motivația în cuvântul latinesc *panem*"[2], însă nici un element real nu este legat de grâu, de făină, de aluat.

1. M. Andrei, I. Ghiță, *Limba română...*, p. 21.
2. V. Șerban, I. Evseev, *op. cit.*, p. 28.

Scanned with OKEN Scanner

Conceptul şi forma s-au asociat prin necesitatea ca vorbitorii să dea aceeaşi valoare semnului lingvistic.

Cuvântul *picătură* vine de la interjecţia onomatopeică *pic*, ce sugerează zgomotul produs de picăturile de apă la impactul cu solul.

Rezultă că unele cuvinte au un sens *motivat* (picătură), iar altele au un sens *nemotivat* (carte, scriu, vesel).

O seamă de cuvinte au un sens motivat *fonetic* (pupăză, vaiet, pocnet), altele *morfematic* (străbun, neînsemnat, roşioară) ori *sintagmatic* (stă de veghe, câine-lup, cum-necum), iar o bună parte au sens *semantic* (munţii Bucegi, Câmpia Română, om de litere).

Prin *etimologie falsă*, vorbitorii atribuie cuvintelor o anumită origine, consideră aceiaşi autori : *moravuri* – creaţie cultă, provenit din apropierea cuvintelor *năravuri* (slav) şi *mores* (latin) – obiceiuri.

Etimologia populară dă cuvintelor neanalizabile o familie de care în realitate sunt străine : „*cârdăşie*, derivat de la *cardaş* (turcesc *cardaş* – frate), a fost pus în legătură cu *cârd* şi a devenit *cârdăşie*"[1].

Prin înlocuirea sensului se creează tot o etimologie populară : *cooperativă* – cumparativă, *fortuit* (întâmplător) – forţat.

Un cuvânt izolat poate avea unul sau mai multe sensuri, dar într-un context dat, o unitate lexicală nu poate avea decât o singură semnificaţie (*semnificaţie* – actualizarea sensului).

Astfel, cuvântul *clopot* are sensurile : obiect de metal în formă de pară ; capac de sticlă de forma unui clopot ; orice piesă în formă de clopot ; compus : clopotul caprei – plantă erbacee.

În diferite contexte, acest cuvânt poate avea toate aceste sensuri, dar în versurile eminesciene următoare, doar primul sens :

„Se bate miezul nopţii în *clopotul* de-aramă,
Iar somnul, vameş vieţii, nu vrea să-mi ieie vamă." EMINESCU

Cuvintele cu un singur sens sunt numite *monosemantice*, iar cele cu mai multe sensuri – *polisemantice*.

„Din valul lumii lor mă smulge
Şi cu *povaţa* ta-nţeleaptă,
În *veci* spre cei rămaşi în urmă,
Tu, Doamne, *văzul* meu **îndreaptă**." GOGA

„Răducanu Chioru, *înţelegând*, **a căscat** mare ochiul **şi-a urlat la oameni şi la slujitori**..."
SADOVEANU

„**Câştigate pulsuri, câmp** de săbii.
Tencuirii sclave garanţii,
Lege egalând *lunula* năvii
Tâmplelor de apă ce reţii." BARBU

Observaţie. Cuvintele scrise cursiv sunt monosemantice, iar cele scrise cu caractere îngroşate sunt polisemantice.

Sensul cunoscut, frecvent este considerat *sens de bază*, iar celelalte sunt *sensuri secundare, derivate*.

1. V. Şerban, I. Evseev, *op.cit*, p. 60.

Scanned with OKEN Scanner

De exemplu: *clapă* – fiecare dintre bucăţile mobile care alcătuiesc claviatura unui pian – sens de bază; placă oscilantă în jurul unei articulaţii; bucată mobilă de stofă ce cade peste deschizătura buzunarului unei haine – sensuri secundare.

Sensurile unui cuvânt pot fi îmbogăţite prin diverse procedee: *metaforă*, *metonimie*, *sinecdocă*, *eufemism*, *ironie*, *hiperbolă*. Acestea dau sensurile figurate.

Tudor Vianu considera că fiecare cuvânt dispune de o dublă valoare: tranzitivă (conţinutul comunicării) şi reflexivă (notele individuale ale comunicării, imprimate expresiei de personalitatea scriitorului). Poetul nu inventează limbajul poetic, ci foloseşte în mod original posibilităţile de expresie nuanţată oferite de limbă, îmbogăţind lexicul în literatură prin contextul neobişnuit în care este aşezat cuvântul. Astfel sunt creaţi tropii (metafora, comparaţia etc.), specifici artei literare:

„Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă
Prin care trece *albă regina nopţii, moartă*." EMINESCU
(*albă regina nopţii, moartă* – metaforă)

„Ca-n ţintirim tăcere e-n cetate,
Preot rămas din a vechimei zile,
San Marc sinistru miezul nopţii bate." *Idem*
(*San Marc sinistru miezul nopţii bate* – metonimie)

„Nimic nu-i mai de râs ca *plânsul*
În ochii unui luptător." COŞBUC
(*plânsul* – sinecdocă)

„Dar cugetul se întunecase de tot, şi cucuiele din cap şi vânătăile primite în mahala începuseră să-l doară... El s-a tulburat de tot când enoriaşii îl porecliră *Ucigă-l Toaca*. *Ucigă-l Toaca* Avram ştia că-i *Necuratul*." ARGHEZI
(*Ucigă-l Toaca*, *Necuratul* – eufemisme)

„Cum le zici *maestre* în ce-aveai de spus,
Gâtul li se-nalţă de trei ori mai sus,
Omul e mai ager, mai vioi, mai sprinten,
Ca un roib agale, îndemnat de pinten." ARGHEZI
(*maestre* – ironie; *Gâtul li se-nalţă de trei ori mai sus* – hiperbolă; *Omul e mai ager, mai vioi, mai sprinten / Ca un roib agale, îndemnat de pinten* – comparaţie)

„Se clatină parcă lumina,
Un tunet e simplu murmur,
De roze e beată grădina
Cu tot ce se află-mprejur." MACEDONSKI
(*Un tunet e simplu murmur* – hiperbolă)

Cele trei sensuri ale cuvântului (de bază, secundar, figurat) formează sensurile lexicale, iar totalitatea sensurilor unei unităţi lexicale constituie *structura lexico-semantică* a cuvântului.

Sensul lexical este constituit din: *valoarea denotativă (denotaţia)*, *valoarea conotativă (conotaţia)*, *valoarea structurală*.

Academicianul Ion Coteanu apreciază că deosebirea esenţială dintre *denotaţie* şi *conotaţie* constă în faptul că „denotaţia este semnificaţia strict intelectuală, iar conotaţia este semnificaţia afectivă, asociată celei dintâi"[1].

1. *Apud* V. Şerban, I. Evseev, *op. cit.*, p. 74.

Conotaţiile pot fi stilistice, social-politice, moral-etice, etno-geografice, estetice, de etichetă verbală.

În enunţuri, cuvintele capătă funcţii sintactice, servind la exprimarea relaţiilor dintre funcţii (coordonare, subordonare, echivalenţă), realizând sensurile gramaticale ale cuvintelor.

Nu de puţine ori, în structura lexico-semantică se produc diferite schimbări semantice:

- concretizarea abstractului:

„Cu steaua care s-a desprins,
Ce piere-acum în haos
O inimă poate s-a stins
Spre veşnicul repaos.
Ca mâni şi-a noastră va cădea
În stricta veşnicie..." BACOVIA

- abstractizarea concretului:

„Lăsaţi clopotul să plângă cu-a lui *voce de aramă*
Lăsaţi tunul ca *să mişte a lui inimă de fier...*" EMINESCU

- restrângerea sensului:

„Totul pleca de la argintiu în sus.
Frigul, *tainele* gerului fuseseră *abolite*.
Adăugam aer aerului, *verde* – frunzelor,
dragoste – inimilor, *cer* – iubirii..." STĂNESCU

- extinderea sensului:

„Căci casa mea e *casa* tuturora
E madreporul *magic* de mărgean
Spre care *năvile-şi îndreaptă prora*,
Să-şi caute-*adăpost* în plin ocean..." MINULESCU

- învechirea sensului:

„Mai sunt încă *roze* – mai sunt,
Şi tot parfumate şi ele,
Aşa cum au fost şi acele
Când ceru-l credeam pe pământ.
Pe-atunci eram *falnic*-avânt..." MACEDONSKI

Sensurile cuvintelor pot intra în relaţii semantice:

- incompatibilitatea semantică (de exemplu: băiat-fată; găină-cocoş):

„Dar când *toamna* dă în *iarnă*,
inimile ţi se darmă
de din *verde* către *galben*
cum văzui la domnul carpen." STĂNESCU

- hiponimia – se referă la sensurile subordonate unuia supraordonat:

„*Pomule, copacule*,
ai inimi cu miile
şi umbre cu sutele
nu te latră câinele." *Idem*

- omonimia – în cazul cuvintelor cu forme identice sonore şi/sau grafice, dar total diferite ca sens:

Scanned with OKEN Scanner

„Toţi se încercau, şi se îmbulzeau
care dintre ei să-l învingă...
mai desăvârşit, mai definitiv...
Învins de toată istoria,
învins de oricine,
lipsit de un unic duşman,
prezent la carul de triumf al oricui
la atâtea *care* de triumf..." STĂNESCU
(*care* – pronume şi substantiv)

Observaţie. Omonimele pot fi:
– omografe – coincidenţă de formă grafică, dar pronunţare şi sensuri complet deosebite: déşi-deşí, háină-haínă;
– omofone – coincidenţă fonetică între două cuvinte sau grupuri de cuvinte ce se scriu la fel sau apropiat: sapă (subst.) – sapă (verb), casă (subst.) – ca să (conj. comp.), neam (subst.) – ne-am (pron. + vb.);

Pentru omonimul *moară*, prezentăm exemple luate din operele a doi maeştri ai condeiului românesc:

„Şi-un glas de greier nu s-aude măcar să-nalţe imnul vieţii,
Să rupă liniştea ţăsută în jurul celor ce-au să *moară*." ARGHEZI
„Dincolo de *moară* începe Capriştea, un pământ pietros, scorburos şi plin de mărăcini, în care numai necuratul trăgea brazdă cu coarnele." GALACTION

- paronimia – presupune apropiere formală fonică şi grafică a două cuvinte semantic diferite: temporal – temporar, literar – literal, compliment – complement, propoziţie – prepoziţie, imersiune – emersiune, iminent – imanent, insera – însera, albastru – alabastru.
- polisemia – presupune existenţa unor unităţi lexicale cu sensuri multiple: gât, cap, ochi, gură, picior, frunte, cale, boltă, sfânt, limbă:

„În moartea lui e ceva *sfânt* şi mare...
În van pământul mort ne-nspiră câteodată
Din *sfântul* suc al stinsei sale vieţi..." EMINESCU
„Prin grădini cu-*albe*-izvoare suntem lunei dulci amoruri,
Ca o negur-argintie barba lui flutură-n soare,
Pletele-n furtună-aflate *albe* ard ca o ninsoare." *Idem*
„Plouă, se lipesc *aripi* de apă pe geamuri,
Frigul îşi întinde spre noi o *limbă* subţire şi dublă." STĂNESCU

- sinonimia – implică existenţa unor sensuri apropiate, aparţinând unor cuvinte diferite: elev – şcolar, harnic – silitor, strămoşi – străbuni:

„Un nod e-n viaţă. Restul frânghiei
spânzură în jos.
O mie de *strămoşi atârnă*-aici
de fiecare suflet.
Străbunii dorm,
apele curg,
luna răsare
şi apune...
Pământ *atârnând* înapoi cu morţii tăi..." STĂNESCU
„*Biata* fată amorţise pe o laviţă de lemn...
Când se deşteptă, *sărmana*, se afla-ntr-o casă mare..." MACEDONSKI

Scanned with OKEN Scanner

Uneori, scriitorii folosesc sinonimia cu valoare stilistică. La Minulescu, termenul *scrisul* (opera literară) este sinonim cu propoziţia ce-*am scris*, iar sintagma *scribul cărturar* este sinonimă cu *scriitor*:

„Cum nu sunt decât *scribul cărturar*,
Dă-mi, Doamne, spor la minte...
Dă-mi zborul rândunicii peste mări,
Să-mi ducă *scrisul* dincolo de zări [...]
Iar dac-o fi să mor şi eu ucis
De cei care n-au înţeles *ce-am scris*,
Dă-mi, Doamne, binecuvântarea Ta,
Să pot muri ca şi Cristos, pe Golgota! ..." MINULESCU

Iată şi alte exemple:

„Ştii ce voieşte *dânsa* cu ochii-ţi străluciţi –
Ea vrea prin o zâmbire să fim nefericiţi." EMINESCU

„Fata şi *vioara* erau averea lui întreagă...
– Uite *lăuta* asta... o ştii... Nu se dovedeşte *vioară* ca ea nici la munte, nici la plai..."
GALACTION

Observaţie. Sinonimiile perfecte sunt motivate de existenţa graiurilor: zăpadă – nea – omăt, colb – praf – pulbere, varză – curechi, usturoi – ai, cartofi – barabule, pepene verde – lubeniţă – harbuz, perje – prune, pere – prăsade etc.

„Şi bărbatu-meu – Dumnezeu să-l ierte! – nu s-a putut plânge că l-am înşelat, sau i-am risipit averea, casa, deşi câteodată erau bănuielile... şi mă *probozea*, dar acum s-au trecut toate!" CREANGĂ

„Lungă, slabă şi *zăludă*,
Botezând natura udă
C-un mănunchi de ciumafai." TOPÎRCEANU

„...sau când vuia tăciunele, despre care se zice că te vorbeşte cineva de rău, mama îl *mustra* acolo, în vatra focului, şi-l buchisea cu cleştele, să se mai potolească duşmanul..." CREANGĂ

„Ah! organele-s sfărâmate şi maestrul e *nebun*." EMINESCU

Probozea = mustra; zălud/ă = nebun/ă

Iată la Nichita Stănescu o interesantă folosire a unei sintagme substantivizate cu pronume relativ în formă flexionară, în G. şi N., precedat de articolul posesiv:

„Bate bătrânul fâlf, bate,
Zboară bătrânul pe sub pământ
printre viermi şi rădăcinile minunate...
ale prunului, arinului
ale *nuştiucuiului*
şi ale *nuştiucinelui*." STĂNESCU

– antonimia – în cazul acestei relaţii, indicii semantici ai celor două cuvinte se opun: bun – rău, cinstit – necinstit, cald – rece, a merge – a sta, acum – atunci, ziuă – noapte, da – nu, dimineaţa – seara.

„A venit la mine *da*
Care tocmai învia
şi-a venit la mine *nu*
de *însumi* vărsat în *tu*." STĂNESCU

„*Venin* și *farmec* port în suflet,
Cu al tău zâmbet trist mă pierzi,
Căci *fermecat* sunt de zâmbirea-ți
Și-*nveninat* de ochii verzi." EMINESCU

„Eu nu mint
Eu sunt ca Tine!...
Nu știu dacă-i *rău* sau *bine*
Dar nu cer să fiu iertat." MINULESCU

„Doamne, [...]
Pentru ce n-ai vrut să fiu și eu
Înclinat mai mult spre *bine*,
Nu spre *rău*?" *Idem*

Macedonski opune o propoziție unei părți de propoziție:

„Știu al vieții mele rost
Simțirea din al lor parfum,
Umbrind de rozele *ce-au fost*,
Visând sub rozele *de-acum*." MACEDONSKI

Și Goga realizează o antonimie deosebită:

„Stăpânul vitreg vă *love*ște,
Când cerul *bine-vă-cuvântă* [...]
Piticul vă plătește *fiere*
Îndurător v-ascultă Domnul
Și vă trimite *mângâiere*." GOGA

De asemenea, Ion Barbu:

„– Enigel, Enigel,
Scade *noaptea*, ies *lumine*,
Dacă pleci să culegi
Începi, rogu-te, cu mine." BARBU

„Om uitător, ireversibil,
Vezi Duhul Sfânt făcut sensibil?
Precum *atunci* și *azi* întocma:
Mărunte lumi păstrează dogma." *Idem*

4. Structura morfematică

Elementele constitutive ale cuvântului interesează lucrarea de față din perspectiva îmbogățirii vocabularului românesc.

Unele cuvinte pot fi segmentate în părțile lor constitutive, altele nu (cu excepția silabelor).

În limba română există suficiente cuvinte care permit segmentarea lor în parte constantă și parte variabilă.

În cuvintele: a face, facere, făcătură, prefacere, prefăcut, desfăcut, refăcut, refacere, se observă că segmentul *fac/făc* este prezent în toate cuvintele transcrise, în timp ce alte segmente sunt diferite de la un cuvânt la altul.

Deci se poate izola partea constantă de cea variabilă. Segmentul *fac/făc* se numește *radical (rădăcină)*, iar celelalte segmente (*ere*, *ătura*, *des*, *re*, *pre*, *ut*) se numesc *afixe* (formând partea variabilă a cuvintelor).

Scanned with OKEN Scanner

Unii lingvişti numesc rădăcina *semantem*. Conform *D.E.X.*, semantemul este „Unitatea semantică de bază a cuvântului, în cadrul unei familii lexicale (egală, de obicei, cu rădăcina cuvântului)"[1].

Rădăcina inserează sensul lexical de bază pentru o seamă de cuvinte din aceeaşi familie lexicală. *Afixele* sunt *lexicale* ori *gramaticale*. Cele gramaticale servesc la formarea genului, numărului, timpului, cazului, superlativului etc. Afixele lexicale (sufixe şi prefixe) adăugate rădăcinii formează *tema*.

Rădăcina e neanalizabilă, fiind element comun pentru întreaga familie lexicală, dar tema este analizabilă, fiind element comun pentru un singur cuvânt.

Orice component al cuvântului se numeşte *morfem*. Prin urmare, există morfem radical, morfeme derivative (sufixe, prefixe), morfeme flexionare (desinenţe cazuale ori personale).

Din punct de vedere morfematic, sunt două categorii de cuvinte: primare (nederivative) şi secundare (derivate). Primele sunt cuvinte de bază, neanalizabile, celelalte însă pot fi analizate, identificându-le părţile componente.

Cuvintele compuse sunt unităţi semantice rezultate din două ori mai multe cuvinte întregi. Structura morfematică aici lipseşte, vorbindu-se doar de o structură lexico-gramaticală/sintactică.

Prefixele se alipesc înaintea radicalului, iar sufixele se alipesc după radical, rezultând cuvinte noi: a scrie – prescriere, descriere, înscriere, nescris, scrisoare, scriitor, scriere.

1. *D.E.X.*, p. 759.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL II

VOCABULARUL ROMÂNESC .

Vocabularul unei limbi este partea cea mai sensibilă a acesteia, el înregistrând schimbările sociale.

Cuvintele noi pătrund în limbă, înlocuind pe cele vechi ori folosindu-se în paralel cu acestea.

Ca atare, vocabularul poate fi atât *stabil*, cât şi *mobil*. Caracterul stabil al vocabularului este asigurat de fondul lexical de bază, iar cel mobil – de masa vocabularului.

După importanţa şi frecvenţa cuvintelor în limbă, se disting două componente esenţiale:

a. *Fondul principal* (de bază) lexical – între 1200 şi 1500 de cuvinte.
b. *Masa (restul) vocabularului* – toate celelalte cuvinte.

V. Şerban şi I. Evseev imaginează lexicul unei limbi la un moment dat „ca o sferă secţionată cu patru componente concentrice, inegale:

- nucleul (fondul lexical de bază),
- lexicul circulant (între primul şi al treilea strat),
- masa vocabularului,
- periferia vocabularului"[1].

Masa vocabularului cuprinde toate cuvintele ce nu fac parte din fondul lexical de bază şi din lexicul circulant.

Aici intră: termenii tehnici şi ştiinţifici, arhaici, argotici, regionali.

Vocabularul frecvent folosit în limbă se îmbogăţeşte continuu prin mijloace interne şi externe, cuvintele nou create fiind numite *neologisme*.

Deoarece nici un vorbitor nu poate cunoaşte toate cele peste 120.000 de cuvinte ale limbii române, cercetătorii au ajuns la concluzia că sunt folosite, de regulă, cuvintele grupate în trei categorii ale vocabularului:

- fondul comun (exprimarea literară, familiară, populară);
- fondul expresiv;
- fondul savant.

În exprimarea literară apar *neologisme* şi chiar *arhaisme*. În exprimarea familiară apar *cuvinte argotice* şi *tropi*.

Argoul foloseşte termeni din vocabularul comun, dar care primesc – prin metaforizare – un înţeles aparte.

---

1. V. Şerban, I. Evseev, *op. cit.*, p. 114.

Argoul este un limbaj special pe care-l folosesc membrii unui grup social, cu intenţia vădită de a se deosebi de restul vorbitorilor: elevii, studenţii, militarii, hoţii.

Unele cuvinte argotice îşi au sorgintea în graiuri, altele sunt împrumutate din limbile străine, mai ales din limba ţiganilor: bombă – senzaţie, ştire deosebită; pârnaie/mititica – închisoare; benga – moarte; a mierli – a muri; a ciordi/a mangli – a fura; matol – beat; mişto/şucar – frumos; gagică – fată; puicuţă – prietenă/iubită.

În exprimarea populară se întâlnesc cuvinte *general populare*, *regionalisme* şi *idiotisme*: a lăsa baltă – a părăsi; a tăia frunză la câini – a pierde vremea; a umbla brambura, a umbla de frunza frăsinelului – a hoinări; a sta cu frica în sân/ a sta cu gheaţa în spate – a se teme de ceva/de cineva.

Jargonul este o modalitate de exprimare a unei anumite colectivităţi, de regulă bogate ori cu o poziţie socială privilegiată. În secolul trecut, boierimea românească utiliza un număr mare de cuvinte greceşti, în perioada fanariotă mai ales. Mai târziu, în cercurile burgheziei au apărut un jargon franţuzit şi chiar termeni din limba engleză:

„– Iar amorezat, *mon cher*? strigă tânărul Costică Melinescu.
– Şi încă aşa cum n-am fost niciodată, *ma parole d'honneur!* zise Mişu; o adevărată pasiune! un...
– E o femeie *du monde*? întrebă Iorgu Doroneanu..." CARAGIALE

„– Ce face domnişoara?
– E *morboasă*!
– O!... ce aud, îngerul vieţii mele e *morbos*...
– *C'est à dégouter d'être malade*." ALECSANDRI

„– *Vous savez, ma damme est une femme très instruite*, afirma soţul, care nu neglijase ca să se instruiască... *toujours accompagné de ma femme*." ARGHEZI

„– *Je m'en vais faire un tour de promenade...*
– *Vieille brute!* răspunse d-na locotenent...
– *Fichez-moi la paix*, strigă îngălbenită doamna." *Idem*

Tot din masa vocabularului fac parte *arhaismele* şi *regionalismele (provincialismele)*, dar şi *termenii tehnici* şi *ştiinţifici*.

Arhaismele sunt cuvinte vechi, ieşite din uz ca urmare a dispariţiei obiectului de referinţă, a apariţiei sinonimelor etc.:

„– Stăpâne, a răspuns slujitorul, robul meu de la grajd are un prieten genovez care stă la un *mârzac în prinsoare*... care a ajuns *tălmaci* la *serai* la *Han-Tătar* cel mare."

SADOVEANU

„...din băţul în care era aşezată fila cu cruce-ajută şi *buchiile* scrise de bădiţa Vasile... am ajuns la *trăteji*, de la trătejile la *ceaslov*, ş-apoi, dă Doamne, bine!..." CREANGĂ

„Iar *vornicul* Nică-a Petricăi, cu paznicul, *vatamanul* şi câţiva nespălaţi îl *prinsese la oaste cu arcanul*." *Idem*

Regionalismele au o răspândire geografică limitată, cunoscute doar de locuitorii zonei. Unele pătrund în limba literară, altele ajung în argou ori dispar din uz, trecând la arhaisme: a face divan pe spinare – a bate pe cineva; strămătură – lână toarsă, folosită la cusut, la brodat; a căina – a plânge pe cineva, a alina; galeş – cu drag; venetic – venit de aiurea; gheonoaie – ciocănitoare; a zăticni – a se împiedica; gârlici – încăpere strâmtă care formează intrarea într-o pivniţă;

Scanned with OKEN Scanner

chichiţă – şiretlic, subterfugiu, vicleşug; ciubotă – cizmă; trudă – caznă, muncă grea; velinţă – pătură groasă de lână ţesută la război; prepus – bănuit; aldămaş/ adălmaş; molcom; lehamite; otrocol; proclet; obcină etc.

„Ia-mă, *leliţă*, călare,
Că nu mai pot de picioare.
Şi nu pot merge pe *gios*
Că mi-i drumul *grunzuros*." ALECSANDRI

„– Nu *şuguiţi*, domnilor, cu coarnele, că vi se pot prinde de frunte." *Idem*

„*Mucigăitul smârc* al văii cu poezie se *vestmântă*
Pe prefiratele lui ape pluteşte albul nenufar." MACEDONSKI

„– Sunt şi la noi fete! strigă, apoi apucă *carafa* şi o izbi pe pământ de se făcu *miş-fărâmiş*." SLAVICI

„Patru *juzi* din patru sate, de la Mureş mai la vale,
Cu supunere se-nchină astăzi înălţimii-tale...
Semne-avem, şi-n *miezuine* le-au fost pus de mult bătrânii." GOGA

„– La vârsta ta omul are *stomah* şi dinţi de lup. Filaret a răsturnat mămăliga de mei şi a rezemat de *prichiciul* hornului *ţigla*." SADOVEANU

Termenii tehnico-ştiinţifici sunt specifici unor discipline ştiinţifice, unor sectoare economice şi administrative:

„În sfârşit, probabil că *Epopeea lui Gesar* va fi în viitor descoperită nu numai de *comparatişti*, dar şi de publicul cultivat. Deşi *redactarea* definitivă pare să fi avut loc spre sfârşitul secolului al XIV-lea, cel mai vechi *ciclu epic* este *atestat* cu trei secole mai înainte." ELIADE

„Orice ar mai scrie de azi înainte Bacovia şi oricum, poezia sa a şi devenit bun al *istoriei noastre literare*, care i-a fixat locul şi influenţa." STREINU

„În *procedeul industrial* de obţinere a *monoxidului de carbon* se folosesc *instalaţii speciale* numite *gazogane* sau *generatoare de gaz*." CHIMIA, cls. a VIII-a

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL III

ÎMBOGĂŢIREA VOCABULARULUI

Din necesităţi izvorâte din civilizaţia modernă, vorbitorii se simt nevoiţi să creeze ori să împrumute cuvinte noi. Acestea apar fie în locul altora, fie denumind noţiuni noi.

Îmbogăţirea vocabularului românesc se face pe două căi (prin două feluri de mijloace):

I. Prin mijloace interne (crearea de noi cuvinte pornind de la cele existente deja în limbă):

1. Derivarea (cu sufixe şi prefixe);
2. Compunerea;
3. Schimbarea valorii gramaticale (Conversiunea);
4. Abrevierea;
5. Formaţiile analitice.

1. *DERIVAREA*

Derivarea este procedeul prin care se realizează cuvinte noi din rădăcinile cuvintelor existente deja în limbă.

A. *Derivarea cu sufixe*

Sufixele sunt numeroase, unele fiind foarte vechi:

- *andru*: copilandru, căţelandru, băieţandru;
- *ar*: fierar, morar, lemnar;
- *eală*: greşeală, îndrăzneală, îmbulzeală;
- *esc*: românesc, bărbătesc, frăţesc;
- *et*: tineret, brădet, făget;
- *iş*: păltiniş, tufiş, pietriş;
- *giu*: geamgiu, tutungiu, chiulangiu;
- *ie*: lemnărie, brutărie, solie;
- *oi*: vulpoi, băieţoi, pisoi;
- *inţă*: credinţă, trebuinţă, voinţă;
- *mânt*: jurământ, legământ, aşezământ.

Altele au apărut în perioada modernă de dezvoltare a limbii:

- *itate*: mobilitate, oficialitate, municipalitate;
- *ol*: pelicanol, staniol, apretol;
- *bil*: portabil, ataşabil, discutabil;

– *ism*: franţuzism, didacticism, eticism;
– *ist*: ţărănist, populist, alpinist;
– *ier*: minier, petrolier, bonier, chitanţier;
– *ifer*: aurifer, carbonifer, petrolifer ş.a.m.d.

„Hai, să valsăm, iubito, prin salon,
După al toamnei *bocet mortuar*." BACOVIA

„Dar viaţa dimprejurul meu
Mă face iar cu *conştiinţă*
Ca să trăieşti când azi e greu,
Ah! mâine-abia va fi *putinţă*." MACEDONSKI

„Frumos vorbi şi *subţirel*
Lapona dreaptă, Enigel,
Dar timpul, vezi, nu adăsta,
Iar soarele acuma sta
Svârlit în sus, ca un inel." BARBU

„Palidă *sărbătorită*,
Fii de-acuma deci a lor,
Fii de-acuma-*nvingătoarea*
Şi-*nvinsa* tuturor." MINULESCU

„Tu vezi că *slăbiciuni* sunt *vestitele* virtuţi
Noblețea-i *slăbiciunea* celor ce nu pot..." EMINESCU

„*Mustrarea* mintea mea o sapă
Şi groaza sufletu-mi apasă,
Căci umbra noastră-*ndurerată*
Pe veci îmi străjuie la masă." GOGA

„Şi toată această *agonisire strânsă* zi cu zi [...] să se ducă întreagă..." GALACTION

„Zicând frumos voiam să creez în *aşteptările cizmarului* imagini sau analogii de purcei *prezintabili*, uşor de *corectat* la urma urmei cu dorul unui căţel de rasă, care cizmarului nu-i mai făcea *trebuinţă*." ARGHEZI

B. *Derivarea cu prefixe*

Este mai slab reprezentată, dar vocabularul românesc conţine totuşi destule cuvinte derivate astfel:

– *ne*: nelucrat, neatent, neomenos;
– *în*: încasa, închiria, îndoi;
– *a*: atemporal, apatrid, amoral;
– *des/dez*: desfăcut, desprins, dezlipit, deznodat, dezdoit;
– *re*: reda, reclădi, redobândi;
– *răs*: răstălmăci, răscroi, răscoace;
– *pre*: preface, preambala, prelucra.

Dintre prefixele mai noi, menţionăm:

– *anti*: antisocial, antirăzboinic, antiaerian;
– *ante*: antebraţ, antecalculat, antepenultim;
– *arhi*: arhicunoscut, arhiplin, arhipăstor;
– *co (con, com)*: coproprietar, consens, compatriot;
– *extra*: extraordinar, extraterestru, extrabugetar;

Scanned with OKEN Scanner

– *hiper*: hipercorectitudine, hiperacid, hipertensiune;
– *super*: superdotat, supergalaxie, superviza;
– *supra*: supraponderal, supraordonat, supradotat;
– *ultra*: ultrareacţionar, ultrasunet, ultramarin;
– *post*: postuniversitar, postliceal, postdecembristă.

Unele segmente antepuse nu s-au desemantizat total, dar acţionează ca nişte prefixe, fiind numite *prefixoide*:

– *hidro*: hidrocentrală, hidrobicicletă, hidroenergetic;
– *micro*: microclimat, microcentrală, microbiolog;
– *macro*: macromolecular, macrocosmos, macroeconomic;
– *pseudo*: pseudoştiinţific, pseudosavant, pseudopode;
– *radio*: radioreleu, radioastronom, radiocasetofon;
– *foto*: fotoreproducere, fotomodel, fotocinema;
– *aero*: aerospaţial, aeropurtat, aerogară;
– *mono*: monocultură, monoplan, monocelular;
– *tele*: teledetecţie, teleconferinţă, telecomandă;
– *mini*: minicar, minijupă, miniduct;
– *semi*: semiconductor, semifabricat, semianalfabet;
– *electro*: electrocar, electrocentrală, electromobil.

„A trecut cu inima *încleştată* prin oraş şi era *deznădăjduită* când s-a văzut la cele din urmă case." SLAVICI

„Rătăcitor, cu ochii tulburi,
Cu trupul istovit de cale,
Eu cad *neputincios*, stăpâne,
În faţa *strălucirii* tale." GOGA

„Că dacă-n iarnă sunt făcută
Şi ursul alb mi-e vărul drept,
Din umbra deasă, *desfăcută*,
Mă-nchin la soarele-nţelept." BARBU

„Eu nu voi zice Morţii c-o voce *ne-înţeleaptă*: [...]
Reintri iar in sânul din care ai ieşit!" *Idem*

„Mai bine singuratec şi uitat,
Pierdut să te *retragi nepăsător*,
În ţara asta plină de humor." MACEDONSKI

„*Neliniştea*-i de-atunci e fără de hotar,
El căuta prilej năuntru să pătrundă
Şi zilnic *împrejur* se plimbă solitar." *Idem*

2. *COMPUNEREA (lexicală)*

Compunerea lexicală este un procedeu prin care se formează cuvinte noi din două sau mai multe cuvinte existente deja în limbă.

Se pot realiza prin:

a. *aglutinare (contopire)*: cumsecade, cuminte, untdelemn, binefăcător, răuvoitor, aseară, acasă, bunăvoinţă, fărădelege.
b. *izolarea unor sintagme*, scrise cu cratimă ori fără: locotenent-colonel, rochiţa rândunicii, pierde-vară, redactor-şef, de aceea, Sfânta Maria, Făt-Frumos, Anul Nou, Baia-Mare, Turnu-Severin, Statu-Palmă-Barbă-Cot.

Scanned with OKEN Scanner

„Și, când, la urma urmei, *acasă* m-am întors,
Asupră-mi începuse uitarea ca să treacă,
Se uită *totdauna* acela care pleacă." MACEDONSKI

„Baba atunci a ameţit de bucurie, moşneagul însă, gândind că-i *Ucigă-l-crucea*, s-a speriet..." CREANGĂ

„Atunci, *Harap-Alb*, Gerilă şi *Păsări-Lăţi-Lungilă* se pun ei de ospătează şi beu cât le trebuie." *Idem*

„Zi-mi de lapona Enigel
Şi Crypto, *regele-ciupearcă*!" BARBU

„Inima-n mine, săraca, numai *Cel-de-Sus* ştie în ce cleşte-i prinsă..." SADOVEANU

„Amurgul vineţiu de-april
Îmi rătăcea prin casă,
Când frunzele *tiptil-tiptil*,
Ca nişte lacrimi de copil,
Cădeau încet pe masă." GOGA

„Cunosc cu toate-acestea şi văz cu-ncredinţare
Că-n fapta cea mai mică şi-n lucrul cel mai mare
Deopotrivă eşti..." ALEXANDRESCU

„Căci noi avem de lucru în *Ţara Românească*;
Legi vechi şi ruginite avem să le-nnoim." *Idem*

„A treia zi pe însărate a zărit, în sfârşit, din depărtare, coliba cea mai dărăpănată, în care şedea, *precum* îi spusese *Limiru-Împărat*, *Mama Ielelor*." SLAVICI

„Ce rost nebun m-a aruncat
În *valvârtejul* lumii-ntregi
Şi boala, ce m-a pus la pat,
Nu-ţi bate capul s-o-nţelegi." GOGA

3. *CONVERSIUNEA*

Conversiunea (schimbarea valorii/clasei morfologice) constă în trecerea dintr-o clasă morfologică în alta.

Adjectivul la forma de masculin/neutru singular, determinând verbul, devine adverb:

„*Viu* îmi adusei aminte
Ce-auzisem înainte...
Baba-Dochia-învălită
Cu opt sarici
Sta *covrig*." BARBU (substantivul *covrig* – aici – este adverb).

„Cu zgomot în schelete erau reîntocmite,
Şi glasul ce din toate ţipa *îngrozitor*..." MACEDONSKI

„Aerul e vioriu, miroasele florilor mândre
Adormitor se ridică din oştile florilor mândre." *Idem*

„Dar mâni ea falnică, *cumplit* turbează
Preoţii *lin* şi în veşminte
Cântând a cărţilor cuvinte." EMINESCU

„Naintea lor tambur-major,
Voinic el calcă din picior,
Şi tobe *tare*-n tact ei bat
Şi paşii sună *apăsat*." *Idem*

Scanned with OKEN Scanner

Şi interjecţia poate căpăta valoare adverbială:

„Frumos stindarde se deşir:
Ei trec mereu *tarra bumbum.*" *Idem*

Prin articulare, părţile de vorbire pot deveni substantive:

Scumpul mai mult păgubeşte. *Binele cu bine* se răsplăteşte. E *un ce* la mijloc. Am *un zece* la matematică. Se aude *un miau.*

„Însă iar mă întorc şi zic: Tot *păţitu*-i priceput." CREANGĂ

„*Celeràle* să se spele, *cele bune* să s-adune; vrajba dintre noi să piară şi neghina din ogoare!" *Idem*

„Ca ţăranii din zicale,
Luase şi el ochelari,
Socotind că pe parale
Ies şi *proştii* cărturari." ARGHEZI

„Când iar nebun şi bolnav
Prin sanatorii sau spitale,
Voi sta privind
Al vieţii vals
Şi câte sunt, ca *un adio*..." BARBU

Cuvintele autonome pot trece în categoria instrumentelor gramaticale: O *prea* frumoasă fată; *în spatele* casei; *am* scris.

„*Voi* alerga, deci, în toate părţile
deodată,
după propria mea inimă *voi* alerga,
asemeni unui car de luptă..." STĂNESCU

„În suavele parfume
Poezie sau destin –
Ori de unde-*ai* fi în lume, –
Vino, vin!" BACOVIA

„Nu credeţi *cum* că luna-*i* lună. *Este* fereastra *căreia*-i zicem soare." EMINESCU

„Şi-n *trei* caturi se înalţă palatul cu mii de ferestre." *Idem*

În ultimul exemplu, numeralul are valoare de adjectiv, dar chiar şi adverbul ori unele pronume pot deveni adjective: „Este un om *bine*." „Floarea *aceea* e frumoasă."

4. *ABREVIEREA*

Se realizează prin izolarea primelor litere ori a unor fragmente de cuvinte: P.N.L., P.N.Ţ.C.D., C.E.C., SUA, ROMARTA, Asirom, Romtelecom, Romavia, Navrom, S.N.C.F.R., B.N.S., B.N.R.

Se întâmplă ca din cuvintele compuse prin abreviere să se formeze altele prin sufixare: penelist, taromist, orelist, ceferist etc.

5. *FORMAŢIILE ANALITICE*

Acestea sunt în fond structuri stabile de cuvinte, dar în care termenii şi-au păstrat sensul propriu, obţinând însă un sens nou. Adesea, acestea sunt locuţiuni: din timp în timp, dare de seamă, a ţine hangul, astă-vară, astă-seară, stare de veghe, bună de gură, dare de mână, târâie-brâu, în jurul, de-a lungul, în vreme ce.

Scanned with OKEN Scanner

Expresiile sunt echivalente cu un cuvânt ori cu alte construcții : a sta cu frica în sân (a se teme), a da ortul popii (a muri), a fi nici în car, nici în căruță (indecis), om de bine (binevoitor).

„Atunci, voi *să vă faceți moarte în popușoi, să nu spuneți nici laie, nici bălaie.*"
CREANGĂ

„*Nu-ți pune în poară*, măi omule, cu împăratul iadului ; ci mai bine ié-ți bănișorii și *caută-ți de nevoi.*" *Idem*

„Depeșile [...] curgeau ca din izvor, așa că *încet-încet*, gazeta nu mai conținea decât știri..." CARAGIALE

„De ce-l muia și-l trăgea, de-aia firul se-ncârlionța și mai tare ; *și așa și așa iar*, până i-a ieșit dracului pân căciulă..." CARAGIALE

„Și această *stare de spirit*, ea însăși,
se supără pe mine
și mă condamnă, indescifrabil,
la o perpetuă așteptare..." STĂNESCU

„Îți *râde inima* când *îți aduci aminte* !
Hei ! dar lumea e rea ! *Bag samă* nici Dumnezeu nu vrea ca în lume să fie numai bine ! ..." SLAVICI

„Dar cum în viață se-ntâmplă,
Omul cu capul luminat
Își răscumpără degrabă
Iară ce-a amanetat." GOGA

II. Prin mijloace externe

Îmbogățirea vocabularului prin mijloace externe se realizează pe două căi :

1. *ÎMPRUMUTURILE DIN ALTE LIMBI*

greacă : ieftin, boboc, taifas, zahăr, irosi ;
germană : bonfaier, știab, capelmaistru, burghiu ;
slavă : babă, grijă, taină, var, zăpadă, marfă ;
maghiară : oraș, chiu, făgădui, gândi, meșteșug, șoim ;
turcă : dușman, cafea, halva, ursuz, chiftea, acadea, peltea.

Bineînțeles că toate cuvintele împrumutate au suferit adaptări fonetico-gramaticale, conform cu normele limbii române, iar uneori, și schimbări de sens.

2. *CALCUL LINGVISTIC*

Prin calc lingvistic se înțelege traducerea morfemelor unui cuvânt ori a componentelor unui cuvânt compus prin echivalente românești : a încânta (din franc. *enchanter*) ; cale ferată (din franc. *voie ferré*) ; război-fulger (din germ. *Blitzkrieg*) ; rău de mare (de la franc. *mal de mer*) ; însărcinat cu afaceri (*chargé d'affaires*) ; casă de schimb valutar (*maison d'échange*) ; drum de fier (*chemin de fer*) ; polo pe apă (din engl. *water-polo*) etc.

„Nu mă-*ncântați* nici cu clasici
Nici cu stil curat și antic,
Toate-mi sunt de o potrivă,
Eu rămân ce-am fost : romantic." EMINESCU

Scanned with OKEN Scanner

Atât împrumuturile, cât şi cuvintele apărute recent în limba română prin mijloace interne sunt *neologisme* :

„Trăiesc în numele frunzelor, am *nervuri*, [...]
În numele pietrelor trăiesc şi mă las
cubic bătut în drumuri,
cutreierate de repezi *maşini* [...]
printre dinţii
tinerei fete dusă cu gândul
după leneşe dansuri de *ebonită*..." STĂNESCU

„Şi-acolo, încet, *molcomitor*,
Se-adună în *suspine*..." BACOVIA

„Şi bogat în sărăcia-i ca un *astru* el apune,
Preot *deşteptării* noastre, semnelor vremii profet." EMINESCU

„*Microscopice* popoare, regi, oşteni şi învăţaţi
Ne *succedem generaţii* şi ne credem minunaţi." *Idem*

Observaţie. Din fondul vechi traco-dacic, s-au păstrat în limba noastră circa 165 de cuvinte de bază şi aproximativ 1.400 de cuvinte derivate.
Iată câteva dintre acestea: andrea, a anina, baci, balaur, baltă, barză, boier, brâu, a bucura, butuc, căciulă, căpută, carâmb, ceafă, copil, curpen, cătun, a cruţa, a dezmierda, grumaz, guşă, ghioagă, gata, grapă, a înţărca, mazăre, moş, mistreţ, mare, mire, niţel, prunc, pârâu, pururea, rânză, a răbda, a scurma, strugure, a speria, şopârlă, tare, ţarină, vatră, viezure, a viscoli, zer, zestre, a zburda, zgardă.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL IV

STILISTICA VOCABULARULUI

„Ca-n basme-i a cuvântului putere ;
El lumi aievea-ţi face din păreri,
Şi chip etern din umbra care piere,
Şi iarăşi azi din ziua cea de ieri."

(AL. VLAHUŢĂ – *Cuvântul*)

Dacă stilistica punctuaţiei şi cea a ortografiei fac apel la semnele grafice, stilistica vocabularului operează cu expresii şi cuvinte, care permit conotaţii stilistice deosebite nu numai în scriere, ci şi în vorbire.

Din cele peste 120.000 de cuvinte, omul civilizaţiei contemporane foloseşte doar 4.000-5.000, iar dintre acestea cca 30% sunt utilizate foarte rar sau deloc, deşi sensurile lor îi sunt cunoscute.

De asemenea, nu toţi vorbitorii cunosc şi nici nu întrebuinţează acest lexic redus, deoarece sunt diferenţieri culturale, sociale, profesionale, de interese etc.

Existenţa unui numeros fond de cuvinte polisemantice permite vorbitorilor – practic – emiterea oricăror judecăţi de valoare ori exprimarea celor mai variate şi nuanţate sentimente şi stări afective.

Limba populară cuprinde numeroase cuvinte şi expresii cu conotaţii stilistice, mai ales că aici îşi găsesc sălaş destule regionalisme şi argotisme, care sunt – după cum se ştie – extrem de expresive, de plastice.

Folclorul literar românesc este apreciat de mulţi specialişti străini, unii dintre ei considerându-l cel mai valoros din Europa.

Şi marii scriitori români au emis opinii elogioase la adresa literaturii noastre populare, mulţi dintre ei considerând-o nu numai model de creaţie, ci izvor de inspiraţie.

Alecsandri afirma : „Comori nepreţuite de simţiri duioase, de idei înalte, de notiţe istorice, de crezuri superstiţioase, de datini strămoşeşti şi mai cu seamă, de frumuseţi poetice pline de originalitate şi fără seamăn în literaturile străine, poeziile noastre populare conţin o avere naţională, demnă de a fi scoasă la lumină ca un titlu de glorie pentru naţia română", considerând doina „cântecul cel mai frumos, cel mai jalnic, cel mai cu suflet ce am auzit eu pe lume", iar în altă parte face aprecierea, devenită de acum clasică : „Românul e născut poet".

Nicolae Iorga constata sentenţios : „La noi românii, întâi se aud cântecele şi apoi răsare soarele".

Importanţa cuvântului a fost sesizată încă din antichitate, marele poet latin Horaţiu, în a sa *Ars Poetica*, era de părere că arta este tributară inspiraţiei, dar şi migalei, studiului pe text, cuvintele – îmbinate ingenios – fiind selectate după vitalitatea lor.

La noi, Vladimir Streinu apreciază că, din zorii omenirii, metafora (posibilitatea cuvântului obişnuit de a comunica un sens neobişnuit) „a apărut mai întâi ca *metaforă lingvistică*, născută din nevoia primitivă de a numi cu puţine cuvinte-rădăcini toate înfăţişările realităţii, pentru care cuvântul propriu nu exista încă"[1].

Pe de altă parte, sinonimia, omonimia, paronimia, antonimia asigură cuvintelor şi expresiilor utilităţi deosebite în comunicare. Nu este în intenţia noastră de a detalia aici noţiunile de stilistică, ci de a exemplifica o seamă de fapte stilistice care să ateste marea disponibilitate a lexicului românesc în realizarea celor mai variate elemente stilistice.

Tropii şi figurile de stil au la bază tocmai cuvântul, expresia lexicală, ale căror conotaţii stilistice sunt indubitabile.

Multe locuţiuni şi expresii au intrat în vorbirea populară, unele din ele demetaforizându-se, prin uz intens, ajungând să denumească obiecte, situaţii, fapte etc.

Creatorii anonimi le-au utilizat în producţiile lor literare, fapt care a permis circulaţia lor pe întreaga arie lingvistică şi culturală a românilor. Din literatura populară au trecut în literatura cultă, scriitorii contribuind şi ei la îmbogăţirea valenţelor stilistice ale vocabularului românesc.

Metafora presupune transferul denumirii unui obiect asupra altuia, pe baza unei asemănări:

„Pe-un picior de plai,
Pe-o gură de rai,
Iată vin în cale,
Se cobor la vale
Trei turme de miei
Cu trei ciobănei..." MIORIŢA

„Porni Luceafărul. Creşteau
În cer a lui aripe
Şi căi de mii de ani treceau
În tot atâtea clipe." EMINESCU

„Ele sar în bulgări fluizi peste prundul din răstoace,
În cuibar rotind de ape peste care luna zace." *Idem*

„O raclă mare-i lumea. Stele-s cuie
Bătute-n ea şi soarele-i fereastra
La temniţa vieţii." *Idem*

„Pluteşte un lanţ de lebede albe,
Dar visul din parc în lac se răsfrânge." BACOVIA

„Că intrăm
Să ospătăm
În cămara soarelui
Marelui
Nun şi stea,
Abur verde să ne dea,
Din căldări de mări lactee
La surpări de curcubee
În Firida ce scânteie
eteree." BARBU

1. Vladimir Streinu – *Poezie şi poeţi români*, Editura pentru Literatură, Bucureşti., 1976, p. 62.

Scanned with OKEN Scanner

Metonimia se constituie din sensurile a doi termeni aflaţi în relaţii funcţionale de vecinătate: conţinutul e denumit prin obiect, produsul, prin locul de proveniență sau prin materia din care e făcut, operele şi invenţiile, prin numele autorilor:

„Strofe vechi, o mandolină,
Un Cézanne şi doi *Gauguin* [...]
Şi pe pian:
Charles Baudelaire şi-alături *Villiers de l'Isle Adam* [...]
mai multe vase vechi de Saxa pline,
Fleurs du mal legate-n piele de Cordova..." MINULESCU

Sinecdoca presupune o schimbare în extensiunea logică a cuvântului, înlocuind un cuvânt cu altul cu extensie diferită:

„Bolliac cânta *iobagul* şi-a lui lanţuri de aramă;
L-ale ţării flamuri negre Cârlova oştirea cheamă...
Mureşan scutură lanţul cu-a lui voce ruginită..." EMINESCU

„E *sabie*-n ţară! au năvălit tătarii!
Şi-acum în bălţi de sânge îşi joacă armăsarii!" ALECSANDRI

Eufemismul este format din cuvinte şi expresii prin care se ascunde adevăratul sens, îndulcind unele exprimări jignitoare sau neplăcute:

„Auzi ale cui versuri le socoteşte glume,
Şi cu ce chip vorbeşte de *duşii* de pe lume!" ALEXANDRESCU

„Când vei vedea ochii mei seci,
Fără lacrimi în pleoape,
Tu să ştii că mi-i aproape
Ceasul liniştei de veci." GOGA

Ironia constă în redarea sensului printr-un cuvânt care evocă exact contrariul:

„Tu n-ai murit de foame ca palidul Gilbert,
Şi patria-ţi, ingrată fiind, ţi-a zis: Mănâncă!" MACEDONSKI

„Suflete! de-ai fi chiar demon, tu eşti sfântă prin iubire,
Şi ador pe acest demon cu ochi mari, cu părul blond." EMINESCU

„Să zic câteva vorbe de Paris răposatul,
Care, bărbat de cinste, om plin de bunătate,
Făcea versuri d-acelea ca *din topor* lucrate." ALEXANDRESCU

„Au suspinat *cărturarii* şi-au trecut la vechile locuri, cu Şerban Postelnicu la coadă."
I. TEODOREANU

Hiperbola este definită prin exagerarea intenţionată (mărind sau micşorând) a însuşirilor unei fiinţe sau a caracteristicilor unui obiect, fenomen sau ale unei întâmplări:

„Eliad zidea din visuri şi din basme seculare
Delta biblicilor sânte, profeţiilor amare,
Adevăr scăldat în mite, sfinx pătruns de ne-nţeles;
Munte cu capul de piatră de furtună detunată." EMINESCU

„Sălbatecul vodă e-n zale şi-n fier
Şi zalele-i zuruie crunte,
Gigantică poartă-o cupolă pe frunte,
Şi vorba-i e tunet, răsufletul ger,
Iar barda din stânga-i ajunge la cer,
Şi vodă-i un munte." COŞBUC

Scanned with OKEN Scanner

„O! câte lupte, câte suspine,
Tăcuta noapte n-a ascultat;
Câte pustiuri de groază pline
A mea durere n-a vizitat!" ALEXANDRESCU

Enumeraţia se constituie dintr-o înşiruire de mai mulţi termeni de acelaşi fel, folosită pentru a atrage atenţia asupra aspectelor descrise sau asupra faptelor înfăţişate:

„Iar în patru părţi a lumii vede şiruri munţii mari,
Atlasul, Caucazul, Taurul şi Balcanii seculari;
Vede Eufratul şi Tigris, Nilul, Dunărea bătrână..." EMINESCU

„Şi el e emirul, şi toate le are
E tânăr, e farmec, e trăsnet, e zeu..." MACEDONSKI

„Proşti şi genii, mic şi mare, sunet, sufletul, lumină
Toate-s praf... Lumea-i cum este şi ca dânsa suntem noi." EMINESCU

„Va fi
O seară de octombrie cu palpitări discrete
De frunze,
De imagini,
De pleoape,
Şi regrete..." MACEDONSKI

Repetiţia rezultă din repetarea de două sau de mai multe ori a aceluiaşi cuvânt, propoziţie sau frază cu scopul de a da mai multă vigoare comunicării:

„Vede ţară lângă ţară şi popor lângă popor [...]
An de an împărăţia tot mai largă se sporeşte [...]
Neam cu neam urmându-şi zborul şi sultan după sultan." EMINESCU

„Bagdadul! Bagdadul! şi el e emirul [...]
– La Meka, plecat-am a merge şi eu.
– La Meka? La Meka?... şi vocea ciudată:
– La Meka? La Meka! răsună mereu." MACEDONSKI

„Când te doresc eu cânt încet-încet,
Plec capul la pământ încet-încet." EMINESCU

„În van voim a reintra-n natură,
În van voim a scutura din suflet
Dorinţa de mărire şi putere,
Dorinţa de a fi ca el în lume:
Unici." *Idem*

Epitetul exprimă însuşiri deosebite ale obiectelor, prezentându-le într-o lumină nouă, aparte:

„Vis nebun, deşarte vorbe!
Floarea cade, rece cântu-i
Şi eu ştiu numai atâta
C-aş dori odat' să mântui!" *Idem*

„Dormea întors amorul meu de plumb
Pe flori de plumb... şi-am început să-l strig." BACOVIA

„Oh, Euclid, nebunule,
preabunule, nebunule,
nesăbuitule, plecatule
şi pentru nimeni arătatule..." STĂNESCU

Scanned with OKEN Scanner

„Aşa ne păzirăţi străvechea moşie
Cu braţe de plug şi de sapă,
De-atâtea ori moartă, da pururea vie,
Tot viforul nostru ne-o scapă." GOGA

„Ş-are oi mai multe
mândre şi cornute,
Şi cai învăţaţi
Şi câni mai bărbaţi..." MIORIŢA

Litota presupune a spune cât mai puţin şi a face să se înţeleagă cât mai mult:

„Noi cârpim cerul cu stele, noi mânjim marea cu valuri." EMINESCU

„Zadarnic al vieţii cuvânt
A stins bucuriile mele,
Mereu când zâmbesc uit, şi cânt,
În ciuda cercărilor grele,
Mai sunt încă roze, mai sunt." MACEDONSKI

Comparaţia rezultă din alăturarea a doi termeni (desemnând persoane, obiecte, acţiuni, idei etc.) pe baza unor însuşiri comune, cu scopul de a evidenţia anumite caracteristici ale primului termen:

„Feţişoara lui / Spuma laptelui / Mustăcioara lui / Spicul grâului / Perişorul lui / Pana corbului..." MIORIŢA

„Aici să-mi duraţi / Monastire naltă / Cum n-a mai fost altă." MĂNĂSTIREA ARGEŞULUI

„Deodată împăratul din tronul lui se scoală
Ca regele pustiei din stânca de granit." EMINESCU

„Când s-a născut Ptolemeu
Pământul nu era în nici un fel,
când a murit
pământul era drept ca palma." STĂNESCU

„În dezacord clavirul moare,
Şi ninge ca-ntr-un cimitir." BACOVIA

„Săraca mândruica mea, / Toarce firul ca paru / Face pânza ca gardu / Supţire ca draniţa / Şi deasă ca vraniţa." FOLCLOR

Alegoria este constituită dintr-o suită de comparaţii, metafore şi personificări ce exprimă împreună, într-o formă figurată, idei, atitudini, prin intermediul întâmplărilor, faptelor, lucrurilor etc.:

„Iar tu de omor / Să nu le spui lor / Să le spui curat / Că m-am însurat / Cu-o mândră crăiasă / A lumii mireasă; / Că la nunta mea / A căzut o stea / Soarele şi luna / Mi-au ţinut cununa. / Brazi şi păltinaşi / I-am avut nuntaşi, / Preoţi, munţii mari, / Paseri lăutari, / Păsărele mii / Şi stele făclii." MIORIŢA

„De treci codrii de aramă, de departe vezi albind
Ş-auzi mândra glăsuire a pădurii de argint.
Acolo, lângă izvoară, iarba pare de omăt,
Flori albastre tremur ude în văzduhul tămâiet;
Pare că şi trunchii vecinici poartă suflete sub coajă,
Ce suspină printre ramuri cu a glasului lor vrajă." EMINESCU

Pe lângă tropi şi figurile de stil, *arhaismele* şi *regionalismele* îşi aduc o contribuţie importantă la stilistica lexicală, iar prin intermediul scriitorilor, ele apar la suprafaţă, încântându-ne cu sonurile lor:

Scanned with OKEN Scanner

„Când începe a toca la biserică, Zahei al tău cel cuminte, fuga şi el afară şi începe a toca în stative, de pârâie pereţii casei şi duduie fereştile. Iar stropşitul de Ion, cu talanca de la oi, cu cleştele şi cu vătraiul face o hodorogeală şi un tărăboi, de-ţi ié auzul." CREANGĂ

„Dar bine, ghiavole, aici ţi-i scaldatul? [...] scoboară-te jos, talharule, că te-oi învăţa eu [...]
Cât pe ce să puie mâna pe mine! Şi eu fuga, şi ea fuga, şi eu fuga, şi ea fuga, până ce dăm cânepa toată palancă la pământ..." *Idem*

„Cărţi vechi, roase de molii, cu păreţii afumaţi,
I-am deschis unele pagini, cu-a lor litere bătrâne,
Strâmbe ca gândirea oarbă unor secole străine,
Triste ca aerul bolnav de sub murii afumaţi." EMINESCU

„În arcane de pădure întuneric se spăimântă, [...]
Întunericul în cale i s-a pus în curmeziş?
Dar privighetoarea cântă, dar privighetoarea cântă." MACEDONSKI

„Păşiţi încet cu grije tăcută, feţii mei,
Să nu-i călcaţi nici umbra, nici florile de tei;
Cel mai chemat s-aline din toţi şi cel mai teafăr
Şi-a înmuiat condeiul de-a dreptul în Luceafăr." ARGHEZI

Argotismele au o circulaţie restrânsă, însă unele au intrat în limbajul familiar, uneori colorând vorbirea unora dintre noi, contribuind la realizarea stilistică a comunicării:

„Ziarele au lansat o *bombă* de întâi aprilie: începând cu această dată, salariile vor creşte cu 100%!?!"

„E zece seara. Cameră albă de spital. E camera de gardă de la Medicală.
Doctorul Şpil U. Laurenţiu e de gardă. Şade într-un fotoliu şi e cam tras la faţă. Doctoriţa Andreea şi asistenta Oana intră în încăpere, salutându-l.
– Fetelor, astă-seară sunt cam obosit şi... *pe geantă*! Care face cinste cu o Cola?!
– Eu, zice Oana.
– Bun! Trimite pe Casandra să aducă trei!
– Dar de ce eşti obosit, doctore? întreabă Andreea cu alint.
– Ei, aseară am fost la o *agapă*, la doctorul Moţoc, dar s-a transformat în *bairam*.
– Oho! Cine mai era?
– Cei pe care-i ştii, zice doctorul, sorbind din Cola...
– Antren, muzică bună??!
– *À propos*, ai zis muzică?! Hai să vă zic una bună!
– Suntem numai ochi şi urechi, spun aproape într-un glas cele două fete.
– Pe la primul cântat al cocoşilor, apare şi renumitul nostru cant-autore-bos-furmaţie Haş U. Honorius, însoţit de doi breslaşi: chitaristul şi guristul, adică Para Panghel R.H. şi...
– Negativ?! nu se putu abţine doctoriţa.
– Negatiivv, fireşte, pentru că... să vedeţi!... Guristul era de fapt o guristă; o ştii şi tu Andreea: Romica Palanca D. Bolintin...
– Care Bolintin? se interesează cu umor asistenta. Din Deal ori din Vale?!
– Nu ştiu! Aşa-şi zice ea. Dar, să vă zic poanta! După ce repertoriul li se cam epuizase, chitaristul mă apostrofează:
– Ce te *gineşti*, doctore, la *puicuţa mea*!?
– Vezi-ţi, maestre, de treabă! Ce-ţi veni?! N-ai vrea acum să scoţi *şuriul*?!
– Auileoo!! dom' doftore le are cu vacabulariu!?...
– Ghilly!! Fii *băiat salon*!... Dacă te-*ai matolit*, nu te da la om! zice puicuţa.
– Io-te-te!! Ce 'ş'i *nasoală*! Păi, ce? Crezi că *mă las eu dus cu preşu*'!...

– Hai, astâmpără-te, băiete! zice cant-autore-le. Ce *te dai în stambă* taman acu'? ! Aicea-i casă mare, dom'le! Telectuali! Bissmismeni!...
– Mare, mică, nu mă interesează, dar ce are cu Romica? ! Ai? !
– Hai, domnilor, zice amfitrionul! O fi doctorul tânăr, dar e om serios.
– Păi, ăsta-i Şpil U.L.! sare chitaristul.
– Care-i *şpilul*, dom'le? se interesează Haşu.
– Că-i tiner!...
Romicăi parcă i-*au căzut ochii în poală*, de ruşinea mare ce-o avea!... Dar... *Şueta* este întreruptă de o urgenţă..." A.J.I. – *Şueta*

Unii scriitori au apelat la argotisme, folosindu-le cu pricepere în anumite opere: Eugen Barbu în *Groapa*, M.R. Paraschivescu în *Cântece ţigăneşti*, iar Nichita Stănescu are chiar un volum de poeme intitulat *Argotice* sau *Cântece de drumul mare*.

„Lampă cu flacăra mică,
doar de tine mi-a fost frică,
noaptea pe şoseaua-ntinsă,
că nu te-oi vedea aprinsă,
cum steteai ca o lalea,
ca o lacrimă şi-o stea,
în geam la *gagica* mea! PARASCHIVESCU
„Şi nu ştiam că Sile, în noaptea cea veche,
se legăna alene în *şbilţ*, cu limba scoasă." STĂNESCU

Jargonul a apărut în operele literare datorită lui Haşdeu (în *Orthonerozia*), lui Alecsandri (în ciclul *Chiriţelor*), lui Negruzzi, N. Filimon şi alţii.

„Chiriţa: Quel malheur!... Cher Goulitze!... il a mangé une terible... comment ditês-vous en française... une terible... trânta!
Goulitze: (trezindu-se, cu glasul slab): Trântision [...]
Leonaş: Cât pentru monsiu Guliţă, dacă tot voieşte duel...
Guliţă: Bai!
Şarl: Comment? tu refuses, malheureux? !
Guliţă: (cu nerăbdare): Qu'est-ce que vous voulez? Omorâsion?
Şarl: Fricosion... va!" ALECSANDRI

Iar în altă parte:

„Chiriţa: Monsiu Şarlă... ian ditês-moi, je vous prie: est-ce que vous êtes... mulţumit de Guliţă? [...]
C'est qu-il est très... zburdatic... mais avec le temps je suis sûre qu'il deviendra un tambour d'instruction." *Idem*

Apelând la polisemie, omonimie, paronimie şi antonimie, scriitorii realizează imagini artistice inedite:

„Sub cerul negru, cerul gurii,
stă marea de scuipat a urii,
ce n-are azi şi n-are mâine...
Sub cerul negru fără stele,
mai joacă-arare lele rele
pe-o insulă... Crâmpei de pâine." STĂNESCU

Îmbinând doi termeni antinomici, Eminescu creează o imagine fantastică:

„Neguri albe, strălucite
Naşte luna argintie,
Ea le scoate peste ape,
Le întinde pe câmpie."

Scanned with OKEN Scanner

Prin omonimul *mare*, poetul sugerează splendoarea pădurii sub clar de lună:

„Prin pădurile de basme trece fluviul căutării,
Câteodată între codrii el s-adună, ca a marei
Mare-oglindă, de stânci negre şi de munţi împiedicat
Şi-un gigantic lac formează într-al cărui sân din soare
Curge aurul tot al zilei şi îl umplu de splendoare." EMINESCU

Folosind un prefix din perioada modernă de dezvoltare a limbii, acelaşi autor realizează un neobişnuit substantiv colectiv, care dă savoare versurilor:

„Doma străluceşte-n noapte ca din marmură zidită [...]
A ei scări ajung din ceruri a *stâncimei* negri colţi." *Idem*

Şi în alt loc:

„Stau tăcuţi ostaşii Romei, ridicând fruntea lor lată,
Strălucitele lor coifuri, la *stâncimea* detunată." *Idem*

Aşa cum ne-a obişnuit, Ion Barbu creează echivocul, ambiguitatea, aici utilizând omonimul *nouă* (pronume, numeral, adjectiv):

„O ceasuri verticale, frunţi târzii!
Cer simplu, timpul. Dimensiunea, două;
Iar sufletul impur, în calorii,
Şi ochiul, unghi şi lumea aceasta – *nouă*." BARBU

Şi în altă parte, utilizează omonimia:

„Peste gardurile *vii*
Dinspre *vii*,
Ori de vrei şi mai la vale,
În tarlale,
Tipăreşte brâu de zale." *Idem*

Valorificând posibilităţile stilistice ale unor cuvinte româneşti, G. Călinescu lansează o sentinţă, rămasă celebră, referitoare la Eminescu:

„Astfel se stinse în al optulea *lustru* de viaţă cel mai mare poet pe care l-a ivit şi-l va ivi vreodată, poate, pământul românesc. Ape vor seca în albie, şi peste locul îngropării sale va răsări pădure sau cetate, şi câte o stea va *vesteji pe cer în depărtări*, până când acest pământ *să-şi strângă toate sevele* şi să le ridice în *ţeava subţire* a altui *crin de tăria parfumurilor sale*." CĂLINESCU

Lustru, lustri, s.m. (înv.) – Interval de cinci ani *(D.E.X.)*.

Scanned with OKEN Scanner

EXERCIŢII

1. Găsiţi cuvintele compuse din textele:

a. „Însă tu îmi vei răspunde că e bine ca în lume...
Să-mi atrag luare-aminte a bărbaţilor din ţară..." EMINESCU

b. „A vremii valuri o lovesc şi sfarmă
Şi se izbesc într-însa rânduri-rânduri." *Idem*

c. „Fii binecuvântată şi fericită tu,
Copil cu păr de aur, ce mintea mi-o pierdu." *Idem*

d. „– Unde-i d. primar?
– D-lui e la tactul prefecturii cu dl. jude-instructor." D. ZAMFIRESCU

2. Depistaţi locuţiunile:

a. „Întorc spre tine capul, privesc fără de saţ
Cu gura pe-al tău umăr încet şi trist şoptesc..." EMINESCU

b. „Ce-mi pasă? Mie deie-mi pace
Să-mi duc Moldova-n bătălie
Cu mii de mii de poloboace." *Idem*

c. „Atunci se gândi să se ducă de-a dreptul la conu Dinu." D. ZAMFIRESCU

d. „Cu cât urcam pe Arşiţa, cu atât văile se adânceau, munţii creşteau mai înalţi..."
GALACTION

e. „Şi merge el, şi merge, până ce înnoptează bine. Şi când prin dreptul podului, numai iaca îi iese şi lui înainte ursul..." CREANGĂ

3. Ce expresii întâlniţi aici:

a. „Atât numai păcat! că fata avea un cusur: se gâdila când îi suflai în ureche, şi unchiaşul zor-nevoie să-i sufle în urechi, ea-l împingea, el aş! dă-i înainte!" CREANGĂ

b. „– Tata aşa a zis, însă, la mare nevoie, ce-i de făcut? vorba ceea: Rău-i cu rău, dar mai rău făr' de rău." *Idem*

c. „[Călugărul] îşi desfăcu rasa la gât şi începu să deie vers privindu-ne pieziş ca un vameş de drumul mare şi arătând dinţii ascuţiţi de lup." SADOVEANU

4. Subliniaţi instrumentele gramaticale din textele:

a. „Adio, pică frunza
Şi-i galbenă ca tine,
Rămâi, şi nu mai plânge,
Şi uită-mă pe mine." BACOVIA

b. „Mă întreb ce ne putem face cu ideea de piatră.
Va trebui s-o ţinem în cuvinte
pentru că pietrele, sunt convins,
s-ar sfărâma imediat
sub apăsarea ei, dacă ar şti-o." STĂNESCU

Scanned with OKEN Scanner

c. „Furtuna când pe aripi de vânturi se aduce
Ce-i pasă unei frunze de frunza ce se duce?" MACEDONSKI

5. Grupaţi pe familii lexicale cuvintele: a scrie, a face, a lucra, scriere, facere, lucrare, desfăcut, prefacere, scriitură, lucrător, scriitoare, refăcut, scrisoare, rescris, prelucrat, înscriere, prescriere, prelucrare.
6. Cum sunt formate cuvintele următoare: hiperaciditate, duşmănos, predominare, după-amiază, de peste, dintre, douăzeci şi şapte, ca să, stea-de-mare, leu-de-mare, cumsecade, osos, lemnărie, aurifer, petrolier, extraordinar, strămoşesc, străbunic, arhicunoscut, funcţionalitate, antebraţ, broderie, deznodat?
7. Grupaţi pe categorii cuvintele (arhaisme, neologisme, regionalisme): scriptură, telefon, bumb, ienicer, radio, barabule, paharnic, releu, stolnic, curechi, harbuz, oaste, cartuş, ghiulea, societate, polisemie, doftor, vraci, oghial, diuretic, deplasare, itinerar, pocinog, traseu, lubeniţă, monastire, conversiune, pedestraş, polcovnic, cetaceu, curcubeu, perjă, informaţional, acaret.
8. Precizaţi sensurile cuvintelor: *dovleac*, *gater*, *evaziune*. Alcătuiţi propoziţii cu ele.
9. Relevaţi semnificaţia cuvintelor şi a expresiilor următoare: suprapreţ, unionist, duşmănos, a da bir cu fugiţii, cu noaptea-n cap, pe nepusă masă, om cu stare, pestriţ la maţe, cu capul în nori, bun de plată.
10. Precizaţi termenul principal din următoarele serii semantice: desenator, desenat, redesenat, redesenare, desenatoare, desen; bucurie, bucuros, îmbucurător, bucurat, neîmbucurător, bucuroase, a se bucura, bucurare; a sta, stătător, stătătoare, stare, nestat, nestatornic, statică, stătută.
11. Alcătuiţi serii de sinonime pentru cuvintele: *vesel*, *a umbla*, *mustrare*, *stare*.
12. Alcătuiţi patru propoziţii pentru seriile de sinonime de la exerciţiul precedent.
13. Formulaţi câte două propoziţii pentru omonimele: *care*, *car*, *poartă*.
14. Realizaţi o compunere de mică întindere în care să folosiţi serii de sinonime.
15. Realizaţi familia lexicală pentru cuvintele: *roată*, *a lua*, *lucru*.
16. Recunoaşteţi mijloacele de derivare a cuvintelor: bunătate, îmbucurător, desfrunzit, reîmproprietărit, redistribuire, incompatibilitate, supraalimentare, subpământean, extrasenzorial.
17. Care din sufixele şi prefixele de mai jos sunt productive: *ar*, *os*, *iş*, *ărie*, *eală*, *ist*, *ism*, *ne*, *re*, *pre*, *sub*, *stră*, *extra*, *ultra*, *post*, *des/dez*, *andru*, *oi*?
18. Căutaţi cuvinte derivate cu sufixele: *ime*, *an*, *ean*.
19. Căutaţi cuvinte derivate cu prefixele: *în/îm*, *ante*, *anti*, *pre*, *ne*, *con/com*.
20. Explicaţi formarea cuvintelor: răufăcător, fărădelege, elefantul de mare, floare-de-colţ, roza-vânturilor, parlamentar, jurnalist, sud-african, aprozar, ceferist, astă-noapte, cu chiu cu vai, nitam-nisam, tare de urechi.
21. Subliniaţi cuvintele derivate, indicând cuvintele de origine: dăunător, dăuna, dăunat, preîncălzire, dovadă, dreptate, pământean, pământesc, împământenire, proprietate, călduţ, căldicel, minge, diacon, casă, despotism, învăţătură.

Scanned with OKEN Scanner

22. Abreviaţi cuvintele: profesor, substantiv, prepoziţie, învăţător, stradă, bulevard, Bârlad, Târgu-Mureş, şcoală.

23. Precizaţi elementele componente ale cuvintelor compuse: automobil, autobiografie, maistru-instructor, inginer-şef, bunăcuviinţă, cumsecădenie, floare de nu-mă-uita, coada şoricelului, rochiţa rândunicii, iarbă-de-mare.

24. Realizaţi o scurtă compunere dialogată în care să folosiţi diferite cuvinte compuse.

25. Recunoaşteţi locuţiunile: de-a lungul, de din, de peste, în vreme ce, din vreme în vreme, a sta de veghe, a da ordin, dare de mână, talmeş-balmeş, pentru ca să, de-a latul, de jur-împrejurul, până să, director-adjunct, faţă de masă, chiar dacă, din loc în loc, niciodată, întotdeauna, de pe sub, a băga de seamă.

26. Subliniaţi cuvintele din fondul lexical principal: hrană, este, ochi, al, lui, am, armată, fiinţă, doisprezece, vornic, preşedinte, strung, fierărie, dicţionar.

27. Subliniaţi arhaismele din versurile:

„Pe vodă-l zăreşte călare trecând
Prin şiruri cu fulgerul-n mână.
În lături s-asvârle mulţimea păgână,
Căci vodă o-mparte, cărare făcând,
Şi-n urmă-i se-ndeasă cu vuiet curgând,
Oştirea română." COŞBUC

28. Depistaţi neologismele:

a. „De pe ochii-i să ridice
Languroase lunge gene...
Genele dând întuneric
Voluptos căutăturii,
În gropiţele cochete
Dulci râd la mijlocul gurii." EMINESCU

b. „Vom merge spre fierbintea, frenetica viaţă,
Spre sânul ei puternic cioplit în dur bazalt." BARBU

c. „E numai femeia din fotografie,
O mapă cu lied-uri de Grieg pe pian..." MINULESCU

29. Alegeţi regionalismele din lista lexicală de mai jos şi găsiţi-le sinonimele: a zoli, zdrumicat, voievod, taină, urdie, tânguire, şopron, abis, colocviu, constelaţie, abstract, a clămpăni, cotlon, colb, muruială.

30. Găsiţi cinci cuvinte argotice.

31. Căutaţi în opera dramatică a lui Alecsandri elemente de jargon.

32. Alegeţi arhaismele din textele:

„[Mihai] se lasă cu furie asupra osmanlâilor, în vreme ce focul iute şi bine ţintit al puşcaşilor din pădure [...] pustieşte armia turcească, oborându-i la pământ lume multă..." BĂLCESCU

33. Alcătuiţi o listă a cuvintelor polisemantice din poezia eminesciană *Mai am un singur dor*.

34. Depistaţi antonimele a cinci cuvinte din aceeaşi poezie.

Scanned with OKEN Scanner

35. Indicaţi cuvintele derivate cu sufixe şi prefixe din textul următor:

„Rătăcitor, cu ochii tulburi,
Cu trupul istovit de cale,
Eu cad neputincios, stăpâne,
În faţa strălucirii tale." GOGA

36. Indicaţi cuvintele derivate din textul:

„Voi, atât de îndepărtate înfăţişări
ale liniştii [...]
Voi, umbre pe care le smulge înstelarea, [...]
din mersul meu mut
pe alee de aer împodobită
cu leuşteni de nori [...]
O, tu lună, inimă albă şi înfiorătoare." STĂNESCU

37. Transformaţi – în contexte – adjectivele următoare în adverbe şi substantive: *clar*, *limpede*, *corect*, *rău*, *frumos*.

38. Indicaţi trei valori morfologice pentru cuvintele: *bine*, *drept*, *greu*. Realizaţi propoziţii pentru fiecare valoare morfologică a acestora.

39. Realizaţi enunţuri în care cuvintele: *înainte*, *faţa*, *pricina* (adăugând prepoziţii sau conjuncţii) să fie: adverbe (locuţiuni adverbiale), substantive, prepoziţii (locuţiuni prepoziţionale).

40. Găsiţi paronimele cuvintelor: complement, enervare, investi, prenume, temporar, literar, oral, fişă, petrolier, cazual, eminent, evolua, minier, albastru, prepoziţie, mortar, numeral.

41. Indicaţi sinonimele cuvintelor de la exerciţiul 40.

42. Subliniaţi antonimele din catrenul eminescian:

„Plângând tu ai venit pe-acest pământ;
Amici, ce te-aşteptau, te-au salutat zâmbind;
Dar să trăieşti astfel, încât când te vei stinge
Să părăseşti zâmbind amicii ce te-ar plânge." EMINESCU

43. Formaţi prin alte mijloace superlativul absolut al adjectivelor şi al adverbelor: *alb*, *harnic*, *gras*, *bine*, *departe*.

44. Găsiţi sensurile cuvântului polisemantic *carte*.

45. Ce sinonime puteţi afla pentru locuţiunile: aduceri-aminte, părere de rău, punct de vedere, de seamă, tobă de carte, plin de sine, slab de înger, din loc în loc, din vreme în vreme, cu chiu cu vai, cu noaptea în cap, a-şi bate joc, a o lua la fugă, a tăia frunză la câini, de frunza frăsinelului, a bate în retragere.

46. Spuneţi ce valori morfologice au locuţiunile de la enunţul precedent.

47. Găsiţi cuvinte şi expresii care cuprind numerale.

48. Realizaţi familia lexicală a cuvântului *a învăţa*.

49. Încercaţi să găsiţi familia lexicală a unor derivate ale cuvântului *a scrie*.

50. De la cuvântul omonim *poartă*, formaţi familii lexicale separate. Căutaţi diferenţele semantice.

51. Ce cuvinte care denumesc părţi ale corpului omenesc pot avea valori polisemantice?

Scanned with OKEN Scanner

52. Încercaţi să găsiţi sensurile cuvintelor depistate la exerciţiul precedent.

53. Care dintre aceste cuvinte pot intra în argou?

54. Unele cuvinte de la exerciţiul 51 pot avea mai multe forme şi sensuri la plural. Depistaţi-le.

55. Găsiţi cuvintele de la exerciţiul 51 care intră în componenţa numelor proprii ale unor personaje din basme. Prezentaţi-le.

56. Observaţi folosirea neologismelor şi a termenilor populari. Cum explicaţi prezenţa lor în aceeaşi strofă?

„Voi-va astăzi Muza din ceruri să coboare,
În mantia-i eternă de aur şi de-azur,
Şi tocmai de la Sena, ce curge maiestoasă,
La Dâmboviţa noastră, îngustă şi tinoasă,
Să facă să revibre divinul ei murmur?" MACEDONSKI

57. Depistaţi regionalismele şi arhaismele din textele:

„Pe pod, morarul fereca piatra: barba sivă, sprâncene de muşchi uscat, nasul – cioc de cucuvaie...
– Ce vânt te-aduce pe sub atâta negureală de pădure şi te-a dat de-a dura până la moară la mine?
– Moş Călifare, am auzit că eşti un vraci cum nu s-a dovedit, ca unul care procopseşti pe oricine vine să te roage [...]
Iată: pentru una ca iasta am venit şi eu." GALACTION

„Uimit, Cavaleriul cu pasuri pripite
Îmbla prin umbroase cărări risipite
Dumbrava şopteşte, izvoarăle sună." EMINESCU

58. Alegeţi cinci cuvinte, care pot avea sinonime, din poezia *Dăscăliţa*, de O. Goga.

59. Formulaţi cinci propoziţii în care să folosiţi neologisme din domeniul tehnico-ştiinţific.

60. Descoperiţi cuvintele polisemantice din strofa următoare şi încercaţi să le găsiţi sensurile:

„Te uită cum ninge decembre...
Spre geamuri, iubito, priveşte
Mai spune s-aducă jăratec
Şi focul s-aud cum trosneşte." BACOVIA

61. Găsiţi familia lexicală a cuvântului *ctitor*.

62. Identificaţi termenii populari şi termenii neologici în versurile următoare:

„Oricât de uriaş ar fi un copil
el e pur şi cosmic.
Oricât de matur aş fi
şi de bine construit
în temelia unor idei fixe,
ea, uriaşa pasăre, ştie
ce gustoasă sunt
pentru puii ei
ce mă aşteaptă cu pliscurile deschise." STĂNESCU

Scanned with OKEN Scanner

63. Depistaţi termenii omonimici din versurile:

„Singurătate,
Nu te-am voit,
Viaţa – haină –
M-a dăruit ţie [...]
Oamenii
Cum i-am iubit,
Dar ei
Nu m-au voit." BACOVIA

64. Depistaţi în strofele următoare cuvântul cu dublă valoare morfologică (omonim):

„Pe câmpie nici un zgomot.
Din oraş abia străbate
Ca un murmur lin de-albine
Larma vieţii zbuciumate." ŞT.O. IOSIF

„Cu ochii plânşi, stelele toate se duc
Pe patul de nori să se culce;
Din dragostea stinsă în neguri de zări
Lin picură liniştea dulce." GOGA

65. Găsiţi neologismele în strofele următoare:

„Iubire, bibelou de porţelan,
Obiect cu existenţa efemeră,
Te regăsesc pe-aceeaşi etajeră
Pe care te-am lăsat acum un an." MINULESCU

„Din ceas, dedus adâncul acestei calme creste,
Intrată prin oglindă în mântuit azur,
În grupurile apei, un joc secund, mai pur." BARBU

66. Realizaţi o scurtă compunere narativă în care să folosiţi expresiile: glie strămoşească, vatră străbună, plai de dor, plai mioritic, întru slava eroilor neamului, steagul tricolor.

67. Efectuaţi o compunere descriptivă folosind şi expresiile: vraja firii, sărutul otrăvit al brumei, luna bălaie (Goga); aer îmbătat de roze, fantastica văpaie a lunii, luna maiestoasă (Macedonski); norii cei albi de argint, vântul încruntă-n suspine apa, fiece undă se-mbracă c-o roză (Eminescu).

68. Aflaţi cuvintele monosemantice (cu un singur sens) din textele următoare:

„Primii patru califi au menţinut capitala Califatului la Medina [...] Palatele, vilele, grădinile, decoraţiile murale, mozaicul imitau modele din Orientul Apropiat elenistic. Abassizii continuă acest proces de asimilare a moştenirii culturale şi mediteraneene."
ELIADE

„E în poezia lui [Bacovia] mişcarea inversă a vieţii, demiterea din starea de conştiinţă şi o identificare cu anorganicul. Sensul lui liric cel mai propriu (sic!) coboară sau, mai adevărat zis, cade din conştiinţă ca o piatră supusă legii gravitaţiei, oprindu-se numai pe temeliile de piatră ale lumii." STREINU

69. Ce cuvinte polisemantice sunt în citatele de la exerciţiul 68?

70. Găsiţi semantemele (rădăcinile) cuvintelor: *continuu*, *adâncesc*, *conştiinţă*. Realizaţi familiile lexicale ale acestora.

Scanned with OKEN Scanner

71. Recunoaşteţi metaforele din poezia *Vara*, de G. Coşbuc.

72. Ce tropi se regăsesc în versurile:

„Luceafărul bolnav în lumea de îngheţ
Clipeşte din gene molatic,
Când dorul pribeag, de pe-o creastă de ulm,
Şi-l geme porumbul sălbatic..." GOGA

„Oricum va fi copilă, senină ţi-e privirea,
Blândeţea, bunătatea de soră te-au luat;
Ca ele în tot locul insufli mulţumire,
La naşterea-ţi natura zâmbind te-a-mbrăţişat." ALEXANDRESCU

73. Recunoaşteţi tropii şi figurile de stil din versurile:

„Vezi luna-n cingătoarea
Aprinsei bolţi albastre,
Argintul ei tiveşte
Şi pragul casei noastre [...]
Dar parcă plâng copacii
Din frunzele lor moarte [...]
Aş vrea...
S-ascult cântarea blândă
Cum picură domol." GOGA

„Eu nu mă mai uit cu ochii goi la stele
De pe pământul mişcător.
Când singur fi-voi printre ele
Şi n-oi avea mormânt să mor." STĂNESCU

74. Găsiţi antonimele din versurile:

„Voiam să pleci, voiam să şi rămâi
Ai ascultat de gândul cel dintâi.
Nu te oprise gândul fără glas.
De ce-ai plecat? De ce-ai mai fi rămas?" ARGHEZI

75. Realizaţi o compunere descriptivă în care să folosiţi mai multe figuri de stil.

Scanned with OKEN Scanner

PARTEA A TREIA

MORFOLOGIA

Scanned with OKEN Scanner

INTRODUCERE

„*Gramatica* este un ansamblu de reguli privitoare la modificarea cuvintelor şi la îmbinarea lor în propoziţii şi fraze”[1].

Din această definiţie, rezultă că gramatica este constituită din două părţi:

1. *Morfologia* – care cuprinde „regulile privitoare la forma cuvintelor şi la modificările formale ale cuvintelor studiate pe părţi de vorbire”[2].
2. *Sintaxa* – ce „cuprinde regulile privitoare la îmbinarea cuvintelor în propoziţii şi fraze”[3].

Cuvintele sunt grupate în zece clase morfologice (lexico-gramaticale) sau părţi de vorbire.

Între morfologie şi sintaxă există o strânsă legătură, motivată de faptul că părţile de propoziţie se exprimă prin părţi de vorbire, iar acestea din urmă – la rândul lor – există prin intermediul părţilor de propoziţie.

1. *Gramatica Academiei* (ediţia a doua), vol. I, p. 11.
2. *Ibidem*, p. 11.
3. *Ibidem*, p. 11.

Scanned with OKEN Scanner

NOŢIUNI GENERALE DESPRE MORFOLOGIE

Morfologia se studiază pe *părţi de vorbire*, în număr de zece, grupate în:

1. *Părţi de vorbire flexibile* (prezintă modificări formale): *substantivul*, *articolul*, *adjectivul*, *numeralul*, *pronumele*, *verbul*.
2. *Părţi de vorbire neflexibile* (nu prezintă modificări formale): *adverbul*, *prepoziţia*, *conjuncţia*, *interjecţia*.

Locuţiunea este „grupul de cuvinte mai mult sau mai puţin sudate care are un înţeles unitar şi se comportă din punct de vedere gramatical ca o singură parte de vorbire"[1].

Cu excepţia articolului, toate celelalte părţi de vorbire pot avea locuţiuni: *substantivale* – părere de rău; *adjectivale* – de treabă; *numerale* – de două ori; *pronominale* – cine ştie ce; *verbale* – a sta de veghe; *adverbiale* – de jur împrejur; *prepoziţionale* – în faţa; *conjuncţionale* – chiar dacă; *interjecţionale* – sărăcan de mine.

Locuţiunile permit vorbitorilor să realizeze o exprimare mai nuanţată, cu efecte stilistice deosebite.

Categoriile gramaticale proprii limbii române sunt: *genul*, *numărul*, *cazul*, *gradele de comparaţie*, *persoana*, *diateza*, *modul şi timpul*"[2].

---

1. *G.A.* 2, vol. I, p. 34.
2. *Ibidem*, p. 36.

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL I

PĂRŢILE DE VORBIRE FLEXIBILE

I. SUBSTANTIVUL

Gramatica Academiei defineşte substantivul ca fiind „partea de vorbire care se declină şi denumeşte obiecte în sens larg, adică fiinţe, lucruri, fenomene, acţiuni, stări, însuşiri, relaţii"[1].

Clasificare:

1. După forma lor sunt:
   a. simple: elev, întreprindere, bucurie, talent, ploaie;
   b. compuse: director-general, locotenent-colonel, untdelemn;
   c. locuţiuni substantivale: ţinere de minte, aducere-aminte, părere de rău, luare-aminte.
2. După rolul pe care îl au de a denumi toate obiectele de acelaşi fel ori doar unul, pentru a-l deosebi de altele, substantivele sunt:
   a. comune: şcoală, familie, copil, cosmos;
   b. proprii: Mihai, Maria, Bârlad, România.

Categorii gramaticale:

1. *GENUL*: *masculin*, *feminin*, *neutru*;

„Trecea un înger,
Pe un scaun negru aşezat...
Eu îl priveam de la fereastră, cum
prin ziduri trece ca prin fum." STĂNESCU

„Înainte de soborul bisericesc de la Florenţa, moldovenii foloseau litere latine, după pilda tuturor celorlalte neamuri al căror grai se trage din cel roman." CANTEMIR

Diferenţierea de sex între substantive care denumesc fiinţe se exprimă prin:

- folosirea unor cuvinte diferite la masculin şi feminin: băiat-fată; cocoş-găină; berbec-oaie;
- formarea femininului de la masculin şi invers: lup-lupoaică; curcă-curcan; iepure-iepuroaică.

Substantivele care au femininul format de la masculin şi invers se numesc substantive *mobile*.

---

1. *G.A.* 2, vol. I, p. 55.

Scanned with OKEN Scanner

Substantivele, nume de animale, care au o singură formă pentru a denumi ambele sexe se numesc substantive *epicene*: vultur, erete, fluture, jder, furnică etc.

Genurile sunt marcate formal prin desinenţe, cu ajutorul determinării cu articol hotărât, prin acord (sintactic).

2. *NUMĂRUL*: *singular*, *plural*;

De regulă, substantivele au două forme: una pentru singular şi una pentru plural.

Unele substantive sunt însă *defective* de număr, având – unele – numai formă de singular *(singularia tantum)*, iar altele – numai formă de plural *(pluralia tantum)*.

Numai cu formă de singular:
- nume de materie: aramă, aur, cimbru, vată;
- nume de însuşiri, stări, acţiuni: legalitate, cinste, chibzuinţă, curaj, îmbrăcare, întoarcere;
- denumirile unor sporturi, jocuri, discipline sportive, ştiinţifice: handbal, volei, şah, atletism, chimie, fizică;
- substantive ce apar în locuţiuni şi expresii stabile: habar (a avea habar), hangul (a ţine hangul), rostogolul (de-a rostogolul), valma (de-a valma);
- majoritatea numelor proprii;
- unele nume de persoane masculine: vodă, neică, bade.

Numai cu formă de plural:
- numele unor specii de plante: zorele, lăcrămioare;
- unele nume proprii: Carpaţi, Alpi, Gemenii, Florii;
- nume de obiecte formate din două piese: ghilimele, nădragi, ochelari;
- nume de materie: câlţi, cuişoare, tăiţei, jumări.

Majoritatea substantivelor diferenţiază formal singularul de plural prin intermediul desinenţelor ori al alternanţelor fonetice.

Desinenţele de plural se adaugă la forma de singular cu desinenţa zero ori le înlocuiesc:
- masculin: *i* (prieten*i*, copi*i*, elev*i*);
- feminin: *e* (elev*e*), *i* (văm*i*), *le* (zi*le*);
- neutru: *e* (ghem*e*), *uri* (ham*uri*).

Unele substantive au forme duble de plural, chiar cu diferenţe lexicale câteodată: roată-roţi/roate; chibrit-chibrite/chibrituri; bandă-bande/benzi; dată-date/dăţi; vară-veri/vere; dulceaţă-dulceţi/dulceţuri; raport-rapoarte/raporturi; canat--canate/canaturi; cap-capi/capete/capuri; cot-coate/coţi/coturi; corn-coarne/cornuri şi corni.

Alternanţele fonetice constituie adesea o marcă suplimentară, iar uneori sunt singurul mijloc de marcare a opoziţiei singular-plural: carte-cărţi; leasă-lese; ţărancă-ţărănci; brigadă-brigăzi.

Substantivele *cu sens colectiv* denumesc mai multe obiecte identice: tinerime, atol, popor, stejăriş, barbă, ciorchine, grupă.

3. *CAZUL* (forma pe care o ia substantivul pentru a exprima diferite funcţii sintactice): casa-casei-caselor.

În limba română, sunt cinci cazuri. Pentru exprimarea cazurilor, substantivele se folosesc de două instrumente gramaticale: articolul şi prepoziţia.

Scanned with OKEN Scanner

Totalitatea formelor unui substantiv constituie *declinarea* acestuia.

Funcţiile sintactice ale cazurilor:

Nominativul

a. subiect:
„*Moldovenii* îşi cinstesc domnul nu numai cât este în viaţă, ci şi după moarte."
CANTEMIR

b. nume predicativ:
„Ea este *patronesă* în comitetul uneia sau mai multor societăţi române de binefacere sau de cultură naţională." CARAGIALE

c. apoziţie:
„Atunci, di madam Buzdrogovici, *soţia* mé, pentru ci n-ai pomenit nimica?... nici chiar numele!" *Idem*

d. element predicativ suplimentar:
„Ionescu a venit *stagiar* la întreprinderea noastră."

Genitivul

a. atribut:
„Astfel, prin aer şi prin ziduri
cu îngerul zburam şi eu,
la fel cum flutură în vânt
mătasea *unui steag* înfrânt." STĂNESCU

b. nume predicativ: „Pentru el, lumea era *a dreptăţii şi a cinstei*."

c. subiect (aparent): „*Ale mamei* nu sunt de găsit."

Când se construieşte cu prepoziţiile *asupra*, *(în) contra*, *împotriva*, *deasupra*, *împrejurul*, *îndărătul*, *înapoia* ori cu locuţiunile prepoziţionale *din partea*, *în dreptul*, genitivul poate îndeplini şi funcţiile sintactice de:

a. atribut: „Lupta *împotriva totalitarismului* este deschisă."
b. nume predicativ: „Munca lui era *deasupra grijilor* cotidiene."
c. complement indirect: „Ne ridicăm *contra tiraniei*."
d. complement circumstanţial: „S-au oprit *înaintea* casei."

Dativul

a. complement indirect:
„Ţăranul se duce la târg cu chirie şi dă o hârtie *prefectului*... [care] recomandă *subprefectului* plângerea ţăranului." CARAGIALE

b. atribut:
„El este discipol *maestrului* său."
„El susţine că este necesară acordarea de subsidii *unităţilor* pentru refacere."

Dativul este cerut de prepoziţiile: *datorită*, *graţie*, *mulţumită*. Substantivele construite cu aceste prepoziţii îndeplinesc funcţia sintactică de complement circumstanţial instrumental:

„*Graţie sprijinului* acordat, s-a reuşit relansarea instituţiei noastre."

Scanned with OKEN Scanner

Acuzativul

a. complement direct:
„Am şi-*un defect*, *un păcat*:
iau în serios *iarba*,
iau în serios *leii*,
mişcările aproape perfecte ale cerului." STĂNESCU

b. complement indirect: „Cu noi n-au nimica. Au *cu mortul*, să vadă cum şi ce." SADOVEANU

c. complement de agent: „Elevii harnici sunt lăudaţi *de profesorii* lor."

d. complement circumstanţial (neînsoţit ori însoţit de prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale):
– de loc: „Înalt *în orga* prismei cântăresc
Un saturat de semn, poros infoliu." BARBU
– de timp: „*În ziua* de plecare, Emilia l-a petrecut pe Manolaş, pe jos, până departe..." GALACTION
– de mod: „Cad fulgii şovăielnici *în stoluri* fără număr,
Din nevăzute urne, ei cad pe albul umăr..." BARBU

e. atribut: „Deshămă căluşeii *de munte*, îi duse în grajd, le puse otavă în iesle şi... ieşi în curte." AGÂRBICEANU

f. nume predicativ: „[...] Marghioliţa era *de o frumuseţe* rară, *o icoană* de sfântă, ruptă din peretele bisericii..." CARAGIALE

g. element predicativ suplimentar: „Marghioliţa era de şaisprezece ani când marele logofăt Iordache Sorescu veni să o ceară de *nevastă* marelui ban." CARAGIALE

Vocativul (este cazul adresării, al chemării)

a. Poate constitui singur o propoziţie neanalizabilă:
„ – Ea este... Uite-o! vine!
Şi începe să facă semne cu pălăria, strigând:
– Miţa! Miţa!" *Idem*

b. Însoţeşte o propoziţie, fără a face parte din ea:
„Ancorează, *marinare*! Iată: noaptea s-a lăsat...
Şi tu, *stâncă* solitară, fii cu braţele deschise..." MACEDONSKI

c. Parte de propoziţie, apoziţie:
„– Apoi, dar, mai rămâi sănătoasă, mătuşă *Mărioară*!... vorba de dinioarea; şi-mi pare rău că nu-i văru Ion acasă..." CREANGĂ
„– Ca să te mieri tu, *Nastasie*, zise bunicul, scoţând o pele de porc sălbatec din cămară şi croind câte-o pereche de opinci..." *Idem*

d. Parte de propoziţie, atribut:
„– Coane *Dinule*, trebuie să mai ai răbdare!" D. ZAMFIRESCU

Declinarea substantivelor

Declinarea reprezintă totalitatea modificărilor substantivului, în funcţie de număr şi caz.

În limba română, substantivele se grupează pe trei declinări:

Scanned with OKEN Scanner

Declinarea I – substantivele feminine şi masculine cu terminaţiile: *ă* (casă, paşă); *a* (baclava, halva); *ea* (stea, canea) şi substantivul *ziuă*.

Declinarea a II-a – substantivele masculine şi neutre cu terminaţiile în consoană dură (pom, carton); *u* (codru, cuscru); u̯ semivocalic (curcubeu, leu); i̯ semivocalic (răţoi, sloi).

Declinarea a III-a – substantivele masculine, feminine şi neutre cu terminaţia *e* (frate, punte, nume).

Declinarea poate fi: nearticulată (substantivul nu este articulat enclitic ori este articulat cu articol nehotărât) sau articulată (cu articol hotărât enclitic).

Declinarea substantivelor comune

N.Ac. – casă, case; cas*a*, case*le*
G.D. – case, case; case*i*, case*lor*

N.Ac. – pom, pomi; pomu*l*, pomi*i*
G.D. – pom, pomi; pomu*lui*, pomi*lor*

N.Ac. – frate, fraţi; frate*le*, fraţ*ii*
G.D. – frate, fraţi; frate*lui*, fraţ*ilor*.

Declinarea substantivelor proprii

Substantivele proprii au unele particularităţi în declinare.

Astfel, substantivele proprii feminine nume de persoane, de animale şi numele savante de corpuri cereşti, cu excepţia celor terminate în *ca*, *ga* (Anca, Olga), au la G.D. terminaţia *ei*: Mariei, Joianei, Andromedei. Aceeaşi terminaţie o au şi numele de locuri: Dâmboviţei, Covasnei, Munteniei, Transilvaniei.

De regulă, numele de persoane se declină diferit, în funcţie de gen: cele mai multe masculine nu-şi schimbă forma în G.D., folosindu-se de articolul hotărât *lui*, aşezat proclitic. Numele feminine neromâneşti pot primi la G.D. articolul hotărât *lui*, aşezat proclitic: lui Gabi, lui Mimi, lui Nelly.

Substantivele masculine, dar şi cele feminine menţionate mai sus, au forme speciale de V.: masculin – în *e* (Marine!, Ioane!); în *ule* (Sandule!, Dinule!).

Tendinţa actuală a vorbitorilor este de a folosi la V. formele de la N.Ac., chiar dacă există forme speciale pentru V.: Marin!, Adrian!, Sandu!, Maria!, Ioana!

Când sunt la Ac., cu funcţia de complement direct, este necesară folosirea prepoziţiei *pe*.

Prezentăm mai jos modele de declinare a substantivelor proprii:

N.Ac. Marin, Dinu; Maria, Gabi; Bârladul, Moldova, Rarăul;
G.D. (lui) Marin, Dinu; Mariei, (lui) Gabi; Bârladului, Moldovei, Rarăului;
V. Marine, Dinule; Marie, Gabi.

Declinarea substantivelor compuse

Substantivele compuse comune pot fi declinate doar dacă îşi schimbă forma şi pot fi articulate.

Există trei situaţii tipice pentru aceste substantive:

a. Îşi schimbă forma numai la primul termen cele formate din:

Scanned with OKEN Scanner

- substantiv + substantiv în N.: pasăre-muscă, fier-beton;
- substantiv în N. + substantiv în G.: floarea-soarelui, rochiţa rândunicii, coada şoricelului;
- substantiv + adjectiv: sânge-rece, director-adjunct;
- substantiv + prepoziţie + substantiv: stea-de-mare, floare-de-colţ, leu-de-mare.

b. Îşi schimbă forma numai la ultimul termen:
- substantivele compuse din cuvinte care au primul termen o parte de vorbire neflexibilă: fărădelege, binefacere;
- substantivele compuse din cuvinte parte de vorbire flexibilă: sud-coreean, triunghi.

c. Îşi schimbă forma la ambii termeni:
- substantiv + substantiv în N.: redactor-şef;
- substantiv + adjectiv: nună mare;
- numeral + substantiv: prim-secretar.

Substantivele compuse proprii se pot declina astfel:

a. Numai primul termen îşi schimbă forma:
N.Ac. Gura-Văii, Râmnicul Vâlcea, Roşiorii de Vede;
G.D. Gurii Văii, Râmnicului Vâlcea, Roşiorilor de Vede.

b. Îşi modifică forma al doilea termen:
N.A. Târgu Neamţ, Satulung;
G.D. Târgu Neamţului, Satulungului.

c. Ambii termeni îşi modifică forma:
N.Ac. Baia Mare, Marea Mediterană;
G.D. Băii Mari, Mării Mediterane.

Locuţiunile substantivale

Sunt grupuri de cuvinte care au împreună valoarea unui substantiv: părere de rău, băgare de seamă, stare de veghe, aducere-aminte, stare de oboseală, proces-verbal.

„*Starea de oboseală* poate fi un simptom al unei boli."

„Cum n-oi mai fi pribeag
De-atunci înainte,
M-or troieni cu drag
Aduceri-aminte." EMINESCU

„Dacă iubeşti fără să speri
De-a fi iubit vrodată,
Se-ntunecă de lungi *păreri*
De rău viaţa toată." *Idem*

II. ARTICOLUL

După *Gramatica Academiei*, articolul este „partea de vorbire care se declină şi însoţeşte substantivul, având rolul de a arăta în ce măsură obiectul denumit prin substantivul respectiv este cunoscut vorbitorilor"[1].

1. *G.A.* 2, vol. I, p. 96.

Scanned with OKEN Scanner

Articolul poate însoţi substantivul sau altă parte de vorbire care se declină, fiind doar instrument gramatical ori cuvânt ajutător în exprimarea cazurilor.

Clasificarea articolului:

1. După gradul de individualizare:
   a. Articolul hotărât (definit).
   b. Articolul nehotărât (nedefinit).
   Articolul hotărât cuprinde:
   - articolul hotărât propriu-zis,
   - articolul posesiv-genitival,
   - articolul demonstrativ-adjectival.
2. După poziţia faţă de cuvântul articulat:
   a. Articolul proclitic (antepus):
   - articolul nehotărât,
   - articolul hotărât propriu-zis în forma de G.D. singular (lui) cu un nume de persoană,
   - articolul posesiv-genitival,
   - articolul demonstrativ-adjectival.
   b. Articolul enclitic: articolul hotărât propriu-zis.

ARTICOLUL HOTĂRÂT

Articolul hotărât propriu-zis

Prezintă obiectul denumit drept individualizat puternic, cunoscut vorbitorilor.

Singular:

N.Ac. – *l*, *le* (masc.); *a* (fem.); *-l*, *-le* (neutru); *-a* (fem.)
G.D. – *lui*, *-i* (masc.); *-i* (fem.); *-lui* (neutru)
V. – *le* (masc.)

Plural:

N.A. – *i* (masc.); *-le* (feminin); *-le* (neutru)
G.D. – *lor* (masc.); *-lor* (fem.); *-lor* (neutru)
V. – *lor* (masc.); *-lor* (fem.); *-lor* (neutru)

Articolul hotărât propriu-zis se lipeşte la sfârşitul cuvântului, făcând corp comun cu acesta: elevu*l*, elevi*lor*; şcoa*la*, şcoli*i*.

Articolul hotărât are genul, numărul şi cazul substantivului pe care îl însoţeşte.

La G.D., articolul hotărât *lui* apare ca un cuvânt de sine stătător, fiind proclitic în cazul substantivelor:

- ce denumesc persoane, terminate în consoane ori alte vocale decât *a*: *lui* Mihai, *lui* Gabi;
- *vodă*: *lui* vodă;
- care denumesc lunile anului: zilele *lui* mai; zilele *lui* decembrie '89;
- comune nearticulate, urmate de un adjectiv posesiv: *lui* taică-meu;
- *bade*, *nene*, *moş*, urmate de un nume propriu: *lui* moş Vasile, *lui* badea Ion.

În afara utilizării sale tipice, articolul hotărât enclitic are şi alte întrebuinţări.

Poate fi marcă a substantivizării altor părţi de vorbire, având rolul de exprimare a opoziţiei cunoscut – necunoscut: un harnic – harnicul; un bine – binele.

Scanned with OKEN Scanner

Substantivizarea unor adjective nume de însuşiri se face numai cu articol hotărât: frumosul, inteligentul.

Poate fi marcă a valorii pronominale faţă de cea adjectivală: alt (adj.) – altul (pron.), vreun (adj.) – vreunul (pron.).

Este element constitutiv al numeralului colectiv *ambii*, al pronumelui personal *însul, dânsul, dânşii* ori al unor prepoziţii, spre a marca distincţia faţă de adverbul corespunzător: împotriva (prep.) şi împotrivă (adv.); dedesubtul (prep.) – dedesubt (adv.); înaintea (prep.) – înainte (adv.).

De asemenea, articolul hotărât enclitic ataşat unor substantive care exprimă noţiuni temporale marchează folosirea acestora ca adverbe: iarna, ziua, lunea, vara.

Articolul posesiv (genitival)

Însoţeşte un substantiv în genitiv ori intră în componenţa pronumelor posesive şi a numeralelor ordinale.

Singular:	Plural:
al (masc.); *a* (fem)	*ai* (masc.); *ale* (fem.)

G.D. plural: *alor*

În majoritatea cazurilor, folosirea articolului posesiv nu pune probleme în folosirea lui corectă, dar e bine de reţinut totuşi următoarele:

1. Articolul posesiv care precedă un substantiv ori un pronume cu funcţia de atribut se va acorda în gen şi număr cu substantivul determinat (regent), nu cu substantivul sau cu pronumele în genitiv: băiat *al* tatei – băiatul tatei; copii *ai* străzii – copiii străzii.
2. Substantivul determinat nu este în toate cazurile cel mai apropiat. Când genitivul însoţit de articol posesiv este construit cu un substantiv urmat de un atribut substantival prepoziţional (substantiv + substantiv cu prep. + subst./pron. în G. cu art. hot.) poate reda două situaţii:
   a. dacă substantivul cu prepoziţie şi substantivul/pronumele în G. sunt atributele primului substantiv, articolul posesiv se va acorda în gen şi număr cu primul substantiv: standul de probă *al* atelierului;
   b. dacă substantivul/pronumele în G. este atributul celui de al doilea substantiv, articolul se va acorda în gen şi număr cu al doilea substantiv: magazin de prezentare *a* noutăţilor vestimentare.

Articolul demonstrativ (adjectival)

Însoţeşte un adjectiv sau un numeral, realizând legătura între aceste părţi de vorbire şi substantivul pe care-l determină:

	Singular	Plural
N.Ac.	*cel* (masc.); *cea* (fem.)	*cei* (masc.); *cele* (fem.)
G.D.	*celui* (masc.); *celei* (fem.)	*celor* (masc. şi fem.)

Articolul demonstrativ se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul determinat sau înlocuit: omul *cel* bun; cartea *cea* nouă; lucrurile *cele* vechi; copiii *cei* cuminţi; fetele *cele* harnice.

Scanned with OKEN Scanner

Când articolul demonstrativ însoţeşte un numeral, îl precedă : *cei* trei prieteni ; *cea* de-a doua candidatură.

Din punct de vedere gramatical, articolul face legătura între substantivul determinat şi numeral : prietenii *cei* trei ; candidata *cea* de-a doua.

Ca şi celelalte articole, articolul demonstrativ nu are un înţeles şi nici nu poate fi parte de propoziţie, ci este doar un instrument gramatical.

Articolul demonstrativ se acordă în gen, număr şi caz cu substantivul regent al adjectivului/numeralului pe care-l însoţeşte :

N.Ac. – cărţile *cele* interesante
G.D. – cărţilor *celor* interesante

De asemenea, articolul demonstrativ contribuie la formarea unor nume proprii masculine (Mircea cel Bătrân, Radu cel Frumos) şi a gradului superlativ al adjectivului sau adverbului (cea mai bună, cel mai bine).

În coordonarea mai multor atribute referitoare la acelaşi substantiv, articolul demonstrativ se foloseşte o singură dată, la primul termen : elevul cel silitor şi cuminte. La fel se întâmplă în coordonarea a două sau mai multe superlative relative : cea mai cuminte şi silitoare elevă.

ARTICOLUL NEHOTĂRÂT (NEDEFINIT)

Însoţeşte un substantiv ori altă parte de vorbire substantivizată, prezentând obiectul denumit de acesta ca individualizat în raport cu specia sa, fără însă a-l defini precis.

Formele articolului nehotărât :

	Singular	Plural
N.Ac. –	*un* (masc.) ; *o* (fem.) ;	*nişte* (masc., fem., neutru)
G.D. –	*unui* (masc.) ; *unei* (fem.) ;	*unor* (masc., fem., neutru)

În flexiunea lui *un*, la plural, se observă – la N.Ac. – prezenţa formei supletive *nişte*.

La substantivul lipsit de determinări, cu funcţie de nume predicativ, prezenţa articolului nehotărât dă o valoare afectivă (dispreţ, admiraţie) : Ştefan cel Mare a fost viteaz/Ştefan cel Mare a fost *un* viteaz.

În coordonarea a două sau mai multe substantive (la singular, de acelaşi gen, iar la plural – indiferent de gen), prezenţa articolului nehotărât înaintea fiecăruia este obligatorie : unei pianiste, unei şahiste, nu unei pianiste, şahiste.

Pus în faţa unui substantiv propriu nume de persoană, contribuie la transformarea acestuia în substantiv comun : Am cumpărat un Cézanne.

III. ADJECTIVUL

„Adjectivul este partea de vorbire care se declină şi exprimă o calitate a unui obiect, acordându-se cu substantivul care exprimă numele acelui obiect”[1].

1. *G.A.* 2, vol. I, p. 114.

Adjectivele îşi modifică forma după gen, număr şi caz şi se clasifică în variabile şi invariabile.

Comparaţia este o categorie gramaticală specifică adjectivului şi adverbului, exprimată de regulă prin mijloace analitice, utilizând anumite adverbe drept cuvinte ajutătoare.

Şi alte părţi de vorbire se folosesc ca adjective (adjective pronominale, adjective numerale, dar şi verbele la participiu, supin şi gerunziu acordat).

Clasificarea adjectivelor :

1. În funcţie de flexiune, adjectivele pot fi :
   a. variabile (îşi schimbă forma după gen, număr şi caz) ;
   b. invariabile (nu-şi schimbă forma).
2. În funcţie de structura morfematică :
   a. adjective simple : harnic, inteligent, cuminte ;
   b. compuse : binecrescut, atotcunoscător, propriu-zis ;
   c. locuţiuni adjectivale : de seamă, de treabă, cu stare, tot unul şi unul, cu dare de mână, de nimic.

Adjectivele variabile au până la cinci forme, dar cele mai multe au patru forme (silitor/silitoare ; silitori/silitoare).

Pentru simplificare, se poate face următoarea delimitare :

1. adjective cu două terminaţii la N. sg. nearticulat (frumos/frumoasă ; slab/slabă) ;
2. adjective cu o singură terminaţie la N. sg. nearticulat (cuminte, mare, limpede).

Adjectivele invariabile nu-şi schimbă forma : aşa, asemenea, ferice, cumsecade, gri, maro, bleu etc.

Cazurile adjectivului

Adjectivul se declină împreună cu substantivul determinat, fiind însoţit sau nu de articolul hotărât enclitic (care de fapt este al substantivului).

Adjectivul postpus substantivului determinat este nearticulat enclitic : elevul (cel) cuminte ; un elev cuminte.

Aşezat înaintea substantivului determinat, poate fi articulat enclitic ori nearticulat : harnicului elev, unui harnic elev.

Adjectivul se acordă cu substantivul determinat în gen, număr şi caz.

Funcţii sintactice

a. atribut adjectival : „Câte reflexiuni *ironice*, *picante*, *sentimentale* se pot face asupra *unei aşa* grămezi *pestriţe* de vechituri..." CARAGIALE

b. nume predicativ :

„*Pustie* şi *albă* e-ntinsa câmpie...
E *moartă* odaia, şi *mort* e poetul...
Urgia e *mare* şi-n gându-i ş-afară,
Şi luna e *rece* în el, şi pe cer." MACEDONSKI

c. complement : „*Bun* ai pus, *bun* recoltezi."

d. complement circumstanţial : „*De fricos* ce era şi de umbra lui se temea."

Scanned with OKEN Scanner

Gradele de comparaţie

Unele adjective pot avea grade de comparaţie (exprimă diferite grade ale însuşirii). Adjectivul are trei grade de comparaţie :

1. *Pozitiv* – arată însuşirea unui obiect fără a fi comparată cu însuşirea altui obiect ori cu însuşirea sa în diferite împrejurări. Adjectivul poate fi însoţit sau nu de articolul demonstrativ : elevul cel harnic ; elevele cele harnice ; copiii frumoşi.
2. *Gradul comparativ* este de egalitate şi de inegalitate. La comparativul de inegalitate se disting două situaţii :
   a. de superioritate ;
   b. de inferioritate.

Gradul comparativ se realizează prin adjective la forma gradului pozitiv, precedate de unele adverbe sau locuţiuni adverbiale şi însoţite – de regulă – de al doilea termen al comparaţiei.

Comparativul de egalitate se formează cu *la fel de*, *tot aşa de (tot atât de)*, *deopotrivă de* plus adjectivul respectiv la gradul pozitiv, iar termenul al doilea al comparaţiei este introdus prin *ca* sau *ca şi*, *cât* ori *cât şi*.

Comparativul de superioritate se formează cu ajutorul adverbului *mai* plus adjectivul la forma de pozitiv : mai bun, mai harnic.

Comparativul de inferioritate se formează cu ajutorul lui *mai puţin* : mai puţin bun, mai puţin harnic.

Unele adjective neologice de origine latină terminate în *(i)or* sunt comparative de superioritate etimologice : anterior, posterior, ulterior, inferior, superior, interior, exterior, minor, major.

3. *Gradul superlativ* este :
   a. relativ (de superioritate sau de inferioritate) ;
   b. absolut (de superioritate ori de inferioritate).

Superlativul relativ se formează de la gradul comparativ de inegalitate, precedat de *cel*, *cea*, *cei*, *cele*.

Superlativul absolut se formează din adjectivul la forma-tip (pozitivul) precedat de adverbul *foarte*.

Uneori, în locul lui *foarte*, apar *tare* ori *mult*.

Stilistic, superlativul absolut poate fi construit cu : *fantastic*, *excesiv*, *extraordinar*, *extrem*, *deosebit*, *colosal*, *îngrozitor de*.

Aceste forme apar în vorbirea populară şi familiară, dar şi în stilul beletristic şi publicistic.

Un mijloc sintactic de exprimare a superlativului absolut este repetarea adjectivului : un om cuminte, cuminte.

Câteodată, prin intermediul sufixului *isim* sau al prefixelor *prea*, *răz*, *stră*, *arhi*, *extra*, *hiper*, *supra*, *ultra* se poate forma superlativul absolut al adjectivelor : rarisim, arhicunoscut, hipersensibil, extraplat, preacuvios, răsadunat, străvechi, superconductibil, supraponderal, ultramodern.

Iată cum arată un adjectiv trecut prin cele trei grade de comparaţie :

1. Pozitiv – inteligent

Scanned with OKEN Scanner

2. Comparativ :
   a. de inferioritate – mai puţin inteligent
   b. de egalitate – tot atât (aşa) de inteligent
   c. de superioritate – mai inteligent
3. Superlativ :
   a. relativ :
   – de inferioritate – cel mai puţin inteligent
   – de superioritate – cel mai inteligent
   b. absolut :
   – de inferioritate – foarte puţin inteligent
   – de superioritate – foarte inteligent.

Există şi adjective necomparabile :

– au sens de superlativ (mai rar de comparativ) : excelent, admirabil, splendid, perfect, sublim, culminant, fenomenal, optim, mortal, maxim, minim, proxim, ultim, infim, extrem, superior ;

– adjective care exprimă însuşiri ce nu pot fi comparate : absolut, definitiv, incomparabil, final, infinit, iniţial, întreg, unic, total, veşnic, mort, viu.

Observaţie. Prin schimbarea valorii gramaticale, adjectivul poate deveni adverb (Scrie *frumos*. Citeşte *corect*.) ori substantiv (*Scumpul* mai mult păgubeşte, *leneşul* mai mult aleargă.).

IV. NUMERALUL

„Numeralul este partea de vorbire care se declină şi exprimă un număr, determinarea numerică a obiectelor sau ordinea obiectelor prin numărare”[1].

Clasificare :

1. *Numerale cardinale* (exprimă numărul obiectelor prin determinare numerică a acestora).
2. *Numerale ordinale* (indică ordinea obiectelor prin numărare).

Numeralele cardinale – la rândul lor – sunt :

a. *propriu-zise* :
– simple (de la unu la zece şi sută, mie, milion, miliard, zero) ;
– compuse (celelalte numerale).

Numeralul ce corespunde lui *un* are forme deosebite pentru valoarea adjectivală :

		Valoare adjectivală	Valoare substantivală
sg. masc. şi neutru :	N.Ac.	*un*	*unu(l)*
	G.D.	*unui*	*unuia*
feminin	N.Ac.	*o*	*una*
	G.D.	*unei*	*uneia*

1. *G.A.* 2, vol. I, p. 181.

b. *colective* (indică un ansamblu de obiecte numărate). Ele pot avea valoare substantivală: *amândoi, amândouă, ambii, ambele; câteşipatru, câteşitrele; tustrei, tuspatru (tus* provine de la cuvântul toţi); *toţi (toate) cinci, toţi (toate) zece.*

c. *multiplicative* (arată proporţia cu care creşte cantitatea): *îndoit, întreit, însutit.*

Când determină un substantiv, numeralele multiplicative capătă valoare adjectivală (dobândă *îndoită*), iar când determină un verb primesc valoare adverbială (Dobândeşte *întreit.*).

Cu valoare adjectivală, ele sunt atribute adjectivale, iar cu valoare adverbială sunt complemente.

d. *distributive* (exprimă repartizarea şi gruparea numerică a obiectelor): *câte unul, câte trei, câte doisprezece; unul câte unul, doi câte doi, cinci câte cinci.*

Pot exprima aproximaţia numerică: *câte cinci-şase, câte două-trei, câte unsprezece-doisprezece.*

Şi aceste numerale pot avea valoare adjectivală sau substantivală:

Erau aranjate *câte zece* rânduri de maşini.
Câte doi se plimbau prin parc.

e. *adverbiale* (arată de câte ori însuşirea exprimată de adjectiv ori de adverb este superioară altei însuşiri): *o dată, de două ori, de şaisprezece ori.*

Uneori aceste numerale sunt precedate de adverbul *câte*: de câte cinci ori, de câte douăzeci de ori.

Numeralele ordinale

Indică ordinea numerică sau locul obiectelor într-o înşiruire: *întâiul, întâia, cel dintâi, cea dintâi, primul, prima, al doilea, a doua, al şaselea, a zecea.*

Numeralele *întâiul, prima* se declină asemenea oricărui adjectiv, iar celelalte se declină cu ajutorul articolului demonstrativ, urmat de prepoziţia *de*: celei de-a patra, cea de-a doua.

Însoţind un substantiv, capătă valoare adjectivală, dacă se acordă cu el în gen, număr şi caz, îndeplinind funcţia de atribut adjectival: El stă în banca a cincea, rândul al doilea.

Cu valoare substantivală, în propoziţie, numeralele ordinale îndeplinesc funcţiile de: subiect (Al cincilea este din clasa noastră.), nume predicativ (A ieşit al doilea în clasament.), atribut (Partea celui de-al treilea era mai mică.), complement (Îl apreciem pe cel dintâi.).

Numeralele ordinale formează cu substantivul *dată* sau cu substantivul *oară* construcţii adverbiale, asemănătoare cu numeralele adverbiale: A ieşit întâia oară din casă. A reuşit de prima dată la examenul de admitere.

Observaţie. În structura unor părţi de vorbire se poate identifica un numeral sau elemente echivalente: sutar, milionar, primar, îndoi, dublă, triplusalt, primăvara, primadonă.

Unele cuvinte au elemente de compunere savantă, cu sensuri legate de numerale:
- mono (monoplan); proto (prototip),
- bi (bianual); di (distih),

Scanned with OKEN Scanner

– tri (triunghi),
– tetra (tetratlon),
– deca (decalitru),
– hectolitru, centilitru,
– kilometru, milimetru,
– miriapod
– (h)emi, semi, demi = 1/2 : semicerc, demisol.

V. PRONUMELE

„Pronumele este partea de vorbire care se declină şi ţine locul substantivului"[1].

„– Babo, dă-l la meşteşug. Poate meşteşugul să-i dea de căpătâi, că nu-i de şcoală, e copil sucit, una-l întrebi şi alta-ţi răspunde." CARAGIALE

„I se mai dă-n sfârşit asalt când n-ai alt
Sub jar de patemi când te pleci
În al tău suflet când n-ai alt
Decât fiorii dulci şi reci...
În cer s-ajunge dintr-un salt." MACEDONSKI

Clasificare :

1. personale (în care intră şi cele de politeţe) ;
2. reflexive ;
3. de întărire ;
4. posesive ;
5. demonstrative ;
6. relative ;
7. interogative ;
8. nehotărâte ;
9. negative.

La majoritatea pronumelor se întâlnesc categorii gramaticale de la celelalte părţi de vorbire de mai înainte : genul, numărul şi cazul. Unele specii de pronume au şi categoria persoană (personale, reflexive, de întărire, posesive).

Pronumele au forme moştenite din latină sau formate în limba română din elemente moştenite din limba latină.

În afara pronumelui personal şi reflexiv, celelalte tipuri de pronume devin adjective pronominale când însoţesc un substantiv cu care se acordă în gen, număr şi caz.

Pronumele personal

Desemnează diferite persoane gramaticale : I – eu, noi ; a II-a – tu, voi ; a III-a – el, ea ; ei, ele (dânsul, dânsa, dânşii, dânsele, însul, însa, înşii, însele).

Pronumele personal are o flexiune bogată, schimbându-şi forma după persoană, număr şi caz, iar la a III-a şi după gen.

1. *G.A.* 2, vol. I, p. 132.

Scanned with OKEN Scanner

La dativ şi acuzativ are şi forme neaccentuate. Acestea pot fi nelegate de cuvintele învecinate sau legate grafic, ba chiar şi/sau fonetic de acestea; formele neaccentuate conjuncte pot fi legate de un singur cuvânt sau de câte două cuvinte.

Formele neaccentuate se scriu cu cratimă, notându-se astfel independenţa sau autonomia pronumelui.

Declinarea pronumelui personal

	Persoana I	Persoana a II-a	Persoana a III-a
N.	eu; noi	tu; voi	el, ea; ei, ele
G.	–	–	lui, ei; lor
D.	mie, îmi, mi; nouă, ne, ni	ţie, îţi, ţi; vouă, vă, vi	lui, îi, i; lor le, li
Ac.	mine, mă, m- noi, ne	tine, te; voi, vă, v-	el, îl, -l-; ea, o ei, îi, i; ele, le
V.	–	tu; voi	–

Celelalte forme de pronume personal de persoana a III-a se declină simplu: însul, însa, înşii, însele se folosesc numai la acuzativ, apărând exclusiv în construcţie cu prepoziţiile: întru, dintru, printru (într-însul, dintr-înşii, printr-însa).

Pronumele *dânsul*, *dânsa*, *dânşii*, *dânsele* se declină astfel:

N.Ac. dânsul, dânsa; dânşii, dânsele
G.D. dânsului, dânsei; dânşilor, dânselor

În limba literară se folosesc doar formele de N.Ac.

Observaţie. Pronumele *dânsul* nu se substituie pronumelui personal de politeţe.

Pronumele personal de politeţe (de reverenţă)

Exprimă o atitudine de respect, de distanţă:

dumneata (mata, matale) – persoana a II-a singular
dumneavoastră – persoana a II-a plural şi singular
dumnealor – persoana a III-a

Declinarea pronumelui de politeţe

		Singular	Plural
		Persoana a II-a	Persoana a II-a
	N.Ac.V.	dumneata	dumneavoastră
	G.D.	dumitale	dumneavoastră
		Persoana a III-a	Persoana a III-a
	N.Ac.	dumnealui; dumneaei	dumnealor
	G.D.	dumnealui; dumneaei	dumnealor
sau:	N.Ac.	dumneasa	
	G.D.	dumisale	

Pronumele de politeţe se abreviază: d-ta, d-sa, d-voastră, d-lor, d-tale, d-sale.

Scanned with OKEN Scanner

Formele pronumelui de politeţe sunt rezultatul contopirii substantivul *domnia* cu adjectivele posesive: ta, tale, sa, sale, voastră ori cu pronumele personale la genitiv: lui, ei, lor.

Construcţiile iniţiale sunt locuţiuni pronominale de politeţe, scriindu-se cu elemente alcătuitoare legate prin cratimă: domniilor-voastre, domnia-ta, domnia-sa. Tot locuţiuni pronominale de politeţe sunt şi: măria-ta (sa, voastră), luminăţia-ta (sa, voastră).

Pronumele personal de politeţe are aceleaşi funcţii sintactice ca şi pronumele personal.

Pronumele reflexiv

Desemnează diferite persoane gramaticale, exprimând identitatea complementului direct ori indirect cu subiectul unui verb.

Are doar cazurile D. şi Ac., iar uneori valoarea pronominală este foarte slabă.

Forme proprii nu are decât pentru persoana a III-a: D – sieşi, îşi, şi; Ac. – sine, se, s-.

Pentru persoanele I şi a II-a foloseşte formele neaccentuate de la dativ şi acuzativ ale pronumelui personal.

Pronumele reflexive se recunosc prin identitatea de persoană şi număr cu verbul pe care-l însoţesc.

Iată deci formele pronumelui reflexiv:

	Persoana I	Persoana a II-a	Persoana a III-a
D.	*îmi, mi; ne*	*îţi, ţi; vă, v-*	*sieşi, îşi, şi-*
Ac.	*mă, m-; ne*	*te; vă, v-*	*sine, se, s-*

Pronumele reflexiv *sine* se foloseşte numai cu prepoziţie şi îndeplineşte funcţiile sintactice următoare:

– complement direct: Se laudă pe *sine*.
– complement indirect: Vorbeşte despre *sine*.
– atribut prepoziţional: Încrederea în *sine* este mare.

În anumite construcţii, pronumele reflexiv – forma neaccentuată la dativ, determinând un substantiv – are sens posesiv şi funcţia de atribut pronominal:

Copiii şi-au pus cărţile în ghiozdan şi au plecat acasă.

Pronumele de întărire

Precizează (întăreşte) persoana la care se referă.

Însumi am construit casa.

Pronumele de întărire are la origine formele vechi ale pronumelui personal (*însu, înşii, însa, înse*), la care s-au adăugat formele neaccentuate de dativ ale pronumelui personal sau reflexiv: mi, ţi, şi; ne, vă, le.

Pronumele de întărire are doar funcţia de *subiect*.

Când determină un substantiv ori un pronume, formele pronumelui de întărire capătă valoare de *adjectiv pronominal de întărire*: Eu însumi am lucrat acolo. Ei înşişi se vor convinge.

În limba română contemporană, pronumele de întărire se foloseşte numai ca adjectiv pronominal: „Tu însuţi îţi cunoşti viaţa."

Scanned with OKEN Scanner

Adjectivul pronominal de întărire se acordă cu substantivul sau pronumele pe care-l determină în gen, număr şi caz, dar şi în persoană.

Formele pronumelui şi adjectivului de întărire:

însumi – însămi; înşine – însene
însuţi – însăţi; înşivă – însevă
însuşi – însăşi; înşişi – înseşi (însele).

Pronumele posesiv

Înlocuieşte atât numele obiectului posedat, cât şi numele posesorului.

Are formele următoare:

Singular		Persoanele	Plural	
I	II	III	I	II
al meu	al tău	al său	al nostru	al vostru
a mea	a ta	a sa	a noastră	a voastră
ai mei	ai tăi	ai săi	ai noştri	ai voştri
ale mele	ale tale	ale sale	ale noastre	ale voastre

Pronumele posesiv nu are forme proprii la persoana a III-a plural.

Când pronumele posesiv însoţeşte un substantiv care denumeşte obiectul posedat, el capătă valoare adjectivală:

„Iar ochiul *meu* lăuntric e încă năpădit
De-a umbrei şi-a culorii bogată-amalgamare." BARBU

Funcţii sintactice:

- subiect: „Ca mâini şi-a *noastră* va cădea
  În stricta veşnicie." BACOVIA
- nume predicativ: „Cartea este *a mea*."
- complement direct: „Pe *ai tăi* unde i-ai lăsat?"
- complement indirect: „Despre *ai mei* ţi-am vorbit."
- complement circumstanţial de loc: „El se întoarce la *ai săi*."
- atribut prepoziţional: „Răsfoiesc şi eu cărţi de-*ale tale*."

Adjectivul posesiv are funcţia de atribut adjectival:

„Cu-*al meu* aspect
Făcea să mor,
Căci tuturora
Păream suspect." BACOVIA

Pronumele demonstrativ

Înlocuieşte numele unui obiect, indicând apropierea, depărtarea, identitatea sau diferenţierea faţă de alte obiecte.

Formele pronumelui demonstrativ:

a. de apropiere: acesta, aceasta, aceştia, acestea, cestălalt, ceastălaltă;
b. de depărtare: acela, aceea, aceia, acelea, celălalt, cealaltă;
c. de identitate: acelaşi, aceeaşi, aceiaşi, aceleaşi.

Scanned with OKEN Scanner

Forme populare: ăsta, asta, ăla, aia, ălălalt, ăstălalt, astălaltă, aialaltă.

Când însoţeşte un substantiv cu care se acordă în gen, număr şi caz, pronumele demonstrativ devine adjectiv demonstrativ.

Forme cazuale:

N.Ac.	(m. n.)	acesta, acela;	m.	aceştia, aceia
	(f.)	aceasta, aceea;	f., n.	acestea, acelea
G.D.	(m. n.)	acestuia, aceluia;	(m., f., n.)	acestora, acelora
	(f.)	acesteia, aceleia		

Adjectivul demonstrativ aşezat înaintea substantivului determinat nu primeşte terminaţia *a*: acest copil, acestui copil.

Pronumele de identitate, fiind alcătuit din acela + şi, aceea + şi, se declină ca şi pronumele acela, aceea.

Pronumele demonstrative îndeplinesc aceleaşi funcţii sintactice ca şi pronumele personale.

Adjectivul demonstrativ are funcţia sintactică de atribut adjectival:

„Din a lor treacăt să apuc
Acele dulci cuvinte,
De care azi abia mi-aduc
Aminte." EMINESCU

Pronumele relativ

Se foloseşte în frază şi are rolul de a lega subordonata pe care o introduce de regenta sa, având acelaşi rol ca şi conjuncţia.

„Istoria lui [Cănuţă] se poate asemăna cu istoria unui pahar *care* rabdă să-l umpli cu litra şi pentru o picătură se supără şi dă pe-afară." CARAGIALE

Deosebirea constă în aceea că pronumele relativ îndeplineşte în propoziţie diferite funcţii sintactice.

Forme: care, cine, ce, cât, câtă, câţi, câte, precum şi pronumele relative compuse: cel ce, cei ce, ceea ce.

Când determină un substantiv cu care se acordă în gen, număr şi caz, pronumele relative *care*, *ce*, *cât*, *câtă*, *câţi*, *câte* devin adjective relative.

Funcţii sintactice:

- subiect:

„Poate că trăisem încă într-această lume mare
Ce mă face ca să sufăr, ca să râd sau ca să casc." MACEDONSKI

- complement direct:

„Până ce uitând de lupta *ce*-o dusei cu nenorocul,
Să-ncetez să mai fiu timpul şi să nu mai fiu nici locul." *Idem*

- complement indirect:

„Şi ce luptă trebuieşte din *ce* visez
să fiu iar visul." MACEDONSKI

- complement circumstanţial de loc:

„Umbla prin locurile pe *care* le colindase atâta în copilărie."

Acordul pronumelui relativ *care* la genitiv:

Scanned with OKEN Scanner

El este un elev a *cărui* hărnicie e cunoscută.

Ea este o elevă al *cărei* talent e apreciat.

Este un elev ai *cărui* colegi sunt apreciaţi.

Ei sunt colegii ale *căror* caiete sunt îngrijite.

În aceste construcţii, pronumele relativ *care* se acordă în gen şi număr cu substantivul al cărui loc îl ţine.

Pronumele interogativ

Are aceleaşi forme ca şi pronumele relativ, fără cele compuse.

Pronumele interogativ ţine locul – în propoziţiile interogative – cuvântului aşteptat ca răspuns la întrebare:

– *Cine* citeşte? – Ion. *Ce* a citit? – O carte.

Pronumele *cât* ţine locul unui cuvânt care arată cantitatea sau numărul obiectelor:

Cât ai adus? – Mult. *Câte* absentează? – Trei.

Funcţii sintactice:

- subiect: *Cine* ştie? – Ştie un băiat.
- nume predicativ: *Cine* eşti tu? Eu sunt nepotul lui.
- complement direct: Pe *cine* ai adus? – Am adus-o pe ea.
- complement indirect: *Cui i*-ai dat cartea? – I-am dat-o lui. Despre *ce* vorbeai? – Vorbeam despre el.
- atribut în genitiv: *A cui* soră eşti? Sunt sora lui Ion.
- nume predicativ în G.: *Al cui* este stiloul? – Stiloul este al fratelui meu.

Pronumele interogativ primeşte valoare adjectivală când însoţeşte un substantiv pe care-l determină şi cu care se acordă în gen, număr şi caz:

Care carte este mai interesantă?

Adjectivul pronominal interogativ are funcţia sintactică de atribut adjectival:

Câte cărţi ai cumpărat?

Acordul adjectivului interogativ *care* la genitiv:

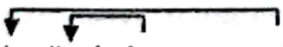

A *cărui* elev este cartea aceasta?

Ale *cărui* elev sunt cărţile acestea?

Pronumele nehotărât

Ţine locul unui substantiv fără a da indicaţii precise asupra obiectului înlocuit.

„Jap era sufletul care da forţa şi forţa care lupta în fruntea *tuturor*." GALACTION

„Crezi că vom mai scoate noi capul în lume, dacă nu vom face nici măcar *atâta* pentru cauza românească?" REBREANU

Scanned with OKEN Scanner

„[...] ochii lui Vasile Baciu l-au urmărit neîndurători, izgonindu-i din suflet privirea Floricăi, făcându-l să uite *tot*, ba chiar prohodul însuși..." REBREANU

Pronumele nehotărât are multe forme, cele mai multe formate de la pronumele relativ: cineva, ceva, careva, oricare, oricine, orice, fiecare, fiecine, fiece, orișicare, orișicine, orișice, câteva, câțiva, altceva, altcineva, unul, una, altul, alta, vreunul, vreuna, cutare, tot, atât(a), oarecare, altcareva, oarecine.

Când însoțesc substantive cu care se acordă în gen, număr și caz, majoritatea pronumelor nehotărâte devin adjective nehotărâte, cu funcția sintactică de atribut adjectival.

Funcții sintactice:

- subiect: „– Pe urmă, gata. *Atâta*-i de-ajuns. Am făcut fântână și pace bună!" SADOVEANU
- nume predicativ: „Lupta pentru existență este *a fiecăruia* dintre noi."
- complement direct: „Învățătorul le citi pe *toate*, dădu scrisoarea Ghighiței și vru să oprească gazeta popii." REBREANU
- complement indirect: „Se gândește la *fiecare* cu plăcere."
- complement circumstanțial: „A stat lângă *oricine*."
- atribut: „Datoria *oricui* este să muncească."

Ca adjective, unul, una, altul, alta, vreunul, vreuna au formele: *un*, *alt*, *vreun*, *vreo*, *alta*, *o*.

Pentru a deosebi adjectivul pronominal *un*, *o (unui*, *unei*, *unor)* de articolul nehotărât omonim, trebuie menționat că adjectivele pronominale nehotărâte *un*, *o* au ca oponente pronumele sau adjectivele nehotărâte *altul*, *alta* sau pronumele și adjectivele demonstrative *celălalt*, *cealaltă*:

„*Un* elev a scris, iar altul nu. *O* carte este interesantă, iar alta nu."

Adjectivul nehotărât are funcția sintactică de atribut adjectival:

„Pe *toată* costișa, în gospodăriile răzlețe, se auzeau chemări și îngânări de glasuri." SADOVEANU

Pronumele negativ

Înlocuiește numele obiectului prezentat ca inexistent.

Forme: *nimeni*, *nimic*, *nici unul*, *nici una*.

Nici unul, *nici una* pot deveni adjective negative, sub formele: *Nici un*, *nici o*.

Pronumele negativ se declină, în afară de *nimic*.

N.Ac. nimeni, nici unul, nici una; nici unii, nici unele
G.D. nimănui(a), nici unuia, nici uneia; nici unora.

Funcții sintactice:

- subiect: *Nimeni* nu e mai presus de lege.
- complement direct: N-am văzut pe *nici unul*.
- complement indirect: *Nimănui* nu-i place disputa inegală.
- atribut: Uneori nu contează părerea *nici unuia*.
- nume predicativ: Cartea nu este *a nici unuia* dintre ei.

Scanned with OKEN Scanner

Observaţie. De la pronumele *nimic* s-a creat substantivul *un nimic (nimicuri)*. Precedat de prepoziţia *de*, când determină un substantiv, are valoare de locuţiune adjectivală: lucru *de nimic*.

VI. VERBUL

„Verbul este partea de vorbire flexibilă care se conjugă şi exprimă acţiuni sau stări"[1].

„De vorbiţi mă fac că n-aud,
Nu zic ba şi nici vă laud;
Dănţuiţi precum vă vine,
Nici vă şuier, nici v-aplaud..." EMINESCU

„Iartă-mă şi ajută-mă
şi ridică de pe mine
îngerul negru
care mi-a îndurerat caracterul." STĂNESCU

Verbele pot fi: *predicative* (majoritatea) – au sens lexical de sine stătător, şi *nepredicative* (puţine).

Cele *nepredicative* sunt: auxiliare (intră în alcătuirea formelor verbale compuse) şi copulative (intră în componenţa predicatului nominal).

Verbul *a fi* cunoaşte trei situaţii: predicativ, auxiliar sau copulativ.

Verbele auxiliare sunt: *a fi*, *a avea*, *a vrea*.

Verbele se mai pot clasifica şi în *tranzitive* şi *intranzitive*. Tranzitivele pot avea complement direct, intranzitivele nu pot avea complement direct. Între aceste două clase de verbe se produc diverse treceri, unele verbe tranzitive devenind intranzitive şi invers, în limitele aceluiaşi sens: a ajuta (pe cineva sau cuiva), a asculta (pe/de cineva), a discuta (ceva/despre ceva).

Deşi nu avem mijloace specifice pentru relevarea valorilor aspectuale, totuşi există verbe durative şi momentane.

Primele exprimă o acţiune de durată: a dormi, a lupta, a petrece, a trăi.

Cele momentane arată o acţiune care are loc într-un timp relativ scurt: a se îndrăgosti, a muri, a se naşte, a apărea.

În funcţie de utilizarea lor cu pronume reflexiv sau fără, verbele sunt *reflexive* sau *nereflexive*.

Reflexive întotdeauna: a se căi, a-şi aroga, a-şi însuşi, a se întâmpla, a se preta.

Nereflexive întotdeauna: a fi, a exista, a durea, a ploua, a trebui.

Multe verbe însă sunt şi reflexive, şi nereflexive.

Verbele *de modalitate* şi *de aspect* sunt cele construite cu un alt verb (de obicei la conjunctiv sau infinitiv, unele şi cu participiul ori cu supinul), căruia îi imprimă sensuri modale (posibilitatea, dorinţa, necesitatea, iminenţa) ori aspectuale (începutul, continuarea, sfârşitul unei acţiuni).

Sunt considerate verbe de modalitate: a avea, a da, a putea, a sta, a veni, a trebui, a vrea (dă să spună, era să cad, trebuie să plec, îmi vine să râd).

1. *G.A.* 2, vol. I, p. 202.

Scanned with OKEN Scanner

Ca verbe de aspect se consideră: a continua, a începe, a se apuca, a prinde, a termina (a continua să sape, a începe să lucreze, s-a pornit pe râs, a termina de scris).

Categorii gramaticale

Categoriile gramaticale ale verbului sunt următoarele: conjugarea, diateza, modul, timpul, persoana, numărul, genul şi cazul.

Primele trei categorii gramaticale le întâlnim la toate formele verbale, timpul doar la unele. Persoana apare la unele moduri (personale). Genul apare la participiu şi la diateza pasivă. Cazul apare şi el la modul participiu.

Aspectul – categorie specifică verbului în alte limbi – nu are forme proprii de exprimare la verbul românesc.

1. *Conjugarea*

În gramatica românească, verbele sunt grupate în patru clase flexionare, numite *conjugări*, în funcţie de sufixul infinitivului prezent şi după cum apare acesta în forma de persoana a II-a plural a indicativului prezent:

- conjugarea I: *a* (a lucra, a învăţa),
- conjugarea a II-a: *ea* (a vedea, a putea),
- conjugarea a III-a: *e* (a scrie, a spune),
- conjugarea a IV-a: *i*, *î* (a citi, a coborî).

2. *Diateza* – forma pe care o ia verbul spre a indica raportul ce se stabileşte între acţiune şi subiect:

a. *activă* (acţiunea este realizată de subiectul gramatical):

„O rază-*nfloreşte*, suavă;
Ca nor *risipit* e necazul." MACEDONSKI

b. *pasivă* (acţiunea făcută de altcineva este suferită de subiectul gramatical). Autorul poate fi exprimat sau nu. Această diateză se construieşte cu ajutorul verbului auxiliar *a fi*:

„*Plătit am fost* să zic de mort
E mâna stângă grea de-un ort..." BARBU

c. *reflexivă* (acţiunea este realizată de subiectul gramatical). Pronumele reflexiv însoţeşte verbul în conjugare, fără a avea vreo funcţie sintactică, ci are doar valoarea unui semn gramatical al diatezei reflexive:

„Apoi îi lăsă oile şi el *se duse* în treaba lui [...] Ei, cum au dat de căldurică, pe loc li *s-au muiet* ciolanele şi au început *a se întinde* şi *a se hârjoni* în ciuda fetei împăratului Roş." CREANGĂ

„Tăria *îşi năruie* sfârşitele-i carcere.
Suliţe-albastre, fără întoarcere,
privirile *mi* le-*azvârl*, pe amândouă,
să-l întâmpine fericite şi grave." STĂNESCU

3. *Modul* – forma pe care o ia verbul pentru a arăta cum consideră vorbitorul acţiunea: reală, realizabilă, dorită sau condiţionată de alta etc.

În limba română sunt opt moduri grupate astfel:

a. Moduri personale (predicative): indicativ, imperativ, conjunctiv, condiţional-optativ;

b. Moduri nepersonale (nepredicative): infinitiv, participiu, gerunziu, supin.

Scanned with OKEN Scanner

Moduri personale :

Indicativul exprimă o acţiune reală, sub forma unor timpuri delimitate perfect : prezent, imperfect, perfect simplu, perfect compus, mai mult ca perfect, viitor, viitor anterior :

„– Tâlharule, tâlharule, m-*ai lăsat* pe drumuri ! Izbucni deodată Vasile Baciu, otrăvit de furie, şi-*şi înfipse* mâinile în gâtul ginerelui... Mi-*ai furat* pământul, hoţule ! M-*ai omorât*, hoţule ! *urla* Vasile furios şi neputincios..." REBREANU

„[...] şi *vor bate* pământul şi *se vor prăbuşi*,
şi *se vor face* temelii
şi terasamente şi diguri." STĂNESCU

Imperativul exprimă un ordin, un îndemn, un sfat, o rugăminte. Nu are decât timpul prezent şi persoana a II-a singular şi plural :

„*Mereţi* acasă şi *spuneţi* tată-tău şi mumi-ti, respective părinţilor voştri ignoranţi, să nu mai fie neghiobi să aibă frică ghe fignis munghi..." CARAGIALE

„– *Ascultă*, Vararule, cum îl cheamă pe rege ? [...]
– *Da lăsaţi-mă*, dom' locotenent... Că dacă nu-s militar..." CAMIL PETRESCU

Conjunctivul este însoţit de morfemul *să*, exprimă o acţiune posibilă, în două forme temporale, prezent şi perfect :

„– Ce *să*-ţi *cer ?* ia *să*-mi *dai* de mâncare şi de purtat cât mi-a trebui, [...] *să am* a lua din casa d-tale ce voiu vré eu." CREANGĂ

„*Să fi fost* eu batâr cât bădiţa, i-arătam eu lui..." SADOVEANU

Condiţional-optativul exprimă o acţiune dorită sau condiţionată de altă acţiune. Are două timpuri, prezent şi perfect :

„Un minut dacă *te-ai pierde*, [...]
Te-ai simţi pe vecinicie
Mort de viu." EMINESCU

„*M-aş* mai *fi uitat* la piatra albă
lucindă, mirosind
a soare orbitor şi a potcoavă..." STĂNESCU

Moduri nepersonale :

Infinitivul este modul care denumeşte acţiunea ori starea. Este caracterizat prin morfemul *a* (prepoziţie).

Are timpurile prezent şi perfect : a învăţa, a fi învăţat.

La rădăcina verbului se adaugă terminaţia care exprimă conjugarea, terminaţia sa numindu-se caracteristică a conjugării.

Infinitivul pierde prepoziţia *a* când intră în componenţa formelor verbale compuse : va învăţa, voi citi, ar desena, voi scrie.

Funcţii sintactice :

Când infinitivul exprimă prohibiţia, are valoare predicativă : *A nu se vorbi* tare !

- subiect :
  „E uşor *a scrie* versuri
  Când nimic nu ai a spune..." EMINESCU
- nume predicativ : „Dorinţa lui era de *a ajunge* acolo."
- atribut verbal : „Ah, ochiule, să ţi se împlinească dorinţa de *a fi* ! STĂNESCU

Scanned with OKEN Scanner

– complement direct : „Cu adevărat mama ştia *a face* multe şi mari minunăţii..."
CREANGĂ

– complement indirect : „Se gândeşte *a*-l *lăuda* pentru isprava sa."

Participiul exprimă o însuşire a unui obiect.

Este format din rădăcina verbului la care se adaugă terminaţiile : *at, ut, it, ît, s : învăţat, făcut, crezut, iubit, urât, scris.* Unele verbe de conjugarea a III-a au terminaţia *t : fiert, frânt, fript, copt, supt* etc.

Multe participii au valoare adjectivală :

„*Stinsă* liniştirea noastră (şi aleasă),
Isarlîk *încinsa*, Isarlîk mireasa.
Dovediţii, mie, doisprezece turci
Între *poleite* pietre să mi-i culci." BARBU

Participiul contribuie la formarea diatezei pasive, a indicativului perfect compus, a conjunctivului perfect, a condiţionalului perfect, a infinitivului perfect şi a viitorului anterior.

Având valoare adjectivală, îndeplineşte în propoziţie aceleaşi funcţii sintactice ca şi adjectivul :

– atribut adjectival : „Pe un zăduf de nămiez, la un han, cum erau în vremuri hanurile, a poposit un flăcău, drumeţ sărac, *ostenit* şi *prăfuit*." CARAGIALE

– nume predicativ :

„Fac cărămidă pentru zid de casă
Cuvântul care-l zic e *pus* pe masă
Şi de mângâiere este." STĂNESCU

– element predicativ suplimentar : „Ion merge *abătut*."

– complement circumstanţial de cauză : „Adormi de *obosit*."

Gerunziul exprimă împrejurarea acţiunii ori stării. Se caracterizează prin morfemele *ind,ând*, ca sufixe modale.

Uneori gerunziul este adjectivizat, acordându-se în gen, număr şi caz cu substantivul determinat, îndeplinind funcţia de atribut adjectival :

„[...] transparenţa fiind memoria *plângândă*
a tot ceea ce este invizibil." STĂNESCU

„Cu gândul iarăşi ispitit,
De-avântul surd care destinde
Tot mai departe largu-i zbor,
Deasupra zărilor *murinde*,
A sumbrei văi, a tuturor." BARBU

Funcţii sintactice :

– nume predicativ : A rămas *gemând* pe podea.

– atribut verbal : Poziţia *şezând* culcat pe spate e comodă.

– complement circumstanţial : L-am ascultat *tremurând* de emoţie. *Sosind* ora plecării, ne-am salutat în grabă.

„*Trăind şi nemurind* vei vedea cine sunt eu." CREANGĂ

– element predicativ suplimentar : Merge *cântând şi dansând* prin ploaia autumnală.

Scanned with OKEN Scanner

Supinul este modul care denumește acțiunea; este sinonim cu infinitivul, având – ca și acesta – unele asemănări funcționale cu substantivul.

Nu are timpuri și se construiește cu prepoziția *de* (mai rar cu *pentru*, *la*, *după*, *din*) pusă în fața formei de participiu a verbului de conjugat: de scris, pentru citit, la vânat, după secerat, din cântat.

***Funcții sintactice*:**

– subiect: „*De mâncat* nu e greu, *de muncit* e greu."

– nume predicativ: „Cartea este *pentru consultat* doar în sală."

– atribut verbal: „Traiul *din cântat* e iluzoriu."

– complement circumstanțial de scop: „A plecat *la vânat* de prepeliță."

– element predicativ suplimentar: „Pictorul trăiește *din pictat*, și scriitorul *din scris*."

4. *Timpul* raportează acțiunea la momentul vorbirii (prezent, trecut și viitor).

Prezentul stabilește concordanța între momentul vorbirii și cel al desfășurării acțiunii, opunându-se trecutului și viitorului.

Timpul prezent îl întâlnim la toate modurile personale și la modul infinitiv.

„El *se lasă să*-l *ia* de mână și *să*-l *ducă* prin întuneric încetișor [...] el *e*-n pierzare – o coloană aplecată căreia i *s-ar smulge* propteaua de siguranță." CARAGIALE

„*Surâzi!... Nu plânge* numai la finele poemei
C-o arfă pe-un mormânt." EMINESCU

„În iatac... / Un gând prin întuneric, / Genial... / *A dormita...*" BACOVIA

Trecutul prezintă acțiunea ca anterioară momentului vorbirii, la indicativ având patru aspecte:

Imperfectul exprimă o acțiune nedesăvârșită în momentul vorbirii:

„Căluții *alergau* în trap [...] Livezi largi *fugeau* pe urmele căruței, *se roteau* domol în depărtare..." AGÂRBICEANU

„*Aveam* o pasăre sărmană
Și-ndată ce-i *duceam* de hrană
Să cânte *începea*;
Părea
Că pasărea-mi *vorbea*,
Părea atunci că-mi *mulțumea*." MACEDONSKI

Perfectul simplu exprimă o acțiune trecută și terminată de curând:

„*Cercai* să-mi deschid calea prin aste cântecele,
Amicii mei cu toți au râs amar de ele!" MACEDONSKI

„Toată noaptea *viscoli*...
Încă bine *n-ajunsei*,
Că *porni* duium să vie
O viforniță târzie
De Păresimi." BARBU

Perfectul compus prezintă o acțiune trecută și terminată de mult, înainte de momentul vorbirii:

„Constantin *a plecat* spre București [...] Frusina *s-a ascuns* în odaia ei și *și-a mușcat* perna..." GALACTION

Scanned with OKEN Scanner

„Şi aşa, aproape de Paşti, *ne-am răzleţit* unii de alţii, şi la Socola *a rămas* să meargă cine-a cere în toamna viitoare, anul 1855." CREANGĂ

Mai mult ca perfectul indică o acţiune trecută şi terminată înaintea altei acţiuni trecute:

„Privirea veveriţei îl *pironise* într-una şi-l *obligase* să fie tare." REBREANU

„Deunăzi către ziuă *visasem* că *murisem*...
Zăceam sub crini şi roze, suflare nu aveam..." MACEDONSKI

Perfectul conjunctivului prezintă acţiunea ca trecută, dar nerealizabilă:

„– Eu nu ştiu *să fi fost* vreo tulburare aici, domnule locotenent, deşi, prin modesta-mi slujbă, ştiu tot ce se întâmplă în sat." REBREANU

„– Bine-bine! făcu nemulţumit Rodean, nu pentru că părea *să fi înţeles* ceva din ce auzea, ci pentru că nu-i plăcea..." AGÂRBICEANU

Perfectul condiţional-optativ exprimă o acţiune trecută, dar ipotetică, ireală:

„Ce-i lipsea lui oare-n lume chiar ca Dumnezeu să fie?
Ar fi fost Dumnezeu însuşi, dacă – dacă nu murea." EMINESCU

„Iar dacă cronicile noastre moldoveneşti cele mai vechi arată că domnii Moldovei *ar fi dat* bani turcilor de mai multe ori, de la lucrul acesta nici noi nu ne dăm în lături."
CANTEMIR

Perfectul prezumtivului exprimă o acţiune trecută, presupusă:

„*Or fi crezut* ei oare? *Or fi învăţat* ceva din aceasta?"

Perfectul infinitivului arată un proces abstract, denumindu-l la trecut:

„Nu recunoştea *a fi învăţat* ceva de la el."

5. *Persoana* exprimă raportul ce se stabileşte între vorbitori şi este în relaţie cu numărul acestora:

„Noi? Privirea scrutătoare ce nimica nu visează,
Ce tablourile minte, ce simţire simulează..." EMINESCU

6. *Numărul* este indicat prin desinenţe de singular şi plural, după cum subiectul acţiunii este constituit de unul sau de mai mulţi indivizi.

Verbele auxiliare

Ajută la formarea modurilor şi timpurilor compuse:

„De-i *goni* fie norocul
Fie idealurile,
Te urmează în tot locul
Vânturile, valurile." EMINESCU

Moduri şi timpuri compuse: infinitivul perfect, indicativul perfect compus şi viitor anterior, conjunctivul perfect, condiţional-optativ perfect, prezumtivul, dubitativul, infinitivul perfect precum şi toate modurile şi timpurile de la diateza pasivă.

Verbele auxiliare sunt: *a fi*, *a avea*, *a vrea*.

Dacă *a fi* este sinonim cu a se găsi, a se afla, a exista, are valoare predicativă, formând predicatul verbal: „El *este* acasă."

Ca auxiliar, *a fi* ajută la formarea întregii diateze pasive şi a viitorului anterior de la indicativ, a perfectului de la conjunctiv, condiţional-optativ, prezumtiv şi infinitiv.

A avea, cu forme speciale de indicativ prezent, ajută la formarea perfectului compus, a viitorului şi a modului condiţional-optativ:

Scanned with OKEN Scanner

- pentru perfectul compus are formele: (*am, ai, a; am, aţi, au*) învăţat;
- pentru condiţional-optativ are următoarele forme: (*aş, ai, ar; am, aţi, ar*) învăţa.

Indicativul prezent al verbului *a avea* este folosit ca auxiliar şi pentru exprimarea viitorului popular: *am* să învăţ, *ai* să înveţi.

Când are înţeles de sine stătător, formează singur predicatul verbal: „Dan *are* caiete îngrijite."

A vrea ajută la formarea viitorului indicativ, cu formele: *voi, vei, va; vom, veţi, vor*, dar şi a prezumtivului.

Are valoare predicativă când înţelesul este deplin: „*Vreau* o carte interesantă."

Verbele unipersonale şi impersonale

Sunt unipersonale (au numai persoana a III-a) şi impersonale (acţiunea nu este făcută de o persoană) verbele care denumesc un fenomen al naturii: a ploua, a tuna, a fulgera, a se lumina, a se desprimăvăra, a se înnegura, a se întuneca etc.

Unipersonal şi impersonal este şi verbul *a trebui*.

Expresii verbale impersonale

Sunt formate din verbul *a fi* şi *un adverb: e bine, e aşa (aşa-i), e lesne, e greu, e sigur, e posibil, e imposibil* ş.a.

Dacă verbul *a fi* este la un mod personal, expresia formează predicatul nominal, având, de obicei, ca subiecte verbe la infinitiv şi supin sau o propoziţie subordonată subiectivă:

E bine a şti multe. E imposibil de aflat adevărul aici.
Bine-ar fi să fie aşa. E interesant să studiezi gramatica.

Locuţiuni verbale

Sunt grupuri de cuvinte care împreună au valoarea unui verb.

O condiţie *sine qua non* pentru existenţa unei locuţiuni verbale este prezenţa unui verb în componenţa ei: a sta de veghe, a ţine minte, a băga de seamă, a o lua la fugă, a-şi aduce aminte, a ţine hangul, a da bir cu fugiţii, a-şi bate joc, a se da de-a rostogolul, a duce cu vorba, a se face bine, a da ortul popii ş.a.

De remarcat marea expresivitate a locuţiunilor verbale:

„Eminescu este un astru apărut din cerurile Orientului, el *aduce mărturie* a unei civilizaţii noi, dar înrădăcinate în trecutul unei culturi vechi şi de mare tradiţie."

ROSA DEL CONTE

Verbul din locuţiune are valoare gramaticală, exprimând toate categoriile gramaticale ale verbului, iar celelalte cuvinte contribuind la înţelesul total al locuţiunii:

„În cele din urmă, călătorii au hotărât *să facă o cheltă* ca să-i plătească bătrânei biletul..." ELIADE

„De braţul tău cuprins cu dor
Aminte mi-am adus." EMINESCU

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL II

PĂRŢILE DE VORBIRE NEFLEXIBILE

I. ADVERBUL

„Adverbul este partea de vorbire neflexibilă care arată o caracteristică a unei acţiuni, a unei stări sau a unei însuşiri"[1].

Adverbul însoţeşte un verb, adjectiv sau alt adverb, exprimând caracteristica unei acţiuni sau a unei stări, dar şi împrejurarea în care se petrece acţiunea verbului:

„– Rogu-te, mână *mai tare*, moş Luca, zic eu, să *nu* se *mai* uite satul ca la urs la noi!"

CREANGĂ

Clasificarea adverbelor:

1. După formă:
   a. simple (bine, aşa, destul, când, unde);
   b. compuse (astă-toamnă, mâine-seară, oricând, altundeva).
2. După înţeles:
   a. de loc (aici, acolo, sus, departe, aproape);
   b. de mod (cam, ca, bine, cum, astfel, aievea, alene);
   c. de timp (când, târziu, poimâine, întotdeauna, mereu).

Adverbele de mod au sensuri variate, exprimând:

- modul propriu-zis (bine, aşa, astfel, repede);
- comparaţia (cum, ca, decât, cât, asemenea, precum);
- afirmaţia (da, fireşte, desigur);
- negaţia (nu, ba, nicidecum);
- probabilitatea (probabil, pesemne, poate).

Prin schimbarea clasei morfologice, unele adjective şi participii, dar şi unele substantive sunt folosite ca adverbe:

Vara se coc cireşele. *Marţea* e zi de târg. *Seara* se aprind luminile oraşului. *Toamna* se numără bobocii. Scrie *frumos*. Merge *întins*.

Locuţiuni adverbiale

Locuţiunile adverbiale sunt grupuri de cuvinte care împreună îndeplinesc rolul unui adverb.

---

1. *G.A.* 2, vol. I, p. 300.

Scanned with OKEN Scanner

Ele se formează:

- dintr-un substantiv, adjectiv substantivizat, participiu, numeral ori adverb însoţite de prepoziţii: în grabă, cu de-a sila, după-amiază, din nou, de-a pururea, pe neaşteptate;
- din cuvinte rimate: talmeş-balmeş, târâş-grăpiş, tura-vura, harcea-parcea;
- dintr-un substantiv, pronume ori adverb repetat cu prepoziţie: an de an, ceas de ceas, zi de zi, clipă de clipă, din timp în timp, din ce în ce, într-una, într-un rând.

„*An de an* împărăţia tot mai largă se sporeşte,
Iară flamura cea verde se înalţă *an cu an*..." EMINESCU

Gradele de comparaţie

Adverbele de mod propriu-zise şi unele adverbe de loc şi de timp pot avea grade de comparaţie, ca la adjective (bine, aproape, târziu, departe):

Pozitiv – departe

Comparativ:

a. *de inferioritate* – mai puţin departe,
b. *de egalitate* – tot atât de departe,
c. *de superioritate* – mai departe.

Superlativ:

a. *relativ*:
   – *de inferioritate* – cel mai puţin departe,
   – *de superioritate* – cel mai departe.
b. *absolut*:
   – *de inferioritate* – foarte puţin departe,
   – *de superioritate* – foarte departe.

Funcţii sintactice

- predicat verbal – sigur, desigur, fireşte, probabil, poate, pesemne, posibil, negreşit: „*Fireşte* că voi reuşi."
- nume predicativ: „*Astfel* este Ţara Ardealului." BĂLCESCU
- atribut: „Se poate ca bolta *de sus* să se surpe..." EMINESCU
- complement circumstanţial: *Aici* e bine. *Azi* plecăm.

Adverbele relative *când*, *unde*, *cum*, *încotro*, *cât* introduc propoziţii subordonate, asemenea conjuncţiilor:

„Împăratul atunci, auzind vuiet tocmai din casă, iese afară şi, *când* vede aceste, îşi pune mâinile în cap de necaz." CREANGĂ

„Fără să-şi dea seama *de unde* vin focurile [...] a răsucit calul în loc şi s-a aşternut pământului în fugă." CAMIL PETRESCU

„Ne-ai pus în suflet patimi adânci cât o vecie
Şi-ai poruncit de-asemeni ca omul să se-abţie
Nedumeriţi ne zbatem întru porunci diverse.
Cum poţi să-nchini o cupă, iar ea să nu se verse?
Te-ntreb: *cum* poţi?! (după OMAR KHAYYAM)

II. PREPOZIŢIA

„Este partea de vorbire neflexibilă care exprimă raporturile sintactice de dependenţă între părţile unei propoziţii, adică raporturile dintre substantiv, pronume sau numeral şi atributele lor, dintre verb, adjectiv, adverb sau interjecţie şi complementele lor"[1].

„*În* racle *de* sticlă – princese
Oftau, *în* dantele, mecanic." BACOVIA

„*Pe* o stradă albă, care ducea *spre* Mateiaş, găsisem *la* o familie, o cameră *cu* sofale jumătate *din* cuprins..." CAMIL PETRESCU

Prepoziţia nu are înţeles de sine stătător, fiind instrument gramatical, cu toate acestea ea are o mare importanţă în vorbire.

Însoţeşte de obicei substantivul, pronumele, numeralul în Ac., mai rar în G. şi D.

Clasificare :

a. simple : a, de, la, către, spre, sub, cu, în, pe, peste ;
b. compuse : de la, până la, până în, de pe, de peste, de către, de pe sub, de prin, de pe la.

Prepoziţiile compuse *fără a*, *de a*, *pentru a*, *spre a* preced un verb la infinitiv : dorinţa de a citi ; fără a zice ; pentru a avea ; spre a dovedi.

Unele prepoziţii compuse sunt contopite : dinspre, înspre, prin, despre, din.

Prin schimbarea valorii gramaticale, unele adverbe articulate au devenit prepoziţii : deasupra, împotriva, împrejurul, înaintea, construindu-se cu genitivul.

Prepoziţiile *graţie*, *mulţumită*, *datorită*, *contrar* se construiesc cu dativul.

Locuţiuni prepoziţionale

Sunt grupuri de cuvinte care îndeplinesc împreună rolul unei prepoziţii : alături de, afară de, o dată cu, la un loc cu, împreună cu, cât despre, cu tot cu, în loc de, în raport cu, înainte de, de-a lungul, de-a latul, în faţa, în susul, în josul, în spatele, în jurul, de jur împrejurul, în ciuda, în pofida.

„Am impresia că mâine vom lupta *în jurul* Rucărului." CAMIL PETRESCU

„Când fu *în dreptul* meu strigai –
O, îngere venit din rai,
mă lasă să m-atârn şi eu
de scaunul tău..." STĂNESCU

III. CONJUNCŢIA

„Conjuncţia este partea de vorbire neflexibilă care exprimă raportul de coordonare sau de subordonare între două propoziţii, raportul de coordonare între două părţi de propoziţie sau între o parte de propoziţie şi o propoziţie"[2].

1. *G.A.* 2, vol I, p. 321.
2. *G.A.* 2, vol. I, p. 383.

Scanned with OKEN Scanner

Ca şi prepoziţia, conjuncţia este un instrument gramatical:

„Fiţi răi! *şi* urmaţi principiul ce lumea o domină –
Lăsaţi *să* creadă alţii mai proşti ca voi în lume...
Vedeţi *că* sfânt *şi* bine sunt numai pentru proşti?" EMINESCU

Clasificare

a. simple: şi, nici, dar, iar, sau, ori, de, ba, că, să, fie, căci, ori;
b. compuse: ca să, ci şi, cum că, fiindcă, încât, aşadar.

După funcţia lor, conjuncţiile se clasifică în:

1. Conjuncţii coordonatoare (leagă părţi de propoziţie identice sau două propoziţii identice):
   a. copulative: şi, nici;
   b. disjunctive: ori, sau;
   c. adversative: dar, iar, însă, ci;
   d. conclusive: deci, aşadar.
2. Conjuncţii subordonatoare (leagă o propoziţie subordonată de regenta sa, stabilind raportul de subordonare): că, să, dacă, de, căci, fiindcă, întrucât, deşi.

„– Măi Culai! da' *să* nu deie dracu *să* scapi vreun roi, *că* te zdrobesc! *Că* eu le descânt *şi* le cunosc care au roit [...]
Şi mă ţineam, *c*-avea o măciucă pârlită, *de* mă seca la ciolan, când îmi trântea câte una." SADOVEANU

„Murgul mai nechează o dată aşa de turburat *şi* de dureros, *că* se înfiorară şi pădurile." SLAVICI

Observaţie. În frază, adverbele relative (când, unde, cum, cât), pronumele relativ-interogative (care, cine, ce, cât) şi unele nehotărâte (cele formate cu ajutorul pronumelor relative) îndeplinesc funcţia de conjuncţii subordonatoare.

Locuţiuni conjuncţionale

Sunt grupuri de cuvinte care împreună au valoarea unei conjuncţii: pentru că, pentru ca să, măcar că, măcar să, măcar de, chiar dacă, chiar de, chiar să, de vreme ce, din moment ce, până ce, din cauză că, din pricină că, până să, aşa încât, aşa cum, după cum, îndată ce, ca şi când, ca şi cum, de parcă, fără să etc.

„Ovidiu trecea acum examenul sumar de şapte clase liceale, şi, *pe cât* spune cocoana Caliopi, *după ce* a reuşit la toate obiectele, s-a-nţepenit la Morală." CARAGIALE

„În cursul verii s-au ridicat pereţii şi turnul, iar *până să* dea ploile de toamnă s-a pus şi coperişul." REBREANU

„*Îndată ce* iese luna, toate au să lumineze din plin." SADOVEANU

Locuţiunile enumerate mai sus sunt subordonatoare, dar există (mai puţine) şi locuţiuni conjuncţionale coordonatoare: ci şi, dar şi, precum şi, numai că, cât şi, cum şi.

De remarcat că fiecare locuţiune conjuncţională cuprinde cel puţin un element de relaţie cu valoare conjuncţională (conjuncţie, pronume relativ, adverb relativ).

În mod obişnuit, locuţiunile conjuncţionale sunt specializate pentru a introduce anumite tipuri de subordonate (cele subordonatoare) sau de a lega anumite propoziţii aflate în raport de coordonare (cele coordonatoare).

Scanned with OKEN Scanner

IV. INTERJECŢIA

„Interjecţia este partea de vorbire neflexibilă cu valoare exclamativă, prin care se exteriorizează senzaţii, sentimente, manifestări de voinţă sau se reproduc sunete şi zgomote din natură"[1].

„– *Ei*, şi dacă nu i s-a întors acasă bărbatul, ce-i putem face noi?" SADOVEANU
„– *Ah*! ce-am dorit în ora morţii mele,
Roma să guste pân-în fund paharul
Micimei şi-a decăderii..." EMINESCU
„*Ei! Zău!*... Voi poate c-aveţi dreptate
Şi puteţi plânge, în libertate,
Dureri pe care nu le-aţi simţit!" MACEDONSKI
„Şi pornind eu cu demâncarea, numai ce şi aud pupăza cântând:
– *Pu-pu-pup! pu-pu-pup! pu-pu-pup!*" CREANGĂ

Funcţii sintactice

– predicat: „*Ţiba*, Hormuz, *na* Bălan, *nea*! Zurzori, daţi-vă în lături, cotarle!"
CREANGĂ
„*Iată* ce am gândit eu, soro, că poţi lucra nopţile." *Idem*
„– Da' ce? Nu ţi-a plăcut? *Hai* şi cu mine!" *Idem*
„[...] apoi mi-o aruncă-n sus, zicând: *Iacă* poznă c-am scăpat-o! Pupăza *zbrr*! pe-o dugheană..." CREANGĂ

Interjecţiile predicative pot avea complemente, dovadă sigură că ele au funcţia sintactică de predicat:

– complement circumstanţial de loc: „Hai *încoace*!"
– complement direct: „Iată-ţi *cărţile*!"

Interjecţia poate îndeplini şi funcţia sintactică de subiect:

„În apropiere se auzi: *piu! piu!*"

– nume predicativ: Va fi *vai* de tine!
– complement circumstanţial de mod: „Gâştele mergeau: *lipa-lipa! lipa-lipa!*"
– atribut: „În stânga se auzi chemarea: *cucu! cu-cu!*"

Interjecţiile care reproduc zgomote, strigăte sau sunete emise de diferite animale se numesc onomatopeice.

Interjecţiile predicative cele mai frecvente sunt: hai, nani, iată, iaca, uite, zvrr, tronc, haţ, ţuşti.

1. *G.A.* 2, vol. I, p. 421.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL III

STILISTICA PĂRŢILOR DE VORBIRE

Părţile de vorbire se pretează la realizarea unor figuri de stil dintre cele mai deosebite: metafore, comparaţii, epitete, personificări.

***Metafora*:**

„Dormea întors *amorul meu de plumb*
Pe flori de plumb... şi-am început să-l strig." BACOVIA

„Şi *păduri de aramă roşă* răsunând armonios." EMINESCU

„[...] mă lăsam înfrigurat de toamnă
sau alb pe clişeul negru al lanului
ziua trecea prin mine mult mai iute." STĂNESCU

„*În ţări de gheaţă* urgisită,
Pe-acelaşi timp trăia cu el
Lapona mică, liniştită,
Cu piei, pre nume Enigel." BARBU

Se observă că metafora, ca şi comparaţia, de altfel, poate fi exprimată numai prin substantive cu atributele sale.

***Comparaţia*:**

„Ei erau după cum urmează:
ca jadul, / ca norul alb, / ca sticla moale... / Ei erau *cât bivolii*." STĂNESCU

„În ea frumoasele fiinţe albe
Par gânduri palide din visuri albe." MACEDONSKI

„Zgomotul abia s-aude *ca un vuiet subteran*...
Vai! Ce-am convenit cu toţii a numi societate
Mult mai demnă *ca tâlharii* e de-acest cumplit locaş! MACEDONSKI

„Pentru nişte *sărăcuţi ca noi* e greu de făcut trebi de acestea. Dar la o împărăţie, *ca cum te-ar pişca un purice*; nu se mai bagă în samă." CREANGĂ

„[Ana] Trăia, dar fără nici o nădejde, privind viaţa *ca o povară*. Muncea din greu, neîncetat, *ca o maşină stricată* care se învârteşte singură..." REBREANU

„Şi-n inima-i aude un dulce glas de-argint
Ca sunetu-unui clopot prin noapte aiurind." EMINESCU

„[...] şi fiinţa întreagă se ridică *aidoma*
unui săritor..." STĂNESCU

„Voit-am a mea limbă să fie *ca un râu*
D-eternă mângâiere... şi blând să fie cântu-i." EMINESCU

„*Ca şi pete mari de aur* 'n-umbra văilor adânci,
Ele *par suspine-n nouri*." *Idem*

Epitetul se exprimă prin substantive care denumesc metale preţioase, pietre scumpe ori obiecte ce sugerează nuanţe de culori.

Substantivul-epitet stă în acuzativ cu prepoziţia *de*, fiind atribut substantival prepoziţional:

„Atunci printre nouri, prin vânt şi prin unde
O rază *de aur* se torcea uşor..." EMINESCU

„Cu farmecul luminii reci
Simţirile străbate-mi
Revarsă liniştea *de veci*
Pe noaptea mea *de patemi*." *Idem*

„Voi-va astăzi Muza din ceruri să coboare
În mantia-i eternă *de aur* şi *de azur*?" MACEDONSKI

„Uitat să fie visul şi zborul lui înalt,
Uitată plăsmuirea cu aripe *de ceaţă*!" BARBU

„Stam singur lângă mort... şi era frig...
Şi-i atârnau aripile *de plumb*." BACOVIA

(*de plumb* are şi valoare de metaforă, sugerând greutatea, cenuşiul, nimicnicia vieţii.)

Personificarea se realizează prin simpla adresare, prin folosirea substantivului în vocativ.

În general, personificarea se realizează prin atribuirea unui obiect, a unei însuşiri omeneşti sau a unei acţiuni:

„Vai, şi va veni o vreme
Când adormi-vom amândoi,
Şi-nstrăinaţi prin cimitire,
Va plânge toamna peste noi." BACOVIA

„Uitate, *statuile albe privesc*
Albe visând c-*un cer ce plânge* -
Şi lasă amurgul pe ele culori:
De sinelă, de aur, de sânge." *Idem*

„*Aerul se mai emoţiona* încă
în jurul tău
tulburând vederea orelor acele..." STĂNESCU

„Să mă coc, Enigel,
Mult aş vrea, dar vezi, de soare,
Visuri sute, de măcel,
Mă despart." BARBU

„De roze e beată grădina
Cu tot ce se află împrejur:
E beat şi cerescul azur,
Şi zâzâie, beată, albina." MACEDONSKI

„O, steauă iubită ce-abia stai prin stele,
Un sfânt ochi de aur ce tremuri în nori,
Ai milă şi stinge lungi zilele mele
Cobori, o, cobori!" EMINESCU

Adjectivul este partea de vorbire prin intermediul căreia se realizează valoroase expresii stilistice. Se întâlneşte, mai ales, în descrieri, redând nuanţe, culori, sunete, dimensiuni:

Scanned with OKEN Scanner

„Turma visurilor mele eu le pasc ca oi de aur,
Când a nopţii întuneric – *înstelatul* rege maur –
Lasă norii lui *molateci înfoiaţi* în pat *ceresc*,
Iară luna *argintie*, ca *un palid*, *dulce* soare,
Vrăji aduce peste lume printre-a stelelor ninsoare." EMINESCU

În cele mai frecvente cazuri, adjectivele folosite cu sens figurat au valoare de epitet al substantivelor pe care le însoţesc:

„Aleea e-n apus de soare –
Se urcă flăcări *tot mai tari*
Şi se răsfrâng *schinteitoare*,
Printre copacii *seculari*,
Coroane-n veci *nepieritoare*." MACEDONSKI

ori al verbelor:

„Toate rudele mele s-au ridicat la cer,
S-au aşezat *albe şi strălucitoare*
ca şi cornul lunii noi..." STĂNESCU

Alteori adjectivul-epitet atribuie lucrurilor ori fenomenelor însuşiri omeneşti, personificând obiectele:

„Curg zilele spre cimitir
Triste, una câte una [...]
Şi-acolo, încet, molcomitor,
Se-adună în suspine." BACOVIA

„Ah, cuvintele, tristele,
ele curg în ele însele
deşi sensul lor e static." STĂNESCU

„*Un cinic* puf au nins scaieţii
Şi, totuşi, iată-mă venit..." BARBU

Numeralul poate avea, de asemenea, valori expresive:

„Şi totuşi mi se cuvine dreptul
întâiului născut,
dreptul cifrei 1 mi se cuvine." STĂNESCU

„Cuvintele, laşele, / ele singure se ucid pre ele... / numai înde ele, pentru dreptul / *întâiului* născut..." *Idem*

„*Una*, *două*, *trei*, *patru*, număram clănţănind de frig,
picioarele lor [ale cailor] paraléle...
Peste tot e numai zăpadă... cai... şi altceva nimic...
patru, *cinci*, *şase*, *şapte*, şi altceva nimic." *Idem*

„Parcă eram şi nu eram / înspre trecut, din viitor, / înspre ce-a fost din ce va fi / un număr descrescând / cinci, / patru, / trei, / din zece mii, sau poate chiar din mii în mii." *Idem*

Numeralul cardinal e folosit cu nuanţă neprecisă la Creangă:

„Ia sunt vreo *cinci-şase* zile de când a fost să ducă viţeii la suhat, şi un vânt rău pesemne a dat peste dânsa, sărmana!" CREANGĂ

„[...] că până la 20 de ani se însoară singur; de la 20-25 îl însoară alţii; de la 25-30 îl însoară o babă; iar de la 30 de ani înainte numai dracu-i vine de hac." *Idem*

„– N-ai grijă, Harap Alb, zise crăiasa albinelor; las' că te fac s-o cunoşti şi dintr-o mie." *Idem*

Scanned with OKEN Scanner

Numeralul a intrat în diferite locuţiuni şi expresii:

„Şi asta în toate zilele de câte dou-trei ori pe zi..." *Idem*

Referindu-se la moş Luca, ce se recăsătorise recent, Creangă întrebuinţează o expresie duios-ironică:

„[...] şi Luca Moşneagul, *însurăţel de-al doilea*... se şi aude strigând afară..."

CREANGĂ

Pronumele are o slabă reprezentare stilistică. Interesează doar dativul etic şi pronumele posesiv:

„– Măi, Michiduţă! ... Aşa-i că tu ai luat iapa în spate? Însă eu *ţi*-oiu lua-o numai între picioare." CREANGĂ

„Eu atunci *mi*-oiu târâi piciorul pe lângă dumneata, oiu ochi-o bine şi apoi *ţi*-oiu zice ce zace într-însa." *Idem*

„– Până-aici, Spânule! Şi odată *mi ţi*-l înşfacă cu dinţii de cap, zboară cu dânsul în înaltul cerului..." *Idem*

De asemenea, folosirea cu intenţii ironice a pronumelui de politeţe (sub o formă modificată):

„– Să trăiţi, *mârşăvia voastră*! Eu mă duc să îndeplinesc nelegiuita *voastră* poruncă!"

CREANGĂ

„– Unde-i Aghiuţă? [...]
– Aici sunt, *întunecimea ta*! [...]
– Înţeles, *întunecimea ta*!" CARAGIALE

Verbul, ca şi substantivul, are întrebuinţări stilistice multiple. În naraţiunile istorice, adesea scriitorii folosesc *prezentul istoric*, ceea ce face ca cititorul să se considere contemporan, dacă nu participant, la faptele narate:

„– Ei, dar dacă nu-ţi făceam dreptate, cum rămânea?
– Dă', măria ta, *răspund* eu râzând, cum *să rămâie*? Eu vorba *nu* mi-o *iau* înapoi. Iapa-*i* peste drum." CREANGĂ

„Cu o mână în părul lui Iordache, cu cealaltă gata *să facă* răzbunare, turcul dădea pe faţă că între inima lui şi iataganul lui *este* o deosebire:
– *Iartă* la el, bre, că e lege al tău!
– *Nu*-l *iert*, boierule!" GALACTION

Verbele onomatopeice au mare valoare expresivă:

„Pe când soacra *horăia*, dormind dusă, blajina noră migăia în casă..." CREANGĂ

„– A... leu! destul! Nu mai *chiui*! ...
– A...uleo! strigă dracul îngrozitor, şi cu ochii legaţi cum era, *văicărindu-se* grozav şi *zvârcolindu-se* ca şarpele se aruncă în iaz [...] Dănilă însă *ofta* din greu..." *Idem*

Şi personificarea se realizează cel mai adesea prin intermediul verbului:

„– Scaraoschi îl *întreabă*: Ei, copile, ce ispravă *ai făcut*? Câte suflete mi-*ai adus*? *Dă*-ţi solia!
– Ia, mai nimică, stăpâne, *răspunse* dracul *ruşinat* şi *tremurând* ca varga de frică..."

Idem

Prin repetarea verbului se obţin efecte stilistice care sugerează durata acţiunii, intensitatea ori repeziciunea ei:

„Cetatea preasfântă îl cheamă în ea,
Îi *cere* simţirea, îi *cere* fiinţa,
Îi *vrea* frumuseţea – tot sufletu-i *vrea*,
Din tălpi până-n creştet îi *cere* fiinţa." MACEDONSKI

Scanned with OKEN Scanner

„Eu nu mă gândesc c-o clipă am fost fericit,
Ci *mor*, *mor* de durerea că-n braţe nu te am." EMINESCU

„În van *căta-veţi* ramuri de laur azi,
În van *căta-veţi* mândre simţiri în piept,
Toate trecură." *Idem*

„Ei *dormeau*. Ei se năşteau *dormind*.
Se înmulţeau *dormind*.
Mureau *dormind*." STĂNESCU

„*Plouă*, *plouă*, *plouă*,
Vreme de beţie –
Şi s-ascult pustiul,
Ce melancolie!
Plouă, *plouă*, *plouă*..." BACOVIA

Într-o poezie postumă, Eminescu foloseşte câteva verbe cu iz arhaic şi biblic:

„*Rugămu-ne*-ndurărilor,
Luceafărului mărilor,
Din valul ce ne *bântuie*
Înalţă-ne, ne *mântuie*,
Privirea adorată
Asupra-ne *coboară*,
O, maică preacurată
Şi pururea fecioară, Marie!" EMINESCU

Folosirea locuţiunilor verbale şi a expresiilor verbale dau valoare stilistică exprimării:

„[...] *a dat poruncă* Dardarot, împăratul iadului, să s-adune dinainte-i diavolii:
– Afurisiţilor! care dintre voi nu e zevzec, *să-i treacă pe sub nas* toate şi el *să nu bage de nimica la cap*, trebuie *să fi luat seamă*, ca şi mine, că toţi oamenii sosiţi de la dânşii aici la noi se plâng decât numa şi numa de soţiile lor." CARAGIALE

„Aşa ne duceam băieţii şi fetele unii la alţii cu lucrul, ca *să ne luăm de urât*, [...] şi cum sfârâia fusul roţii, aşa-*mi sfârâia inima*-n mine de dragostea Măriucăi. *Martur îmi este Dumnezeu!* Şi-*mi aduc bine aminte* că odată, noaptea... i-am scos Măriucăi un şoarece din sân, care *era s-o bage în boale* pe biata copilă, de n-aş fi fost eu acolo."
CREANGĂ

„Acum îi *părea rău* că s-a pornit să-şi dea averea de bunăvoie şi, apropiindu-se de Jidoviţa, îl *bătea gândul* tot mai stăruitor să se întoarcă acasă... Vântul sufla din faţă... şi-l îndemna *să-şi ia seama* până mai e vreme." REBREANU

Unele *adverbe* capătă valori expresive, mai ales cele derivate cu sufixe diminutivale (încetinel, binişor, puţintel), dar şi altele (vitejeşte, târâş), care se folosesc ca epitete ale verbelor. Superlativul absolut format cu alte adverbe decât *foarte*: *straşnic*, *teribil*, *nepaimomenit* ş.a. ori prin perifrază şi locuţiuni adverbiale:

„[...] era acum *prea interesant* ce vedea ca să mai mă şi auză. Zibal urmărise *cu nesaţiu* toate contorsiunile, toate crispaţiile stranii ale degetelor..." CARAGIALE

„Baba umbla *valvârtej* să-i găsească mireasă; şi în cinci-şase sate *abié-abié* putu găsi una după placul ei." CREANGĂ

„Atunci dracul dă o raită pe la talpa-iadului, să vadă ce lipseşte, şi apoi iese *iute ca scânteia* şi se tot duce înainte..." *Idem*

„Constantin şi Frusina înaintau *orbeşte*, plesniţi de richiţi, împiedicaţi de ierburi."
GALACTION

Scanned with OKEN Scanner

Şi *interjecţia* contribuie la stilistica morfologică, pentru că ea exprimă diferite stări sufleteşti ori imită sunete din natură:

„– Eu, drept să-ţi spun, nu m-am văzut de la balul de astă-iarnă...
„– *Ieé!* (răspunse tânărul, privind galeş sub ochelari şi zâmbind foarte ciudat)..."
CARAGIALE

„Un cal alb venea / şi o păştea / şi o păştea, şi o păştea, / *I-ha, i-ha-ha, i-ha, i-ha.*"
STĂNESCU

„Vezi, domnule... Astea sunt ale noastre, nu valţuri şi dănănăi de-ale d-lui Alexandriu... Auzi, *golu, golu*, parcă ia hapuri!" D. ZAMFIRESCU

„Neavând învăţ şi normă,
Fantazia fără formă
Rătăcit-a, *vai!* cu versul..." EMINESCU

„*Vai de mine!* boiarule, zice bătrâna...
– *Haide!* nu mai lungi vorba, comandă d. căpitan Pandele [...]
– *Haoleo!* începe să se bocească baba şi copila..." CARAGIALE

„În ce te bizui de te îndârjeşti aşa, nepoate? *Dec!* nu cumva ai pofti să-mi iei viţica pentru un cuc armenesc!...
– *He, he!* să fie sănătos dumnealui, om bun..." CREANGĂ

Cu toate că valoarea semantică a prepoziţiei este zero, în anumite contexte sonul ei capătă valoare expresivă (*întru, dintru, către/cătră, de din* – au iz arhaic şi regional):

„Pe Monumentul Eroilor de la Mărăşeşti stă încrustat în piatră, de aproape 90 de ani: «*Întru* slava eroilor neamului!»"

Sadoveanu a intuit valoarea stilistică a acestor prepoziţii:

„Apoi, cinstite boierule, numai oala asta de vin s-o deşert *întru* slava domniei tale [...]
– Scoală-te! a zis iar Vodă, – şi arată-ţi *dintru*-nceput îndreptările." SADOVEANU

Eminescu prelucrează – într-un „respiro" din *Scrisoarea III* – o frumoasă doină populară:

„*De din* vale de Rovine,
Grăim, Doamnă, *cătră* tine,
Nu din gură, ci din carte,
Că ne eşti aşa departe..." EMINESCU

EXERCIŢII

1. Indicaţi părţile de vorbire flexibile şi neflexibile:

   a. „Telefonistul de zi e un băiat de optsprezece ani, un aventurier juvenil, în costumul de matelot care i-a servit în echipajul unui vapor cu escală la Toulon." ARGHEZI

   b. „Până-n ziua în care l-am cunoscut pe Groza, eram singură. Mama mă silea să-mi petrec copilăria împletind la scoarţe cu ochii pe gherghef, zdrenţe minunate, dar ticăloase, care macină fetelor anii cei mai frumoşi." P. ISTRATI

2. Indicaţi, în textele de mai sus, părţile de vorbire care fac parte din flexiunea nominală.

3. Indicaţi categoriile gramaticale care au cerut modificarea formei cuvintelor din textele:

   a. „E raza care toamnei mute
   I-a dat fiorul primăverii,
   Şi-n preajma morţii abătute
   A picurat, pe neştiute,
   Un strop din cântecu-nvierii..." GOGA

   b. „Obosit de munca zilei, de zbuciumările sufleteşti şi de alergatul prin noaptea răcoroasă, Ghiţă trebuia să caute odihna când o găsea, şi norocul oamenilor muncitori este că găsesc odihna când o caută, mai uşor decât alţii." SLAVICI

4. Indicaţi radicalul, tema şi desinenţele cuvintelor flexibile din textele de la exerciţiul anterior.

5. Găsiţi substantivele şi clasificaţi-le:

   a. „Ne aflăm la Lopătari, frigul pripit silind-o pe Florica să coboare de pe culmile Penteleului şi să caute adăpost în casa primitoare a lui moş Manole, cârciumarul."

   P. ISTRATI

   b. „Aşa se întâmplă în cetate cu mai-marii îmbrăcaţi în caftan sau cu haine nemţeşti, şi care ocupă nişte ospătării cu turnuri, numite cu nişte cuvinte traductibile în ziua de azi cu vorbele: Guvern, Minister, Parlament..." ARGHEZI

6. Subliniaţi cu o linie substantivele comune şi cu două pe cele proprii din textele de la exerciţiul precedent.

7. Daţi exemple de substantive comune compuse şi de substantive compuse proprii şi formulaţi propoziţii cu ele.

8. Separaţi pe genuri substantivele din textele:

   a. „Deputatul a fost într-o vervă care a stârnit hohote de râs. Avea reputaţia că e şi un spirit al realităţilor, că în lupta cu morile de vânt... După masă, prietenul meu ne-a luat, pe mine şi pe cumnatu-meu, cu el în birou, a cerut cafele şi lichioruri."

   CAMIL PETRESCU

Scanned with OKEN Scanner

b. „În Tazlăul Sărat, aproape de satul Moineşti, în ţinutul Bacăului, ţâşneşte dintr-un izvor păcură amestecată cu apă, pe care ţăranii noştri au obiceiul de o folosesc la unsul osiilor la căruţe..." CANTEMIR

9. Găsiţi substantivele mobile şi epicene şi subliniaţi-le:

a. „În vitrine, versuri de un nou poet...
La geamul unei fabrici o pală lucrătoare...
Apar din nou ţăranii pe hăul de câmpie." BACOVIA

b. „Mii de fluturi mici albaştri, mii de roiuri de albine
Curg în râuri sclipitoare [...]
A popoarelor de muşte sărbători murmuitoare...
Trec furnici ducând în gură de făină marii saci...
Iată vine nunta-ntreagă – vornicel e-un greierel
Îi sar purici înainte cu potcoave de oţel." EMINESCU

10. Daţi cinci exemple de substantive cu formă numai de singular ori numai de plural.

11. Analizaţi substantivele din textele de la exerciţiul 10.

12. Găsiţi zece substantive cu sens colectiv.

13. Indicaţi cazul şi funcţia sintactică a substantivelor:

a. „Par casele triste castele...
Amorul, aici, a murit
Şi poate că plâng la clavire
Fecioare cu păr despletit..." BACOVIA

b. „A doua zi merseră cu toţii la biserică, apoi după liturghie, îndată după preotul Mureşanu şi cantor, porniră în fruntea procesiunii." AGÂRBICEANU

14. Formulaţi câte o propoziţie pentru fiecare funcţie sintactică de la cazurile N.Ac.

15. Găsiţi substantivele în G.D. şi indicaţi-le funcţiile sintactice:

a. „Reprezentanţii magistraturii n-au voit să-i deie drumul condamnatului... în absenţa lui Mărăcineanu se transformase în frică... Condamnatului tânăr i se oferă foloasele meseriei ce-o are fiecare deţinut." ARGHEZI

b. „Codrul – înaintea vrajbei – o cetate fu frumoasă:
A ei arcuri azi îs ramuri, a ei stâlpi sunt trunchiuri groase
A ei bolţi streşini de frunze arcuite-ntunecat." EMINESCU

16. Indicaţi cazul, genul, numărul şi funcţia sintactică ale substantivelor:

a. „Şi s-a pornit iubita
Şi s-a pierdut în zare –
Iar eu în golul toamnei
Chemam în aiurare..." BACOVIA

b. „Zapciul, omul cârmuirii, trimitea ticăloşii să fure vitele oamenilor... La asemenea fărădelegi Dumnezeu era nepăsător." P. ISTRATI

c. „Mă cârpesc cu vorbe, cu substantive,
Îmi cos rana cu un verb...
Îţi scriu cu trupul meu viaţa
Şi mersul stelelor ţi-l scriu.
Vocala cea mai lungă este aţa
Cu care morţii-l cos de viu." STĂNESCU

Scanned with OKEN Scanner

17. Analizaţi substantivele şi indicaţi valoarea stilistică:

a. „În mansarda lui mereu
Sărăcia e stăpână –
Geniu-şi reazemă pe-o mână
Fruntea lui de tânăr zeu." MACEDONSKI

b. „Neavând învăţ şi normă,
Fantezia fără formă
Rătăcit-a, vai! cu versul:
Negru-i gândul, şchiop e versul.
Şi idei...
Ard în frunte, bat sub tâmple...
Ele samănă hibride,
Egiptenei piramide:
Un mormânt de piatră-n munte
Cu icoanele cărunte..." EMINESCU

18. Formulaţi pluralul substantivelor: geamgiu, canava, desiş, alee, cronometru, watt, cadou, termostat, ideal, cot, corn, roată, debuşeu, cărămidă, braţ, cap, coadă.
Indicaţi şi sensurile la substantivele cu forme multiple la numărul plural.

19. Găsiţi cinci substantive epicene, cinci mobile şi cinci cu forme deosebite pe genuri (*capră-ţap*).

20. Găsiţi şase locuţiuni substantivale şi formaţi propoziţii cu ele.

21. Construiţi propoziţii în care locuţiunile substantivale *părere de rău*, *aducere-aminte*, *nebăgare de seamă* să aibă funcţiile sintactice ale cazurilor N.Ac.

22. Depistaţi substantivele articulate şi eliminaţi articolele, articulând – în acelaşi timp – substantivele nearticulate. Observaţi vreo modificare?

a. „Pe o stradă albă, care ducea spre Mateiaş, găsisem la o familie o cameră mare, cu sofale jumătate din cuprins, iar alături o odaie mică pentru bucătăreasa adusă de la Bucureşti." CAMIL PETRESCU

b. „S-au stâns frumoase timpuri de fală şi mărire,
S-au prăbuşit în groapă măreţii lor eroi,
Dar ne-au lăsat o scumpă şi sfântă moştenire,
În inimile noastre eterna amintire
A vremilor trecute..." GOGA

23. Realizaţi o compunere în care să folosiţi substantive comune şi proprii compuse, articulate şi nearticulate.

24. Căutaţi două fraze în care să existe articole posesive şi trei articole demonstrativ-adjectivale.

25. Declinaţi în propoziţii substantivele comune şi proprii compuse însoţite de adjective întâlnite într-un text de I. Creangă.

26. Identificaţi adjectivele din textele:

a. „În crini e beţia cea rară.
Sunt albi, delicaţi, subţiratici..." MACEDONSKI

b. „Oraşul mi te fură-ncet
Cu ale lui tăcute strade,

Scanned with OKEN Scanner

Cu oameni proşti, dar cumsecade,
Ce nici nu ştiu că sunt poet." MACEDONSKI

c. „O rază timidă în ziua rece...
Din trecătoarele fiinţe albe.
Iese ca Oris dintre suspine
Regina albelor nopţii regine..." EMINESCU

27. Subliniaţi adjectivele din textele de la exerciţiul precedent, indicând printr-o săgeată cuvântul regent.

28. Găsiţi locuţiuni adjectivale şi formulaţi propoziţii cu ele.

29. Analizaţi substantivele şi adjectivele din textele:

a. „O! desfrunzirile din urmă!
Te uită, vastele păduri
Stau veştede sub greaua turmă
Pe nori haotici şi obscuri." BARBU

b. „Pansele negre, catifelate
Pe marmura albă s-au veştejit,
Şi-n tainice note s-au irosit
Parfume triste, îndoliate." BACOVIA

30. Găsiţi 10 adjective invariabile şi formulaţi propoziţii cu ele.

31. Subliniaţi adjectivele care pot avea grade de comparaţie. Analizaţi-le pe toate sintactic şi morfologic:

a. „[...] cum ţi-am povestit eu... că se fac nunţile mari, bogate, strălucitoare, vesele, româneşti... ca să te adorm pe tine ca pe un copilaş gingaş, mititel, bun, blând..." CARAGIALE

b. „Există vreo rasă aleasă... şi atunci trebuie să trag consecinţele fireşti, pentru veacurile viitoare, pentru gândurile de realizare în viitor, care trebuiesc ajustate mijloacelor modeste." CAMIL PETRESCU

32. Găsiţi în poeziile lui Bacovia adjective în Ac. Indicaţi-le funcţia sintactică şi valoarea stilistică.

33. Declinaţi în propoziţii trei adjective însoţite de substantive cu articol hotărât şi cu articol demonstrativ-adjectival.

34. Construiţi cinci propoziţii în care adjectivele să aibă valoare adverbială şi cinci propoziţii în care adjectivele să aibă valoare substantivală.

35. Formaţi prin perifrază superlativul a cinci adjective (în propoziţii).

36. Realizaţi o compunere descriptivă în care să folosiţi adjective cu diverse valori stilistice.

37. Identificaţi pronumele şi clasificaţi-le:

a. „Să ne iubim ca florile / în noi înşine / în voi înşivă / în ei înşişi..." STĂNESCU

b. „El a întins spre mine o frunză...
Eu am întins spre el o mână...
El şi-a înclinat spre mine braţul...
Eu mi-am înclinat spre el umărul..." *Idem*

c. „Doamne! Doamne! Învăţat mai trebuie să fie şi acel care face gramatici... Poate celelalte bâzdâgănii [...] abstracte, concrete, conjuncte: mi-ţi-i, ni-vi-li, me-te-îl-o, ne-ve-i-le şi altele de sama acestora să fie mai româneşti... şi noi, prostimea, habar n-avem de dânsele..." CREANGĂ

Scanned with OKEN Scanner

38. Selectaţi pronumele personale din textele de mai sus şi indicaţi-le persoana, numărul şi cazul.

39. Scrieţi formele accentuate şi neaccentuate ale pronumelui personal la D.Ac.

40. Găsiţi pronumele şi adjectivele pronominale:

a. „– Ia ascultă-mă, cu cine vorbeşti? şi cui îi zici dumneata stăpânitorul credincioşilor?
– Ia ascultă, piciule: spune-mi cine sunt eu...
Până să-şi isprăvească vorba, câţiva curteni l-au şi îmbrăcat... pe când ceilalţi curteni şi curtene s-au aşezat de-o parte şi de alta..." CARAGIALE

b. „Ochii mei nu mai plângeau...
Orbitele mele năşteau într-una ochi,
Ah, am strigat, voi mâinile mele,
nu mai plângeţi cu mâini...
Viaţa mea, tu nu mai plânge cu viaţa..." STĂNESCU

41. Scrieţi pronume care pot avea şi valoare adjectivală. Formulaţi propoziţii cu cele din urmă.

42. Formulaţi propoziţii cu pronume la diferite cazuri, cu diferite funcţii sintactice.

43. Găsiţi pronumele şi adjectivele pronominale: nehotărâte, demonstrative, relative şi interogative:

a. „N-au mai spus şi alţii lumii de-a ei rele să se lase?
Cine-a vrut s-asculte vorba? Cine-aude? Cui îi pasă?
Toate au trecut pe lume, numai răul a rămas.
O, acele uriaşe, însă mute piramide
Care stau ca veacuri negre în pustiuri împietrite
Câte-au mai văzut şi ele, ce-ar vorbi de-ar avea glas!" EMINESCU

b. „Se poate crede că vreodată ce e foc sacru se va stinge –
Când frunza ca şi mai nainte şopteşte frunzei ce atinge?" MACEDONSKI

c. „Pricepu îndată că oaspeţii aceştia n-au venit la ei din prietenie curată, ci atraşi de acel puternic magnet care era Baia Arhanghelii. Urî din tot sufletul ocna asta... pentru ea venise tânărul acesta nesuferit... acum simţea că toată bunăvoinţa ce i-o arătau oamenii izvora din Arhanghelii!" AGÂRBICEANU

44. Identificaţi pronumele relative şi interogative şi analizaţi felul, genul, numărul, cazul şi funcţia sintactică:

a. „Mă opresc în faţa unei uşi deschise
care vine plutind ca o aureolă de sfânt.
Sunt mâinile mele, iubită moartă,
Ce mai faceţi?" STĂNESCU

b. „Şi voi lua din cer / Ceea ce nu mai găsesc / Prin stele / De când rătăcesc: / Această gândire mai vreau, / Din câte am dorit." BACOVIA

c. „Ce nevoie aveţi să treceţi azi prin baraj? Ca să salvaţi pe cei dinaintea dumneavoastră, pe care-i atacăm noi?" CAMIL PETRESCU

45. Găsiţi pronumele şi adjectivele negative şi analizaţi-le:

a. „Mai mult decât minciuna nimica nu răpune...
Dar cum? Din timpul nostru nimic nu va rămâne..." MACEDONSKI

b. „[...] iar de atunci, în post, nu mai mănâncă nimeni fasole cu ridichi, toată lumea mănâncă ridichi cu fasole [...]

Scanned with OKEN Scanner

Pe lângă asta era şi ageamie şi-nfumurată că nimeni nu ştie juca mai bine ca ea..." CARAGIALE

c. „Cum poţi fi aşa că fără nici un temei să categoriseşti aşa pe o prietenă..." *Idem*

46. Analizaţi pronumele şi adjectivele pronominale din textele:

a. „Ah! de-aş muri... tu, înger, fără să ştii vodată
Că te-a iubit acela, ce zace în pământ...
De cugetări înalte cu dânsu-i îngropată,
Că acea lume-ntreagă ţie-a fost închinată,
Tu inocentă, albă, ai trece surâzând..." EMINESCU

b. „Nimic. Pustiul tot mai larg părea...
Şi-n noaptea lui amară tăcuse orice cânt..." BACOVIA

c. „Dar când ele le-au vorbit / Toţi s-au repezit asupra lui. / Toţi dădeau în el, / toţi se încercau şi se îmbulzeau / care dintre ei să-l învingă." STĂNESCU

d. „– Ba nu, stăpâne, să nu faci una ca asta, că femeia dumitale e una dintre cele mai bune dintre femei. Da ştiu eu cine-i de vină aici. Las-o întâi să vie acasă să-i scoatem costiţa cea care ţi-am spus eu, şi atunci îi vidé dumneata ce lucru de femeie are să iasă dintr-însa." CREANGĂ

47. Daţi exemple – în propoziţii – de pronume cu funcţia sintactică de: subiect, complement direct, complement indirect.

48. Declinaţi pronumele personal la cazurile D.Ac.

49. Construiţi propoziţii în care pronumele negativ *nici unul*, *nici una* să fie subiect, nume predicativ, complement direct şi indirect.

50. Construiţi propoziţii în care pronumele nehotărât *fiecare*, *oricare*, *orice* să fie, pe rând, atribut pronominal, atribut adjectival, subiect.

51. Depistaţi verbele:

a. „L-a văzut voinic şi fudul, uitându-se pe sub sprâncene, şi l-a privit cu dragoste, plăcându-i cântecul. Când a auzit că-l cheamă Vasile, s-a bucurat, căci toată partea aceea de ţară cunoştea asemenea nume, şi de braţul lui se temeau câmpiile. Pe atunci Vasile cel Mare ţinea vadurile şi drumurile şi era mare vameş." SADOVEANU

b. „Vasile n-apucă să se îmbete bine şi se pomeni cu Toma Bulbuc pe lângă dânsul, foarte vesel şi mulţumit că pusese temelia casei de piatră ce o clădea pentru George..." REBREANU

52. Recunoaşteţi verbele şi locuţiunile verbale:

a. „– Harap-Alb, fiindcă eşti aşa de bun, de ţi-a fost milă de viaţa noastră, când treceam pe pod, şi nu ne-ai stricat veselia, vreau să-ţi fac şi eu un bine: na-ţi aripa asta, şi când îi avé vreodată nevoie de mine să dai foc aripei şi-atunci eu împreună cu tot neamul meu avem să-ţi venim în ajutor." CREANGĂ

b. „De la o vreme băgă de seamă că [...] mergeau de zor droaie de jigănii cu patru picioare...
Stoicea făcu vânt copilei în scorbura de var." GALACTION

53. Subliniaţi cu o linie verbele tranzitive şi cu două pe cele intranzitive:

a. „Perspectivele trandafirii îi şterseră din creieri răspunsul lui Ionel ce-l întunecase un răstimp. Cu privire la ţinta care lucea mai aproape, viaţa i se părea plină de comori." REBREANU

Scanned with OKEN Scanner

b. „Şi scăpând eu cu obraz curat, îmi ieu traista cu blidele, pornesc spre sat, mă abat pe la teiu, mă suiu într-însul, pun urechea la gura scorburei şi aud ceva zbătându-se înăuntru. Atunci, ieu lespedea cu îngrijire, bag mâna şi scot pupăza vlăguită de atâta zbucium." CREANGĂ

54. Indicaţi diateza fiecărui verb de la exerciţiul 53.

55. Analizaţi verbele indicând diateza, modul, timpul, persoana şi numărul verbelor, precizând şi funcţia sintactică:

a. „– Taci, moşnege făr' de obraz, te du, te trezeşte...
Vezi în ce stare te afli, coroana îţi stă pe-o ureche
Şi cu veselia ta proastă lumea ruini tu!" EMINESCU

b. „Umbrit de rozele ce-au fost,
Visând sub rozele de-acum,
Aş vrea obştescul adăpost
Să-mi fie la un colţ de drum." MACEDONSKI

c. „Te-aş culege, rigă blând...
Zările încep să joace
Şi eşti umed şi plăpând:
Teamă mi-e, te frângi curând,
Las. Aşteaptă de te coace..." BARBU

56. Indicaţi conjugarea verbelor, apoi analizaţi-le:

a. „Copil fugar şi nesupus, cutreiera lumea în lung şi în lat. Mânca ce găsea... câteodată chiar uita să mănânce; iar de se culca, se culca pe unde apuca; nu îngrijea măcar să-şi prinză fâşâile şi peticele ce-i atârnau ferfeniţă de pe hainele lui." CARAGIALE

b. „Fata se supără şi se jură că nu se va mărita niciodată... Atâta fu de ajuns ca să se înăspreasscă tonul sfatului. Doamna Herdelea sări numaidecât s-o învinovăţească vehement că nu ia-n seamă pe Zăgreanu, care-i un băiat cuminte şi pare a o iubi, ci se ţine de alte mofturi..." REBREANU

57. Formulaţi propoziţii cu verbe impersonale şi unipersonale.

58. Construiţi câte o propoziţie pentru fiecare verb copulativ: a deveni, a fi, a părea, a se face, a ajunge, a ieşi, a rămâne, a se numi, a se chema.

59. Construiţi propoziţii în care verbele *a fi*, *a rămâne*, *a ajunge*, *a ieşi* să fie predicate verbale.

60. Realizaţi o compunere descriptivă în care să folosiţi şi verbe la participiu şi gerunziu acordat.

61. Identificaţi adverbele şi locuţiunile adverbiale:

a. „Deodată, suflecată şi primenită cum se găsea, porni fugind spre cârciumă ca şi când ar fi vorba de ceva unde ea nu putea să lipsească în ruptul capului... Se prelinse pe lângă vălmăşagul de lume şi se pomeni îndată în ogradă... Nu mai văzuse niciodată om mort, atât de aproape." REBREANU

b. „Şi tot cercând el ba ici, ba colea, înspre sară numai ce dă de o pârtie. Atunci se ié tiptil-tiptil pe urma ei şi se duce tocmai la locul unde încărcase Stan lemnele. Şi când colo găseşte numai locul, pentru că flăcăul, după cum am spus, de mult ieşise din pădure şi se dusese în treaba lui." CREANGĂ

62. Găsiţi adverbele şi locuţiunile adverbiale şi indicaţi-le funcţia sintactică:

a. „[...] ştiu să spuie destul de bine despre cele ce lăsase... şi abia începuse să-i înfiereze mustăcioara... Minodora se cuibărise pe un scăunel, jos, gata să sară ori de câte ori trebuie ceva. Afară se vedea pădurea uşor ninsă...

Scanned with OKEN Scanner

– Acolo încă nu-i iarnă...
Vitoria lăsă să-i treacă valul care o înăbuşea şi zise încet, privind spre lumina de-afară :
– Încă n-am primit nici o ştire de la tatu-tău.
Gheorghiţă aşează domol lingura şi împinse deoparte privirea." SADOVEANU

b. „Unul fu un copil de şcoală prost îmbrăcat care venea din când în când duminica şi pe care ruda lui îl îmbrăţişase cu dragoste...
Uneori şcolarul, stând alături, îşi aducea aminte de lucrurile pe care le învăţase pe dinafară..." GALACTION

63. Găsiţi adverbe care pot avea grade de comparaţie şi formulaţi zece propoziţii cu ele.

64. Găsiţi adverbe formate cu sufixele *eşte*, *iş* şi formulaţi propoziţii cu ele.

65. Formulaţi şase propoziţii în care adjectivele *repede*, *limpede*, *corect* să aibă valoare adverbială şi adjectivală.

66. Formulaţi fraze în care adverbele predicative următoare să aibă valoare de predicat verbal : sigur, desigur, fireşte, poate, pesemne, negreşit.

67. Formulaţi propoziţii în care adverbele *bine*, *aşa*, *asemenea* să fie folosite cu valoare adjectivală.

68. Realizaţi mai multe propoziţii în care să folosiţi cuvinte ce denumesc zilele săptămânii, anotimpuri, momente ale zilei cu valoare adverbială.

69. Realizaţi o scurtă compunere în care să folosiţi adverbe la diferite grade de comparaţie cu valoare de epitete.

70. Alcătuiţi şase propoziţii în care să utilizaţi diferite locuţiuni adverbiale.

71. Depistaţi propoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale :

a. „Să stăm pe bănci şi să privim prin aerul umed
Întoarcerea fiului risipitor,
îl recunosc după înfăţişare, după sunet
şi după felul în care mor
păsările de noapte, deasupra lui..." STĂNESCU

b. „A coborât încet la Dunăre şi, fiindcă cei cu barca nu se strânseseră, a şezut pe o bârnă în faţa soarelui şi a plâns fără lacrimi. Înainte-i colcăia furnicarul de aur şi de argint al Dunării, într-o parte era Borivoje..., în cealaltă parte soţia şi cinci copii, o casă şi un rost..." GALACTION

72. Indicaţi funcţia sintactică a substantivelor însoţite de prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale :

a. „După ce am aruncat o privire cu compătimire înspre patul bolnavului, am ieşit şi l-am aşteptat pe unchiu-meu în birou [...]
Îl luăm la preţul zilei. În trăsură, Lumânăraru e gânditor, întreabă de ce s-o fi strâns lume în faţa cercului militar..." CAMIL PETRESCU

b. „În amurgul înăsprit de mirosuri de brad şi de răşină, muzica lăutarilor răsuna alinătoare. Pe terasa şi cărările dimprejur furnica o lume voioasă pe care valsurile şi romanţele o fermecau. La izvorul Tămăduirii era îmbulzeală de pahare, iar prin înserarea brazilor şoaptele de dragoste se întreceau şi se stingeau în aerul ce înviora inimile..." REBREANU

73. Puneţi pe două coloane prepoziţiile simple şi pe cele compuse pe care vi le amintiţi.

Scanned with OKEN Scanner

74. Recunoaşteţi locuţiunile prepoziţionale şi adverbiale. Scrieţi-le pe două coloane. Apreciaţi deosebirea dintre ele: în faţa, în faţă, de jur împrejur, de jur împrejurul, în spatele, în spate, în susul, în josul, de alături, alături de, de-a lungul, în lung, în lat, de-a latul, în lung şi-n lat.

75. Scrieţi separat prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale ce se construiesc cu G. şi D. Formulaţi propoziţii cu ele.

76. Scrieţi o compunere narativă folosind prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale.

77. Subliniaţi conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale precum şi cuvintele cu valoare conjuncţională:

a. „Şi Basarabia, înainte vreme când era a Moldovei, avea vii destul de bune, dar acestea s-au părăginit de când turcii, care se scârbeau de vin, au început să se aşeze în ţară. Totuşi creştinii care locuiesc în părţile Chiliei şi Ismailului au mai păstrat câteva vii şi scot cât le trebuie ca să-şi astâmpere setea." CANTEMIR

b. „Masa şi vinurile alese urmară cu o varietate deosebită. O cameră pe care o zări întredeschisă licărea de butelii... Nopţi de visare în care uitam oraşul spre care trebuia să plec. În ultima noapte cetii rândurile ei din caiet şi voiam să-i scriu, după cum mă ruga, terminând scrisoarea." BACOVIA

78. Scrieţi pe coloane câte cinci conjuncţii simple, compuse, locuţiuni conjuncţionale şi cuvinte cu valoare conjuncţională.

79. Formulaţi propoziţii în care conjuncţiile *şi*, *dar* să lege părţi de propoziţie identice (subiecte; nume predicative; atribute; complemente directe, complemente indirecte).

80. Identificaţi conjuncţiile şi locuţiunile conjuncţionale în frazele următoare:

a. „Învăţătorul se mai lăuda din când în când cu lovitura lui de la alegerile de deputaţi, dar doamna Herdelea şi Ghighi se gândeau tot mai mult la Laura. Ca să se mângâie, dăscăliţa îndată ce isprăvea lucrul, se aşeza în salonaş şi citea rugăciuni din cărticica pe care i-o dăruise odinioară unchiul ei..." REBREANU

b. „Nu-i vine să creadă şi, deşi trebuie să aibă febră, zâmbeşte. Nu poate vorbi, nici nu poate fuma încă ţigările pe care le-am adus, iar cele două sticle de vin înfundat vor rămâne multă vreme nedestupate, dar îşi plimba privirea după gesturile noastre şi surâdea cu ochii..." CAMIL PETRESCU

81. Construiţi fraze în care să folosiţi conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale coordonatoare.

82. Realizaţi o naraţiune în care să utilizaţi diverse conjuncţii, locuţiuni conjuncţionale şi cuvinte cu valoare conjuncţională.

83. Subliniaţi interjecţiile:

a. „– Vai de mine! boiarule, zice bătrâna...
– Haide! nu mai lungi vorba, comandă d. căpitan Pandele, ş-aprinde!...
– Iac-aprinz! începe să se bocească baba..." CARAGIALE

b. „Şi cum ospăta el, buf! cade fără sine în groapa cu jăratic.
– Ei, ei! Acu scoate, lupe, ce-ai mâncat!
– Văleu, cumătră, talpele mele..." CREANGĂ

84. Scrieţi cinci interjecţii onomatopeice din opera lui Creangă şi cinci interjecţii ce exprimă stări sufleteşti din poeziile lui G. Coşbuc.

85. Scrieţi propoziţii în care interjecţiile să aibă funcţiile sintactice de predicat, atribut şi complement circumstanţial.

Scanned with OKEN Scanner

PARTEA A PATRA

SINTAXA

Scanned with OKEN Scanner

INTRODUCERE

„*Sintaxa* este partea gramaticii care cuprinde regulile privitoare la îmbinarea cuvintelor în propoziţii şi fraze"[1].

Sintaxa se foloseşte de cuvintele oferite de vocabular (cu formele lor morfologice).

Definiţia sintaxei permite observaţia că unitatea fundamentală a sintaxei este propoziţia.

Propoziţia este „cea mai mică unitate a sintaxei care poate apărea de sine stătătoare şi care comunică o judecată logică sau o idee cu caracter afectiv sau voliţional"[2].

Ea se formează cu ajutorul unui predicat sau al unui indice de predicaţie:

„*Privesc* oraşul – furnicar –
Cu oameni mulţi şi muri bizari,
Pe strade largi cu multe bălţi,
Cu câte-un chip l-a stradei colţ." EMINESCU

„Ei [moldovenii – n.n.] *nu joacă* doi sau patru inşi laolaltă, ca la franţuji şi leşi, ci mai mulţi roată sau într-un şir lung." CANTEMIR

„Copacii albi, copacii negri
Stau goi în parcul solitar:
Decor de doliu funerar...
Copacii albi, copacii negri." BACOVIA

Sintagma este un grup de cuvinte cu sens unitar. Ea nu poate realiza singură o comunicare, fiind doar o subunitate în cadrul propoziţiei: Facultatea de Litere din Bucureşti, Ministerul Educaţiei şi Învăţământului, examenul de bacalaureat, şcoala profesională, guvernul României.

În relaţie cu alte cuvinte poate realiza o comunicare:

„Examenul de bacalaureat marchează sfârşitul studiilor liceale."

Iorgu Iordan defineşte sintagma drept „grup de cuvinte care, neavând un predicat, nu formează o propoziţie"[3].

În consecinţă, rezultă că şi locuţiunile cu sens lexical (adjectivale, substantivale, verbale, adverbiale etc.) formează sintagme-părţi de propoziţie:

„Ea *din când în când* pliveşte câte una, aruncând
Flori de neauă peste ape ce alerg fulgerătoare." EMINESCU

„Vasile se uită furiş după Ion care-l întrecuse cu vreo doi paşi, fără *să bage de seamă* că s-a oprit..." REBREANU

„[...] pe cerul *de cărbune* al nelegiuirii patima lor crescu, ca o torţă care se tot apropie..." GALACTION

---

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 7.
2. *Ibidem*, p. 8.
3. *Apud* V. Şerban, I. Evseev, *op. cit.*, p. 15.

Scanned with OKEN Scanner

Când cuvintele intră în diferite relaţii, alcătuind o propoziţie, se constituie în părţi de propoziţie: subiect, predicat, atribut, complement, element predicativ suplimentar.

La rândul lor, părţile de propoziţie sunt:

1. *Principale:* subiect, predicat;
2. *Secundare:* atribut, complement, element predicativ suplimentar.

Uneori, propoziţia nu are predicatul exprimat ori verbul de legătură (copulativ), având totuşi înţeles deplin:

„Primăvara... [1]/
O picătură parfumată cu vibrări de violet... [2]/" BACOVIA

„Oraşul gol... [1]/
Cetate depărtată; [2]/
Frunzişul smuls...[3]/" *Idem*

Clasificarea propoziţiilor

Comunicând un fapt, o acţiune, o judecată etc., propoziţia are un sens, legat de intenţia vorbitorului. Comunicarea se face cu un anume scop.

Atât sensul cât şi scopul, împreună cu intonaţia şi modalitatea de comunicare, contribuie la precizarea înţelesului.

În funcţie de acestea, propoziţiile sunt:

1. *enunţiative* – exprimă o constatare, o observaţie;
2. *interogative* – exprimă voinţa de a şti;
3. *exclamative* – exprimă stări afective;
4. *imperative* – exprimă voinţa vorbitorului;
5. *dubitative* – exprimă îndoială;
6. *optative* – exprimă dorinţa;
7. *potenţiale* – exprimă posibilitatea neprecizată de realizare a acţiunii.

1. În esenţă însă, după scopul comunicării, propoziţiile sunt:
   a. *enunţiative*: „A doua zi, Ion se molcomi." REBREANU
   b. *interogative*: „Cine te-a plâns cu ochiul lui pe tine, soare,
      lacrimă arzătoare?" STĂNESCU

În funcţie de preponderenţa raţiunii ori a afectului, cele două categorii de propoziţii de mai sus vor fi: *afective* sau *neafective*.

2. După aspect, propoziţiile sunt:
   a. *afirmative*: „În ţări de gheaţă urgisite,
      Pe-acelaşi timp trăia cu el,
      Lapona mică, liniştită,
      Cu piei, pre nume Enigel." BARBU
   b. *negative*: „Eu nu cred nici în Iehova,
      Nici în Budha-Sakya-Muni,
      Nici în viaţă, nici în moarte,
      Nici în stingere ca unii." EMINESCU

Scanned with OKEN Scanner

3. După structură, propoziţiile se clasifică în:
   a. *simple* – formate numai din subiect şi predicat sau numai dintr-un singur membru: „P: Dar masa fiinţă-i?
   E: E lucru, dom'le..." CARAGIALE
   b. *dezvoltate* – pe lângă părţi principale de propoziţie au şi una sau mai multe părţi secundare de propoziţie:
   „P: [...] Şi cine era Traian?
   E: Era un om bun!" *Idem*
   „Peste vreun ceas, lanţul de trăgători inamic părea încremenit." CAMIL PETRESCU

Părţile de propoziţie

„Cea mai mică unitate sintactică pe care o distinge analiza unei propoziţii este partea de propoziţie"[1].

Părţile de vorbire îndeplinesc în propoziţii diferite funcţii sintactice: subiect, predicat etc.

Părţi de propoziţie pot fi constituite numai de substantiv, adjectiv, numeral, pronume, verb, adverb şi de unele interjecţii.

Celelalte (articolul, prepoziţia, conjuncţia) sunt doar instrumente gramaticale, realizând legăturile necesare între părţile de propoziţie.

„El se ridică drept, *cu* siguranţa *unui* om sănătos *şi* puternic." CARAGIALE

Între părţile de propoziţie există cinci tipuri de raporturi sintactice:

1. Raportul de interdependenţă (inerenţă) – între subiect şi predicat:
   „*Protoplasme* cu măşti fluturătoare
   se întretaie înaintea mea." STĂNESCU
2. Raportul de coordonare – între părţi de propoziţie identice, cu acelaşi cuvânt regent, ori între o parte de propoziţie şi o subordonată corespunzătoare:
   a. „În zori-de-ziuă, *munteanca şi feciorul* ei au închingat caii şi când răsărea soarele, se aflau *afară din sat, în lungul pârâului, către apa Bistriţei*." SADOVEANU
   b. „Dar eu nu-s, copilă, decât *un amor*
   Ce arde-n inima jună,
   Un glas de pe buze aprinse de dor,
   O minte pustie, nebună
   Şi dulce *descânt*
   Pe coarde de-argint..." EMINESCU
   c. „S-o strânge ţara în jurul meu *nu acuma, ci când mă voi întoarce*." SADOVEANU
3. Raportul de subordonare – se stabileşte între termenul determinant sau subordonat şi cuvântul regent sau termenul determinat:
   „Băieţelul scoate capul cu panglicuţe..." CARAGIALE
   „Un larg şi gol salon vedeam prin draperii..." BACOVIA

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 8.

4. Raportul de dublă subordonare – între elementul predicativ suplimentar şi cei doi termeni regenţi (un verb şi un nume):

„Şi printr-însa-n cer vezi luna trecând albă şi frumoasă." EMINESCU

„[Vitoria] îl văzu sfios şi nesigur..." SADOVEANU

5. Raportul referenţial – între apoziţie şi termenul de referinţă:

„Câmpia albă – un imens rotund –
Vâslind, un corb încet vine din fund..." BACOVIA

„Noi, undele creţe,
Venim, venim,
În stânci măreţe
Izbim, izbim." EMINESCU

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL I

SINTAXA PĂRŢILOR DE PROPOZIŢIE

Părţile de propoziţie principale

I. PREDICATUL

„Predicatul este partea principală de propoziţie care atribuie subiectului o stare sau o acţiune"[1].

„Purtând accentul propoziţiei, predicatul trebuie să fie, în majoritatea cazurilor, exprimat [...] Aşadar, predicatul este partea principală a propoziţiei prin care se spune ceva despre subiect, arătându-se ce face, cum este sau ce (cine) este subiectul"[2].

Predicatul exprimă:

- acţiunea subiectului:
  „Şi atunci, o dată pornesc şi turturica şi calul, fugind când pe sus, când pe jos..."
  CREANGĂ
- starea subiectului:
  „Ochii împietresc cruciş
  Din fila vibrătoare ca o tobă." BARBU
  „Tu, Christoase, – o ieroglifă stai cu fruntea amărâtă." EMINESCU
- existenţa subiectului:
  „Era în luna iunie din anul 1821." GALACTION
- atribuirea unei însuşiri subiectului:
  „Şi-atunci, femeia dinlăuntrul meu
  e mai puternică decât mine, decât oasele mele." STĂNESCU

Clasificarea predicatului

Predicatul este de două feluri:

1. *verbal* (exprimat prin verbe, locuţiuni verbale, adverbe şi locuţiuni adverbiale predicative, interjecţii predicative);
2. *nominal* (format din verb copulativ şi nume predicativ).

Predicatul verbal

Se exprimă prin verbe la un mod personal, la cele trei diateze, prin locuţiuni verbale, prin adverbe şi locuţiuni adverbiale predicative:

---

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 95.
2. V. Şerban – *Sintaxa limbii române*, E.D.P., Bucureşti, 1970, p. 91.

„Apoi *poftește* pe moș Fotea ca, dacă i-*ar* mai *pica* ceva curele bune *să* mai *facă* așa, din când în când, câte unul, și ceva mai grosuț, dacă *se poate*..." CREANGĂ

„*Îmi dădeam seama*, dar vag, ca un puțin cunoscător, că scula, pe care o *purta* în brațe acest țigan urât, e o sculă tot atât de rară ca și proprietarul." GALACTION

„Titu *fu zguduit*, firește, de aceasta..." REBREANU

„Poate-*ar fi vrut* ei *să-mi deie*... Dară
De la pitici eu *nu primesc* nimica." EMINESCU

„Dar cu ce *s-ocupă* ei?
Or fi crescând căței, or fi învățând
Să strige ca cucoșii..." *Idem*

„[...] *Iaca* poznă, c-*am scăpat*-o! Pupăza *zbrr*! pe-o dugheană... Eu atunci *haț* de sumanul moșneagului [...]
Pesemne te *mănâncă spinarea*, cum *văd* eu..." CREANGĂ

„*Firește* că petrecerea *n-a* mai *mers* înainte..." CARAGIALE

Uneori predicatul verbal nu este exprimat, el se subînțelege din propozițiile anterioare ori din dialog:

„*Purtăm* în grai argintul curatelor izvoare,
În cuget, [...] visuri roze..." MACEDONSKI

„D: Să-i spui când s-o-ntoarce că l-a căutat...
F: Cine? (a căutat)
D: Eu. (l-am căutat)
F: Numele dv. (dați-mi-l)" CARAGIALE

Prezumtivul este un mod mai rar folosit în limba literară. În operele literare se folosește cu valoare stilistică (vezi exemplul din Eminescu: *or fi crescând, or fi învățând*). Iată-l folosit și de Nichita Stănescu:

„[...] un aer scânteind, pe lângă tine
va fi trecut,
va fi trecând." STĂNESCU

va fi trecut – prezumtiv trecut
va fi trecând – prezumtiv prezent

Predicatul nominal

Exprimă o caracteristică a subiectului, fiind alcătuit dintr-un verb copulativ și un nume predicativ.

Verbul copulativ are rol de instrument gramatical, realizând legătura dintre numele predicativ și subiect:

„Vai, dumneata *ești fericită* pentru că poți să aștepți. Dar noi, domnișoară, noi, clericii, *suntem foarte nenorociți*..." AGÂRBICEANU

„[Bătrânul] sfârși jalnic:
– *Am rămas cerșetor*..." REBREANU

Verbele copulative sunt: *a deveni, a fi, a se face, a ieși, a ajunge, a părea, a însemna, a se naște, a arăta, a rămâne, a se constitui, a se chema, a se numi*:

„Poate-*am să*-ți *par subțire* ca licărirea..." STĂNESCU

„Dar eu *sunt bolnav. Sunt bolnav*
De ceva între auz și vedere." *Idem*

„Dar ura lor / din când în când *devenea / colorată*." *Idem*

Scanned with OKEN Scanner

Numele predicativ se exprimă prin:

- substantive în N., G., Ac.:

„Vai, de-atunci îmi pare lumea şi mai tristă;
Viaţa-*i melodie* funerară..." BACOVIA

„Cartea este *a fratelui* meu."
„– Încă unul care-i *cu mintea* plină de fumuri..." REBREANU

- adjective ori locuţiuni adjectivale:

„Mi s-a uscat gura şi devin *nervos*:
– Cum, n-ai fumat?" CAMIL PETRESCU

„În acelaşi timp lăuda către toţi pe Belciug care ca popă-i *fără pereche* şi *un om* cum nu se mai poate de treabă." REBREANU

„Ceea ce nu e *fără de margini* este." STĂNESCU

- numerale:

„Suntem *cinci* de faţă, şase au plecat." *Idem*

„Nu ştiu ce înseamnă *cinci*,
Nu ştiu ce înseamnă *patru*,
În genere nu ştiu nimica." *Idem*

„Tu eşti *cel dintâi* care-ai venit."

- pronume:

„[...] dar şi aceasta e *altceva*,
şi nu sunt eu *acela* cu care vorbesc." STĂNESCU

„În închipuirea ei, bănuiala care intrase într-însa era *altceva*, ca un vierme neadormit."
SADOVEANU

„Acum el părea *altul*."

- verbe la modul supin, dar şi la modurile participiu şi infinitiv:

„Timpul e *mirat*, şi-o aţipire
duce rând pe rând, din trupul meu
ba o mână, ba un ochi subţire." STĂNESCU

„Acesta-i *de cumpărat*!"
„Dorinţa lui era *de a cunoaşte* cât mai multe lucruri."

- adverbe:

„O, prietene, *cum* este albastrul tău?" STĂNESCU

„*Astfel* este Ţara Ardealului." BĂLCESCU

„Totul devenea *departe*,
ca inima înainte de moarte!
Totul era *mai aproape* de mine
decât retina ochiului..." STĂNESCU

„Căci zâmbetul *mai mult* e ca viaţa pe pământ." EMINESCU

- interjecţii:

„Altfel va fi *vai* de el!"
„Nu-l vezi că e *vai* de blana lui?"

Numele predicativ poate fi multiplu:

„[...] fiindcă *ţină* / Şi *praf* e universul întreg." EMINESCU

„*Sărac*, *uimit* fusese în lume-odinioară
Dar gândul lui puternic viaţa-i apăsa!" MACEDONSKI

Scanned with OKEN Scanner

Uneori verbul copulativ lipseşte, numele predicativ stând lângă subiect ori este despărţit prin virgulă sau linie de pauză:

„Tu eşti un rege, eu sunt regină,
Eu sunt un chaos, tu o *lumină*." EMINESCU

„Fluviul a rămas gravid de peşti
aerul – *greu* de păsări!" STĂNESCU

„Luna era plină, iar cerul *înstelat*."

II. SUBIECTUL

„Subiectul este partea de propoziţie care arată cine săvârşeşte acţiunea exprimată de predicatul verbal sau cui i se atribuie o însuşire exprimată prin numele predicativ"[1].

„Când *domnul* însuşi este naş, atunci *ospăţul* de nuntă se face la curtea domnească." CANTEMIR

„Acum *soldatul* îi aduce pe masa ţărănească, acoperită cu pânză de casă, o dulceaţă şi o cafea neagră." CAMIL PETRESCU

Deci subiectul este autorul sau beneficiarul calităţii atribuite de numele predicativ.

Subiectul poate fi exprimat sau neexprimat.

Poate fi exprimat:

– printr-un cuvânt:

„*Curcanii* au mutat pe soare şirul
de gâturi cu, nestinşi, cartofii roşii." BARBU

– printr-o sintagmă: „– *Moftul român* a înviat!
– Adevărat a-nviat!" CARAGIALE

– printr-o multitudine de cuvinte (subiect multiplu):

„Şi *toamna*, şi *iarna* / Coboară-amândouă..." BACOVIA

Părţile de vorbire prin care se exprimă subiectul:

a. substantive comune şi proprii în N.:

„*Poeţii* sunt aceia care deţin cheile ascunse ale sufletului popoarelor lor. *Mihai Eminescu* este România." RAPHAEL ALBERTI

„*Moldova* vine mare după ploi, grăieşte iarăşi *hangiţa*..." SADOVEANU

„Atunci *Harap-Alb* începe a-i spune toate cu de-amănuntul..." CREANGĂ

„*Omul-fantă* vine şi vede.
Retina omului-fantă e lipită
de retina lucrurilor." STĂNESCU

b. pronume în N.:

„[...] alta să nu faci decât să dormi până ce m-oi întoarce *eu*.
– *Asta* are să-i placă mai mult decât orice." SADOVEANU

„Fu primit bine de toţi surtucarii comunei, de toţi românii *care* auziseră că-i poet." REBREANU

„Şi nu-i *nimica* în aceste ramuri:
Dintr-un copac într-altul numai ţes
Păianjeni de smarald păienjenişul." EMINESCU

„– Dar pentru Dumnezeu, *ce* s-a întâmplat? întrebă fata. *Ai noştri*-s bine?" SADOVEANU

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 87.

Uneori verbul copulativ lipseşte, numele predicativ stând lângă subiect ori este despărţit prin virgulă sau linie de pauză:

„Tu eşti un rege, eu sunt regină,
Eu sunt un chaos, tu o *lumină*." EMINESCU

„Fluviul a rămas gravid de peşti
aerul – *greu* de păsări!" STĂNESCU

„Luna era plină, iar cerul *înstelat*."

II. SUBIECTUL

„Subiectul este partea de propoziţie care arată cine săvârşeşte acţiunea exprimată de predicatul verbal sau cui i se atribuie o însuşire exprimată prin numele predicativ"[1].

„Când *domnul* însuşi este naş, atunci *ospăţul* de nuntă se face la curtea domnească." CANTEMIR

„Acum *soldatul* îi aduce pe masa ţărănească, acoperită cu pânză de casă, o dulceaţă şi o cafea neagră." CAMIL PETRESCU

Deci subiectul este autorul sau beneficiarul calităţii atribuite de numele predicativ.

Subiectul poate fi exprimat sau neexprimat.

Poate fi exprimat:

- printr-un cuvânt:

„*Curcanii* au mutat pe soare şirul
de gâturi cu, nestinşi, cartofii roşii." BARBU

- printr-o sintagmă: „– *Moftul român* a înviat!
– Adevărat a-nviat!" CARAGIALE

- printr-o multitudine de cuvinte (subiect multiplu):

„Şi *toamna*, şi *iarna* / Coboară-amândouă..." BACOVIA

Părţile de vorbire prin care se exprimă subiectul:

a. substantive comune şi proprii în N.:

„*Poeţii* sunt aceia care deţin cheile ascunse ale sufletului popoarelor lor. *Mihai Eminescu* este România." RAPHAEL ALBERTI

„*Moldova* vine mare după ploi, grăieşte iarăşi *hangiţa*..." SADOVEANU

„Atunci *Harap-Alb* începe a-i spune toate cu de-amănuntul..." CREANGĂ

„*Omul-fantă* vine şi vede.
Retina omului-fantă e lipită
de retina lucrurilor." STĂNESCU

b. pronume în N.:

„[...] alta să nu faci decât să dormi până ce m-oi întoarce *eu*.
– *Asta* are să-i placă mai mult decât orice." SADOVEANU

„Fu primit bine de toţi surtucarii comunei, de toţi românii *care* auziseră că-i poet." REBREANU

„Şi nu-i *nimica* în aceste ramuri:
Dintr-un copac într-altul numai ţes
Păianjeni de smarald păienjenişul." EMINESCU

„– Dar pentru Dumnezeu, *ce* s-a întâmplat? întrebă fata. *Ai noştri*-s bine?" SADOVEANU

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 87.

„Jud.: Pe cine să iei în birje?
Leanca: Clondirul... că zicea...
Jud.: *Cine* zicea?
Leanca: Domnu' Toma... se sparge...
Jud.: *Cine* se sparge? [...]
Jud.: *Ce* s-a făcut praf?" CARAGIALE

c. adjective substantivizate în N.:

„Dar n-apucă să răspundă ceva *urâtul* și *mititelul* își retrage îngrozit capul gol înăuntru..." *Idem*

d. numerale în N.:

„Nu exista *doi* / Calul și cu mine suntem un punct. / Nu exista *trei* / Drumul și calul și eu / de-a-ncălare pe el / suntem un punct." STĂNESCU

„– Mă, aici sunteți dintr-a șaptea?
– Nu, dom' sublocotenent, a opta, îmi răspund *cinci* odată.
– Dar *a noua* unde e, mă?..." CAMIL PETRESCU

e. verbe la infinitiv și supin:

„E ușor *a scrie* versuri
Când nimic nu ai a spune." EMINESCU

„Nu e greu *de lucrat*."

Subiectul neexprimat:

– *inclus* (când verbul predicat este la persoanele I și a II-a):

„– Ce nevoie aveți, să treceți azi prin baraj? Dar ce pierderi ați avut din pricina asta? Unde mai pui că nu pricep ce-ați urmărit?" CAMIL PETRESCU

– *subînțeles* (când verbul-predicat este la persoana a III-a):

„– Azi numai copiii și bătrânii au rămas în Văleni, începu Vasile Murășanu, apoi tăcu..." AGÂRBICEANU

Subiect nedeterminat:

Acțiunea se referă precis la subiect sau poate fi raportată la altă persoană:

„Părintele Daniil zice:
– Cunoaștem noi asta și *nu ne pare rău* [...]
– Cum se *poate*? Asta n-am știut." SADOVEANU

„De exemplu *citim* în Indépendance roumaine:
Madame Esméralde Piscupesco, five o clock tea les jeudis." CARAGIALE

„Cunoscând suprafețele fiecărei altitudini *se ajunge* la un bilanț anual în volum de apă." IANCU

„*Scrie la carte* că era la elini un rege care s-a înfricoșat așa din pricina necontenitelor lui noroace." SADOVEANU

Subiect inexprimabil

Subiectul verbelor impersonale care exprimă fenomene atmosferice nu se poate exprima: a tuna, a fulgera, a ninge, a ploua, a trăsni, a se înnora, a se lumina, a se desprimăvara:

„Iar în zarea grea de plumb / *Ninge* gri." BACOVIA

„Și toamna și iarna / Coboară-amândouă / Și *ninge și plouă* / Și *ninge și plouă*." *Idem*

Scanned with OKEN Scanner

„E toamnă şi de-acuma *s-a-nnoptat*...
Tu ce mai faci, iubita mea uitată?" *Idem*

Metaforic, aceste verbe-predicat pot avea subiectul exprimat:

„Ce *ploaie* mai plouă pe mare
şi cât de mult, tu n-ai să ştii, eu îmi doream,
să ningă peste luciul ei doar cu ninsoare." STĂNESCU

„Te uită cum ninge *decembre* [...]
Nu râde... citeşte nainte." BACOVIA

„Culori şi fum de toamnă, plâns de poet,
Apa e rece, *frunzele* plouă." *Idem*

Cazul subiectului

Cazul subiectului exprimat prin substantive, adjective, numerale, pronume este nominativul.

Unele construcţii par însă a nu fi în nominativ:

Ai mei sunt duşi de-acasă.
Ai casei au plecat.
Ai lor nu veniseră încă.

Subiectul logic

Se întâlneşte în propoziţiile cu predicatul verbal exprimat prin verbe la diateza pasivă:

„Au mers aşa până ce alaiul a fost zărit din vale *de către oamenii* tocmiţi care privegheau în turnul bisericii." SADOVEANU

„Să fim spălaţi *de un lichid*, să fim spălaţi
de tine, doamne, vitregii tăi fraţi..." STĂNESCU

Cuvintele subliniate sunt subiectele logice ale propoziţiilor respective, dar se mai numesc şi complemente de agent.

Şi în construcţiile formate din verbul *a fi* şi un substantiv (frig, foame, sete, cald, rece etc.) precedate de formele neaccentuate ale pronumelui personal în dativ se întâlneşte subiectul logic:

„Închipuie-ţi *ce sete* mi-e de viaţă! ce *dor* mi-era de tine." CARAGIALE

„Vorba ceea: *Milă* mi-e de tine, dar de mine mi se rupe inima de milă ce-mi este."
CREANGĂ

„De-a lor abateri li-e *ruşine*..." EMINESCU

„– Mămucă, mămucă mi-e *foame*!" CARAGIALE

Acordul subiectului cu predicatul

1. Predicatul verbal şi verbul copulativ se acordă cu subiectul în persoană şi număr:

„Ea-l văzu sub felinare c-o nădejde-ntremătoare..." MACEDONSKI

„Căci buni şi răi trăiesc în tine,
Cuvântul tău e calea lor..." EMINESCU

2. Când subiectul este multiplu, predicatul verbal şi verbul copulativ vor fi la persoana a III-a plural:

„[...] mam' mare, mamiţica şi tanti Miţa au promis tânărului Goe să-l ducă-n Bucureşti de 10 Mai." CARAGIALE

„Cuvintele tale şi cuvintele mele / erau lipite..." STĂNESCU

Scanned with OKEN Scanner

3. Când unul din subiecte este la persoana I, predicatul verbal şi verbul copulativ sunt la persoana I plural:
„Eu şi Ghiţă suntem gata de plecare, tată, zice el apropiindu-se de masă..." AGÂRBICEANU
4. Când subiectele sunt la persoana a II-a sau la a III-a, predicatul verbal şi verbul copulativ se pun la persoana a II-a plural:
„Tu şi ei cunoaşteţi regulile jocului."
5. Dacă subiectul multiplu este exprimat prin substantive nume de fiinţă de genuri diferite ori prin pronume personale de genuri diferite, numele predicativ se pune la masculin plural:
„Ion şi Ana rămaseră gânditori, fiecare cu ale lui." REBREANU

Părţile de propoziţie secundare

I. ATRIBUTUL

„Atributul este partea de propoziţie care determină un substantiv sau un înlocuitor al lui"[1].

„Numai în vremurile *următoare* a fost nevoie de *mai multă* solemnitate la numirea şi ungerea *domnului*." CANTEMIR

„Ştiu *al vieţii* mele rost
Simţirea din *al lor* parfum..." MACEDONSKI

În funcţie de partea de vorbire prin care se exprimă, atributele se clasifică în:

1. variabile (substantival, adjectival, pronominal);
2. invariabile (verbal, adverbial, interjecţional).

Atributul adjectival

Se exprimă prin:

a. adjective propriu-zise şi locuţiuni adjectivale:
„Eu vin din zări *cumplite* din *trista* ţară-n care
Mimosa *simţitoare* ori lotusu-*azuriu*
Sunt *serbede* vedenii..." MACEDONSKI
„A fost un scandal *de pomină* când trupa *franceză* de operete *mici* a cutezat să joace pe scenă un joc de cuvinte..." CARAGIALE

b. verbe la participiu şi gerunziu acordat:
„[...] corn de melc care nu doare
suntul *resorbit* de sunt.
Tu lumină *alergândă*
Reîntoarce-te acasă..." STĂNESCU
„Neantul se întinde
Pe spaţiuri deşerte, pe lumile *murinde*." EMINESCU

c. numerale:
„Moartea este *prima* amintire [...]
Să treacă o pasăre printre noi *doi*." STĂNESCU
„În *al doilea* an, Mara a strâns mai mulţi bani..." SLAVICI

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 114.

Scanned with OKEN Scanner

d. adjective pronominale:

„Dintr-*atâţia* fraţi mai mari...
Dintr-atâţia, prin ce har?
Mă brodisem şui, hoinar?" BARBU

„Vinul şi mierea, şi grâul *tot*
Le-au strâns, pe grabă, cine-a putut..." BACOVIA

„Beau curtenii şi s-aude *câte*-un hohot fioros." MACEDONSKI

„În biserica din Văleni *nici un* bărbat nu se clintea după ce îşi luase locul..."
AGÂRBICEANU

„Vrei să dau de haram şi *ce* brumă am putut să sui în car?" *Idem*

„Un popor ce se dispreţuieşte
pe el *însuşi* trebuie
S-ajungă la d-acestea." EMINESCU

„Mircea *însuşi* mână-n luptă vijelia-ngrozitoare..." EMINESCU

Atributul adjectival se acordă cu substantivul determinat în gen, număr şi caz. El poate preceda sau succeda cuvântului determinat.

Atributul substantival

Se exprimă prin substantive în cazurile N., G., Ac., mai rar în cazul dativ şi în cazul vocativ:

a. *Atributul substantival în N.* (apoziţie)

„Mâine e o frumuseţe la noi, *excursie la izvor*, *feştanie*, *botez*, *petrecere în muntele Vlădenilor*." AGÂRBICEANU

„Bolnav m-am dus la preşedintele *Baudelaire*." MACEDONSKI

Apoziţia poate fi simplă şi dezvoltată.

În analiza sintactică a propoziţiei, apoziţia dezvoltată se consideră un tot, însă părţile componente sunt analizabile.

Uneori apoziţia este precedată de un adverb explicativ (adică, anume):

„Frate-meu, *adică Dan*, a sosit acasă."

Apoziţia poate determina un substantiv, pronume ori numeral:

„[...] Scaraoschi, *căpetenia dracilor*, găseşte cu cale să trimeată pe unul din ei c-un burduf de bivol plin cu bani, să-l deie pusnicului *Dănilă*." CREANGĂ

„Atâta i-a trebuit lui moş *Ursilă* [...] şi cu mare greu scăpă din labele lui moş *Ursilă*."
Idem

Dacă apoziţia simplă apare ca o precizare sau ca o explicaţie suplimentară, se izolează de restul propoziţiei – în scris – prin virgulă ori două linii de pauză:

„Plâng în faţa cifrei cinci –
cina cea de taină fără sare." STĂNESCU

Apoziţia dezvoltată se izolează întotdeauna prin virgulă:

„Un tânăr, *zmeu năpraznic cu ochi ce sorb şi mint*,
Pustiu adesea lasă pervazul cadrei sale..." MACEDONSKI

„Dar de-ai muri tu, *înger de palidă lumină*,
O, ce m-aş face-atuncea, mărite Dumnezeu?" EMINESCU

Scanned with OKEN Scanner

b. *Atributul substantival genitival*

Se exprimă prin substantive în G., numerale cu valoare substantivală în G., sintagmă formată din substantive nume de rudenie şi adjective posesive, construcţii cu prepoziţie (a + substantiv în Ac.) cu valoare de genitiv:

„Moş Nichifor s-a răsuflat la un pahar cu vin, către un prieten al său, despre întâmplarea din codrul *Grumăzeştilor*." CREANGĂ

„Spre gloria *celor doi*, fapta lor a înconjurat ţinutul."

„Chilimul ăsta nu-l avem de vânzare, boierule! l-am făcut de zestrea *fiu-meu*."

SADOVEANU

„Tatăl Elenuţei Rodean era posesorul *a* două *mine*..." AGÂRBICEANU

„Rareori se întâlneşte, cred, în literatura ultimelor două secole, o figură de scriitor şi de poet mai complexă şi mai completă decât aceea *a lui Mihai Eminescu*."

GIUSEPPE UNGARETTI

De regulă, atributul substantival genitival stă după substantivul determinat, în poezie însă este aşezat înaintea determinatului:

„A doua zi rais effendi sau logofătul cel mare *al sultanului* îi trimite firmanul de domnie..." CANTEMIR

„*Ale turnurilor* umbre peste unde stau culcate..." ALEXANDRESCU

c. *Atributul substantival prepoziţional*

Se exprimă prin substantive cu prepoziţii în Ac.:

„Nămeţii *de umbră* în juru-i s-adună...
Făptura *de humă*, de mult a pierit." MACEDONSKI

„Mai bine bea puţinul nostru creier [Doamne – n.n.]
ciorba *de înger* fiartă rău." STĂNESCU

„Într-un timp au început clopotele *de la biserica de la Tupilaţi*." SADOVEANU

„În vârful plopilor, la fântâna *dintre plopi*, lucea asfinţitul." *Idem*

„[...] la ce baie vor mai găsi piatră *ca la Arhanghelii*?" AGÂRBICEANU

Se mai poate exprima prin substantive cu sau fără prepoziţie în D.:

„Preot *deşteptării* noastre, *semnele* vremii profet." EMINESCU

„Onoare *eroilor* neamului!"

„Antioh Cantemir a fost desemnat ca domn *Ţării Moldovei*."

Acest tip de atribut se folosea mai ales în limba veche:

„Eram flăcăuş şi şedeam şi eu pe lângă bordei, drept ajutor *moşneagului*." SADOVEANU

d. În stilul publicistic, dar şi în cel ştiinţific, mai rar în stilul administrativ, s-a dezvoltat un *atribut în dativ* ca determinant al unui substantiv de origine verbală:

„Prin acordarea de autonomie locală *unităţilor* administrative se va asigura dezvoltarea armonioasă a acestora."

„Prin atribuirea de valenţe stilistice *unor cuvinte*, scriitorii contribuie la ridicarea măiestriei artistice a operelor lor."

„Doamne, slavă *domnului*! murmură Ion trecând în vârful picioarelor în tindă."

REBREANU

e. *Atributul substantival în vocativ*

Când două substantive sunt la vocativ, al doilea capătă valoare atributivă:

„Bade *Ioane*, m-am gândit să-ţi fac
Un cântec nou, de ţi-ar mai fi pe plac." ARGHEZI

Scanned with OKEN Scanner

„– Frate *Ghiţă*, te rog pe mine să mă scuteşti ; sunt slab de constituţie." CARAGIALE

„– Ia ascultă, dascăle *Mogoroge*, nu te prea întrece cu vorba, că nu-ţi şede bine ! "
CREANGĂ

„– Ba nu, bade *Ipate*, n-aibi grijă..." *Idem*

Atributul pronominal

Se exprimă prin pronume în cazurile G., D., Ac. :

„Dar în zadar, căci suntem după chipul
Şi asemănarea *lui*." EMINESCU

„Ne-am născut noi, după ordin divin,
Făcuţi ca să-şi petreacă Dumnezeul
Bătrân cu canonica-*ne* neputinţă." *Idem*

„Nu împărtăşeam părerea *acestora* în chestiunea autonomiei."

„N-am avut acordul *nimănui* şi totuşi părerea *unora* coincidea cu a mea."

„Prin gândurile-*mi* triste şi negre treci frumoasă,
În viaţa-*mi* tristă tu treci cu-a tale stele
Albastre şi în zboru-*ţi* tu murmuri surâzând..." EMINESCU

„Pustia-l aştepta în largu-*i* s-o treacă...
Prin prafu-*i* se-nşiră cămile şi cai." MACEDONSKI

„Lauda *de sine* nu miroase a bine ! " FOLCLOR

„Grija *pentru tine* mi-a dat puteri."

În mod obişnuit, atributul pronominal stă după cuvântul regent, foarte rar îl precedă :

„În lira-*mi* geme şi suspin-un cânt...
Să strângi un dor ce-n sânu-*mi* arde-viu ! " EMINESCU

„*Al lui* prieten i-a deschis ochii."

Atributul verbal

Este exprimat prin verbe la infinitiv, gerunziu neacordat şi supin :

„El a fost rău şi fiindcă răul
Puterea are *de-a învinge*... -nvinse." EMINESCU

„Dorinţa *de-a înţelege* era nestinsă-n el."

„Gura-i o roză *surâzând* deschisă." EMINESCU

„Ca o umbră
Strălucind argintiu în clara noapte
S-apropie..." *Idem*

„Scade trupul meu pe măsură ce
se umflă în mine
măştile *râzând şi plângând* ale cuvintelor." STĂNESCU

„În marea-i plăcere *de citit*, ghiceam un suflet zbuciumat."

Se pare că, de cele mai multe ori, atributul verbal se exprimă prin verbe la infinitiv :

„Spre seară veni ordinul *de a ne deplasa* spre linia întâi." CAMIL PETRESCU

Scanned with OKEN Scanner

Atributul adverbial

Se exprimă prin adverbe şi locuţiuni adverbiale:

„Se poate ca bolta *de sus* să se surpe..." EMINESCU

„Camera *de alături e* luminoasă."

„Nu vei putea uita uşor zilele *de astă-vară*..."

„Oamenii *de sus*... au întors ochii holbaţi către acel drumeţ străin care vorbise."
SADOVEANU

„Cuvintele *de-acum* ţi le-am spus şi eu azi-dimineaţă." SLAVICI

Atributul interjecţional

Este exprimat prin interjecţii:

„De-alături se auzi cântecul greierului: *cri-cri-cri*!"

„Ţombi răspunse printr-un lătrat scurt: *ham-ham*!" CHIRIŢA

„Clericul Vasile auzea larma tipică a Vălenilor, acel *toc-toc, toc-toc, toc-toc*..."
AGÂRBICEANU

II. COMPLEMENTUL

„Complementul este partea secundară de propoziţie care determină un verb, un adjectiv, un adverb, o interjecţie cu funcţie de predicat, iar în anumite condiţii chiar şi un substantiv"[1].

„Cuvintele *mă* ajung *din urmă*." STĂNESCU

„*La mucarerul* mic nu se *mai* înnoieşte firmanul de domnie..." CANTEMIR

„Plecă *spre Măgura cu căruţa* lui Ion, o căruţă nouă, cu doi cai buni, primiţi *de curând*..." REBREANU

„*Niciodată* nu se gândise că e o vorbă aruncată *la întâmplare*, care poate *stârni o întorsătură în viaţa* unui om." *Idem*

„Nu vedeţi că e câmpul plin *de batalioane* româneşti, *ca la manevre*?" CAMIL PETRESCU

„[...] merge *binişor cu arcul* gata *către locul* bănuit." CARAGIALE

„[...] sare *jos de pe cal* şi, pâş-pâş *pân iarbă*..." *Idem*

Complementele sunt:

1. *necircumstanţiale* (arată obiectul asupra căruia se exercită acţiunea sau obiectul căruia i se atribuie ceva):

„– Te rog să torni *un pahar* de vin *doamnei*." CAMIL PETRESCU

„Redă *nemărginirii* fugarul tău *mister*..." BARBU

2. *circumstanţiale* (arată împrejurările în care se petrece acţiunea exprimată prin verbul determinat):

„Vrei viitorul a-l cunoaşte, te întoarce *spre trecut*." EMINESCU

„Şi focul *sub vatră* se stinge *scrumit*..." MACEDONSKI

„*Azi iar* mi-i frică... şi cred, şi sper..." BACOVIA

1. *G.A.* 2, vol II, p. 148.

Complementele necircumstanţiale

1. *Complementul direct*

„Complementul direct este partea de propoziţie care determină un verb sau o interjecţie, indicând obiectul asupra căruia se exercită o acţiune sau care este rezultatul unei acţiuni"[1].

Întrebări: pe cine? ce?

Se exprimă prin:

- substantive cu sau fără prepoziţii în acuzativ:

„Eu prevăd *poema* roză a iubirii viitoare..." BACOVIA

„[...] şi când intră în bordeiu, ce să vadă? bietele nurori jăleau *pe soacră-sa*..." CREANGĂ

„Sfânta Duminică era acasă şi, cum a văzut *pe Harap Alb* poposind la uşa ei, pe loc l-a întâmpinat..." *Idem*

„Acolo cârpească cu minuni
Păreţii de chilie şi spună *la minciuni*." EMINESCU

„Decât să scriu *la versuri*, mai bine-aş bate *toba*." *Idem*

- numerale în acuzativ, cu sau fără prepoziţie:

„I-ai recunoscut *pe cei doi*?"

„L-am ascultat şi *pe-al treilea*."

„Fiecare primeşte *o pătrime* din ce i se cuvine."

„Iată că-i văd *pe tustrei*!"

- pronume în acuzativ, cu sau fără prepoziţie:

„Dar asta nu *mă* priveşte *pe mine*, băiet din Humuleşti." CREANGĂ

„Nimeni nu vede *nimic*, în întunericul înfundat, *pe care-l* împrăştie lumina farurilor automobilului." CAMIL PETRESCU

„Dar văd femei spălând în copăi de lemn rufe colorate; atârnându-*le* într-o fărâmă de soare..." ŢURLEA

- verbe la infinitiv:

„[...] căci eram feciorul mamei, care şi ea cu adevărat că ştia *a face* multe şi mari minunăţii..." CREANGĂ

„Iată până unde poate *ajunge*
privirea, dacă se trezeşte..." STĂNESCU

„[...] el a luat plumbul şi a început să înveţe *a-şi scrie* numele." SLAVICI

Complementul direct exprimat prin substantive ori pronume poate fi anticipat sau reluat prin formele neaccentuate ale pronumelui personal şi reflexiv:

„Spânul, după ce-*i* ascultă *pe meseni* cu luare-aminte, clatină din cap..." CREANGĂ

„*Salăţile* din Grădina Ursului, *pielea şi capul* cerbului *le*-a dus la stăpânu-său cu toată inima." *Idem*

Observaţie. Când complementul direct este exprimat printr-un substantiv cu acelaşi radical sau cu radical sinonim cu al verbului regent se numeşte *complement intern*:

---

1. *G.A.* 2, vol. 2, p. 153.

Scanned with OKEN Scanner

„A luptat *luptă* deşartă...
A visat *un vis* frumos..." EMINESCU

„A mâncat *o mâncare* bună."

„A cântat *un cântec* deosebit de frumos."

2. *Complementul indirect*

„Complementul indirect este partea de propoziţie care determină un verb, o locuţiune verbală, un adverb, un adjectiv, o locuţiune adjectivală sau o interjecţie, indicând obiectul căruia i se atribuie o acţiune, o însuşire sau o caracteristică"[1].

„Boloboacele golite se rostogoleau ca nişte ruginite instituţiuni ce nu mai corespundeau *exigenţelor* moderne..." CARAGIALE

„[...] căci una-două, mă duceam *la om* şi-l tot sucăleam să-*mi* deie curele..." CREANGĂ

„Abia-acum pricep
De ce-ai urcat adâncurile tale
Contra nălţimilor cereşti." EMINESCU

„Lăsatu-le-a-n urmă, în roze-nchegate,
De flăcări, de aur..." MACEDONSKI

Se exprimă prin:

- substantive în D. şi Ac. cu prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale:

„Vorbea *ţăranilor de jugul unguresc, de limba* strămoşească." REBREANU

„L-ai înarmat cu argumente mari
Contra lui Ormuz." EMINESCU

„Să fii numai cu moartea l-a zilelor *banchete...*
Şi plin *de o iubire* eternă, să iubeşti." MACEDONSKI

„Şi cât
N-aş dormi acum de bine printre mutele morminte,
Unde scapi *de scârba* lumei şi *de*-al traiului *urât*." *Idem*

„Într-o zi, am găsit pe masa ei o scrisoare netrimisă încă, adresată *unui domn* la Bârlad." CAMIL PETRESCU

- numerale în D. şi Ac.:

„[...] iar deschis *pentru-amândoi*
Se afla Musset pe masă." MACEDONSKI

„Ştim, noi ştim că opt
împărţit *la opt* fac unu...
Îl opun pe A lui *1*.
Nori peste semne...
Între zero şi *unu*, între nimic şi punct arde duhul." STĂNESCU

„*Celui dintâi* i se cuvine mai mult decât *celui de-al doilea*."

- pronume în D. şi Ac.:

„Du-mă, du-mă, / şi nu mă mai pedepsi / şi *mie* nu mă mai redă-mă." STĂNESCU

„Herdelea *le* povesti şi *lor* cum a primit poruncă prin telegraf să vie îndată la şcoală..." REBREANU

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 159.

„Du-te de trage în gazdă *la dânsa* şi te fă că eşti un drumeţ străin." CREANGĂ

„Hoessel ceru practicantului formularele şi puse pe Ion să iscălească *pentru el* şi pentru Ana..." REBREANU

Adesea, complementul indirect se repetă printr-un pronume personal, forma neaccentuată în D.:

„[...] şi din partea apei, *mi se* pare *mie* că i-am dus dorul." CREANGĂ

- adjective:

„De frică, *din mare* s-a făcut mic."

„Din *rozie*, faţa i-a devenit palidă, de spaimă."

- verbe la infinitiv şi supin, mai rar la gerunziu:

„Cu toate astea, nimeni nu s-a gândit *a-l pedepsi* prin degradare, mutând capitala districtului în altă parte." CARAGIALE

„Dracul atunci se miră mult de asta şi, *neavând* ce mai zice, iscodi alta." CREANGĂ

„Cu tine, şi numai cu tine, m-oiu întrece *din chiuit*." *Idem*

De obicei, complementul indirect stă după elementul regent:

„Este aproape întotdeauna posibil să se determine dacă urmele glaciare provin *dintr-o glaciaţie* locală sau regională." IANCU

3. *Complementul de agent*

„Complementul de agent determină un verb la diateza pasivă, arătând de cine este făcută acţiunea"[1].

Se exprimă prin:

- substantive în acuzativ cu prepoziţiile *de*, *de către*:

„[...] hambare pentru grâu şi câte alte lucruri de gospodărie, făcute *de mâna* lui Chirică." CREANGĂ

„[...] numai ici-colea câte un pom pădureţ, înnegrit *de frig* îşi frângea trupul... Pădurea Domnească, gătuită *de omăt* plângea şi gemea... Se iveau acoperişurile încărcate *de zăpadă*." REBREANU

„Originea urmelor glaciare n-a fost stabilită încă *de către specialiştii* în geo-morfologie." IANCU

- numerale:

„Ei fură recunoscuţi *de cei doi*."

„Unul din ei a fost prins *de al treilea*."

- pronume:

„Florile au fost culese *de ea* pentru bunica. Ea a fost felicitată *de aceasta* pentru dragostea ei."

Complementele circumstanţiale

În funcţie de împrejurarea pe care o prezintă, complementele circumstanţiale sunt: de mod, de timp, de loc, de cauză, de scop, consecutiv, concesiv, condiţional, instrumental, de relaţie, opoziţional, de excepţie, cumulativ, sociativ.

---

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 169.

Scanned with OKEN Scanner

1. *Complementul circumstanţial de mod*

„Complementul circumstanţial de mod arată cum se desfăşoară ori se înfăţişează o acţiune sau o calitate, progresia într-o acţiune sau o calitate, conformitatea cu ceva"[1].

După natura informaţiilor şi după modul cum sunt prezentate, se deosebesc:

- *circumstanţial de mod propriu-zis* (exprimat prin substantive, numerale precedate de prepoziţii, verbe la infinitiv şi gerunziu, adverbe, interjecţii):

„Se prăvăli *fără putere* pe pământul dogorât şi crăpat...
– Taci, Ioane, că te-o trăsni Dumnezeu din senin... murmură Glanetaşu *cu glasul* înecat de milă." REBREANU

„Căsătoria lui, pe care o făcuse *fără de veste*, îi dăduse de cheltuială..." GALACTION

„[...] apoi trebuie să împărţim *în două* ceea ce ne-a dăruit oaspetele nostru." CREANGĂ

„Şi din ceasul acela au început a vorbi *ele înde ele*, că spânul de fel nu seamănă în partea lor." *Idem*

„Şi cum ospăta el, buf, cade *fără sine* în groapa cu jăratec." *Idem*

„Deci, după ce-a luat dulceţi de cireşe amare ş-a băut paharul de apă – a făcut: *ha-ha*!..." SADOVEANU

„După propria mea inimă voi alerga,
asemeni unui car de luptă." STĂNESCU

„Merse, *fără a se uita* înapoi, pe cărarea dintre brazi."

„*Păşind larg, apăsat*, trecu înaintea cailor..." AGÂRBICEANU

„Soarele se ridicase *binişor* şi nu mai era frig." *Idem*

„Dănilă însă şedea *călare* pe burduful cu banii... Dracul chiui şi *mai grozav*." CREANGĂ

„[...] inima însângerată
chiar şi astăzi e strivită, *fără-nvins a mă fi dat*." MACEDONSKI

„Retraşi în turnurile propriilor oase,
asemenea măduvei,
nemişcaţi,
aidoma lucrurilor duse până la capăt." STĂNESCU

„Şi-odată şi strigă: *u! ta! na! na! na!*..." CREANGĂ

„[...] şi cum a făcut-o de folos pentru credinţa noastră, cea *de-a pururi* întemeiată..." GALACTION

- *complementul circumstanţial de mod comparativ* (se exprimă prin substantive şi pronume, precedate de adverbe de comparaţie cu valoare de prepoziţie: *ca, decât, cât, ca şi*; prin verbe la infinitiv cu adverbele: *decât, ca*; adverbe precedate de: *decât, ca*):

„Borivoje era tânără *ca o cireaşă*." GALACTION

„Popa îşi cunoştea omul şi avea în el tot atâta încredere ca *în sine* însuşi." *Idem*

„Uneori, mai bine e a asculta *decât a vorbi*."

„Cine-ar fi ştiut, / Că-n fundul mării tu trăieşti, copilă, / *Ca un mărgăritar*." EMINESCU

„[...] şi, ca *nealtădată*, de când mă simţesc om şi preot, mă fac călcător poruncii a zecea." GALACTION

„[...] dar biata babă era umflată *cât o bute*..." CREANGĂ

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 180.

Scanned with OKEN Scanner

2. *Complementul circumstanţial de timp*

„Complementul circumstanţial de timp determină un verb sau un adjectiv, arătând timpul în care se petrece acţiunea, adică momentul, epoca, răstimpul, durata, limita sau frecvenţa acţiunii"[1].

„În fundul pădurii, se afla o vizuină de urşi, peste care dăduse Prepeleac, umblând *câteodată*, după vlăstari sălbatici..." CREANGĂ

„– Ai început să forfoteşti *toată ziulica* prin sat." REBREANU

Se exprimă prin:

– substantive cu sau fără prepoziţie, uneori însoţite de adjective ori numerale:

„Atunci când *după zile* de lungă aşteptare...
Crezui că eşti un înger..." MACEDONSKI

„*Înainte de pornire*, trebuie să meargă calul tău şi cu turturica mea să-mi aducă trei smicele de măr dulce..." CREANGĂ

„Am cunoscut-o *a treia zi*, în împrejurări neobişnuite." GALACTION

„Nu se mai putea afla nimic din ce se întâmplase *cu paisprezece săptămâni* în urmă..." SADOVEANU

„*Toată noaptea* viscoli... / Încă bine n-ajunsesem, / Că porni duium, să vie / O viforniţă târzie / *De Păresimi*." BARBU

– adverbe şi locuţiuni adverbiale:

„De la jarul străveziu, / *Mai târziu*, / Somnoros veni la geam." *Idem*

„*Din când în când* se oprea, ca să răsufle de trudă." SADOVEANU

– adjective precedate de prepoziţii:

„*De mic* Cănuţă era un om sucit." CARAGIALE

„*De tânăr* fusese învăţat cu greutăţile vieţii."

– verbe la infinitiv şi gerunziu:

„– Strânge repede ce mai ai, *până a nu veni* baba, şi hai să fugim..." CREANGĂ

„Şi *pornind* eu cu demâncarea, numai ce şi aud pupăza cântând în tei..." *Idem*

„*Până a nu ajunge* acolo, mai e mult de mers."

„*Venind* acasă, m-a găsit aşteptându-l."

În mod obişnuit, complementul circumstanţial de timp urmează după cuvântul regent, mai rar îl precedă, în ultimul caz separându-se prin virgulă de restul comunicării.

3. *Complementul circumstanţial de loc*

„Complementul circumstanţial de loc determină un verb, arătând locul unde se petrece acţiunea precum şi punctul de plecare, direcţia şi limita în spaţiu a unei acţiuni, spaţiul stabilit etc."[2].

„Vine şi se opreşte *la han*. Şi coboară *din ea* boierul." SADOVEANU

„În timpul fripturii, se aude *de afară*, *prin fereastra* deschisă, un acord de trei plesnituri slabe." CAMIL PETRESCU

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 176.
2. *G.A.* 2, vol. II, p. 170.

Scanned with OKEN Scanner

Se exprimă prin:

- substantive cu prepoziţii ori locuţiuni prepoziţionale în Ac., G., D.:

„Crivăţul se ridicase pe ţuţuroaie
Ce-atârnau... *pe streşinile* sure..." MACEDONSKI

„Ei s-au adunat *în jurul focului*."

„*Deasupra frunţii tale* e-un mândru cerc de stele." EMINESCU

- pronume în D. şi Ac., însoţite de prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale:

„O femeie gârbovită se-nclină *asupra ei*..." MACEDONSKI

„Ea era convinsă că a luat mai mult şi a ascuns banii undeva sau *la cineva*." REBREANU

„Scuturi se întind *spre dânsa*..." EMINESCU

„[...] şi tot aşa dondănind el din gură, iaca se trezeşte *dinaintea lui* c-un drac ce ieşise din iaz... Pe loc şi vine *înaintea sa*, tremurând." CREANGĂ

- adverbe şi locuţiuni adverbiale de loc:

„*Acolo* sunt lacuri limpezi, rumene în a lor fire." EMINESCU

„Şi cum ajung în iarmaroc, încep a mă purta ţanţoş printre oameni, *de colo până colo*, cu pupăza-n mână." CREANGĂ

- verbe la supin:

„[...] ies din casă cu chip că mă duc *la scăldat*... şi când colo mă trezesc în cireşul femeii..." *Idem*

4. *Complementul circumstanţial de cauză*

„Complementul circumstanţial de cauză determină un verb sau un adjectiv, arătând cauza unei acţiuni, a unei stări sau însuşiri"[1].

„Dănilă crăpa *de durere* [...] şi ei *cunoscând* glasul lui, s-au oprit." CREANGĂ

„Destul că neamţul n-a putut dormi toată nopticica *de gânduri*." CARAGIALE

Se exprimă prin:

- substantive în G. cu locuţiune prepoziţională şi în Ac. cu prepoziţie şi locuţiuni prepoziţionale:

„Crăpături pe-un câmp de piatră,
scări pătate *de rugină*..." STĂNESCU

„Multe a pătimit Nică *din pricina pupăzei*, dar şi pupăza *din pricina lui Nică*."

- adjective:

„*Ostenit* şi *uns* la suflet de aleanul florilor, Stoicea îşi muie mijlocul..." GALACTION

„[...] vor fi morţi *de flămânzi* şi *de însetaţi*, zise clericul gazdelor..." *Idem*

- pronume:

„Iată, *pentru aiasta* am venit şi eu." GALACTION

„Mă şi durea puţin glezna piciorului drept
din pricina asta." STĂNESCU

„[...] mătuşa Măriuca... se ia la ciondănit cu mama *din pricina mea*." CREANGĂ

- verbe la gerunziu:

„[...] zise repede Vasile, *văzând* că mulţi se adunară în jurul celui căzut..."
AGÂRBICEANU

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 177.

5. *Complementul circumstanţial de scop*

„Complementul circumstanţial de scop determină un verb, arătând scopul unei acţiuni"[1].

„Să-l rupem *pentru linişte*, / Să-l rupem *pentru linişte*." STĂNESCU

„Toate alergăturile şi stăruinţele părintelui-director *pentru a se descoperi* şi *pedepsi* criminalii... au trebuit să înceteze." CARAGIALE

Se exprimă prin:

- substantive cu prepoziţii, numerale şi pronume:

„Un fel de creştere de picior / *pentru salt* pe secundă." STĂNESCU

„Le-am adus *pentru aceea*, ştii tu!"

„A umblat peste tot şi *pentru cel de-al doilea*, dar zadarnic!"

„[...] iar *pentru aceasta* eu am să las să curgă spre voi banii ca apele." SADOVEANU

„Potecile la zmeură şi mai sus, la afine, când acolea aşa, de bună-voie, umblând *după turmele* ciobanilor..." *Idem*

- verbe la infinitiv şi supin:

„[...] şi astfel se simte obligat *pentru a da explicaţiunile* necesare." CARAGIALE

„Asupra iernii coboară la locuri largi şi-şi pun turmele *la iernat*." SADOVEANU

„[...] şi puse să-i ascute limba şi dinţii, *pentru a-şi subţia glasul*..." CREANGĂ

6. *Complementul circumstanţial de mod consecutiv*

„Când complinirea modală se face în raport cu consecinţele pe care le are sau le poate avea acţiunea sau calitatea, complementul se numeşte consecutiv"[2].

Se exprimă prin substantive însoţite de prepoziţiile *de*, *până la*, *spre* şi prin verbe la infinitiv cu prepoziţii, mai rar la gerunziu:

„A îndurat *până la limitele* posibilului."

„S-a speriat *de moarte*."

„Ştie destul *pentru a înţelege* spusele mele."

„A înotat atât de mult, *ajungând* aproape la epuizare."

„Murgul mai nechează o dată aşa de tare, *înfiorând* pădurea." SLAVICI

„În sectorul dinspre mare, gheaţa dispare sub o cuvertură de sfărâmături aşa de groasă, vegetaţia *izbutind* a se fixa..." IANCU

7. *Complementul circumstanţial concesiv*

„Complementul circumstanţial concesiv determină un verb sau adjectiv, indicând un obiect sau o situaţie care ar fi fost de aşteptat să împiedice realizarea unei acţiuni sau existenţa unei calităţi"[3].

Se exprimă prin:

- substantive, numerale şi pronume precedate de prepoziţii sau de locuţiuni prepoziţionale (*contra*, *împotriva*; *în ciuda*, *în pofida*, *cu totul*) ori de conjuncţia *deşi* şi adverbul *chiar*:

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 179.
2. *G.A.* 2, vol. II, p. 186.
3. *G.A.* 2, vol. II, p. 198.

Scanned with OKEN Scanner

„Nu a ascultat *în pofida sfaturilor* date."
„*În ciuda acestora*, lucrurile s-au desfăşurat normal."
„Concursul a avut o desfăşurare bună, *împotriva celor doi*."
„Ziua era bună, deşi *cu cerul acoperit*."
„*Chiar matură*, vrabia tot mică rămâne."

- verbe la infinitiv şi gerunziu:

„*Fără a-l cunoaşte*, tot l-am recunoscut."
„*Dovedindu-i* adevărul, tot nu mă credea."

8. *Complementul circumstanţial condiţional*

„Complementul circumstanţial condiţional exprimă o ipoteză sau o condiţie de a cărei îndeplinire depinde realizarea acţiunii din propoziţie"[1].

Se exprimă prin:

- substantive ce conţin ideea de condiţie, precedate de prepoziţia *în* şi de locuţiunea prepoziţională *în caz de (în cazul)*:

„*În situaţia* limită, obţine totuşi un anume procent."
„*În caz de ploaie*, adăposteşte-te undeva!"
„*În cazul unei recidive*, trebuie consultat medicul."

- verbe la gerunziu şi adverbele *altfel*, *altminteri*:

„[...] şi *tocmindu*-te pe tine, parcă-mi vine nu ştiu cum." CREANGĂ
„[...] s-ar împăca cu soarta *trecând* prin pădurea aceasta." GALACTION
„Nu cunoşti greutăţile vieţii, *altminteri* n-ai vorbi aşa."
„Nu m-ai înţeles, *altfel* n-ai vorbi aşa."

9. *Complementul circumstanţial instrumental*

„Complementul circumstanţial instrumental determină un verb arătând mijlocul în sens larg (lucru, fiinţă, acţiune) prin care se săvârşeşte o acţiune"[2].

Se exprimă prin substantive, numerale şi pronume precedate de prepoziţiile: *prin*, *din*, *în*, *datorită*, *graţie*:

„[...] vorba ceea: Dă-ţi, popă, pintenii şi bate iapa *cu călcâiele*." CREANGĂ
„Priveam *prin lentila* neagră
a visurilor de noapte.
Îmi cădeau pleoapele străbătute
de cercuri străvezii, nemaivăzute." STĂNESCU
„Răspunsul îl vei primi *prin al doilea*."
„*Prin tine* vor afla şi alţii aceasta."
„Ah! arsă, inima mi-e arsă / *De soare* etiopian..." STĂNESCU
„Îşi înclină uşor capul cărunt şi începu să frunzărească *prin cartea* groasă, ale cărei foi erau pătate *cu picături* de ceară." AGÂRBICEANU

Mai rar şi livresc, se exprimă prin verbe la infinitiv şi gerunziu:

„A încheiat *prin a-şi exprima* gratitudinea sa."
„S-a dovedit meticulos, *menţionând* orice detaliu."

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 196.
2. *G.A.* 2, vol. II, p. 187.

Scanned with OKEN Scanner

10. *Complementul circumstanţial de relaţie*

„Complementul circumstanţial de relaţie indică un obiect la care se limitează o acţiune sau o calitate”[1].

Se exprimă prin:

- substantive, numerale, pronume precedate de prepoziţii ori locuţiuni prepoziţionale (*de*, *la*, *cu*, *în*; *cât despre*, *în privinţa*, *din punctul de vedere*):

  „*Din partea căruţei*, cred că nu putem păţi nimic, spuse Ierotei.” AGÂRBICEANU

  „*Din fire* era blândă, simplă şi bună.” ODOBESCU

  „*Din punctul de vedere al copacilor*
  soarele-i o dungă de căldură...
  Din punctul de vedere al pietrelor
  soarele-i o piatră căzătoare...” STĂNESCU

  „*Pentru mine* însă numai două merţe de orz şi două de ovăz a dat tata cui se cuvenea...” CREANGĂ

  „*Cât despre mine*, mi-era şi mie destul.” P. ISTRATI

  „*Cât despre boier*, pe cinstea mea, nu l-a jefuit.” *Idem*

- adjective precedate de prepoziţii şi locuţiuni prepoziţionale:

  „*De bun* era bun, dar ar fi putut face mai mult.”

  „*De slab*, slab era, de să-i numeri coastele.”

- verbe la supin:

  „*La vânat* nu-l întrecea nimeni.”

  „[...] las' că *de scris*, talpa gâştei, dar apoi şi *de vorbit*, păcatele noastre, se vede că vorbim pogan şi rău de tot.” CREANGĂ

11. *Complementul circumstanţial opoziţional*

„Complementul circumstanţial opoziţional arată obiectul sau acţiunea care se opune celor exprimate prin subiectul, prin complementul sau predicatul propoziţiei”[2].

Se exprimă prin:

- substantive, pronume, adjective posesive, numerale, adjective:

  „*În loc de maşină*, mai bine-ţi cumpărai o casă.”

  „*În locul lui Mircea*, s-a dus Dan, fratele său.”

  „Am preferat albastrul, *în loc de galben*.”

  „*În loc de doi*, au venit trei la mine.”

  „*În locul tău*, aş fi făcut altfel.”

- verbe la infinitiv:

  „*În loc de a învăţa*, preferi distracţia?”

  „*Decât a sta*, e mai bine a lucra.”

12. *Complementul circumstanţial de excepţie*

„Complementul circumstanţial de excepţie exprimă obiectul care constituie o excepţie faţă de subiect, de complement, de atribut sau de numele predicativ”[3].

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 192.
2. *G.A.* 2, vol. II, p. 199.
3. *G.A.* 2, vol. II, p. 203.

Scanned with OKEN Scanner

Se exprimă prin:

- substantive, adjective, numerale, pronume cu locuţiuni prepoziţionale:

„Las Ţării tot ce-a fost mai bun în guvernarea mea. Tot ce-a fost rău iau asupra mea, *în afară de crimă*." BUZATU

„Nu-s haiduc *decât pentru haiduci*." P. ISTRATI

„*În afară de primul*, pe ceilalţi nu i-am recunoscut."

„*În afară de tine*, toţi s-au descurcat."

„*Afară de roz*, orice culoare e plăcută."

- verbe la infinitiv şi adverbe:

„Nu ştie altceva *decât a munci* pentru casă."

„*Afară de a cânta*, nu ştie altceva."

„Am citit zilnic, *afară de ieri*."

„Vin oricând la tine, *în afară de mâine*."

13. *Complementul circumstanţial cumulativ*

„Complementul circumstanţial cumulativ arată locul, fiinţa sau situaţia căreia i se adaugă cele exprimate prin subiect, complement sau prin predicatul propoziţiei"[1].

Se exprimă prin:

- substantive, pronume, adjective, numerale cu prepoziţiile *pe lângă*, *peste* şi cu locuţiunile prepoziţionale *în afară*, *în afară de*, *dincolo de*:

„*Pe lângă franceză* cunoaşte şi italiana."

„*În afara muzicii* iubeşte şi coregrafia."

„Pe toţi îi ştiu, *în afară de primul*."

„*Pe lângă tine*, au învăţat şi alţii."

„Ai luat şi alb *pe lângă verde*!?"

- adverbe:

„*În afară de aseară*, am fost şi altădată la operă."

„*Pe lângă negreşit* mai sunt şi alte adverbe predicative."

14. *Complementul circumstanţial sociativ*

„Complementul circumstanţial sociativ determină un verb, arătând fiinţa sau lucrul care însoţeşte subiectul sau complementul direct în săvârşirea unei acţiuni"[2].

Se exprimă prin: substantive, pronume, numerale însoţite de prepoziţiile *cu* ori *fără* şi de locuţiunile prepoziţionale *împreună cu*, *laolaltă cu*, *la un loc cu*, *cu... cu tot*:

„În ziua a treia de Crăciun, pornii la munte *cu Damian Puşcaşu şi cu câinii*."

SADOVEANU

„Am mers *laolaltă cu ceilalţi*."

„*La un loc cu al doilea* ai mers şi tu."

„[...] iar cu banii rămaşi, cumpără-ţi şi *un car*, şi iacă te-ai făcut gospodar." CREANGĂ

1. *G.A.* 2, vol II, p. 201.
2. *G.A.* 2, vol. II, p. 190.

Scanned with OKEN Scanner

„Mersul norilor pe cer / e siamez *cu mersul* norilor pe ape; / starea de tristeţe e logodnică *cu bucuria.*" STĂNESCU

„Ştim că unu plus unu fac doi, / dar eu şi *cu tine*, / nu ştim, vai, nu ştim cât facem." *Idem*

„[...] placenta sângerează / ia-ţi-o *cu nenăscutul* de mine *cu tot*, înapoi." *Idem*

V. ELEMENTUL PREDICATIV SUPLIMENTAR

„Elementul predicativ suplimentar este partea secundară de propoziţie care însoţeşte un verb, exprimând o caracteristică sau o acţiune simultană cu acţiunea verbului şi referitoare la nume (sau construcţii echivalente) cu diferite funcţiuni pe lângă un verb"[1].

Se exprimă prin:

– substantive, pronume, numerale:

„O fată trece *c-un profil*
Rotund şi dulce de copil..." EMINESCU

„E un odor vechi al meu, răspunse domniţa. Îl am *dar* de la bunica mea, doamna lui Istratie-vodă." SADOVEANU

„La întoarcere a fost luat *drept altul.*"

„*Drept cine* te crezi?"

„A mâncat *ca doi.*"

„Apoi, o să te-mpieliţezi din cap până-n picioare *în chip de om muritor...*" CARAGIALE

– adjective şi verbe la participiu şi gerunziu acordat:

„Că mă iubeşti pe mine tu, tu! ce eu te văd
Atâta de frumoasă, atât de răpitoare..." EMINESCU

„– Vezi tu colo pe cineva *ghemuit* jos şi *mititel*?" CREANGĂ

„Deodată sare *mânios* din bârlog, haţ! dracul subsuară [...] şi ochii [dracului – n.n.] i-au ieşit afară din cap cât cepele *de mari.*" *Idem*

„Stelele mă priveau *curioase*.
Strig:
Nu ochiul trebuie *deschis*, / ci vederea. / Strig: /
Nu vederea trebuie *iubită.*" STĂNESCU

„– Dar, Toamna! Bărbăţia cea dreaptă nu e dată
În sine să se toarnă, *sucită şi uscată*?" BARBU

„Abatele de Marenne călători o vreme în tăcere, *gânditor şi mâhnit.*" SADOVEANU

„[...] şi cer maicii domnului să-ţi schimbe căutăturile spre istalalt, să-l vezi *frumos şi drept* în ziua nunţii...
Domniţa văzu pe perdele mişcându-se, *greoaie şi fără formă*, umbra părintelui său." SADOVEANU

„[...] fluvii ce *sclipinde* cură
În adâncile dumbrave, printre ţărmii plini de flori..." EMINESCU

„Fiică gingaşă de rege, când în haina ta bogată
Treci în faeton de gală şi te mlădii *zâmbitoare...*
De mii de ani *tot tânăr* te văd eu." *Idem*

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 206.

Scanned with OKEN Scanner

„Pe când sălcii argintoase tremur *sânte* peste râu...
Pan' din el o-mpărătească iese *albă*, *zâmbitoare*...
Albe trec [zânele – n.n.] prin umbra verde..." *Idem*

„Codrii aiurează *negri* sub a stelelor povară...
Un vultur s-agaţă *mândru* de-un pisc cu fruntea ninsă..." *Idem*

– verbe la gerunziu şi adverbe:

„*Netezind* cu mâna-ţi albă
Tâmpla ta – tu m-ai privi..." *Idem*

„[Zeii] M-ar asculta *spunându*-le de lumea
Cea de pitici..." *Idem*

„Nu te-am cunoscut *astfel*."

„Te credeam *mai altfel*."

Elementul predicativ nu se desparte prin virgulă de cei doi termeni regenţi:

„Ochiu-ntunecos şi-ntoarce şi-l aruncă *aurind*...
Şi eu intrai. Mă văzu *rărindu*-mi părul." *Idem*

„Iar lebedele albe din negrele trestii
Apar *domnitorii* ai apei acestei..." *Idem*

Scanned with OKEN Scanner

EXERCIŢII

1. Despărţiţi frazele în propoziţii şi indicaţi felul propoziţiilor după criteriile de clasificare a propoziţiilor:

   a. „După nuntă, feciorii se duc iarăşi în cărăuşie şi nurorile rămân iarăşi cu soacra acasă. După obiceiu, ea le dă de lucru cu măsură şi, cum se înserează, se culcă, spuind nurorilor să fie harnice şi dându-le de grijă ca nu cumva să adoarmă, că le vede ochiul cel neadormit." CREANGĂ

   b. „– Da bine, jupâne, slavă domnului că ţi-a rupt numai nădragii şi nu ţi-a rupt pulpa piciorului. De ce să mă baţi aşa? Eu pentru pagubă dau ispaşă. Ce-mi ceri? Un miel? O oaie?
   – Nu-mi trebuie oaia ta, mocan spurcat! Îmi trebuie pielea ta s-o tăbăcesc în palme!
   – Jupâne, ai astâmpăr odată! că vezi bâta asta: acum o apucă dracii!" GALACTION

2. Grupaţi părţile de propoziţie după felul lor (în textele de la exerciţiul 1).
3. Indicaţi raporturile sintactice existente între părţile de propoziţie din frazele de la exerciţiul 1.
4. Alcătuiţi propoziţii după schemele:
   a. subiect + atribut adjectival + predicat verbal + complement direct + atribut adjectival + complement circumstanţial de loc;
   b. subiect multiplu + atribut apoziţional + predicat nominal + atribut substantival genitival.
5. Construiţi trei propoziţii simple, apoi transformaţi-le în propoziţii dezvoltate.
6. Realizaţi o compunere dialogată în care să folosiţi diferite tipuri de propoziţii.
7. Despărţiţi textele în propoziţii şi analizaţi subiectele:

   a. „Voi alerga până când înaintarea, goana
   ea însăşi mă va întrece
   şi se va îndepărta de mine
   aidoma cojii fructului de sămânţă
   până când alergarea
   chiar în ea însăşi va alerga, şi va sta." STĂNESCU

   b. „Mărturiile cele mai limpezi ale istoricilor vechi şi vrednici de crezare nu ne îngăduie să avem îndoiala că în vremurile mai de mult, pe când era o provincie romană, toată Dacia era cârmuită nu numai de stăpânitorii romani, dar şi după legile Romei." CANTEMIR

8. Realizaţi propoziţii în care subiectul să fie exprimat prin substantive, pronume, numerale, verbe, locuţiuni substantivale.
9. Realizaţi propoziţii cu subiect inclus, subînţeles, multiplu.
10. Construiţi trei fraze în care să aveţi subiect logic şi treceţi apoi predicatele la diateza activă pentru a indica subiectul gramatical.

Scanned with OKEN Scanner

11. Construiţi cinci propoziţii cu subiect nedeterminat.

12. Găsiţi subiectele propoziţiilor din frazele următoare şi precizaţi felul lor:

„Şi când s-a apropiat Aghiuţă de tron, l-a-nhăţat Dardarot de urechi şi scutură-l, de-i trosnea junghietura – de dragostea multă ce avea pentru el, fiindcă era mititelul mucalit, şi când se plictisea împăratul de treburile-mpărăţiei, pe el îl chema, să-i spună lafuri şi să-i facă giumbuşlucuri." CARAGIALE

„Moldovenii nu cunosc măsura la nimic; dacă le merge bine, sunt semeţi, dacă le merge rău, îşi pierd cumpătul. Nimic nu li se pare anevoie la întâia aruncătură de ochi; iar dacă se iveşte ceva cât de cât să le stea împotrivă, atunci se zăpăcesc şi nu ştiu ce să facă." CANTEMIR

13. Găsiţi predicatele şi arătaţi felul lor:

a. „Până să mă moşteneşti, primeşte de la mine o teribilă lovitură, îmi place să ţi-o dau; asta intră în preţul moştenirii. Află, cu multă părere de rău, că sunt foarte sănătos şi că, după spusa doctorului, care mă tunde şi mă rade, trebuie să ai mult curaj, să te-narmezi cu multă răbdare..." CARAGIALE

b. „Dar, vai, ştii prea bine că n-am să mor pe veci –
La sorţi va spune iarăşi prin lumile din ceri
Că vis e a ta moarte cu slabe mâne reci,
Durerea mea cumplită – un vecinic Ahasver –
Ca cu acelaşi suflet din nou să reapară..." EMINESCU

14. Faceţi analiza sintactică şi morfologică a predicatelor de la exerciţiul 13.

15. Formulaţi trei propoziţii cu predicate verbale şi trei propoziţii cu predicate nominale.

16. Realizaţi propoziţii cu predicate verbale exprimate prin verbe la cele trei diateze, prin interjecţii predicative, prin adverbe predicative şi prin locuţiuni verbale.

17. Scrieţi zece propoziţii în care verbul copulativ să fie deosebit, iar numele predicative să fie exprimate prin diverse părţi de vorbire.

18. Scrieţi cinci fraze în care subiectul să fie propoziţia subordonată corespunzătoare, iar elementul regent să fie deosebit.

19. Construiţi nouă propoziţii în care verbul *a fi* să aibă valorile: predicativă, copulativă, auxiliară.

20. Analizaţi predicatele:

a. „Şi totuşi cât de dornic eram să-i fiu aproape,
Să-nchin spre el umbra, trudindu-mă să prind
Ce hohotiri trufaşe îl pleacă şi-l deschid,
Când viforul în trâmbe de-omăt vrea să-l îngroape." BARBU

b. „Se zice că destinul stă-n mâna omenească...
Aştearnă-şi fiecare de vrea să s-odihnească...
În cale ne stă veşnic privind la orişicare...
Şi-n clipă, de voieşte, te face mic sau mare..." MACEDONSKI

c. „Uscăţiv aşa cum este, gârbovit şi de nimic,
Universul fără margini e în degetul lui mic." EMINESCU

21. Arătaţi cum s-a făcut acordul dintre subiect şi predicat în textele de la exerciţiul precedent.

22. Realizaţi o compunere în care să folosiţi diferite tipuri de predicate.

Scanned with OKEN Scanner

23. Daţi exemple de propoziţii ale căror predicate să fie exprimate prin verbe impersonale sau cu valoare impersonală. Explicaţi de ce nu au subiecte.

24. Găsiţi atributele:

a. „Perspectivele trandafirii îi şterseră din creieri răspunsul lui Ionel ce-l întunecase un răstimp. Cu privire la ţinta care lucea mai aproape, viaţa i se părea plină de comori deosebite.
De altfel Gogu prinsese dragoste multă pentru tânărul cu ochii aprinşi de o lumină stranie, cum îi zicea." REBREANU

b. „Frânghii zbătătoare le târăsc, / acvatice plante. / Nici nu mai pot sta drept, / ci doborât, peste pietrele fluorescente, / mă ţin cu braţele de stâlpul unui pod / arcuit peste ape inexistente." STĂNESCU

25. Arătaţi felul atributelor de la exerciţiul precedent şi analizaţi-le sintactico-morfologic.

26. Construiţi propoziţii în care să existe atribute substantivale de tot felul.

27. Realizaţi propoziţii cu atribute adjectivale exprimate prin diferite părţi de vorbire cu valoare adjectivală.

28. Construiţi propoziţii cu atribute pronominale şi analizaţi-le.

29. Scrieţi cinci propoziţii cu atribute verbale şi adverbiale.

30. Găsiţi în scrierile lui Creangă propoziţii care să cuprindă atribute verbale şi adverbiale.

31. Realizaţi trei propoziţii cu atribute interjecţionale.

32. Realizaţi acordul atributelor adjectivale cu substantivele pe care le determină:

a. „Prin gândurile-mi (trist) şi (negru) treci frumoasă,
Ca marmura de albă, în haine de argint,
Cu ochii (mare), (albastru) în bolţi (întunecos)
Şi desfăcut ţi-e părul în valuri de-aur (moale)." EMINESCU

b. „E-o noapte (ud, greu), te-neci afară.
Prin ceaţă – (obosit, roşu), fără zare –
Ard, (afumat, trist) felinare
Ca într-o crâşmă (umed, murdar)." BACOVIA

33. Realizaţi o compunere descriptivă în care să folosiţi diferite atribute.

34. Identificaţi complementele:

a. „S-a închinat la icoana învierii domnului, a sărutat-o cu fruntea şi cu gura şi a sărutat apoi mâna mitropolitului...
A trecut în strană lângă bărbatu-său... Şi în ceasurile-i de nesomn şi de durere se gândea adesea..." SADOVEANU

b. „Când vorbeau bătrânii, purcelul şedea în culcuş, într-un cotlon sub vatră, cu râtul în sus, şi uitându-se ţintă în ochii lor, asculta ce spun ei şi numai pufnea când şi când."
CREANGĂ

35. Indicaţi felul complementelor de la exerciţiul 34 şi analizaţi-le sintactic şi morfologic.

36. Găsiţi complementele directe şi indirecte din textele:

a. „Lumea cea adevărată n-o cunoaştem. El i-a zis lumii aceleia lucru în sine, numenice. Numenul nu-l poate cunoaşte nimeni. Când el vrea să ajungă la noi, ia forma dictată de simţuri şi se organizează aşa cum cere raţiunea noastră." CAMIL PETRESCU

Scanned with OKEN Scanner

b. „Din nou mă sprijin numai de cuvinte, / Nu e nici o muzică să izbucnească / din osul nimănui... / Şi nici sufletul nu are în sine / liniştea potrivită orelor fericite / legănate în adaosul de alcool blând." STĂNESCU

c. „Astfel trece şi viaţa-mi / Dar o floare-n valu-i nu e / Nici nu spun ca tine doru-mi / Nimăruie, nimăruie." EMINESCU

37. Analizaţi sintactico-morfologic complementele directe şi indirecte de la exerciţiul precedent.

38. Găsiţi complementele de agent:

„Este asaltat de prieteni şi de rude spre a fi felicitat. S-a simţit onorat de această atitudine binevoitoare. Dar toţi aceştia s-au potolit abia după ce au primit asigurări că a doua zi vor putea să-l sărbătorească cum se cuvine la restaurant, unde vor fi serviţi de chelneri galonaţi, iar patronul însuşi va fi bucuros să-i primească." CAMIL PETRESCU

39. Găsiţi complementele circumstanţiale:

„În mijloc, lângă domn, la dreapta sa, şade spătarul cel mare, ţinând spada domnească; ceva mai departe, şade postelnicul cel mare, cu un şir lung de postelnici... La amiază se hotărăşte jăluitorilor rămaşi altă zi ca să se înfăţişeze la judecată." CANTEMIR

40. Analizaţi sintactico-morfologic toate complementele de la exerciţiul precedent.

41. Recunoaşteţi complementele circumstanţiale şi indicaţi elementele regente:

a. „Prin hala cea mare cu pasure line
Ei trec şi prin bolte săpate-n granit,
Ei intră-ntr-o sală cu miroase plină..." EMINESCU

b. „De cu seară ne punem în mişcare şi pe la miezul nopţii, după ce străbatem în linişte de mormânt, distanţa de vreo doi kilometri, printre case triste, stinse, ca locuite de stafii, ne oprim lângă terasamentul înalt al unei căi ferate. Noi vom putea rămâne adăpostiţi acolo. Se ştie că inamicul are posturile de pază dincoace, spre noi, spre câmpie." CAMIL PETRESCU

42. Analizaţi sintactic şi morfologic toate complementele de la exerciţiul 41.

43. Formulaţi propoziţii în care să existe complemente circumstanţiale de cauză, de mod, de timp, de scop, condiţional şi indicaţi elementele regente.

44. Căutaţi în opera sadoveniană diverse tipuri de complemente circumstanţiale şi analizaţi-le.

45. Analizaţi sintactic şi morfologic complementele:

a. „Pe acest deal, Smarandă, am fugit în vremea zaverei, de turci, care se bătuse chiar atunci cu volintirii la Secu, cu mă-ta, cu tine şi frate-tău Ion, de frica unei cete şi apoi se îndreptară spre Pipirig, după jăfuit...
Eu însă m-am suit în vârful unui brad şi, cum am văzut că turcii apucă spre Platunul, m-am zvârlit fără sine pe părul unui cal, am alergat acasă şi am găsit copila teafără..."
CREANGĂ

b. „Iar deasupra amfiteatrului întreg, se pierdea în albastrul cerului, ca o sârmă încreţită, profilul unor munţi şi mai înalţi, despre care bănuiam că sunt dincolo de hotarul ţării şi chiar dincolo de hotarul munţilor, căci poate erau nori. Din această depărtare, lumina soarelui, sărind din creastă în creastă şi despicând vederii nenumărate cline, planuri, venea spre noi, pogora cu pădurile de fag, suia cu ele şi ajungea aici, în preajma fagului, mătăsoasă şi caldă." GALACTION

46. Realizaţi o compunere narativă în care să utilizaţi diferite complemente.

Scanned with OKEN Scanner

47. Depistaţi elementele predicative suplimentare :

a. „Şi zilele lui Stoicea treceau voioase, pline, limpezi, dar repezi ca unda pârâului de munte şi ca visul... Însă Stoicea n-avea vreme să se gândească la trecutul lui, căci zilele îi treceau senine şi repezi." GALACTION

b. „Mă iubeşti ! Surâzi şireată
Şi îţi pleci ochii în jos ! " EMINESCU

c. „Şi frate-meu ca împărat / Mi-a dat mie solie, / Să merg la broaşte ne-mpăcat, / Să-i chem la bătălie." *Idem*

48. Daţi exemple, în propoziţii, de elemente predicative suplimentare exprimate prin adjective şi substantive.

49. Recunoaşteţi elementele predicative suplimentare şi analizaţi-le sintactic şi morfologic :

a. „Şi printr-însa-n cer vezi luna trecând albă şi frumoasă." EMINESCU

b. „Se zbuciumă înfiorată
De-un tremur geana lor de aur..." GOGA

50. Analizaţi sintactic şi morfologic părţile de propoziţie :

a. „În nopţile de primăvară / Revin aducerile-aminte, / Şi mintea, pasăre răzleaţă, / S-abate-n drum peste morminte." GOGA

b. „Iar Stanca-l aşteaptă acasă şi era foarte strâmtorată când vecinii o întrebau unde i s-a dus bărbatul de nu s-a mai întors de patru zile." SLAVICI

51. Depistaţi atributele şi analizaţi-le :

„În casa intendentului totul este de un lux contradictoriu şi cu slujba şi cu capul lui. Străin între lucrurile eterogene şi în atitudinea pe care i-a imprimat-o meseria, el pare valetul propriului său apartament." ARGHEZI

52. Analizaţi complementele şi elementele predicative suplimentare din textele :

a. „Întindeţi mâinile şi pipăiţi peceţile şi le vedeţi neştirbite, şi vedeţi mărturiile scrise şi întărite de vlădica de la mănăstirea Comana... Din ele se vede că la cea dintâi pricină... au venit mărturii mincinoase, ş-a ridicat neadevăruri boierul împotrivă-ne ! "
SADOVEANU

b. „Într-un loc crăpată-i bolta, cu-a lui streşin-arboroasă
Şi printr-însa-n cer vezi luna trecând albă şi frumoasă." EMINESCU

53. Construiţi cinci propoziţii cu atribute diferite.

54. Realizaţi o compunere dialogată în care să folosiţi diferite subiecte şi predicate.

55. Construiţi propoziţii cu elemente predicative suplimentare.

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL II

SINTAXA FRAZEI

INTRODUCERE

„Fraza este o unitate sintactică superioară propoziţiei, alcătuită dintr-o îmbinare de două sau mai multe propoziţii"[1].

„Dacă venea [1]/ să rătăcească
Vrun învăţat archeolog,
Vorbind în limba păsărească [2]/
Nu m-arătam [3]/ ca să mă rog [4]/." EMINESCU

„Se poate spune că predicativitatea unei fraze se realizează prin propoziţia principală"[2].

În fraza de mai sus, predicativitatea o îndeplineşte propoziţia principlală : *Nu m-arătam*.

Numărul propoziţiilor dintr-o frază coincide cu numărul de predicate existente sau subînţelese.

„Atât propoziţia, cât şi fraza exprimă judecăţi depline"[3].

În propoziţie sunt părţi de propoziţie principale şi secundare, iar în frază sunt propoziţii principale şi secundare.

În timp ce într-o propoziţie subiectul este iniţiatorul judecăţii, în frază propoziţia principală este nucleul ei.

Dacă unele părţi de propoziţie (subiectul, complementul direct şi de agent, complementul circumstanţial instrumental şi de relaţie) exprimă mai concret conţinutul, unele propoziţii secundare exprimă mai clar circumstanţa (concesivele, consecutivele, condiţionalele).

Deci într-o frază, există două tipuri de propoziţii :

- propoziţii principale, care constituie centrul de formare al comunicării ;
- propoziţii secundare, care aduc o completare, o precizare a propoziţiilor regente.

Între propoziţiile unei fraze se stabilesc două tipuri de raporturi :

- de coordonare (între propoziţii identice) ;
- de subordonare (între o propoziţie subordonată şi regenta sa).

---

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 229.
2. *Ibidem*, p. 255.
3. V. Şerban, *Sintaxa limbii române*, p. 317.

Scanned with OKEN Scanner

Atât coordonarea cât şi subordonarea se pot realiza prin:

- joncţiune:

„Sala era înaltă, spaţioasă [1]/ şi lumina electrică din candelabre o umplea de străluciri [2]/." AGÂRBICEANU

„Eşti vrednic de laudă, prietene, [1]/ *că ai luat astfel de hotărâre înţeleaptă*, [2]/ *şi mai ales că te ţii de ea...* [3]/" CARAGIALE

- juxtapunere:

„Învăţătorul încercase dintru întâi, [1]/ *se arătase nepăsător*, [2]/ *se făIea chiar...* [3]/" REBREANU

„*Smărăndiţa îşi luă cofiţa*, [1]/ *merse la şipotul* care şopotea cu susurul lui tainic sub malul din faţa căscioarelor lor [3]/ şi-l umplu cu apă. [4]/" CARAGIALE

Coordonarea

Propoziţiile coordonate pot fi:

a. copulative (legate pe baza unităţii de conţinut):

„Măsuram maşina lumii cu acea măsurătoare [1]/
Şi gândirile-s fantome, [2]/ *şi viaţa este vis.* [3]/" EMINESCU
„*Ochii-mi a stors* [1]/ *şi sufletul meu aspru*
L-a împietrit [2]/ [...] *la mine*
Nimeni nu va gândi [3]/ *nici a gândit.* [4]/" *Idem*

Coordonarea copulativă se realizează prin intermediul conjuncţiilor şi locuţiunilor coordonatoare: *şi*, *nici*; *precum şi*, *şi... şi*, *nici... nici*.

b. disjunctive (propoziţiile se exclud una pe alta prin conţinutul lor):

„– Ce-i aici? *E târg ori ce?* întreabă Ilarie..." AGÂRBICEANU
„ Este interesant de aflat *dacă va reuşi sau nu va reuşi!*"

Coordonarea se realizează prin conjuncţiile: *ori*, *sau*; *sau... sau*, *ori... ori*.

c. adversative (propoziţiile se opun una alteia fără a se exclude însă):

„*Iubita cânta-un marş funebru*,
Iar eu nedumerit mă mir..." BACOVIA
„Dacă vede ea şi vede că nu mă dau, *zvrr! de vro dou-trei ori cu bulgări în mine, dar nu mă chiteşte.*" CREANGĂ

Coordonarea adversativă se realizează cu ajutorul conjuncţiilor: *dar*, *iar*, *însă*, *ci*, *şi* (mai rar):

„*Câte ceasuri alergase searbădă şi îngheţată*
Nu se ştie, însă noaptea coborâse înstelată,
Şi la poarta unei case lucea..." MACEDONSKI

d. conclusive (propoziţiile arată o urmare, o concluzie a acţiunii, stării ori însuşirii exprimate în prima propoziţie):

„*El este asemănător întru totul / celui dintâi născut, / De aceea el ţine-n mâini o oglindă.*" STĂNESCU
„[...] *le cunoaştem şi pe dumnealor* cât de îndărătnice şi de încăpăţânate sunt, *aşadar, după multă chibzuinţă, am hotărât...*" CARAGIALE

Coordonarea conclusivă se realizează cu ajutorul conjuncţiilor şi locuţiunilor conclusive: *deci*, *aşadar*, *prin urmare*, *de aceea*, *în concluzie*, *va să zică* (familiar):

Scanned with OKEN Scanner

– *Aici n-avem nimic de seamă... Va să zică să începem de aici.*" REBREANU

Observaţie. Raportul de coordonare se poate stabili şi între propoziţii secundare, cu condiţia să fie subordonate aceleiaşi propoziţii regente:

„Puteai lângă Rachela, cu inima deşartă...
Să uiţi a ta durere şi vocea să-i asculţi." MACEDONSKI

„Dar e şi vina lor pentru că eu *sau trebuie* să stau pe loc *sau trebuie* numaidecât să urmez pe unul..." CARAGIALE

„Harabagia, zicea, e mai bună, că ai a face tot cu marfă vie, *care la deal se dă jos, la vale, pe jos, iar la popas, în căruţă* (se urcă – n.n.)" CREANGĂ

„E bine *să munceşti, deci să ai o preocupare.*"

Subordonarea

Propoziţiile subordonate determină un cuvânt din propoziţia regentă sau o propoziţie întreagă.

„Am înţeles *că bonomia colonelului meu e pricinuită de plictiseala drumului...*"
CAMIL PETRESCU

„Voievodul şi întreaga ţară trag mari foloase de pe urma sării, *căci locuitorii din Buceag şi Crimeea îşi iau sarea de aici cu corăbiile.*" CANTEMIR

Propoziţiile subordonate corespund, de regulă, părţilor de propoziţie respective, însă predicatul nu corespunde predicativei, ci doar numelui predicativ.

Pe de altă parte, dacă predicatul şi subiectul sunt părţi principale de propoziţie, predicativele şi subiectivele sunt propoziţii secundare (subordonate).

Datorită acestei corespondenţe, există posibilitatea transformării reciproce prin contragerea propoziţiilor şi dezvoltarea (expansiunea) părţilor de propoziţie.

Contragerea se realizează prin pierderea predicaţiei şi a elementelor de relaţie.

Predicatul se elimină:

- prin trecerea verbului respectiv la un mod nepersonal:

  „Munca *pe care am depus-o* m-a satisfăcut." (Munca *depusă* m-a satisfăcut.)

- sub forma unui derivat din categoria substantivului care exprimă nume de acţiuni:

  „*Când am intrat în şcoală*, copiii mă aşteptau." (*La intrarea în şcoală,* copiii mă aşteptau.)

- prin eliminarea verbului, mai ales dacă e copulativ:

  „Fratele meu mi-a spus *că nopţile sunt răcoroase în munţi.*" (Fratele meu mi-a spus *despre răcoarea nopţilor montane.*)

Dezvoltarea (expansiunea) unei părţi de propoziţie într-o propoziţie se realizează prin introducerea unui predicat şi a unui element de relaţie:

„El conducea toate mişcările *studenţimii.*" CARAGIALE
(El conducea toate mişcările *pe care le organiza studenţimea.*)

Se înţelege că nu fiecare parte de propoziţie, concret exprimată, se poate dezvolta într-o propoziţie şi nici o propoziţie, concret exprimată, nu se poate contrage într-o parte de propoziţie corespunzătoare, pentru că, pe lângă echivalenţa funcţională, ele presupun şi sinonimia concretă, identitatea conţinutului de bază exprimat – consideră Mioara Avram.

Scanned with OKEN Scanner

Stăpânirea acestor două tehnici este necesară pentru a le aplica în comunicări diferite.

Contragerea este prezentă în expunerile reduse (procese-verbale, rezumate, fişe, conspecte), în timp ce dezvoltarea se recomandă pentru realizarea de texte explicite, accesibile.

Propoziţiile secundare (subordonate)

PROPOZIŢIA SUBORDONATĂ SUBIECTIVĂ

„Propoziţia subiectivă îndeplineşte funcţiunea de subiect al propoziţiei regente"[1].

„*Cine are părinţi* încă nu e pierdut." PĂUNESCU

„Se zice *că Destinul stă în mâna omenească*." MACEDONSKI

Predicatul unei subiective poate fi verbal sau nominal, dar întotdeauna impersonal (ne referim – bineînţeles – la predicatul regentei).

Predicatul subiectivei se poate exprima prin:

a. verbe impersonale sau cu valoare impersonală contextuală: *a trebui, a fi, a rămâne, a ajunge, a durea*:

„Trebuie *să-mi spui*, mă-nţelegi..." CARAGIALE

„Ajunsese *să râdă lumea de el*." SADOVEANU

"Era *să se întâmple o nenorocire*." CARAGIALE

„Mai rămânea *să nu mă crezi*." GALACTION

„Mă doare *să te ştiu nefericit*." CAMIL PETRESCU

b. verbe reflexive impersonale: *se cuvine, se cade, se întâmplă, se poate, se spune, se vede, se crede, se aude, se observă* etc.:

„Se cade *să-asculţi de cei mari*."

„Se întâmplă *să-l cunosc şi eu pe acela*."

„Se crede *că-şi va reveni curând*."

„Se cuvine *să cinstim vinul acesta*." SADOVEANU

„– Eu ştiu şi asta, că acel câne s-a pus pentru stăpânul lui...
– Se poate *să se fi pus*." SADOVEANU

c. verbe pasive folosite ca impersonale: *a fi hotărât, a fi dat, a fi scris*:

„I-a fost scris *să supravieţuiască*."

„Ţi-e dat *să-ţi realizezi visul*."

„I-a fost hotărât *să umble prin lume neştiută vreme*." SADOVEANU

d. expresii verbale impersonale: *e uşor, e greu, e bine, e rău, este drept, este posibil, e recomandabil, e cu putinţă, este preferabil, este neîndoios* etc.:

„Bine-ar fi *să izbândim*."

„E posibil *să revenim*."

„E cu putinţă *să se întâmple*."

„Nu-i vorbă *că şi nătângia unor bătrâni era mare*." CREANGĂ

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 266.

Scanned with OKEN Scanner

e. adverbe predicative sau locuţiuni adverbiale predicative: *probabil*, *fireşte*, *sigur*, *desigur*, *negreşit*, *poate*, *pesemne*, *fără îndoială*, *cu siguranţă*:

„– Pesemne *te mănâncă spinarea*, cum văd eu, *măi ţică*..." CREANGĂ

„– Pesemne *că m-o fi cunoscând dumnealui*! zise hangiul..." CARAGIALE

„Fireşte *că vom reuşi împreună*!"

„Fără îndoială *că vom asculta poveţele tale*!"

Subiectiva se introduce prin:

– conjuncţii: *că*, *să*, *ca să*, *dacă*, *de*:

„Trebuie *să se fi întâmplat ceva*." SADOVEANU

„Cu siguranţă *că acesta-i adevărul*."

– pronume relative şi nehotărâte:

„Nu moare în el *ceea ce vrei* să moară în el, împărate." STĂNESCU

„*Cine are carte* are patru ochi." FOLCLOR

– adverbele relative *când*, *unde*, *cum*:

„E frumos *cum îşi ţine capul*, *cum îşi poartă trupul şi cum se mlădie la tot pasul*." SLAVICI

„E posibil să se fi întâmplat *cum s-a întâmplat*?"

Subiectiva poate preceda sau succeda regentei sale, dar, indiferent de poziţia ei, nu se desparte prin virgulă de regentă:

„Ia, parcă-mi vine *s-o sorb cu ochii*, de dragă ce-mi e." CREANGĂ

„Poate *că din singurătate ne inventăm stăpânii*." STĂNESCU

„Şi *ceea ce omeneşte nu fusese cu putinţă*, *şi ceea ce Borivoje dorise până la moarte* se împlini sub condiţia religiei lui Isus Cristos." GALACTION

PROPOZIŢIA SUBORDONATĂ PREDICATIVĂ

„Propoziţia predicativă îndeplineşte funcţia de nume predicativ al unei propoziţii regente. Ea joacă rolul de nume predicativ al unui verb copulativ care aparţine propoziţiei regente şi care, ca şi numele predicativ propriu-zis, este exprimat prin verbe copulative: a fi, a deveni"[1].

„Problema este *să nu întârzii*."

„Aceasta înseamnă *că am greşit*?"

„Toate au rămas *cum le ştii*."

„– Luminate, s-au făcut toate *după cum ai dorit*." FOLCLOR

Predicativa se introduce prin:

– pronumele relative şi nehotărâte: *care*, *cine*, *ce*, *câţi*, *cel ce*, *ceea ce*; *oricare*, *oricine*, *orice*, *oricâţi*:

„Nu mai poţi să fii *ceea ce ai fost*."

„Va ajunge *orice va dori*."

„Problema ar fi *câţi să rămână*."

– adverbe şi locuţiuni adverbiale de comparaţie: *cum*, *după cum*, *cât*, *după cât* etc.:

„Toate-s *cum au fost*."

„Ele au ajuns *cât trebuie*."

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 271.

„[...] se găsesc uneori asemenea lucruri care-au rămas *cum a fost dintru-nceput...*"
SADOVEANU

– conjuncţii : *să, că, ca să, dacă, de* :

„Vremea va ajunge *să se îmbunătăţească curând.*"

„Soluţia ar fi *să ne hotărâm pe loc.*"

„[...] dar pădurea de fagi părea *că împrumută o siguranţă neclintită acestor povârnişuri primejdioase.*" AGÂRBICEANU

De obicei, predicativa stă după regenta sa, fără a se despărţi prin virgulă de ea :

„Dacă s-a ajuns aici înseamnă *că se poate.*"

„El nu ştia nici acum de ce oamenii nu mai sunt *cum au fost.*" SLAVICI

„Când îi omul în doi peri, să te fereşti de dânsul, c-atunci e *cum îi mai rău.*" CREANGĂ

PROPOZIŢIA SUBORDONATĂ ATRIBUTIVĂ

„Atributiva îndeplineşte funcţia de atribut al unui substantiv sau al substitutului unui substantiv din propoziţia regentă"[1].

„Amu cică era odată într-o ţară un craiu, *care avea trei feciori.*" CREANGĂ

„Popa Tonea tocmai isprăvise un cuvânt către creştini, *prin care le desluşea limpede şi înălţător*, cum a îngăduit Dumnezeu necredinţa sf. apostol Toma..." GALACTION

Atributiva se introduce prin :

– pronume relative :

„[...] apoi ieşi în sat ca să întâlnească prieteni şi să întrebe veşti despre fetele *cu care se afla bine...* În închipuirea ei, bănuiala *care intrase într-însa* era un vierme neadormit."
SADOVEANU

„Dar el, de sapă adesea şi drepţilor mormântul,
Încai au şi monarhii *ce stăpânesc pământul,*
Într-însul un stăpân!" MACEDONSKI

– adverbe relative :

„De la biserica cu două turnuri, de-a curmezişul pieţei, până la primărie, *unde era biroul electoral*, se întinseră cordoane de jandarmi..." REBREANU

„Ş-un nebun, *cum este Todiriţă Catană*, numaidecât trebuia să încerce a-i ţine calea."
SADOVEANU

„Într-o seară numai, *când divizia ne-a dat inamicul la N.E.*, a fost o mică încurcătură."
CAMIL PETRESCU

– conjuncţii :

„De vei avea puterea, / Voinţa *să sfărâmi pe cel mai slab ca tine*, / Bravură se numeşte." EMINESCU

„Aici, lângă apa Iablanicioarei, l-a ajuns într-o zi vestea *că Alexandru Şuţu a murit, că Tudor Vladimirescu zguduie Oltenia şi că a împrăştiat pretutindeni o strigare...*"
GALACTION

Atributiva poate urma după regenta sa ori să fie intercalată în propoziţia regentă :

„Ţara veghea turcită. Pierea o după-amiază,
Schimbată-n apa multă a ierbii *ce-nviază...*" BARBU

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 274.

„Pe-un cal *care soarbe prin nările-i foc*,
Din ceaţa pustie şi rece,
Un tânăr, pe vânturi, cu capul în jos,
Cu clipa gândirii se-ntrece." EMINESCU

Pronumele relative ori adverbiale relative care introduc atributive au dublu rol: în frază sunt elemente joncţionale subordonatoare, iar în propoziţia atributivă au diferite funcţii sintactice: subiect, atribut, complement direct, indirect, circumstanţial:

„[...] îi întâmpină un băieţaş *care* le zise [...] Lăiaţă le cânta marşul *ale cărui* acorduri le murmurase Ungurean, *pe care* bătrânul îl bâlbâia după el." AGÂRBICEANU

Atributivele sunt izolate (explicative) şi neizolate (determinative). Atributivele izolate se despart în scris prin virgulă ori prin linie de pauză de regentele lor:

„Şi văzu lucind la poartă două roşii felinare [,]
Care trimiteau prin geamuri nişte jalnice schintei." MACEDONSKI

„Scrisul este un mod de a încetini gândirea,
de a desena primitiv,
chipul fiinţelor fără chip,
degetele pipăitului pur [–]
care a fost mai dinainte
de crearea degetelor şi a lucrurilor." STĂNESCU

Atributivele neizolate nu se despart prin nici un semn grafic de regentele lor:

„Cu ochii *ce chemau din goluri şi îl beau*
Îmi desluşi deasupra..." BARBU

„În birou era numai practicantul Hornstein, încovoiat peste un registru *în care scria*..." REBREANU

„Acest punct de culoare albastră / *Care-şi zice sieşi pământ* / El este ochiul..." STĂNESCU

PROPOZIŢIA SUBORDONATĂ APOZITIVĂ

„Propoziţia apozitivă exprimă aceeaşi idee cu cuvântul, grupul de cuvinte sau propoziţia la care se referă"[1].

„Dau sfat: / Cei care au pus pământul / să fie slugă soarelui / *să-i caute justificare.* / Altfel e trist pe pământ." STĂNESCU

Apozitiva explică, precizează ori denumeşte termenul vag la care face referinţe.

Propoziţia apozitivă se poate introduce prin pronumele relativ *ce*, prin adverbe relative, prin conjuncţii ori sunt juxtapuse:

„Mai am un singur dor:
În liniştea serii,
Să mă lăsaţi să mor
La marginea mării..." EMINESCU

„În sfârşit, mai au ismailitenii şi a treia rânduială: *că la ei femeile îs ca găinile împrejurul cucoşului*." SADOVEANU

„Şi de-a lungul, pe pământ, / m-aşezai cu-acest descânt: / *Melc, melc, / Cotobelc, / Ghem vărgat / Şi fermecat, / Lasă noaptea din găoace, / Melc nătâng, şi fă-te-ncoace...*" BARBU

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 281.

„Alege forme dulci din orice limbă:
Acuma-l vezi umblând cărare dreaptă,
Acuma pe-a lui Fierdusi cale strâmbă." EMINESCU

Apozitiva se evidenţiază prin: două puncte, linie de pauză ori virgulă. Topica e fixă: după termenul regent sau după propoziţia la care se referă:

„– Hei, hei! dragul tatei, cu vorba aceasta mi-ai adus aminte de cântecul cela:
Voinic tânăr, cal bătrân, / Greu se-ngăduie la drum!" CREANGĂ

„O mulţime de familii se întorc cu copiii de la chef pe toate cărările şoselei – *bărbaţii chiuiesc turmentaţi, cucoanele mătură cu jupele drumul cântând vesele, copiii plâng obosiţi!*" CARAGIALE

PROPOZIŢIA SUBORDONATĂ COMPLETIVĂ DIRECTĂ

„Propoziţia completivă directă determină un verb tranzitiv sau o interjecţie cu funcţiune de predicat din propoziţia regentă, corespunzând unui complement direct"[1].

„Şi-a-nţeles degrabă Neagoie, sărmanul,
C-a pornit domnia neamului Basarab..." GOGA

„Oamenii îţi laudă dărnicia şi spun *cât de mult l-ai fi luat în drag pe Miron, oierul*; iară d-ta voieşti acum *să arunci vina pentru stricarea logodnei asupra lui Cosma.*"
SLAVICI

Se introduce prin:

– pronume relative, interogative, nehotărâte:

„Ai observat şi dumneata, cititorule, *câte progrese a făcut opinia noastră publică* de când avem legea repausului duminical?" CARAGIALE

„Nu ştii *ce strengar se face... şi deştept...*" *Idem*

„Merge şi întreabă, *pe oricine-l ascultă, ce schimbări propune pentru viitor.*"

– adverbe relativ-interogative:

„Înăuntru popa nu ştia *cum să înceapă...*" AGÂRBICEANU

„O, nu mai cânta, harmonie pribeagă, –
Că plâng, şi nu ştiu *unde mă duc.*" BACOVIA

– conjuncţii: *că, să, ca... să, dacă, de*:

„Vreau *să te-aud, să te-adulmec, să te gust,*
o, lucrule veşnic..." STĂNESCU

„– Uite, *că nu vine la noi*, murmură doamna Herdelea, speriată mai întâi." REBREANU

„Cine-mi va spune mie – *dacă a gintei mele*
Viaţă viitoare va fi mai fericită
Decât al ei trecut?" EMINESCU

De regulă, completiva directă urmează verbului regent şi nu se desparte prin virgulă de propoziţia regentă.

„Vis nebun, deşarte visuri! / Floarea cade, rece cântu-i / Şi eu ştiu numai atâta / *C-aş dori odat' să mântui!*" EMINESCU

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 288.

Scanned with OKEN Scanner

PROPOZIŢIA SUBORDONATĂ COMPLETIVĂ INDIRECTĂ

„Propoziţia completivă indirectă determină un verb sau un adjectiv, adverb, interjecţie din propoziţia regentă, fiind echivalentă cu un complement indirect"[1].

„– Vino şi ne arată, băiete, zise Lăiţă, gândindu-se *că de vreo patru ani se tot înmulţeau fruntaşii din Văleni*." AGÂRBICEANU

„Vecinii ieşiseră în uliţă şi priveau toţi dornici *să urmărească desfăşurarea poznei...*" REBREANU

„Va fi vai *de cine minte*!"

Se introduce prin:

– pronume relative şi nehotărâte în D. şi Ac.:

„Spunea numai *cui voia el*."

„Însăşi doamna Herdelea, cât era de procletă la supărare, îl cruţa, vărsându-şi focul *asupra celor ce-au judecat aşa ticălos în Bistriţa*." REBREANU

„Se porni să-i povestească păţania lui cu ţiganii, pe care-i plăcea s-o povestească *oricui îl asculta*." *Idem*

„Lie se gândea doar *la ce vor zice Ielele*." SLAVICI

„Dă un sfat bun *oricui ţi-l cere*!"

– adverbe relative:

„[...] şi mă gândeam *cât trebuie să fie* de grozav când eşti fericit..." SLAVICI

„Nimeni n-a înţeles cum s-a făcut asta şi s-a mirat mai ales Vodă *cum a ştiut fântânarul înţelepciunea cumpenei*." SADOVEANU

– conjuncţiile *că, să, ca să, dacă, de*:

„El îi îndemna *să păstreze legăturile politiceşti dinainte şi să se supună poruncilor sultanului*." CANTEMIR

„Nu mă gândesc acum *dacă e bine aranjat aici*."

„– Eşti un copil, nu te supăra, domnule Gheorghidiu, *că ţi-o spun*." CAMIL PETRESCU

Completiva indirectă stă, de obicei, după regenta sa, fără a se despărţi prin virgulă de ea.

Când precedă regenta, virgula sau linia de pauză pot fi folosite, fără a fi obligatorie prezenţa lor:

„*Că nu e rău lucrul acesta*, sunt încredinţat."

„*Dacă poţi veni* ne bucurăm."

PROPOZIŢIA SUBORDONATĂ COMPLETIVĂ DE AGENT

„Propoziţia completivă de agent îndeplineşte funcţia unui complement de agent al unui verb pasiv din propoziţia regentă, arătând de cine este făcută acţiunea"[2].

„Tot ce se vede a fost făcut *de cei ce locuiesc aici*."

„Pentru aceasta era lăudat tocmai *de cei ce-l criticaseră*."

„I s-a acordat premiul *de către cel ce făcuse propunerea*."

„Iniţiativa a fost luată *de cei ce cunoşteau bine situaţia*."

Propoziţia completivă de agent este rar folosită, întâlnindu-se mai des în stilul publicistic şi în cel ştiinţific:

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 288.
2. *G.A.* 2, vol. II, p. 292.

Scanned with OKEN Scanner

„Conferinţa de presă a fost deschisă *de cel ce prezida întâlnirea.*"

„Propoziţia completivă de agent este folosită mai ales *de cei ce folosesc stilul ştiinţific.*"

De regulă, urmează după regenta sa, fără a se izola prin virgulă de aceasta.

PROPOZIŢIA SUBORDONATĂ CIRCUMSTANŢIALĂ DE LOC

„Circumstanţiala de loc arată locul în care se petrece acţiunea exprimată de un verb din regentă şi are funcţia unui complement circumstanţial de loc"[1].

„[...] să te scoli şi să apuci *încotro-i vedea cu ochii.*" CARAGIALE

„Du-te *unde vrei*!"

Se introduce prin:

- adverbe relative (*unde, încotro*) şi nehotărâte (*oriunde, oriîncotro*):

„Ba, doamne-am văzut, / *Pe unde-am trecut...*" FOLCLOR

„Se duce *oriunde i se spune.*"

„Pleacă *încotro ţi-i voia*!"

„[...] bătrânul apucă garafa, sfiicios şi smerit, şi o puse *de unde a luat-o.*" SLAVICI

- pronume relative şi nehotărâte:

„Stau *la cine-mi place.*"

„Mă duc *la oricine-mi convine.*"

Circumstanţiala de loc poate urma propoziţiei regente, fără a se despărţi prin virgulă de ea, dar poate să o şi preceadă, în acest caz putând fi folosită virgula sau linia de pauză.

„Du-te *de unde-ai venit*!"

„*Pe unde ai fost* – nu cumva ai văzut ceva deosebit?"

„Nu cumva-ai văzut / *Pe unde-ai trecut* / Un zid părăsit / Şi neisprăvit?" FOLCLOR

PROPOZIŢIA SUBORDONATĂ CIRCUMSTANŢIALĂ DE TIMP (TEMPORALĂ)

„Circumstanţiala de timp arată timpul în care se petrece acţiunea din propoziţia regentă şi este echivalentă cu un complement circumstanţial de timp"[2].

„Poate el şi se duce tot înainte *până ce dă de bucluc.*" CREANGĂ

„Numai bătrânul Ungurean nu-l mai lua de la gură *până nu-l sorbi de tot.*" AGÂRBICEANU

Se introduce prin:

- adverbele *când, oricând, cum*:

„*Când te-i sătura de strujit pene*, vei pisa mălaiu." CREANGĂ

„*Cum ajunse acasă*, se duse încruntat la căsuţa vitelor..." SADOVEANU

- locuţiunile conjuncţionale *în timp ce, în vreme ce, până ce, până să, după ce, îndată ce, înainte ca să, de câte ori*:

„*Când a fost* însă să plece la Bucureşti, Frusina i-a spus, *în timp ce Badea trecuse într-o odaie de alături...*" GALACTION

„*Mai înainte să-şi sărute nevasta*, se repezi la Herdelea, îmbrăţişându-l..." REBREANU

„[...] toţi vecinii se adună şi-l petrec pe mort, *după ce se isprăveşte slujba la biserică, în vreme ce preoţii merg înaintea lui...*" CANTEMIR

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 297.
2. *G.A.* 2, vol. II, p. 294.

Scanned with OKEN Scanner

În mod obişnuit, temporala apare antepusă regentei, despărţindu-se prin virgulă de ea.

Când apare după regentă, nu se desparte prin virgulă de aceasta:

„*Când Crişan e mai bine*, ieşim să mâncăm la un birt din oraş..." CAMIL PETRESCU

„Sau ghicit-aţi vre odată ce socoate-un mândru soare
Când c-o rază de gândire ţine lumi ca să nu zboare..." EMINESCU

PROPOZIŢIA SUBORDONATĂ CIRCUMSTANŢIALĂ DE MOD (MODALA)

„Propoziţia circumstanţială de mod arată cum se desfăşoară acţiunea din regentă, având rolul unui complement circumstanţial de mod"[1].

„Fă *cum ştii tu şi cum te poartă gândul*!" SLAVICI

„Stau *ca şi cum cineva*
ar trebui să-şi aducă aminte de mine..." STĂNESCU

Modala poate fi:

a. de mod propriu-zisă:

„Şi nu s-a face decât *cum porunceşti dumneata*." SADOVEANU

b. de mod comparativă:

„Ş-odată *şi* sar în ogradă, mă înfăţoşăz dinaintea mamei, *aşa chipos cum eram*..." CREANGĂ

Modala se introduce prin:

- adverbele relative *cum, precum, cât*:

„Popa Tonea privea berzele şi rândunelele *cum se ridicau în stoluri deasupra apei*." GALACTION

„Luca Moşneagu, însă, mâna *cum ştia el*." CREANGĂ

„Li s-a dat *cât au cerut ei*..." REBREANU

„*Precum te vei comporta*, aşa vei fi apreciat."

„Apa fluieră *cum fluieră un şarpe încolţit de flăcări*." GALACTION

- locuţiunile conjuncţionale *după cum, aşa cum, după cât*:

„*Aşa cum se risipeşte mireasma în ger*, aşa s-au dus toate." SADOVEANU

„– Ciudată vorba dumitale! zise hangiul ridicând sprâncenele, să umble omul aşa pe drumuri *fără să ştie* unde merge..." CREANGĂ

Locuţiunea conjuncţională *fără (ca) să* introduce numai modale propriu-zise:

„Se întoarce la han *fără ca să ştie* ce-l aşteaptă." SADOVEANU

Adverbele şi locuţiunile conjuncţionale următoare introduc numai propoziţii de mod comparative: *decât, ca şi cum, ca şi când, de parcă*:

„Lerotei spuse cuvintele cu multă durere *ca şi când ar fi vorbit de o mare ticăloşie omenească*." SADOVEANU

„[...] trupul se înfundă repede mai jos chiar *decât fusese*...
Tremurând şi, *ca şi cum ar fi băut*, deşertă paharul peste bărbie..." CARAGIALE

Modala se desparte, de obicei, prin virgulă de regentă; dacă este strâns legată de ea, nu se desparte:

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 305.

„[...] mergea ca o nălucă, *fără să se uite în dreapta ori în stânga.*" REBREANU
„[...] şi în schimb căpătai mai mult *decât ţi-ar fi trecut prin gând vreodată.*"
AGÀRBICEANU

„Ana însă se grăbea *ca şi când ar aştepta-o cineva acasă.*" REBREANU

PROPOZIŢIA SUBORDONATĂ CIRCUMSTANŢIALĂ DE CAUZĂ (CAUZALA)

„Propoziţia circumstanţială de cauză exprimă cauza pentru care se săvârşeşte acţiunea din regentă şi este echivalentă cu un complement circumstanţial de cauză"[1].

„*Cum n-oi mai fi pribeag / De-atunci înainte*, / M-or troieni cu drag / Aduceri-aminte."
EMINESCU

„–Mă, vere Iordache, mai dă tu ceva pentru obşte, pe deasupra, *că tu ai mai puţină greutate decât noi.*" GALACTION

Se introduce prin:

– conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale – *fiindcă, deoarece, căci, întrucât; pentru că, din cauză că, din pricină că, de vreme ce; că, dacă*:

„Şi sărmana s-a chinuit aşa până despre ziuă, dar în zadar, *căci împăratul era dus pe ceea lume.*" CREANGĂ

„Iar sufletul trăsnit e prin noroaie,
Căci aripa-i semeaţă deodată se-ncovoaie..." MACEDONSKI

„Cum o s-o recunoşti, *de vreme ce n-o cunoşti?*" SLAVICI

„Aici vremea-i schimbătoare, acuma ai să dai de o căldură cum n-a mai fost. Să rămâi voinic, să nu te tragi la răcoare *că nu e bine.*" SLAVICI

„Bine fătul meu, copilul meu: fă cum te poartă gândul, *fiindcă lungă-i calea* în care pleci, şi oricât ai sta, *tot mai mult rămâne nădejdea* că te-i întoarce." *Idem*

O locuţiune deosebită este *ca nu cumva să*, folosită mai ales în vorbirea populară:

„[...] mă tem *ca nu cumva nenorocirea ta să-mi pară prea mică.*" SLAVICI

– adverbe relative – *cum, când*:

„Greu ne vine să mai stăm aici, *când te ştim pe măria ta acolo.*" SADOVEANU

„În sfârşit, după multe şfichiuiri ce-a primit moş Luca de la unii-alţii, *cum e lumea a dracului,...* am ajuns în cieriul Socolei." CREANGĂ

„Şi cum o să te înapoiezi, *când Dunărea e totuna cu cerul şi valurile sunt mai rele decât fiarele?*" GALACTION

În cele mai multe situaţii, cauzala stă după regenta sa, despărţindu-se prin virgulă de ea:

„Dar sări din aţipeala lui, *căci richitele şi hătăriile şi o formă albă trecu sângele amurgului.*" GALACTION

Uneori, stilistic, cauzala nu se desparte de regentă:

„Dar plâng *că nu văd cerul* ce-n ochi se oglindeşte..." MACEDONSKI

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 300.

Scanned with OKEN Scanner

PROPOZIŢIA SUBORDONATĂ CIRCUMSTANŢIALĂ DE SCOP (FINALA)

„Propoziţia circumstanţială de scop sau finala exprimă scopul în vederea căruia se îndeplineşte acţiunea din regentă şi este echivalentă cu un complement circumstanţial de scop"[1].

„Am venit *să mi te-nchini*, de nu
Schimb a ta coroană într-o ramură de spini." EMINESCU

„A venit *să ia pe soacră-sa*, căci i s-a bolnăvit un copil." GALACTION

Se introduce prin:

- conjuncţiile *să, ca să, de*:

„A cincea zi se cărăbăni, luând şi pe Ghighi, *ca să fie alături de ea* când va sosi ceasul." REBREANU

„Numai Dumnezeu e mare, numai dânsul nu se schimbă,
Ne dă viaţă, ne dă limbă,
Să-l urmăm şi să-l iubim!" MACEDONSKI

- locuţiunea conjuncţională *pentru ca să*:

„*Pentru ca să ajungă la timp acasă*, trebuia să se grăbească."

„[...] şi tot ce e mic trebuie să fie şi drăgălaş, *pentru ca să-i intre omului pe sub piele*." SLAVICI

Mai întotdeauna, indiferent de poziţia sa, finala se desparte prin virgulă de regentă:

„Într-o zi, un crainic de-al lui Groza mă vesti că peste o săptămână va trece prin ţinutul nostru Cosma, *să vadă* de-i cu putinţă de dat vreo lovitură." P. ISTRATI

„*Pentru ca să-i cădem tatii în spinare şi să-i luăm cheile sendacului* în care îşi ascundea aurul, trebuia să aşteptăm să-l apuce durerea de dinţi." *Idem*

„De-amu cred că mi-ţi da fata, *ca să vă lăsăm în pace şi să ne ducem în treaba noastră...*" CREANGĂ

Observaţie. Pentru a evita confuzia dintre cauzală şi finală, trebuie avut în vedere faptul că acţiunea cauzalei este anterioară celei din regenta sa (Nu am plecat de acasă *pentru că a plouat*.), în timp ce acţiunea din finală este posterioară regentei sale: „Se zvonea că un pâlc de turci o luase spre Curtea de Argeş *ca să globească târgul...*" GALACTION)

PROPOZIŢIA SUBORDONATĂ CIRCUMSTANŢIALĂ CONSECUTIVĂ

„Propoziţia circumstanţială consecutivă exprimă rezultatul unei acţiuni sau unei calităţi despre care este vorba în regentă"[2].

„[...] şi-l strânge cu atâta putere, *de cât pe ce să-şi deie sufletul...*" CREANGĂ

„– Da ce? Ai trăit cu mine, *ca să ai asupra mea vreun oarecare drept*?" SADOVEANU

Se introduce prin:

- conjuncţiile *încât, că, de, ca să*:

„Ştiu atât de bine că voi muri în noaptea aceasta, *încât mi-e absolut indiferent pericolul localizat*." CAMIL PETRESCU

„Eşti atât de bine pregătit, *ca să te prezinţi la examen*?"

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 303
2. *G.A.* 2, vol. II, p. 314.

Scanned with OKEN Scanner

„Dracul chiuie ş-a treia oară, aşa de tare, *de credeai* că s-a rupt ceva într-însul." CREANGĂ

„Ş-odată şi-ncepe dracul a boscorodi din gură şi a descânta, *că nu ştiu* ce face, *de-i pocneşte lui Dănilă un ochi din cap*." CREANGĂ

„Murgul mai nechează o dată aşa de tare, *că se înfiorară şi pădurile din jur*." SLAVICI

– locuţiunile conjuncţionale *aşa că, încât să, de să, de parcă*;

„A ştiut atât de bine, *aşa că a luat examenul*."

„[...] şi ţi-o duce şi frământă, *încât să crezi* că ţi-ar putea juca pe urzeală fără ca să-ţi încurce iţele." SLAVICI

„Cu toate că era atâta de bogat *de să mănânce aur cu lingura*, lăcomia lui n-avea margini." P. ISTRATI

„Mergea aşa de repede, *de parcă să nu-l ajungă moartea din spate*." *Idem*

Consecutiva stă după regenta sa, despărţindu-se prin virgulă de ea:

„[...] şi, când îl azvârle, se suie aşa de tare, *de nu se mai vede*; şi abia după trei zile şi trei nopţi, căzând jos, cu mare strănicie s-a cufundat în fundul pământului, *de s-au zguduit temeliile lumii*." CREANGĂ

„Atâta li se părea de drăgălaş, *încât erau să-l omoare cu atâta dragoste*." SLAVICI

Consecutiva introdusă prin conjuncţia *de*, aşezată imediat după predicatul regentei, nu se desparte prin virgulă:

„Încă te obrăzniceşti! Acuş, te-oiu atinge *de nu te-i puté hrăni în toată viaţa*!"

CREANGĂ

PROPOZIŢIA SUBORDONATĂ CIRCUMSTANŢIALĂ CONCESIVĂ

„Propoziţia circumstanţială concesivă arată o împrejurare care ar fi fost de aşteptat să împiedice realizarea acţiunii din regentă, dar nu o împiedică"[1].

„*Deşi stele osebite le-au ieşit din urna sorţii*,
Deopotrivă-i stăpâneşte raza ta şi geniul morţii." EMINESCU

„*Măcar că nu e nimic important*, totuşi ar fi fost bine să spui."

Se introduce prin:

– conjuncţiile *deşi, de, că, să, dacă*:

„*Deşi pe cer e-aceeaşi lună* –
Dar unde-i cea de-altădată?" MACEDONSKI

„*Om să-i pui alături şi să-l cauţi în şapte sate*, nu găseşti unul mai bun decât Mihai."

SLAVICI

„*S-ajungă cât de rău*, nu-şi va putea ispăşi păcatul." AGÂRBICEANU

„*De voi nu mă vreţi*, eu vă vreu!" NEGRUZZI

„*Că de fier să fi fost omul*, şi tot n-ar fi rezistat!"

„*Dacă acestea ar fi fost cunoscute din timp*, şi tot nu s-ar fi putut lua cele mai potrivite măsuri."

– locuţiunile conjuncţionale *măcar că, măcar de, măcar să, chiar dacă, chiar de, chiar să, cu toate că*:

„Cetatea nu v-o putem da, *măcar că nu sunt nici averi, nici merinde*." NEGRUZZI

„*Chiar dacă ai şti*, nu ţi-ar sluji la nimic aceasta."

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 325.

Scanned with OKEN Scanner

„*Măcar că nici unul dintre ei nu era om zdravăn*, ajutându-se între dânşii, ei făcură din cele şapte ţări una singură." SLAVICI

„Nimeni nu-l înţelegea, *cu toate că încerca* să se facă înţeles."

„*Chiar să fi ştiut asta, jupâne*, tot nu mă dam prins." SADOVEANU

„*Chiar babă să fii*, o priveşti şi-ai dori s-o tot vezi." SLAVICI

– adverbele *cât, oricât, când*:

„Mare mincinos eşti, *cât eşti tu de micuţ*!" CARAGIALE

„*Oricât te-ai zbate*, scăpare nu-i." P. ISTRATI

„*Când ar şti omul ce-ar păţi*, tot nu s-ar păzi." FOLCLOR

De regulă, concesiva precedă regenta, despărţindu-se prin virgulă de ea:

„*Cu toate că ne primeşte în mijlocul salonului*, în care am intrat, instinctiv ochii lui caută uşa." ARGHEZI

„*Deşi toate pentru el erau o privelişte nouă*, îl stăpânea numai dorinţa aprigă a plecării." SADOVEANU

PROPOZIŢIA SUBORDONATĂ CIRCUMSTANŢIALĂ CONDIŢIONALĂ

„Propoziţia circumstanţială condiţională exprimă o ipoteză sau o condiţie de a cărei îndeplinire depinde realizarea acţiunii exprimate de propoziţia regentă"[1].

„*Dacă trăieşti rău*, moartea-i bună şi blândă. *Dacă trăieşti bine*, ehehe, atunci şi moartea-i rea..." REBREANU

„*De-ar şti omul* ce-ar păţi, dinainte s-ar păzi." FOLCLOR

Se introduce prin:

– conjuncţiile *de, dacă, să*:

„– He, *dac-aş fi fost eu batâr cât bădiţa Mihai*, l-aş fi apucat de piept şi l-aş fi scuturat..." SADOVEANU

„*De va veni la tine vântul,*
Purtând povestea mea amară,
Jelitul lui să nu te-nfrângă,
Mustrarea lui să nu te doară." GOGA

„*Să fi ştiut*, aş fi venit la timp."

„*Dacă, sărutând mâna uscată a sfântului, eşti păcătos*, ţi se lipesc buzele de ea..." ARGHEZI

– adverbul *când*;

„*Când ar afla bunicul de isprava voastră*, s-ar supăra grozav."

„*Când n-aş avea altele pe cap*, alta ar fi treaba." SADOVEANU

– locuţiunile conjuncţionale *în caz că, cu condiţia să, de unde, în ipoteza că*:

„*În caz că vii mai devreme*, aşteaptă-mă!"

„Suntem de acord, *cu condiţia să ne asculţi fără crâcnire*." SADOVEANU

„*În ipoteza că lucrurile se verifică*, dreptatea e de partea ta."

Uneori, condiţionala este juxtapusă regentei:

„*Ai carte*, ai parte." FOLCLOR

„*Spui adevărul*, scapi de pedeapsă."

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 321.

Scanned with OKEN Scanner

De cele mai multe ori, condiţionala precedă regenta, separându-se prin virgulă de ea:

„*Dacă nu te superi*, te-aş ruga... batista..." CARAGIALE

„*De mă caută*, spune-i să mă aştepte."

„*De te-ai potrivi astei rugăminţi*,
Fericiţi am fi şi cuminţi." EMINESCU

Condiţionala poate succeda regentei, fără a se separa prin virgulă de ea, dacă este strâns legată de acţiunea din regentă:

„Şi i s-ar fi otrăvit ziua *dacă n-ar fi văzut-o pe Ilinca, dacă n-ar fi ocolit cărările livezii...*" SADOVEANU

„Poate veni oricând *dacă doreşte*."

PROPOZIŢIA SUBORDONATĂ CIRCUMSTANŢIALĂ INSTRUMENTALĂ

„Propoziţia circumstanţială instrumentală arată mijlocul prin care se realizează acţiunea exprimată de un verb din regentă, fiind echivalentă cu un complement circumstanţial instrumental"[1].

„Nu ştiu *cu ce l-am supărat*."

„Lucrează *cu ce are la dispoziţie*."

Se introduce prin pronumele relative (ceea ce) precedate de prepoziţia *cu*:

„*Cu ceea ce măsori*, cu-aceea ţi se măsoară." FOLCLOR

„El vine în asociaţie *cu ce are*."

„Nu s-a mulţumit *cu ceea ce a avut*, a vrut mai mult, şi-acum unde-i?" AGÂRBICEANU

De regulă, stă după regenta sa şi nu se desparte prin virgulă:

„Să fie cu putinţă ca directorul să nu mai fi avut *cu ce să-i plătească pe băieşi?*" *Idem*

„*Cu ce ai pus deoparte*, cu aceea rămâi."

Ultimul exemplu susţine observaţia că, antepusă, instrumentala se desparte prin virgulă de regenta sa.

PROPOZIŢIA SUBORDONATĂ CIRCUMSTANŢIALĂ DE RELAŢIE

„Propoziţia circumstanţială de relaţie indică un obiect sau o acţiune la care se limitează afirmaţia din regentă"[2].

„*Cât priveşte aptitudinile tale*, mă tem că nu le sesizez."

„*În ceea ce priveşte dorinţa ta de a studia*, eu mă bucur."

Se introduce prin:

- pronume relative sau nehotărâte, precedate de prepoziţiile *în*, *la*, *pentru*:

„Mărturiile nu coincid, *în ceea ce priveşte semnul văzut de Constantin cel Mare înainte de bătălia hotărâtoare de la podul Milius...*" ELIADE

„Se potriveşte *pentru cine ştie a-l preţui*."

„Entuziasmul se recomandă *în orice facem în viaţă*."

„*În orice-ai face*, pune pasiune!"

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 318.
2. *G.A.* 2, vol. II, p. 320.

Scanned with OKEN Scanner

- adverbul *cât* însoţit sau nu de prepoziţiile *întru, în*:
  „*Întru cât mă priveşte*, nu-ţi pot spune mai mult."
  „*În cât se pretează la cele afirmate*, nu-mi dau seama prea bine."
- locuţiunile prepoziţionale *în ce priveşte, în ceea ce priveşte, cât priveşte*:
  „*Cât priveşte difuziunea mithraismului*, ea a fost prodigioasă." ELIADE
  „*În ce priveşte problema ridicată aici*, mă abţin."
  „*În ceea ce priveşte efectele adevărate*, mărturiseşte că le-a rezervat pentru o altă conferinţă." ARGHEZI

Circumstanţiala de relaţie are topică liberă, dar cele introduse prin conjuncţiile *să* şi *că* sunt antepuse:

„*Să ajung la un rezultat bun*, ar fi bine de tot."
„*Că nu eşti mulţumit decât prin munca ta*, nu văd ce e rău aici? !"

În general, când precedă regenta, circumstanţiala de relaţie se izolează prin virgulă de regenta ei:

„*Cât mă priveşte pe mine*, ai mână liberă în acest sens."

PROPOZIŢIA CIRCUMSTANŢIALĂ OPOZIŢIONALĂ

„Propoziţia circumstanţială opoziţională este propoziţia subordonată care se opune conţinutului regentei prin întregul ei conţinut sau numai printr-o parte a lui"[1].

„*În loc să aştepţi aici*, mai bine du-te acasă!"
„*Dacă lupta s-ar duce numai în planul ideilor*, puţine victime ar fi."

Se introduce prin:

- locuţiunile conjuncţionale *în loc să, în timp ce, pentru ca să*:
  „*În loc să stai în expectativă*, mai bine implică-te!"
  „*În timp ce anii se adună pe umerii omului*, forţele-i slăbesc."
  „*Pentru ca să ajungem până aici*, cât s-au jertfit strămunii!"
- conjuncţia *dacă*:
  „*Dacă un învăţământ cu caracter interdisciplinar nu reprezintă o nouă pedagogie*, el ar putea în schimb să-i ajute pe elevi să dobândească o privire de ansamblu asupra vieţii..." G. VĂIDEANU
  „*Dacă nu ştii*, de ce nu întrebi?"
- adverbele *când, (de) unde*:
  „*Când tu te distrezi*, alţii preferă munca."
  „*De unde până mai ieri nu făceai nimic*, acum vrei să faci totul într-o singură zi?"

Topica diferă după elementul introductiv.

Falsele condiţionale şi locale stau în faţa regentei, iar falsele temporale, finale şi modale – după regentă:

„*Dacă la mările afectate de eroziunea fluvială întâlnim un plan înclinat*, la văile glaciare se observă o înclinare neregulată." IANCU
„[...] şi zbura cu mine la cer, unde, dacă mă văzură puii de rândunică, *în loc să mă mănânce*, mă luară şi mă băgară înăuntru în rai." CREANGĂ
„A încercat adesea, *fără să aibă succes*."

1. *G.A.* 2., vol. II, p. 331.

Scanned with OKEN Scanner

Cât priveşte punctuaţia, opoziţionala se desparte prin virgulă de regenta sa, indiferent de locul pe care îl ocupă faţă de regentă:

„Preferabil e să câştigi, *în loc să pierzi*."

„*Când unii suferă*, alţii nu ştiu ce-i greul vieţii."

PROPOZIŢIA SUBORDONATĂ CIRCUMSTANŢIALĂ DE EXCEPŢIE

„Propoziţia circumstanţială de excepţie exprimă un raport de excepţie faţă de regenta ei. Pe câtă vreme subordonata de excepţie exprimă un fapt pozitiv, regenta ei este întotdeauna negativă"[1].

„*În afară că e sănătos*, înotul este o activitate plăcută."

„Nu ştie altceva *decât să se joace*."

Se introduce prin locuţiunile conjuncţionale *(în) afară că, decât să, decât că,* dar şi de alte elemente subordonatoare însoţite de locuţiunea prepoziţională *în afară de*:

„Nu-mi place altceva *decât să citesc*."

„Altceva nu ştiu *decât că trebuie* să muncesc."

„*În afară de ce v-am relatat*, altceva nu-mi amintesc."

„[...] nu e mai bine să ne aşezăm aici pe iarbă verde, *decât aici în pulbere [să ne aşezăm]?*" CREANGĂ

Topica e liberă, oarecum.

Punctuaţia este dependentă de elementul introductiv şi de gradul de legătură cu regenta:

„N-ai făcut altceva *decât că ai spus adevărul*."

„*În loc să lucrezi la întâmplare*, nu era mai bine să-ţi faci un program strict?!"

PROPOZIŢIA SUBORDONATĂ CIRCUMSTANŢIALĂ CUMULATIVĂ

„Propoziţia circumstanţială cumulativă exprimă un raport de adăugare, alăturare, acumulare. De obicei, la faptul exprimat prin subordonată se adaugă cel exprimat de regentă"[2].

„*Pe lângă că nu ştie bine situaţia*, mai face şi aprecieri arbitrare."

„*După ce că e leneş*, se mai şi laudă cu comoditatea sa."

Se introduce prin:

- locuţiunile conjuncţionale *după ce, după ce că, pe lângă că*:

  „*Pe lângă că e bătrân*, este şi suferind."

  „*După ce că ai avut o asemenea atitudine*, mai eşti şi nemulţumit."

- pronume relative şi nehotărâte precedate de locuţiunile prepoziţionale *afară de, dincolo de*:

  „*Pe lângă ce cunoştea el*, ai adăugat şi tu destul ca să ne completăm fericit."

  „*Afară de ce-ai spus*, mai adaugă şi atitudinea ta."

Topica este liberă. Se despart prin virgulă numai cumulativele conjuncţionale:

„*După ce că urcuşul a fost greu*, ploaia ne-a însoţit tot timpul în drumeţia noastră la munte."

„Artiştii au fost răsplătiţi cu aplauze, *pe lângă că au primit şi frumoase buchete de flori*."

„*Dincolo de ce s-a petrecut*, adaugă şi respectul meu pentru aceşti oameni de înaltă ţinută morală."

---

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 338.
2. *G.A.* 2, vol. II, p. 335.

Scanned with OKEN Scanner

PROPOZIŢIA SUBORDONATĂ CIRCUMSTANŢIALĂ SOCIATIVĂ

„Propoziţia circumstanţială sociativă arată cine însoţeşte subiectul sau un complement direct al propoziţiei regente în săvârşirea unei acţiuni"[1].

„Astfel a fugit *cu ce averi a putut strânge...*" SADOVEANU

„A plecat de aici *cu cine a dorit el.*"

Se introduce prin pronume relative precedate de prepoziţiile *cu* şi *fără*:

„Ai rămas acolo *împreună cu cine ţi-a plăcut.*"

„L-am însoţit *cu cei ce veniseră mai târziu.*"

„Ţi-ar fi plăcut să rămâi *cu cine-ţi place?*"

„Sunt de acord cu afirmaţiile tale, *fără ce ai susţinut în final.*"

Topica este liberă, sociativa putând succeda sau preceda regenta sa:

Sociativele nu se despart, de regulă, prin virgulă de regentele lor, indiferent de poziţia faţă de ele:

„Fiecare a rămas acolo *cu care avea anumite afinităţi.*"

„*Cu cine ai venit,* cu acela te întorci acasă."

„A plecat doar, mai departe, *cu ce brumă de lucruşoare avea în straiţă.*" SLAVICI

PROPOZIŢIA PREDICATIVĂ SUPLIMENTARĂ

„Propoziţia predicativă suplimentară exprimă o acţiune simultană cu acţiunea regentei, referitoare la subiectul, complementul direct sau complementul indirect al regentei"[2].

„Lasă-mă *să-ţi plâng de milă,*
Umilit să-ngenunchez..." EMINESCU

„Tu-mi aduci *ce are să fie peste patruzeci-cincizeci de ani pe plaiul dezrobit de Tudor.*"
GALACTION

„– Măi Chirică, d-apoi ştii că şi boierul, *câtu-i de boier*, a pus-o de mămăligă!"
CREANGĂ

Se introduce prin:

– conjuncţii şi locuţiuni conjuncţionale – *că, să, fără să*:

„[...] ştiind că mie are să-mi deie coada porcului *s-o frig* şi beşica *s-o umplu cu grăunţe, s-o umflu şi s-o zuruiesc...*" CREANGĂ

„Nici el nu vrea *să-l ştie orişicine.*" EMINESCU

„Până mi te văd, drăguţă,
Că îmi zbori şi că te scap,
Stând pe gard, privind la mine,
Ai tot da cochet din cap." *Idem*

„[...] am fugit noi jumătate de sat înapoi *fără să avem* când îi zice popii..." CREANGĂ

– adverbele *cum, cât, precum*:

„[...] şi *osteniţi cum suntem*, ne vom odihni tot aşa de bine [...]
– Fă tu *cum ştii*, zise norocul..." CREANGĂ

„Mintea îşi aşternu *cum ştiu ea mai bine...*" *Idem*

„– Ia priveşte-i *cum stau treji şi se uită ţintă în ochii noştri...*" *Idem*

1. *G.A.* 2, vol. II, p. 319.
2. *G.A.* 2, vol. II, p. 340.

Scanned with OKEN Scanner

„Ne ştia el *cât ne duce mintea.*"
„El văzu capul lui Joe, *cum l-apus de soare-n vale*
Vezi un vârf de munte negru scris cu raze triumfale." EMINESCU

– pronume relative:

„[...] noi şi toţi oamenii buni... te ştim *cine eşti...*" SLAVICI

Predicativa suplimentară urmează adesea după regenta sa şi nu se izolează prin virgulă de ea:

„Dar acum te văd nainte-mi
Dulce, palidă cum şezi." EMINESCU
„Că mă iubeşti pe mine tu, tu! ce eu te văd
Atâta de frumoasă, atât de răpitoare,
Atâta – *cum nu mai este alta pe sub soare.*" *Idem*

Mai rar precedă regenta, separându-se prin virgulă de ea:

„*Cum îţi vei aşterne*, aşa vei dormi." FOLCLOR

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL III

STILISTICA SINTACTICĂ

Cu toate că sintaxa stabileşte reguli concrete de îmbinare a cuvintelor în propoziţii şi fraze, totuşi fiecare vorbitor le îmbină în „stilul său" („*Le style c'est l'homme même !*" – Buffon).

De aici pot rezulta anumite valenţe stilistice ale sintaxei.

Dacă în vorbire oamenii nu-şi caută în mod expres cuvintele şi expresiile, în scris ei sunt mai atenţi, chiar dacă-şi exprimă unele stări afective.

Nu o dată scriitorii au apelat la mijloacele sintactice pentru realizarea unor valori artistice, pentru a caracteriza personaje, pentru a descrie fenomene, peisaje, situaţii : vorbirea directă şi indirectă, elipsa, cuvintele şi expresiile (construcţiile) incidente, repetiţia şi suspensia, anacolutul, tautologia etc.

Subiectul capătă valori expresive prin reluare apropiată :

„S-au ridicat toţi în picioare...
– *Cine ?... cine* a-ndrăznit ?" CARAGIALE

Sau la distanţă :

„– Vai ! *eu* singur, strigă el cu mâhnire, *eu* singur fusei uitat..." *Idem*

Ori reluat printr-un pronume personal :

„*Femeia* a căzut şi *ea* pe un scaun." CARAGIALE

Uneori, pronumele personal-subiect anticipat este invariabil *el*, chiar dacă subiectul este de genul feminin :

„Nu vine mama ! ? vine *el* mama !..." (Aici este anticipat subiectul.)

Subiectul multiplu :

„Dar *merele, frunzele, umbrele, păsările*
S-au supărat deodată pe mine." STĂNESCU

Subiectul cantitativ şi ca abatere aparentă de la cazul său :

„Atunci bucuria albinelor : se lasă jos *cu toatele* şi se adună ciotcă în pălărie." CREANGĂ

Subiectiva – fiind dezvoltată – are o mai mare valoare expresivă decât subiectul. E adesea folosită în proverbe şi maxime :

„*Cine-a face ca mine* ca mine să păţească." FOLCLOR
„*Cine-aleargă după doi iepuri* nu prinde nici pe unul." *Ibidem*
„*Cine are* bé şi mănâncă, *cine nu [are]* stă şi se uită." CREANGĂ
„*Cine are carte* are patru ochi." FOLCLOR

Predicatul verbal are valoare stilistică mai ales când se exprimă prin locuţiuni verbale şi prin interjecţii, dar şi prin verbe, mai ales cele provenite din interjecţii :

„A doua zi, veni Vasile Baciu, care auzise că copilul *trage să moară*." REBREANU

„Dacă vede ea şi vede că nu mă dau *zvrr* ! de vro două-trei ori cu bulgări în mine..." CREANGĂ

„Şi iar *pac ! paf !* până la cea din urmă... şi pe urmă *paf !* alta asemenea." CARAGIALE

„Unele *miorlăiau* ca mâţa, altele *coviţau* ca porcul, unele *orăcăiau* ca broaştele, altele *mornăiau* ca ursul..." CREANGĂ

Numele predicativ poate avea adesea valoare de epitet sau de comparaţie :

„Uită-te, ochiule, uită-te,
eşti *mult mai dur* ca altădată
şi *mai nevorbitor*." STĂNESCU

„*Ca stelele* sunt musculiţele prin frunze." EMINESCU

„[...] iară noi, şcolarii, am rămas *cu ochii holbaţi* unii la alţii." CREANGĂ

„De-ar fi *ca* alţi *oameni*, atuncea se poate
Ca soarta ta-n bine din rău aş schimba." EMINESCU

Predicatul exprimat prin alte mijloace capătă valoare stilistică deosebită :

„Şi *fuga*, şi *fuga*, fără să mă uit în urmă." CREANGĂ

„– Şi *hai, hai ! hai, hai !* către seară am ajuns la bunicul." *Idem*

Atributul îşi dezvăluie valenţele expresive mai la tot pasul :

– epitete (în poziţie sintactică normală sau inversiune) :

„Şi atuncea peste ape faţa *sfânt*-a lunei pline
Îşi ridică discul *splendid* în imperiul *de lumine*,
Mării *mândre*, poleindu-i pânzăriile-*i de-azur*." EMINESCU

„Sunt aşteptat de ghilotină / de frânghia *lucindă* de săpun..." STĂNESCU

„Liceeni *mergând* din când în când la dame
Şi vorbind din când în când franţuzeşte..." *Idem*

„Dispar *a pământului* viziune *vage*,
A *stelelor* ţară *curată* se trage." EMINESCU

„Priveam fără de ţintă-n sus – / Într-o *sălbatică* splendoare..." COŞBUC

„Să le spui curat / Că m-am însurat / Cu-*o mândră* crăiasă, / *A lumii* mireasă..." MIORIŢA

– comparaţii :

„Lumini de-o ceară *ca zaharu* – O steauă...
E aerul pătruns de mari oglinzi." EMINESCU

Complementul intern, prin înrudirea morfematică cu verbul regent, este disponibil spre virtuţi stilistice :

„A visat *un vis ferice...*" EMINESCU

„A luptat *luptă* deşartă..." *Idem*

„El cântă *un cântec* de iubire."

Exprimat prin alte părţi de vorbire substantivizate, complementul şi subiectul au deosebite conotaţii stilistice :

„[...] vreau să-ţi fac şi eu *un bine* în viaţa mea." CREANGĂ

„Are *un trei* la latină..." CARAGIALE

„*Leneşul* mai mult aleargă, *scumpul* mai mult păgubeşte." FOLCLOR

„*Leneşul* la toate zice că nu poate." FOLCLOR

Complementul direct construit cu prepoziţia *la*, exprimând cantitatea :

„Acolo cârpească cu minuni / Păreţii de chilie şi spună *la minciuni*..." EMINESCU

„Decât să scriu *la versuri*, mai bine-aş bate toba." *Idem*

Scanned with OKEN Scanner

Suita de complemente directe şi indirecte:

„Poţi opri *vântul, apa şi gurile* oamenilor?" CREANGĂ

„– Pune *un hotar*, Stăpâne, *nenorocirii* noastre. Ajungă-*ţi Sfinţiei tale* atâta jertfă!" GALACTION

Inversiuni de complemente:

„*Lacul* codrilor albastru / Nuferi galbeni îl încarcă..." EMINESCU

„*La steaua* care-a răsărit / E-o cale-atât de lungă, / Că *mii de ani* i-au trebuit / Luminii să ne-ajungă." *Idem*

Reluarea şi anticiparea complementului:

„[...] şi-*i* dă brânci *babei* cât colo în săliţă." CARAGIALE

„Jelui-m-aş / Şi n-am *cui* / Jelui-m-aş / *Codrului*." FOLCLOR

„O, *pe ea*, am văzut-*o pe Florica*!..." P. ISTRATI

Complementul circumstanţial de loc în genitiv:

„Eu mergeam *înapoia lui*, eu mergeam / *înapoia lui*, / Pluteam *deasupra lui*." STĂNESCU

Complementul circumstanţial cu locuţiune prepoziţională:

„Toţi mă credeau el, chiar şi eu însumi
din pricina cerului mic." *Idem*

Schimbarea topicii complementului circumstanţial:

„Iar *la îngropăciune numaidecât* să veniţi." SADOVEANU

Inversiunea complementelor şi a atributelor:

„*Prin podul străveziu şi clar* străbate
A lunei rază şi-nverzeşte râul
Cu miile lui unde, *ca-ntr-o mândră*
Nemaivăzută feerie." EMINESCU

Elementul predicativ suplimentar realizează valori artistice evidente prin dubla lui subordonare:

„[...] şi prin columne / Trece-*argintoase* câte-o rază-a lunii." EMINESCU

„Iară peste pod / trece *albă, dulce, mlădioară, junǎ, / Albă* ca neaua noaptea... zâna Miradoniz." *Idem*

„Ah! de-aş muri... tu înger, fără să ştii vodată
Tu inocentă, albă, ai trece *surâzândă*..." EMINESCU

„Dădaca privi *curioasă* un timp... Înserarea de iarnă venea *grăbită*..." SADOVEANU

„Soarta mi le-a dat pe toate
Cu asupră de măsură." EMINESCU (Nemaipomenit de expresivă această locuţiune adjectivală la superlativ, creată de Eminescu!)

Temporalele şi cauzalele introduse prin *cum* şi modalele comparative:

„Dănilă, *cum vede pe drac scăpat, bun-teafăr*... se face că-l scoate." CREANGĂ

„*Cum n-oi mai fi pribeag / De-atunci înainte*, / M-or troieni cu drag / Aduceri-aminte." EMINESCU

„*Precum Atlas în vechime sprijinea cerul pe umăr*,
Aşa el sprijină lumea şi vecia într-un număr." *Idem*

Construcţiile gerunziale, infinitivale, participiale:

„*Trăind* şi *nemurind* vei vedea cine sunt eu..." CREANGĂ

„[...] căci mama ştia *a face* multe şi mari minunăţii..." CREANGĂ

„[...] îl văd cu pieptul *dezvălit* în zloată şi-n bătălii, *muncind, luptând... căzând şi rădicându-se* iar, *murind* în şes şi *renăscând* în munţi..." VLAHUŢĂ

Scanned with OKEN Scanner

Unele cumulative:

„[...] *de ce-l muia şi-l trăgea*, de-aia firul se-ncârlionţa şi mai tare..." CARAGIALE

Prin izolări sintactice:

„Mişcă-n aer peste unde *fructul de omăt al mării.*" EMINESCU

Prin dislocări:

„*Acolo, după ochiul cel rotund de geam*, ştia mai ales că avea să afle pe Gafiţa..." SADOVEANU

„O, *de-aş avea o cât de cât greutate* / aş putea să zbor." STĂNESCU

Expresivitatea se poate obţine şi prin alte mijloace: sintactice, morfologice ori de altă natură (vorbirea directă şi indirectă, elipsa şi repetiţia, suspensia, cuvintele şi construcţiile incidente, anacolutul, tautologia şi pleonasmul etc.)

În vorbirea directă, verbul de declaraţie poate sta la început, în mijloc sau la sfârşitul comunicării:

„[...] şi *strigă* ascuţit:
– Sus, boieri jupâni! Câte-un sfanţ lui Cotelici." GALACTION

„– Ei! *zice* sfântul, te-ai întors iar? atâta ţi-a fost plimbarea?" CARAGIALE

Alteori verbul de declaraţie nu apare:

„– Să-mi scrii, nene Georgescule!
– Adio, Mitică...
– Te-aşteaptă-n parc madam Georgescu cu familia Vasilescu şi cu locotenentul Mişu...
– În parc?... Să-mi scrii, Mitică!
– Adio şi n-am cuvinte, nene Mihalache!" CARAGIALE

„– Bună cale, drumeţule!
– Bună să-ţi fie inima, cum ţi-i căutătura!..." CREANGĂ

Vorbirea indirectă reproduce spusele unui personaj, dar în subordonare totală faţă de verbul de declaraţie:

„Petar Duşan îi lămuri *că o pricină grabnică de familie îl adusese încoace şi că, tot în seara aceasta, va trece Dunărea.*" GALACTION

„Cu cine vorbea Avram, îi spunea ritos *că afacerea e nenorocită, că toată pădurea face nici a cincea parte din cât a cumpărat-o...*" REBREANU

Vorbirea indirectă liberă (nelegată de un verb de declaraţie) este şi mai expresivă:

„Şi cum stam eu acolo şi mă chiteam în capul meu *că şarpe cu pene nu poate să fie, după cum auzisem din oameni, că se află prin scorburi câteodată şi şerpi...*" CREANGĂ

Prin elipsa unor părţi de propoziţie, comunicarea creşte în expresivitate:

- elipsa subiectului:

„Herdelea nu mai nădăjduia acum nimic bun. Era sigur [Herdelea] că va fi suspendat [el]..." REBREANU

- elipsa predicatului:

„– Nu aşa, măi Trăsnea! [se spune]
– Dar cum? [se spune]" CREANGĂ

- elipsa verbului copulativ:

„– E păcat, Borivoje, păcat mare!... [este]
– Oh, păcat, păcat..." [este] GALACTION

- elipsa complementului:

„– Vezi tu colo pe cineva ghemuit jos şi mititel?
– Văd." [pe cineva] CREANGĂ

Scanned with OKEN Scanner

Suspensia este o elipsă deosebită :

„[...] buiestraşu-i bun... [ţine la drum lung – n.n.] dacă-i dau grăunţe... trebuia să plec mai devreme... [ar fi fost mai bine], dar în sfârşit!... [nici acum nu e târziu]" CARAGIALE

Repetiţia :

„– Vorba ceea : Hai în car! – Baiu! – Hai în căruţă! – Baiu! – Hai în teleagă! – Baiu!..." CREANGĂ

„– Speranţe deşarte, vai prea deşarte!..." REBREANU

„Nu pot să plâng, decât / dacă mă vede cineva, / nu pot să plângă decât / dacă îi vede cineva." STĂNESCU

„[...] Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare." EMINESCU

„Şi, până mâni dimineaţă, să-mi alegeţi macul de-o parte, fir de fir, şi nisipul de altă parte..." CREANGĂ

Cuvinte şi construcţii incidente :

– vocativul :

„– Ia seama, mamă! zise Ion...
– Vai de mine, omule!...
– Proclet mai eşti, Ionică..." REBREANU

– apoziţia explicativă :

„N-ai fost tu la madam Lefter Popescu, *o damă-naltă, subţirică, frumoasă, oacheşă*?..." CARAGIALE

– unele adverbe şi locuţiuni adverbiale (*din fericire, bineînţeles*), expresii verbale (*este bine, mai ştii, e firesc*) :

„– Da, dumneata, la dumnealui, *fireşte*,..." CARAGIALE

– cuvinte şi expresii golite de sens (*mă, bă, dragă, mă rog, în fine, mă-nţelegi* etc.) :

M. – *Mă rog*, cine e măgarul ăsta?
L. – Că... *În fine*, prostii...
M. – Trebuie să vrei! Auzi! fiindcă-ţi trag palme, *mă-nţelegi*!" CARAGIALE

– propoziţii incidente :

„– Râzi tu, râzi, Harap Alb, *zise atunci Gerilă tremurând.*" CREANGĂ

„– Dar muieţi-s posmagii? *zise atunci leneşul cu jumătate de gură, fără să se crâcnească din loc." Idem*

Pleonasmul (repetarea aceleiaşi idei prin două cuvinte diferite aflate în relaţie de subordonare) :

„*Cobori în jos*, luceafăr blând,
Alunecând pe-o rază,
Pătrunde-n casă şi în gând
Şi viaţa-mi luminează." EMINESCU

Tautologia (repetarea aceleiaşi idei prin două cuvinte diferite, aflate în relaţie de coordonare) :

„Oşlobanu *prost-prost* [era], dar să nu-l supere cineva, că-şi arunca ţărnă-n cap ca buhaiul..." CREANGĂ

„De *cuminte*, *cuminte* era, dar atâta nu-i de-ajuns..."

„El caută *adăpost şi sălaş* pentru ai săi."

„Se hrăneşte *cu iluzii şi himere*..."

„Învaţă *încet şi anevoie*..."

Scanned with OKEN Scanner

EXERCIŢII DE SINTAXA FRAZEI

1. Delimitaţi propoziţiile frazelor şi indicaţi raporturile sintactice dintre propoziţii:

   a. „Iară fluviul care taie infinit-acea grădină
   Desfăşoară în largi oglinde a lui apă cristalină,
   Insulele, ce le poartă, în adâncu-i nasc şi pier." EMINESCU

   b. „Corabia de carne prinsă în furtună / nu se scufundă niciodată. / Ajută-mă, catedrală frumoasă / văzută de mine în alt oraş. / Bate cu clopotele tale / dezordonata clipă." STĂNESCU

   c. „Titu sări revoltat de atâta cinism:
   – Adică cum? Pentru o leafă mizerabilă, ungurii au pus lacăt sufletului omului?... Laşitatea asta ar însemna trădare naţională, ar însemna să-şi dea singur certificat de renegat!... Cu ungurii trăim noi aici, ori cu românii?... Crezi că vom mai scoate noi capul în lume, dacă nu vom face măcar atâta pentru cauza românească?" REBREANU

   d. „Atunci pesemne că-i adevărat că numai inima haiducului ştie ce-i mila, că numai ea ştie să ierte." P. ISTRATI

2. Indicaţi felul propoziţiilor din frazele de la exerciţiul precedent.
3. Construiţi fraze formate prin coordonare copulativă şi adversativă.
4. Găsiţi, în operele lui Slavici şi Delavrancea, câte două fraze în care propoziţiile principale să se afle în raport de coordonare disjunctiv şi adversativ.
5. Delimitaţi propoziţiile şi precizaţi raporturile dintre ele, în frazele de mai jos:

   a. „Venise popa să caute chipurile linişte la cumnatul Cuţiteiu! Nu cu vin, cu otravă-l cinstise. Şi de aceea se întorcea părintele într-un târziu cam pe două cărări, căutând o inspiraţie luminoasă şi nu putea apărea în mintea-i tulburată calea către o hotărâre."
   CARAGIALE

   b. „Viu îmi adusei aminte / Ce-auzisem înainte / De o noapte între toate / Urgisită, / Când, pe coate, / Guri spurcate / Suflă vânt / Să dărâme / Din pământ..." BARBU

   c. „În aceeaşi seară, după ce se culcă doamna Herdelea şi Ghighi, el se aşează la birou şi scrise până târziu de tot. Strică multe coale de hârtie şi toate le udă cu lacrimi. Închipuirea că de-acum părăseşte pentru totdeauna şcoala lui, iubirea lui, îi sfâşia inima. Când i-a venit suspendarea, a plecat cu o scânteie de întoarcere; azi pleacă fără nici o nădejde. De azi încolo nu mai e învăţător." REBREANU

6. Realizaţi fraze cu propoziţii subiective cerute de adverbe predicative şi verbe impersonale.
7. Analizaţi frazele următoare, identificând propoziţiile şi raporturile sintactice dintre ele:

   a. „Pentru proces am dat o scrisoare avocatului, prin care îmi luam toată vina asupra mea, ca să nu ne mai întâlnim printr-un prilej direct, dar altfel aş fi vrut oricând s-o întâlnesc, iar dacă aflam că a fost într-un restaurant seara sau la vreun teatru, fără ca eu să ştiu, deveneam palid şi mi se părea că am lipsit de la o întâlnire vitală pentru rostul existenţei mele."

Scanned with OKEN Scanner

b. „Neamurile boiereşti pe care istoria moldovenească le pomeneşte de la început s-au petrecut toate şi astăzi, lucru de mirare, nici unul dintre neamurile vechi moldoveneşti nu a pierit de tot în atât de multele războaie şi atâtea de multele prădăciuni ale tătarilor, afară de un singur neam, al domnului moldovean Vasile Lupu Albanezul, care era pe vremuri mai numeros decât toate celelalte, iar astăzi s-a stins de tot."

CANTEMIR

c. „Baba tăcu. Ancuţa râdea.
– Cum? Ştii şi ce-i mărgăritarul? se miră comisul Ioniţă.
– Ştiu, căci l-am văzut şi eu odată lucind. Mărgăritarul, cinstite stăpâne, e o piatră scumpă care se găseşte în scoici, la mare. Cum îi acuma, într-o noapte de toamnă, când marea-i lină, ies anume scoici la mal şi se deschid la lumina lunii." SADOVEANU

8. Formulaţi cinci propoziţii predicative cerute de diferite verbe copulative.

9. Înlocuiţi predicativele cu construcţii echivalente:

„Dacă ştie înseamnă că a înţeles."

„Părerea lui era să rămâie peste noapte în sat." SADOVEANU

„El ajunsese să înţeleagă ce înseamnă să fii om de cuvânt, dar încă nu ştia că nu trebuie să pari că eşti om onest, ci să fii cu adevărat un om onest."

10. Identificaţi atributivele:

a. „Apoi cu aceeaşi pompă cu care a ieşit din Ţarigrad, intra în cetatea de scaun şi descăleca la biserica Sf. Nicolae. În curtea bisericii îl întâmpina cu multă cinste mitropolitul şi alte feţe bisericeşti, care îl duc în biserică, unde se împlinesc aceleaşi ceremonii cum am arătat mai înainte." CANTEMIR

b. „O explicaţie a acestei bunătăţi ar fi aceea că oamenii ceilalţi nu există pentru noi decât în măsura în care le cunoaştem dorinţele, preferinţele, nădejdile. Sunt de altfel gesturi şi acte de pseudo-bunătate, care nu sunt decât variaţii periferice şi nu îndreptăţesc nici o concluzie." CAMIL PETRESCU

11. Construiţi fraze cu atributive izolate şi neizolate. Explicaţi-le punctuaţia folosită.

12. Analizaţi frazele şi depistaţi completivele directe şi circumstanţialele:

a. „Văzând el dracul că şi aici n-a izbutit nimica, crâşnea din măsele şi crăpa de ciudă, pentru că era îngrijit cu ce obraz să se înfăţişeze înaintea lui Scaraoschi..." CREANGĂ

b. „– Ce să i se întâmple? răspunse aprig nevasta. Să-i fi făcut farmece vreo muiere, cum spunea baba Maranda, eu n-aş crede. Acum am înţeles că demonul acela, dacă-l are, e un prost." SADOVEANU

13. Construiţi trei fraze în care să existe completive directe, indirecte şi de agent.

14. Analizaţi propoziţiile circumstanţiale:

„Cu toate că unele dintre neamurile acestea au ajuns într-o sărăcie atât de mare, că din cinci mii de gospodării, pe care le aveau mai fiecare în stăpânire altădată, abia le-a mai rămas câte vreo cinci, dar măcar neamul însuşi s-a păstrat. Vrem să arătăm aici numele acestor neamuri şi, fiindcă toate sunt deopotrivă între ele, le vom numi în rânduiala alfabetului." CANTEMIR

15. Analizaţi fraza şi indicaţi raporturile sintactice dintre propoziţiile ei:

„Nainte de moarte trimis-a pe tine,
Şi vieţii-ţi să dau eu bătrânul meu sfat
Şi asta desigur făcut-a el bine:
Primejdii te-aşteaptă şi, fără de mine,
Se poate de ele că n-ai fi scăpat." EMINESCU

Scanned with OKEN Scanner

16. Construiţi trei fraze cu subordonate cauzale, finale şi condiţionale.

17. Formaţi două fraze după schemele:

PP + SB + CŢ + AT;
PP + PR + CS + AT + SB.

18. Analizaţi fraza şi indicaţi felul propoziţiilor subordonate, indicând elementele de relaţie:

„Cu toate că Dunărea uda numai o fâşie a ţării, aflată astăzi sub stăpânirea voievodului moldovean, ea aduce ţării cele mai mari foloase, căci pe de o parte îngăduie corăbierilor neguţătoreşti ale feluritelor neamuri să arunce ancora la Galaţi, iar pe de altă parte dă putinţa moldovenilor să-şi aducă mărfurile pe Prut spre Constantinopol şi spre alte cetăţi de la Marea Neagră." CANTEMIR

19. Indicaţi felul subordonatelor introduse prin conjuncţiile *că* şi *să*:

Ştiu că voi reuşi. Îmi place să citesc. Mă gândesc să vin şi eu. Mă gândisem că nu e bine să nu-ţi spun. S-a aflat vestea că oamenii sunt nemulţumiţi. Aceasta înseamnă că nu au încredere în el. A stat atât de mult la soare, că s-a bronzat prea tare.

20. Realizaţi cinci fraze în care să folosiţi ca element introductiv conjuncţia *de*.

21. Depistaţi circumstanţialele instrumentale şi sociative:

Cu cât ai câştigat, cu cât ai pierdut, nu ai rămas sărac.
Cu ceea ce ştie poate reuşi la concurs.
L-a ajutat cu cât a putut şi el, dar nu e de-ajuns.

22. Formulaţi trei fraze în care să existe şi subordonate condiţionale, concesive, consecutive, atributive şi completive directe şi indirecte.

23. Construiţi fraze în care să existe completive directe introduse prin: *cum, cât, unde*.

24. Realizaţi patru fraze care să conţină subordonate instrumentale şi cumulative.

25. Aflaţi subordonatele de relaţie:

În ceea ce te priveşte, nu ai de pierdut nimic.
Cât priveşte ştirea aceea, ea e caducă acum.
În cât îl priveşte pe el, nu mă îndoiesc că are dreptate.

26. Analizaţi frazele. Găsiţi opoziţionalele:

Mai bine ai ajuta şi tu cu ce poţi în loc să aştepţi rezolvarea de la sine a lucrurilor.
În loc să ajung la timp am întârziat numai ca să-l ajut pe colegul meu, care avea mare nevoie de mine.

27. Formulaţi trei fraze cu propoziţii subordonate opoziţionale şi cumulative.

28. Găsiţi subordonatele cumulative:

Pe lângă că e harnic, apoi ştie şi cum să se comporte cu oamenii.
Chiar şi munca grea e prost plătită astăzi, nu mai vorbesc de alte munci.

29. Formulaţi fraze care să conţină şi circumstanţiale sociative, de relaţie şi concesive.

30. Găsiţi circumstanţialele de excepţie:

Omul harnic nu ştie altceva decât să muncească.
După ce că e fudul, nu ştie nici să se comporte.

31. Formulaţi trei fraze care să cuprindă şi circumstanţiale de excepţie şi consecutive.

Scanned with OKEN Scanner

32. Contrageţi subordonatele de excepţie de la ex. 30.

33. Găsiţi predicativele suplimentare şi arătaţi ce parte de propoziţie din regentă determină:

„– Un scaun pentru bard – şi-n scaunul nalt
De piatră, cu sprijoanele lui nalte
Eu m-aş simţi că-s uriaş." EMINESCU

34. Contrageţi subordonata predicativă suplimentară de la ex. 33.

35. Analizaţi frazele şi contrageţi atributivele:

a. „Atunci trimit păsări dresate / cu ochiul bun şi cercetătoare / care să-mi spună-ncotro trebuiesc îndreptate / câmpiile, să-ntâlnească alt soare." STĂNESCU

b. „Avea el un par greu de corn, pe care îl ţinea lângă dânsul pentru nevoi de acestea. Când i-a tras una, lupul a făcut hi! ca un om. Când i-a mai lepădat una, gata a fost."
SADOVEANU

36. Delimitaţi propoziţiile şi alcătuiţi schema frazei:

„– Pricep eu ce ziceţi, dar nu vreau să vorbesc ungureşte! Nu-mi place mie să mă strâmb trăncănind într-o limbă străină, când nici n-am nevoie! sfârşi dăscăliţa cu o superioritate zdrobitoare şi strângând din buze, parcă numai gândul c-ar putea vorbi ungureşte îi strepezeşte dinţii." REBREANU

37. Delimitaţi propoziţiile, alcătuiţi schema frazei şi analizaţi sintactic şi morfologic cuvintele scrise în cursive:

„*Zilnic* râde, zilnic *cântă*, / *Ţi-ai da viaţa* pentru ea, / Însă viaţa nu ţi-o vrea, / E şi *drac*, dar e şi *sfântă*..." MACEDONSKI

38. Realizaţi o compunere în care să folosiţi fraze cu propoziţii circumstanţiale şi necircumstanţiale, dar mai ales concesive şi condiţionale, subiective şi predicative.

39. Analizaţi fraza. Contrageţi propoziţia a treia şi dezvoltaţi complementul circumstanţial de loc *de colo până colo*:

„Nu e treaba noastră să facem o lungă descriere a animalelor care sunt aceleaşi în Moldova ca şi în ţările învecinate, fiindcă nu ne este aminte să vorbim despre turmele de cerbi, căprioare, capre negre, vulpi, urşi şi lupi care rătăcesc de colo până colo prin păduri, ci să vorbim numai despre ceva ce aflăm deosebit la acele animale ale Moldovei." CANTEMIR

40. Realizaţi două fraze după schemele:

CT + AT + CI + CV + SB;
CŢ + CD + CL + PP + PR + SB + AT.

41. Contrageţi unele subordonate din frazele rezultate de la exerciţiul precedent.

42. Analizaţi fraza şi dezvoltaţi cuvintele scrise în cursive:

„Încă acolo în luncă îi păru că Voicu e prea mărginit şi-i fu ciudă că se putuse înşela *aşa de mult* în judecata lui până acum. Dar când băgă de seamă că fata lui dansase atât de mult cu clericul Murăşanu, când crezu că înţelege intenţia fetei *de-a fi condusă* şi în cadril de feciorul popii, notarul îşi încruntă sprâncenele, îşi chemă fata şi zise:
– Ai o datorie şi faţă de oaspeţii noştri. Te rog să nu uiţi aceasta, fata mea!"
AGÂRBICEANU

43. Analizaţi fraza şi contrageţi propoziţiile introduse prin adverbul *când*:

Scanned with OKEN Scanner

„Râsul şi vorbele acestea au făcut pe d. căpitan Pandele să sară din loc. El, care până aci păstrase o atitudine calmă, a trebuit în sfârşit şi el să izbucnească: imputări amare de neglijenţă, de indiferenţă, de imprudenţă! Când are cineva hârtii de valoare aşa de mare, nu le lasă să se târâie astfel de colo până colo... Trebuie să fie cineva sec! Aşa trebuie să paţi când faci afaceri de o sută de mii de franci cu un zevzec!" CARAGIALE

44. După analiza frazei, faceţi analiza sintactică şi morfologică a cuvintelor scrise în cursive:

„Se zvonea că un pâlc de turci o luase spre Curtea de Argeş ca să globească târgul şi pe caii adăpostiţi în el. Târgoveţii *de la Ruşi, osteniţi de spaimele şi de greutăţile* bejeniei şi *mai bucuroşi* să sufere ce o fi să sufere şi târgul de refugiaţi, decât să mai descurce încâlcitele păduri *de la Curtea de Argeş* la deal, hotărâră să rămână unde se găseau." GALACTION

45. Realizaţi zece fraze scurte în care subordonatele să fie introduse prin conjuncţiile *că* şi *de*.

46. Analizaţi frazele următoare şi indicaţi funcţia sintactică a elementelor de relaţie *care*, *cine*, *ce*:

Nu ştiu cine vine. A câştigat calul al cărui stăpân are numărul 7. Nu-şi amintea cu ce începe cuvântul respectiv. Cui îi este teamă să nu vină! Câştigul era al cui paria pe roşu. Cumpărase o carte pentru care plătise 2500 de lei. Admira ce linie interesantă are noua lui maşină. Cine doreşte să se informeze trebuie să citească mult.

47. Scrieţi zece fraze scurte ale căror subordonate să fie introduse prin: *când*, *cum*, *cât*, *unde*, *încotro*.

48. Indicaţi funcţiile sintactice ale adverbelor de relaţie de la exerciţiul precedent.

49. Scrieţi fraza următoare:

„– Jupâne *Coste*, a răspuns atunci un arnăut bătrân, *cine* poate să ştie drumul *pe care* a apucat *blăstămatul* acela? Cât a mai fost legat, am avut stăpânire şi putere *asupra lui*; dar acuma, dacă-i i-s slobode braţele şi are în pumnul lui fier, ş-a încălicat cal, nu se găseşte voinic *care* să-l poată *ajunge* şi răpune pe el." SADOVEANU

- subliniaţi predicatele şi cuvintele de legătură;
- identificaţi propoziţiile;
- analizaţi sintactic şi morfologic cuvintele scrise în cursive;
- depistaţi valoarea stilistică a cuvintelor: *fier, voinic*;
- realizaţi schema raporturilor sintactice.

50. Transformaţi propoziţia următoare în frază şi analizaţi-o:

„Şi-n ziua a opta, pe vreme de ploaie, în zori, a bătut cineva în geamul casei noastre, în sat la Bozieni." SADOVEANU

51. Construiţi două fraze în care să existe o predicativă suplimentară şi o cumulativă.

52. Construiţi o frază în care să existe două atributive introduse prin conjuncţiile *să*, *de*.

53. Analizaţi fraza şi dezvoltaţi cuvintele scrise în cursive:

„Harap Alb vede el bine unde merge treaba, că doar nu era din butuci; dar *neavând* încotro, iese mâhnit, se duce iar în grajd la cal şi, *netezindu*-l pe coamă, îi zise:
– Dragul meu căluţ, la grea belea m-a vârât iar Spânul!... De-om mai scăpa şi din asta cu viaţă, apoi tot mai am zile *de trăit*." CREANGĂ

Scanned with OKEN Scanner

54. Construiţi două fraze după schemele:

PP + SB + CD + PP + PR + AT;
SB + PP + AT + PP + PR + CD.

55. Analizaţi fraza şi contrageţi circumstanţialele:

„Harap Alb iese atunci în mijlocul celorlalţi şi iar se înfăţişează înaintea împăratului, zicând:
– Să trăiţi, luminate împărate! De-amu cred că mi-ţi da fata, ca să vă lăsăm în pace şi să ne ducem în treaba noastră, căci nepotul împăratului Verde ne-a fi aşteptând cu nerăbdare.
– A veni ea şi vremea aceea, voinice, zise împăratul cam cu jumătate de gură. Dar ia mai aveţi puţină răbdare, căci fata nu-i de cele de pe drumuri, s-o luaţi numai aşa, cum s-ar întâmpla." CREANGĂ

56. Construiţi fraze scurte în care adverbul relativ *cum* să introducă o modală, o temporală, o cauzală, o predicativă suplimentară.

57. Construiţi trei fraze în care să existe şi câte o propoziţie subiectivă, una sociativă şi o instrumentală.

58. Realizaţi analiza frazei şi cea sintactico-morfologică a cuvintelor din propoziţia a doua:

„Văzând noi că ne iau oamenii tot peste picior, şi pe moş Luca tulburat din cale-afară, cum eram noi în căruţă, ne acoperim peste tot cu-n ţol, zicând eu, cam cu sfială:
– Moş Luca, de te-a întreba cineva, de acum înainte, de ce trag caii aşa de greu, să spui că aduci drobi de sare de la Ocnă, şi las' dacă nu te-a crede fiecare! ..." CREANGĂ

59. Analizaţi fraza, apoi faceţi analiza morfologică a predicatelor:

„Cum trecu în casă, aprinse gazorniţa şi puse pe flăcău să încarce iarăşi puşca. Acum se vedea că trebuie să ieie cu dânsa arma aceasta a lui Lipan. Cine ştie ce puşcă va fi fiind. Lipan o cumpărase de mult, de la un pribeag, şi o ţinea pentru vremuri de primejdie. Deci trebuia să i-o ducă cu mâna ei." SADOVEANU

60. Analizaţi fraza şi depistaţi elementele predicative suplimentare:

„Boierii se traseră puţin, ca şi cum ar fi vrut să-i facă loc şi se uitară unii la alţii ciudat, căci în ţară muierile nu aveau scaun în sfaturile bărbaţilor. Dar ea venise, mlădie şi frumoasă, pentru o pricină, şi se întoarse spre ei c-un glas dulce:
– Boieri dumneavoastră, nu vă supăraţi dacă vă-ntreb când aţi venit în ţară..."
SADOVEANU

61. Analizaţi fraza şi realizaţi analiza morfo-sintactică a cuvintelor scrise în cursive:

„[Boierul] Era bun şi cu teamă *de Dumnezeu*. Cu toate că era de viţă veche, scoborând dintr-un strămoş *care* luptase sub Mircea cel Bătrân, îi plăcea să intre în vorbă cu sărmanii, să stea de vorbă *cu ei*, să-i vadă nevasta şi copiii, *din care* boteza *cu zecile în fiecare an*." P. ISTRATI

62. Analizaţi fraza şi dezvoltaţi părţile de propoziţie scrise în cursive:

„De Marenne găsea întruna prilej să-şi fixeze în minte lucruri şi împrejurări vrednice de tabletele sale. Ochiul lui curios era necontenit satisfăcut. Aici era o dezolare a singurătăţii, pe care amicii săi *rămaşi* în Franţa nici n-o puteau bănui, ori de câtă imaginaţie ar fi fost înzestraţi, căci la antipodul civilizaţiei, se găsesc uneori asemenea lucruri, rămase neschimbate dintru începutul creaţiei. Drumul însă era în asemenea stare, încât domnia-sa îşi punea câteodată întrebarea dacă nu plăteşte prea scump privilegiul *de a aduna* privelişti unice." SADOVEANU

Scanned with OKEN Scanner

63. Analizaţi fraza şi contrageţi propoziţiile 12, 17, 19:

„Budulea asculta cu mare băgare de seamă, deşi nu înţelegea nimic. Dar, după ce s-a văzut singur, el a luat plumbul şi a început să înveţe a-şi scrie numele. L-a scris o dată, l-a scris de două ori, de zece ori, cu atât mai bine înţelegea că se poate să înţeleagă şi altul ce scria, pentru că de câte ori scria într-un fel, el scria aceeaşi slovă... Acu parcă înţelegea că este cu putinţă ca unul să citească ceea ce au scris alţii, fiindcă toţi cărturarii scriu într-un fel." SLAVICI

64. Analizaţi fraza şi realizaţi analiza sintactico-morfologică a cuvintelor scrise în cursive:

„La şase luni după vânătoarea *din toamnă*, când huhurezii cu ochii de om chemaseră furtuna, au pornit dezgheţurile *unei ierni* cum nu se mai pomenise *din bătrâni*. Atât omăt s-a topit şi atâta s-au umflat Suceava şi Siretul, încât s-a întemeiat *o vedere* de la casa cneazului Iurg cum n-a mai fost *într-un veac* vechi şi cum nu va mai fi decât *într-o mie de ani*." SADOVEANU

65. Analizaţi fraza şi contrageţi propoziţiile 4, 6:

„Şi i s-ar fi otrăvit ziua dacă n-ar fi văzut-o pe Ilinca; dacă n-ar fi ocolit cărările livezii, ca să-i iasă undeva pe neaşteptate în cale, dacă n-ar fi oprit-o ca să-i spuie vorbe şăgalnice de dragoste." SADOVEANU

66. Analizaţi fraza şi realizaţi schema:

„Poate îi era foame, însă trebuia să aştepte pe bădiţa al său. Poate să fi fost mai bine, se gândea, să lase butul de miel fript în ţăpuşă şi să se întindă pe-o coastă..." *Idem*

67. Analizaţi fraza. Dezvoltaţi complementele circumstanţiale *nemaiştiind*, *deodată cu asfinţitul*. Contrageţi a doua cauzală:

„Fiindcă în lumea aceasta drumurile toate se înfundă, pe înserate, când Lia a ajuns la pădure, s-a înfundat în poteca cea netedă şi curată. Lia s-a oprit şi, nemaiştiind încotro s-o apuce, s-a aşezat pe iarba verde şi moale, s-a lăsat în paza duhurilor curate şi, obosită cum era, de drum, a adormit deodată cu asfinţitul." SLAVICI

68. Identificaţi subordonatele introduse prin conjuncţia *că*:

„Mult n-a putut să steie, că i-a fost degrabă." SLAVICI

„Ştie anume toată lumea că balaurii nu-s treabă de glumă." *Idem*

„Crâşmăriţa se puse cu vorbă aspră şi neîmpăcată la Floriţa: că nu e bună, că e proastă, că e leneşă." *Idem*

„Petru stete în loc, ca să vadă mai bine că-i părea că nu este adevărat ce-i părea." SLAVICI

69. Analizaţi fraza:

„Simeon Bârnoavă îi lămurea ce se petrece în biserică, cum se închină vodă, cum e purtat prin altar şi i se pune pe cap coroana, cum e binecuvântat şi uns şi sărutat pe frunte de mitropolit..." SADOVEANU

70. Contrageţi propoziţiile a doua şi a treia. Dezvoltaţi complementul *de mitropolit*.

Scanned with OKEN Scanner

PARTEA A CINCEA

PUNCTUAȚIA

Scanned with OKEN Scanner

INTRODUCERE

Punctuaţia este „un sistem de semne grafice convenţionale, care au rolul de a marca pauzele şi intonaţia în vorbire”[1], dar şi „întreruperea cursului vorbirii”[2], „un mod de a folosi aceste semne; ramură a gramaticii care indică folosirea corectă a acestor semne”[3].

Deci şi gramatica este „legată de scriere, atât de ortografie, cât şi de punctuaţie, ale căror reguli convenţionale sunt influenţate de ea”[4].

Despre importanţa cunoaşterii semnelor de punctuaţie şi a utilizării lor corecte nu e nevoie să mai vorbim. Dacă în comunicarea orală nu e nevoie de ele, vorbitorii stabilind diverse relaţii logice între cuvinte, grupuri sintactice şi propoziţii fără a ţine cont de regulile de punctuaţie ori de ortografie, în scris acestea trebuie evidenţiate printr-un sistem convenţional de semne, care să sugereze pauzele, intonaţia sau întreruperea şirului comunicării.

Cu toate că diferitele semne de punctuaţie s-au folosit chiar cu patru-cinci secole înainte de Hristos – la greci şi la romani –, rolul lor fiind, în primul rând, acela de a despărţi între ele cuvintele întregi sau prescurtate, primul care a folosit semnele de punctuaţie pentru a delimita unităţile de înţeles a fost Aristofan din Bizanţ (secolul al II-lea î.H.).

Abia invenţia lui Guttenberg de acum o jumătate de mileniu a dat cale liberă semnelor de punctuaţie moderne.

La noi, punctul este cel mai vechi semn de punctuaţie, găsindu-se mai întâi în textele slavone.

În secolul al XVI-lea, apar virgula, apoi semnul întrebării, două puncte şi celelalte semne cunoscute astăzi.

Datorită tipăriturilor, punctuaţia se va răspândi şi în scrisul de mână, ajungând să fie predată şi în şcoală.

Astăzi nu se poate concepe un text scris lipsit de semne de punctuaţie ori de ortografie, importanţa şi utilitatea lor fiind recunoscute de toată lumea.

---

1. *D.E.R.*, vol. III, p. 896.
2. *Î.O.O.P.*, p. 15.
3. *D.E.X.*, p. 714.
4. Avram, Mioara – *Gramatica pentru toţi*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1986, p. 6.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL I

MICROMONOGRAFII ALE SEMNELOR DE PUNCTUAŢIE

În limba română contemporană se folosesc următoarele semne de punctuaţie:

I. Punctul
II. Semnul întrebării
III. Semnul exclamării
IV. Virgula
V. Punctul şi virgula
VI. Două puncte
VII. Ghilimelele (semnele citării)
VIII. Linia de dialog şi de pauză
IX. Parantezele
X. Punctele de suspensie
XI. Cratima

Aceste semne convenţionale se folosesc în textele scrise după anumite reguli ce au fost stipulate în diferite lucrări ce au apărut în ultima jumătate de veac (vezi bibliografia).

Vor fi prezentate – sub forma unor micromonografii – semnele de punctuaţie şi regulile de utilizare a acestora, susţinute de o seamă de exemple care să le ilustreze cât mai bine.

I. PUNCTUL

1. „Punctul este semnul grafic ce marchează o pauză efectuată în vorbire între propoziţii sau fraze independente ca înţeles”[1], folosindu-se, de asemenea, după „grupuri de cuvinte sau cuvinte izolate, care echivalează cu propoziţii independente şi după care vorbirea nu mai continuă”[2]; este „un semn mic şi rotund, asemănător cu o înţepătură de ac, [folosit] şi pentru prescurtarea unui cuvânt sau care se pune deasupra literelor *i*, *j* etc.”[3].

„– Pentru ca să fiu sigur că zodiarul ştie viitorul, trebuie să văd mai înainte de toate dacă-i sunt cunoscute lucrurile de faţă, zise Vodă[.]... Ce face acuma împăratul turcesc?
– Doarme[.]
– Dară ce face craiul leşesc?
– Tot doarme[.]” HAŞDEU

2. Punctul se utilizează şi după fraze şi propoziţii independente, după cuvinte izolate ori grupuri de cuvinte echivalente cu propoziţii independente:

1. *Î.O.O.P.*, pp. 43-44.
2. *D.E.R.*, vol. III, p. 896.
3. *D.E.X.*, pp. 760-761.

„A doua zi după sosire, postelnicul îl chemă la dânsul ca să-i examineze spiritul şi inteligenţa[.]
– Cum te numeşti, băiete?
– Constantin, cucoane[.]" FILIMON

3. Uneori punctul apare şi înaintea conjuncţiei *şi*, când nu are valoare conjuncţională, ci doar exprimă succesiunea neîntreruptă a unor acţiuni (mai ales în stilul narativ):

„Amu cică era odată într-o ţară un craiu, care avea trei feciori[.] Şi craiul acela mai avea un frate mai mare[.] Şi împăratul, fratele craiului, se numea Verde-împărat..."
CREANGĂ

4. Punctul se foloseşte în următoarele situaţii:

a. după propoziţii independente enunţiative:

„Cuvintele mă ajung din urmă[.]" STĂNESCU

b. după fraze alcătuite din propoziţii enunţiative care se află în raport de coordonare:

„Am schimbat naşterea pe moaşte,
În rest am rămas de tot sărac[.]
M-a izbit aripa unui înger
Şi am devenit rege
Pe un tron în prăbuşire[.]" STĂNESCU

c. după fraze formate din propoziţii enunţiative aflate în raport de subordonare:

„Şi când au ajuns acasă [moş Nichifor] era foarte vesel, încât nu ştia baba ce l-a găsit, de-i aşa cu chef, cum nu mai fusese de multă vreme[.]" CREANGĂ

5. Punctul se foloseşte şi în situaţiile:

a. la sfârşitul unei propoziţii optative:

„O! Sunete sublime, pătrundeţi pân' la mine,
Şoptindu-mi fericirea din zilele senine[.]" MACEDONSKI

b. la sfârşitul unei fraze alcătuite din propoziţii dependente de o optativă, când tonul nu este optativ:

„Nou înger de-ai vrea aripi să-mi dai, – eu aş străbate
Cu tine împreună mai sus d'Eternitate[.]" *Idem*

6. După propoziţii dubitative enunţiative:

„Astfel vei fi fost mulţumit de munca ta de până acum[.]"

7. La sfârşitul unei propoziţii interogative indirecte:

„La sfârşit, a vrut să afle dacă într-adevăr lucrurile s-au petrecut întocmai[.]"
SADOVEANU

8. Punctul nu se foloseşte după titlurile de cărţi, de opere literare, muzicale; nu se pune punct nici după formulele de adresare:

Scrinul negru[]; *Bărbierul din Sevilla*[]; Stimate domnule director[]; Dragă frate[] etc.

Scanned with OKEN Scanner

II. SEMNUL ÎNTREBĂRII

Semnul întrebării „e folosit în scriere pentru a marca intonaţia propoziţiilor sau frazelor interogative"[1], apărând „la sfârşitul unei propoziţii, al unui grup de cuvinte sau al unui singur cuvânt"[2], care se constituie „într-un enunţ interogativ"[3].

1. Semnul întrebării este folosit în scriere după enunţuri ce se constituie în întrebări directe:

„Cum[?] nu vrei nici să mănânci dumneata[?]" SADOVEANU

2. Se foloseşte semnul întrebării după propoziţii interogative directe:

„– Da ce ai în traistă[?]
– Ia vreo doi chitici de păstrăvi...
– Şi-i duci departe[?]" HOGAŞ

3. În vorbirea indirectă liberă:

„Dar şi asta-i o avere, când omul e sănătos. Însă ce mă priveşte pe mine[?] Mai bine să ne căutăm de ale noastre..." CREANGĂ

Observaţie. Este nerecomandabilă folosirea semnului întrebării după propoziţiile interogative indirecte:

„Cum îl văzu, îl şi cercetă unde merge dis-de-dimineaţă[?]" SADOVEANU

4. Semnul întrebării se foloseşte după propoziţii interogative retorice:

„Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie,
Ţara mea de glorii, ţara mea de dor[?]" EMINESCU

5. Semnul întrebării se foloseşte la sfârşitul construcţiilor interogative cu caracter dubitativ-deliberativ:

„Cum chitiţi? Un sat întreg n-ar fi pus mână de la mână ca să poată face dintr-însul ceva[?] Dar ai pe cine ajuta." CREANGĂ

6. Se pune semnul întrebării după o propoziţie interogativă incidentă, intercalată:

„Eu atunci, să nu-mi caut de drum tot înainte[?] mă abat pe la tei, cu gând să prind pupăza..." CREANGĂ

7. Dacă cele comunicate au caracter interogativ şi exclamativ, se foloseşte semnul întrebării însoţit de semnul mirării:

„A şezut ea aşa cât a şezut şi apoi a zis tremurând:
– Unde-i lupul, moş Nichifor?
– Unde să fie[?!] Ia a trecut drumul pe dinaintea noastră..." CREANGĂ

8. Semnul întrebării se aşază între paranteze rotunde pentru a arăta că autorul are rezerve sau îndoieli faţă de o afirmaţie anterioară:

„Toate cele patru partide componente directe ale Frontului au fost de acord ca gruparea Tătărăscu să nu fie admisă din cauza responsabilităţii ce îi revine împreună cu fostul guvern [(?)] în evoluţia politicii externe a României după îndepărtarea lui Titulescu."

BUZATU

---

1. *Î.O.O.P.*, p. 41.
2. *D.E.R.*, vol. II, p. 263.
3. *D.E.X.*, p. 472.

Scanned with OKEN Scanner

9. Uneori, în cadrul unei propoziții enunțiative, apar aprecieri interogative ale personajelor ori ale autorului:

„A patra etapă o numeşti [(neinspirat? răutăcios?)] şaradistă! Ceart-o cum vrei... O poezie cu obiect (ştii că şarada are unul) mi-ar înşela ambiţiunea." BARBU

III. SEMNUL EXCLAMĂRII (al mirării)

Semnul exclamării „marchează grafic intonația frazelor şi a propozițiilor exclamative sau imperative"[1], utilizându-se şi „după o interjecție sau, uneori, după un vocativ. Se mai numeşte semnul mirării"[2].

1. Se foloseşte după anumite unități sintactice, după interjecții şi vocative care exprimă diverse stări afective şi sunt considerate cuvinte sau părți de frază independente:

„Las' vântul trist prin arbori să suspine,
Fii liniştită, tu[!] Cu mine eşti." EMINESCU

„Ah[!] v-aţi dus visuri, v-aţi dus[!]
Mort e al meu frate." *Idem*

2. Semnul exclamării se pune după o propoziție exclamativă completă sau eliptică de predicat:

„Târgoveţul I – Lasă-mă, jupân vătave, să văz ciocoi spânzurat[!]
Ceilalți – Şi eu[!] Şi eu[!]
Başotă – Ba la naiba[!]
Sbierea – Afară de la mezat[!]" HAŞDEU

3. Într-o înşirare de exclamații, se pune semnul exclamării după fiecare termen, pentru că se accentuează asupra fiecăruia:

„Madam Ionescu[!] Coană moaşă[!] Madam Ionescu[!]" CARAGIALE

4. Se pune semnul exclamării după o propoziție imperativă, completă sau eliptică de predicat:

„Români, / Pentru Rege, pentru Țară, / Ca să răzbunăm nedreptatea, / Ca să cinstim numele de Români, / Cu Dumnezeu înainte[!] / Urmaţi-mă[!] / Războiul sfânt a început[!] – 22 iunie 1941, General Ion Antonescu." BUZATU

5. Semnul exclamării se foloseşte după propoziții exclamative incidente, care sunt închise între paranteze sau linii de pauză:

„Au ieşit la promenadă – ce petrecere gentilă[!]
Ploşniţa ceea-i bătrână, cuvios în mers păşeşte." EMINESCU

Observație. Semnul exclamării este însoțit de semnul întrebării când comunicarea are dublă valoare: exclamativă şi interogativă:

„– Ce să fie[?!] zise Chirică... Ia, faţa casei, vatra, focul..." CREANGĂ

6. Se pune semnul exclamării după fiecare interjecție din serie:

„Şi-odată şi strigă: u[!] ta[!] na[!] na[!] na[!]" CREANGĂ

7. Dacă interjecția este parte componentă a unei locuțiuni exclamative, semnul se aşază după întreaga expresie:

---

1. *Î.O.O.P.*, p. 50.
2. *D.E.R.*, vol. II, p. 416.

„– Vai de mine, moşnege[!] da' ce foc mi-ai adus tu acasă ?" CREANGĂ
„– Apoi dă[!] bade Ipate, unde-i vorbă, nu-i mânie..." *Idem*

8. Se foloseşte semnul exclamării după un vocativ exclamativ :

„O, ceruri şi pământ[!] rugaţi-vă pentru mine păcătosul !
– Tu soare şi tu lună[!] a urmat să strige înţeleptul, puneţi voi glas pentru mine ! "
SADOVEANU

9. În locul unui răspuns dintr-o conversaţie, poate apărea numai semnul exclamării :

„– Nu vrea să intre în combinaţie... Nu vrea şi pace ! ...
– [!]...
– Când intram la el, ieşea şeful." CARAGIALE

10. Pentru marcarea gradată a intensităţii vocii se folosesc mai multe semne de exclamare :

„– Ce, nene Anghelache ? ce, nene Anghelache ?... Ţal[!] Ţal[! !] Ţal[! ! !]"
CARAGIALE

IV. VIRGULA

„Virgula delimitează grafic unele propoziţii în cadrul frazei şi unele părţi de propoziţie în cadrul propoziţiei"[1], indicând „felul în care fraza şi propoziţia se despart în elementele lor constitutive pe baza raporturilor sintactice dintre ele"[2].

Virgula se foloseşte pentru a reda pauzele scurte ori de câte ori marcarea lor este considerată necesară de către autor. În vorbire, asemenea pauze sunt folosite în mod intenţionat în două situaţii :

a. pentru a grupa la un loc cuvintele şi grupurile de cuvinte care formează unităţi de înţeles şi a le despărţi, astfel, de restul frazei sau propoziţiei :

„O sete de fericire[,] o pornire de a se cufunda parcă în armonia înconjurătoare[,]... îl cuprind pe poet şi aspectele şi amintirile evocate susţin această afirmaţie." CARACOSTEA

b. pentru a atrage atenţia asupra unor cuvinte, prin despărţirea lor de restul frazei :

„De noua lui stare Creangă nu fu mulţumit încă de la început de drum[,] fiindcă-l vedem mişcându-se ca să scape de ea." CĂLINESCU

A. *Folosirea virgulei în propoziţie*

1. Se pune virgulă între părţi de propoziţie de acelaşi fel, când nu sunt legate prin *şi* copulativ ori prin *sau* :

a. subiecte urmate sau nu de determinări :

„– Şi ce-i, mă rog, acolo ?
– [Acolo sunteţi] Mata[,] motanul bunicului[,] casa bunicilor[,] când voia să intre în gândurile nepotului, fără să bată la uşă." TEODOREANU

b. nume predicative, urmate sau nu de determinări :

„[Noi suntem] Mici de zile[,] mari de patemi[,] inimi bătrâne[,] urâte[,]
Măşti râzânde puse bine pe-un caracter inimic." EMINESCU

1. *D.E.X.*, p. 1020.
2. *Î.O.O.P.*, p. 54.

Scanned with OKEN Scanner

c. atribute de același fel:

„Cum lumea veche, în cleștar, / Înoată, în subțire var, / Nevinovatul[,] noul an, / Palat de nuntă și canaan." BARBU

d. complemente de același fel:

„Nu știu alții cum sunt, dar eu, când mă gândesc la locul nașterii mele[,] la casa părintească din Humulești[,] la stâlpul hornului cel humuit[,] la prichiciul vetrei [...] parcă-mi saltă și acum inima de bucurie!" CREANGĂ

„Odată[,] vara[,] pe-aproape de Moși, mă furișez din casă și mă duc ziua miaza mare, la moș Vasile [...] să fur niște cireșe." *Idem*

2. Nu se desparte prin virgulă subiectul de predicat:

„Noi [] nu vrem să fim geniali,
Noi [] nu vrem să fim trimbulinzi..." STĂNESCU

Chiar când e însoțit de determinări (un atribut determinativ sau o propoziție atributivă determinativă) subiectul nu se desparte prin virgulă de predicat:

„Cocoșul [] ce spre ziuă cântă
Cu glasul lui nu le spăimântă..." MACEDONSKI

Virgula poate apărea în locul unui verb predicativ sau copulativ:

„Atunci noi[,] la fuga, băieți[,] mai dihai ca la popa Oșlobanu!" CREANGĂ
„Eu am rămas un pom singur,
El[,] / un om singur." STĂNESCU

3. Virgula izolează o apoziție dezvoltată:

„Am trimis această carte, precum ca să se știe,
Scris-am eu[,] popa Istrate[,] în ziua de Sfânt-Ilie." GOGA

„S-a dus Pann[,] finul Pepelei[,] cel isteț ca un proverb." EMINESCU

4. Construcțiile gerunziale și participiale, așezate la începutul propoziției, se despart prin virgulă de restul comunicării:

„Din vremi uitate de demult[,]
Gemând de grele patimi[,]
Deșărtăciunea unui vis
Noi o stropim cu lacrimi..." GOGA

„Mărită fie dimineața
Ce-a săvârșit o noapte scurtă[,]
Bătrâne Olt! – cu buza arsă
Îți sărutăm unda căruntă." *Idem*

5. Complementul circumstanțial este izolat prin virgulă, dacă este antepus regentului său:

„La geamuri[,] toamna cântă funerar
Un vals îndoliat și monoton." BACOVIA

6. În topica normală, se izolează prin virgulă numai dacă autorul dorește să atragă atenția asupra lui:

„M-a uitat Dumnezeu[,] gândindu-mă[,]
până când gândul
mi-a devenit trup.
M-au uitat frunzele[]
adumbrindu-mă..." STĂNESCU

Scanned with OKEN Scanner

7. Se despart prin virgulă cuvintele şi construcţiile incidente:

„Praful de aur[,] oricum[,] nu strică,
În cantitate mare sau mică...
Găseau[,] în fine[,] un dram sau două
Din aurora cu buzi de rouă." MACEDONSKI

8. Se pune virgulă după adverbele de afirmaţie sau de negaţie, dacă sunt echivalente ale unei propoziţii:

„Da[,] mă voi naşte din păcat,
Primind o altă lege..." EMINESCU

„D: Care va să zică, a plecat?
F: Nu[,] domnule, n-a plecat.
D: Amice, eşti idiot!
F: Ba nu[,] domnule!" CARAGIALE

9. Conjuncţia şi locuţiunea conjuncţională *aşadar*, *prin urmare*, aşezate în interiorul unei propoziţii, se pun între virgule:

„A săvârşi o nedreptate pentru a obţine puţină glorie sau pentru a salva pe aceea pe care o avem înseamnă[,] aşadar[,] a recunoaşte că nu e posibil să meritäm ceea ce dorim sau ceea ce posedăm." *P.C.O.*

„Lovitura durerii aproapelui îl mişcă pe om şi, venind în ajutorul celui lovit care suferă, se simte[,] prin urmare[,] el însuşi uşurat." *Ibidem*

B. *Folosirea virgulei în frază*

COORDONAREA

1. Se pune virgulă între propoziţii coordonate juxtapuse:

„Avem un vis neîmplinit, / Copil al suferinţei[,] / De jalea ta ne-au răposat / Şi moşii, şi părinţii..." GOGA

2. Se pune virgulă între coordonate de orice fel:

a. între copulative nelegate prin *şi*:

„Nici rău – să fii spânzurat[,] nici blând – să fii călcat" *P.C.O.*

b. între copulative, când au nuanţă adversativă şi sunt legate prin *iar* copulativ sau *şi* adversativ:

„Şi moare emirul sub jarul pustiei
Şi focu-n odaie se stinge şi el[,]
Iar lupii tot urlă pe-ntinsul câmpiei[,]
Şi frigul se face un brici de oţel..." MACEDONSKI

c. între coordonate adversative:

„Călugărul îşi puse năframa-n traistă şi traista la şold[,] *iar* eu aruncai şeaua pe spatele Pisicuţei..." HOGAŞ

d. între coordonate disjunctive, dacă încep amândouă cu *ba*, *ori*, *fie*, *când*, *sau*:

„Omul de caracter are curajul să fie cinstit[,] *fie* că-i slujeşte[,] *fie* că-i dăunează popularităţii sale..." SLAVICI

e. înaintea unei coordonate conclusive:

„Eu zic aşa că-s bune rânduielile domniilor-voastre şi întocmai sunt ale noastre[,] deci să ne înfrăţim." SADOVEANU

Scanned with OKEN Scanner

SUBORDONAREA

1. Subiectivele și predicativele nu se despart prin virgulă de regentele lor:

„Adevăratul studiu al omului trebuie[] să fie omul." *P.C.O.*
„Când îi omul în doi peri, să te ferești de dânsul, c-atunci e[] cum îi mai rău."
CREANGĂ

2. Atributiva:

a. atributiva explicativă (izolată) se desparte prin virgulă de cuvântul regent:

„Dar tot timpul sună ceva, / un cântec de iarbă cosită, de taciturne mări[,] / în care inima de-atunci își revarsă / meandrele pierdutelor candori..." STĂNESCU

b. atributiva determinativă (neizolată) nu se desparte prin virgulă de cuvântul regent:

„Mult iscusita vremii slovă / Nu spune clipa milostivă[] / Ce ne-a-nfrățit pe veci necazul / Și veselia deopotrivă..." GOGA

3. Completivele directe și indirecte se despart prin virgulă de regentele lor când sunt antepuse:

„Pe cine nu-l cunoști[,] nu-l întrebi de-i ziua bună." FOLCLOR
„Cui nu-i place a juca[,] nu-i place nici a cânta." *Idem*

4. Completivele de agent nu se despart, în general, de regentă:

„O, doamne! de câte ori n-am fost înjurat și calomniat[] de cine nu meritam să fiu..."
CARAGIALE

5. Circumstanțialele de loc, de mod nu se despart prin virgulă de regentele lor, dacă urmează după acestea:

„– Fata tatii, du-te[] unde vei vedea cu ochii!..." CREANGĂ

„Sau ghicit-ați vre odată ce socoate-un mândru soare[]
Când raza de gândire ține lumi ca să nu zboare..." EMINESCU

„Fă [] cum știi și cum te poartă gândul?" SLAVICI

6. Cauzala se desparte prin virgulă de regentă, indiferent de poziția față de ea:

„Cum o s-o recunoști[,] de vreme ce n-o cunoști?" SLAVICI

„Cum stam eu pe spatele Pisicuței[,] nu prinsei de veste nici când soarele scoborâse treptele văzduhului spre lumea cealaltă..." HOGAȘ

Observație. Dacă autorul o consideră importantă în economia exprimării, cauzala nu se mai desparte prin virgulă, indiferent de locul pe care-l ocupă:

„Am uitat, eram buimăcită[] că m-au lăsat nenorocirii ăia singură." PREDA

7. Finala se desparte de regentă prin virgulă când precedă regenta:

„Ca să nu mai rămâie repetent și anul acesta[,] mam'mare, mamița și tanti Mița au promis tânărului Goe să-l ducă la București de 10 Mai." CARAGIALE

Finalele introduse prin conjuncția *de* nu se despart prin virgulă:

„Îi! că în clondir se stinge căpețelul de lumină!
Moșule, mergi[] *de* te culcă, nu vezi că s-a-ntunecat?" EMINESCU

8. Consecutivele se despart, în general, prin virgulă de regente:

„[...] să-l vezi ce caraghios e cu țigara în mână[,] să te prăpădești de râs..."
CARAGIALE

Scanned with OKEN Scanner

Aşezate imediat după predicatul regentei, consecutivele introduse prin conjuncţia *de* nu se despart prin virgulă:

„Încă te obrăzniceşti! Acuş, te-oiu atinge[] *de* nu te-i puté hrăni în toată viaţa!" CREANGĂ

9. Concesivele se despart întotdeauna prin virgulă de regentele lor, dacă nu se insistă asupra lor:

„De-ar şti omul ce-ar păţi[,] dinainte s-ar păzi." FOLCLOR

10. Condiţionalele se despart prin virgulă de regentele lor:

„De voi nu mă vreţi [,] eu vă vreu!" NEGRUZZI

11. Opoziţionalele şi cumulativele se despart prin virgulă de regentele lor:

„Toată vremea la masă s-a vorbit rău de profesori, cari[,] după ce că nu sunt buni de nimic[,] apoi sunt şi brutali şi mojici, mai ales cu copiii de familie bună." CARAGIALE

12. Subordonatele instrumentale, sociative, de excepţie, predicative suplimentare – în general – nu se despart prin virgulă de regentele lor:

„Şi cu câtă carte ştiu, cu câtă nu ştiu[,] poate peste câţiva ani să ajung dichiu la vreun mitoc..." CREANGĂ

„La munte poţi merge[] împreună cu cine doreşti."

„[...] noi şi toţi oamenii buni te ştim [] cine eşti..." SLAVICI

13. Propoziţiile incidente se despart prin virgulă de restul frazei:

„– Ce mânca văd eu că ai, fătul meu[,] despre asta nu e vorba[,] zise craiul posomorât[,] dar[,] ia spune-mi[,] ruşinea unde-o puneţi?" CREANGĂ

14. Considerate tot ca incidente, propoziţiile intercalate se aşază între virgule sau linii de pauză:

„– Fătul meu[,] zise împăratul supărat[,] asta nu se poate..." CARAGIALE

V. PUNCTUL ŞI VIRGULA

„Punctul şi virgula este semnul de punctuaţie care marchează o pauză mai mare decât cea redată prin virgulă şi mai mică decât cea redată de punct"[1].

„O astfel de pauză este adesea necesară pentru a despărţi propoziţii sau grupuri de propoziţii care formează unităţi relativ independente în cadrul unei fraze"[2].

Semnul acesta constă „dintr-un punct aşezat deasupra unei virgule, folosit pentru a despărţi părţile componente ale unei perioade"[3].

1. Fraza câştigă în claritate şi se evită legarea greşită a unei subordonate dinaintea pauzei marcate prin punct şi virgulă de propoziţia imediat următoare. Alteori, punctul şi virgula corespunde unei pauze pe care vorbitorul o face pentru a arăta că partea de frază care urmează este o întregire, o explicaţie sau o concluzie a celor afirmate anterior:

„Acu, de vrei matale să ştii ceasurile, iar la Car te uiţi, că de-i vară el răsare tot din mâna stângă, cu tânjeala dreaptă în sus[;] la miezul nopţii e cu tânjeala de-a curmezişul, iar despre zori se-ntoarce-n jos." D. ZAMFIRESCU

1. *Î.O.O.P.*, p. 65.
2. *D.E.R.*, vol. III, p. 896.
3. *D.E.X.*, p. 760.

Scanned with OKEN Scanner

„Primul ascet mistic este Hassan al-Basri..., celebru pentru pietatea şi adânca sa tristeţe[;] căci el se gândea tot timpul la Ziua Judecăţii." ELIADE

2. Propoziţiile separate prin punct şi virgulă sunt mai mult sau mai puţin legate între ele prin conţinutul de idei, dar natura acestei legături este exprimată uneori şi prin structura lor gramaticală:

„Domnul fie lăudat! el care ne trimite răcoare după călduri tropicale[;] care ne spală câteodată cu de-a sila[;] care ne dă apă aşa de ieftină..." CARAGIALE

3. Câteodată, punctul şi virgula se pot înlocui cu virgula, în situaţia de mai jos însă nu e posibil:

„– Doamne, parcă l-am învăţat eu, zicea mama cu părere de bine[;] am să-l cinstesc, zău aşa, când l-oiu întâlni[;] că şezi lipcă unde te duci şi scoţi sufletul din om."
CREANGĂ

4. În stilul ştiinţific, semnul se utilizează în fraze lungi, în care se fac pauze mai mari între diverse observaţii referitoare la acelaşi obiect, între diferite raţionamente etc.:

„Asemenea trăsături şamaniste nu aparţin exclusiv legendelor despre Orpheu şi Pitagora. Hiperboreanul Aboris, preot al lui Apollon, zbura pe o săgeată[;] Aristeos din Procomreas era celebru prin extazul său confundabil cu o adevărată moarte, prin bilocaţia sa şi prin metamorfoza sa în corb[;] Hematimus din Clozomene[...] era în stare să-şi părăsească corpul un timp îndelungat." ELIADE

5. Punctul şi virgula despart propoziţii sau grupuri de propoziţii, între ele existând raporturi de coordonare sau de subordonare:

„Sură-i sara cea de toamnă[;] de pe lacuri apa sură
Înfundă mişcarea-i creaţă între stuf la iezătură[;]
Iar pădurea lin suspină..." EMINESCU

„Fiecare dintre camarazi înfierează cu toată asprimea fapta lui[;] în fine, d. Anghelache deplânge pe nenorocitul acela care nu e decât o victimă a neglijenţei altora!" CARAGIALE

Iată cum punctul şi virgula fărâmiţează fraza şi în cazul propoziţiilor subordonate:

„Odată, vara, pe-aproape de Moşi, mă furişez din casă şi mă duc [...] să fur nişte cireşe[;] căci erau numai la dânsul şi încă la vreo două locuri din sat câte un cireş văratic." CREANGĂ

„După aerul şi tonul tânărului, fratele mai mare nu ştia ce să creadă[;] totuşi înţelese că preotul avea lucruri serioase de spus, deşi nu părea." CARAGIALE

6. Semnul acesta de punctuaţie apare şi în dialog, după unele adverbe:

„– Mă rog – zise tovarăşul meu, tăindu-mi vorba – auzit-ai vreodată de moara lui Tudoran cea pustie?
– Nu[;] dar ce e cu moara lui Tudoran cea pustie?" HOGAŞ

VI. DOUĂ PUNCTE

„Două puncte marchează o pauză mai mică decât cea indicată de punct"[1], fiind un semn de punctuaţie care constă „din două puncte aşezate unul deasupra celuilalt, folosit pentru a arăta că urmează o vorbire directă, o enumeraţie, o explicaţie sau o concluzie"[2].

1. *Î.O.O.P.*, p. 67.
2. *D.E.X.*, p. 760.

Scanned with OKEN Scanner

1. Două puncte anunţă:

a. vorbirea directă:

„Bătrânul se oprise în faţa lui şi se uita la el ţintă. Apoi, încet, zise[:]
– Eu ştiu, băiete, că ai bani şi ce bani ai..." D. ZAMFIRESCU

b. o enumerare:

„– Dă ce te-o lăsa inima[:] vreo cârpă de borangic, vreo cămaşă cusută de lelea Profira, ori un pieptar pentru părintele..." GALACTION

c. o explicaţie:

„Căci stelele îmi spun cuvânt anume[:]
Că-n patima îmbrăţişării mele
Şi-a ferecat iubirea ei o lume." GOGA

d. o concluzie:

„De la acesta atârnă soarta lui Ghiţă, căci dacă el scapă, nici Ghiţă nu putea să fie osândit[:] ea urmărea deci cu încordată luare-aminte..." SLAVICI

2. Două puncte se pun:

a. după un verb de declaraţie:

„[Copilul] se îndreaptă deodată şi strigă cu vioiciune[:]
– Ba, ia-mă pe mine, mătuşico..." HAŞDEU

b. după un verb de declaraţie subînţeles:

„Secuiul îi dete în mână următoarea scrisoare de la postelnicul Şarpe[:]
– Frate mai mare şi ca şi un părinte, jupâne vornice.
Am scăpat cu zile în ţara asta săcuiască şi mă aflu sănătos în casa grofului Andraş..."
HAŞDEU

c. după un substantiv care anunţă vorbirea directă:

„Mai în fiecare familie începe regulat o interesantă dezbatere, având un vădit caracter de urgenţă[:]
– Nu-mi mai dă mâna, cucoană! leafă scăzută; criză; nu mai pot! trebuie să căutăm una mai ieftină..." CARAGIALE

3. După verbul care anunţă reproducerea unor zgomote sau sunete:

„Şi pornind eu cu demâncarea, numai ce şi aud pupăza cântând[:]
– Pu-pu-pup! pu-pu-pup!..." CREANGĂ

4. Înaintea citării unui text, a unui proverb sau a unei zicale, a unui principiu:

„[...] se pare că el transcende pe Ohmazd şi Ahaiman deoarece se spune[:] Timpul este mai puternic decât cele două creaţii..." ELIADE

5.a. Înaintea unei enumerări, în descrieri, în naraţiuni:

„P.: Apoi să le numărăm, coane Fănică; să le numărăm[:] două la prefectură.
T.: Două.
P.: Două pe piaţa lui 11 Februarie..." CARAGIALE

b. Când cuvintele sau propoziţiile care anunţă enumerarea se aşază la sfârşitul ei, se pun două puncte după enumerare:

„Şi a plecat înţeleapta zeiţă; şi a găsit pe Vladimirescu şi scurt[:] Vladimirescu a schimbat pe trei în opt." CARAGIALE

6.a Înaintea unei explicaţii sau a unei dezvoltări:

„Bietul om! pare că-i şoptise soarta[:] o noapte îţi mai rămâne de trăit, de viaţă şi somn..." GALACTION

Scanned with OKEN Scanner

b. De regulă, acestea sunt propoziții apozitive:

„Țineți minte vorbele lui Ștefan, care v-a fost baci până la adânci bătrânețe[:] că Moldova nu este a mea și nu este a voastră, ci a urmașilor urmașilor voștri, în veacul vecilor..." DELAVRANCEA

c. Se poate folosi semnul după cuvintele: de exemplu, anume, iată, astfel:

„Trei sute; iată-i[:] de oțel le e coiful,
larg era romanul în spate, – ondulat
avea părul; puternic brațul." MACEDONSKI

7. Se folosesc înaintea unei propoziții care exprimă o concluzie sau o consecință:

„Mă uitam la ea[:] o vedeam trupeșă, frumoasă. Mă uitam la cobzar[:] îl vedeam flăcău înalt ca bradul." GALACTION

8. În construcțiile eliptice de predicat, două puncte marchează și locul verbului-predicat ori al verbului copulativ:

„[...] care suntem proști și nu ne-nvățăm minte ca să venim, mă-nțelegi, și să ne revoltăm... da! să ne revoltăm! Așa să o știți[:] proști! proști! proști!" CARAGIALE

VII. SEMNELE CITĂRII (Ghilimelele)

Ghilimelele sunt „semne grafice care se întrebuințează atunci când reproducem întocmai un text spus sau scris de cineva"[1]. Ele „sunt în formă de două mici unghiuri sau virgule dispuse paralel, între care se închid, spre a fi scoase în evidență, citate, titlurile (de opere artistice, reviste, ziare etc.), un text în vorbire directă sau cuvinte cărora li se atribuie un sens ironic, impropriu sau convențional"[2]. Este un semn de punctuație ce încadrează un text, căruia i se dă „un sens (stilistic) special sau asupra căruia vorbitorul vrea să insiste, traducerea ori sensul unui cuvânt"[3].

Aceste semne grafice se folosesc deci în situațiile următoare:

1. La începutul și la sfârșitul unei citări:

„La sfârșitul orei m-am ridicat: [«]Domnule profesor, expunerile dumneavoastră au fost exacte, dar tot ce ați spus despre Bacon i se potrivește lui Descartes, și tot ce ați spus despre Descartes trebuie trecut în sarcina lui Bacon[»]." BLAGA

2. Se disting câteva situații deosebite în folosirea ghilimelelor:

a. dacă reproducerea merge în continuarea cuvintelor care o anunță, este precedată de două puncte și începe cu majuscule:

„Pentru poezii îl felicita mereu călduros, lăsându-i toată libertatea admiterii sau respingerii observațiilor: [«]Deși am dat bucata la zaț, scrie-mi imediat – să ți-o înapoiez[»]." PIRU

b. dacă vorbirea directă se termină cu semnul întrebării ori al mirării, ghilimelele se pun după acestea:

„Tincuța o privea dusă pe gânduri. Ochii ei păreau a zice copilei: [«]Care va fi și soarta ta! pe ce mâini vei încăpea![»]" D. ZAMFIRESCU

3. Ghilimelele pot exprima ironia:

„Dară eu – ce-mi pasă mie – bietul [«]ins[»] la ce să-l curec?" EMINESCU

1. *Î.O.O.P.*, p. 70.
2. *D.E.R.*, vol. IV, p. 346.
3. *D.E.X.*, p. 371.

4. În lucrările de lingvistică, se obişnuieşte ca traducerea sau sensul unui cuvânt să se dea între ghilimele:

„La originea termenului latin... stă gr. [«]philologia[»], [«]dragoste de cuvânt, de ştiinţă[»], [«]iubitor de[»], [«]phílein[»], [«]a iubi[»] + [«]lógos[»] [«]ştiinţă, cuvânt[»]." L. ONU

5. Când în cadrul unui citat intervine un alt citat, este nevoie de ambele rânduri de ghilimele:

[„]În faţa operei de artă, criticul are deci să se întrebe: [«]Este opera frumoasă, adică e o operă de artă sau nu?... Este opera morală sau nu?[»]["] PIRU

VIII. LINIA DE DIALOG ŞI DE PAUZĂ

Semnul acesta unic are dublă folosinţă: ca „linie de dialog indică începutul vorbirii fiecărei persoane care ia parte la o convorbire, iar linia de pauză marchează, ca şi alte semne de punctuaţie, pauza dintre diferite părţi de propoziţie, dintre propoziţii sau fraze"[1], fiind considerat ca semn ortografic şi de punctuaţie.

1. Linia de dialog:

„Privind la degetele meşterului, a zis cu mare întristare:
[–] Nu mai am bani la mine.
[–] Nu face nimic, a răspuns meşterul..." SADOVEANU

2. Linia de pauză se foloseşte în interiorul unei propoziţii sau al frazei:

„Iubind...[–] lebăda roşie [–] soarele,
Mă lovesc de înserare." V. ZAMFIRESCU

Adesea linia de pauză e folosită pentru a marca o atitudine afectivă:

Dar iată... [–] A mea nu e vina...[–]
Mă schimb, aşteptându-mi regina...[–]
De roze e beată grădina." MACEDONSKI

3. Intervenţia autorului în cursul vorbirii directe se poate pune şi între linii de pauză:

„– Bine [–] zise ciobanul [–] o să-ţi spun o minciună, dar, dacă spui că mint, să ştii că te omor." CARAGIALE

4. Linia de pauză se mai foloseşte în construcţiile eliptice de predicat sau de verb copulativ:

„Ah, blestemate lucruri bune [–]
mirositoare între nări..." STĂNESCU

5. Linia de pauză poate preceda o explicaţie, având aceeaşi funcţie cu două puncte:

„Rama veche întreagă
se înşiră pe dinaintea mea [–]
Consuli, proconsuli,
matroane, copile, liberţi [–]
Rama veche întreagă;
pontifici, apoi, şi vestale..." MACEDONSKI

1. *Î.O.O.P.*, p. 73.

Scanned with OKEN Scanner

IX. PARANTEZELE

„Parantezele indică un adaos în interiorul unei propoziţii sau al unei fraze"[1], fiind un semn de punctuaţie care constă din „două arcuri de cerc, paranteză rotundă, sau din două dreptunghiuri lipsite de câte o latură – paranteze drepte, între care se cuprinde un text considerat ca adaos, o explicaţie, o precizare etc. faţă de restul comunicării"[2].

Parantezele rotunde cuprind o explicaţie, o precizare:

„Ornamentaţia catedralelor constituie un repertoriu inepuizabil de simboluri cosmice [(soarele, zodiacul, calul, arborele vieţii etc.)]..." ELIADE

Uneori explicaţia din paranteze este subtitlul sau titlul unei lucrări:

„*Călin* [(*File din poveste*)]", de MIHAI EMINESCU

„Este semnificativ că într-un articol polemic din 1928 [(*Greutăţile criticii estetice*)], Ibrăileanu deplângea pasiunea exclusivistă de la noi pentru critica..." PIRU

În piesele de teatru se dau între paranteze rotunde indicaţiile scenice:

„Dragomir: [(iese din beci cu lampa şi cu ulcica în mână; închide chepengul la loc...)]: Gata, Ioane!" CARAGIALE

Parantezele drepte se folosesc cu scopul de a închide un adaos făcut de noi într-un text citat:

„– Da' ce-ţi veni, coane Dinule? întreba ea [Saşa] din ce în ce mai mirată şi începând să se înroşească." D. ZAMFIRESCU

Se închid tot între paranteze drepte cuvintele sau semnele de punctuaţie asupra cărora vrem să atragem atenţia cititorului:

„Asta ni-i chemarea de profeţi şi de artişti[?]" EMINESCU

X. PUNCTELE DE SUSPENSIE

Punctele de suspensie sunt „un semn de punctuaţie constând din trei (sau mai multe) puncte aşezate în linie orizontală, folosite pentru a arăta o întrerupere a şirului gândirii, acţiunii sau o omisiune dintr-un text reprodus"[3]. Arată o pauză mai mare în cursul vorbirii. „Punctele de suspensie nu marchează sfârşitul unei propoziţii sau al unei fraze, ci indică, în general, o întrerupere a şirului vorbirii"[4].

Întreruperea se poate face după orice parte de propoziţie sau de frază:

„De două zile [...] Acuma e a treia noapte de când părăsita anină la fereastră semnul ştiut..." CARAGIALE

Pot apărea între propoziţii coordonate:

„– Destul [...] fii cuminte [...] nu sunt supărată." D. ZAMFIRESCU

Între fraze:

„Şi ne tot spune că e fără noroc, că s-a născut prea târziu, că în alte vremuri ar fi ajuns un mare poet [...] Dar vorba lui, cum să te cunoască lumea, dacă n-are cum te citi?..."

ELIADE

1. *Î.O.O.P.*, p. 75.
2. *D.E.R.*, vol. III, p. 881.
3. *D.E.X.*, p. 760.
4. *Î.O.O.P.*, p. 78.

Scanned with OKEN Scanner

Pot despărţi cuvintele incidente de restul comunicării:

„Zici că ai venit cu o afacere aici [...] Mă rog [...] Noi n-avem timp să stăm de vorbă..." CARAGIALE

În citate, punctele de suspensie marchează lipsa unor propoziţii sau fraze:

„N-ai să vii şi n-ai să morţi [...] / N-ai să doamnă, domnişoară." STĂNESCU

În construcţiile eliptice marchează lipsa predicatului sau a verbului copulativ:

„Nu că mi-e frică de ceva, adică de nevastă-mea [...] să nu [...]" CARAGIALE

„Iară noi? noi, epigonii [...] Simţiri reci, harfe zdrobite.
Mici de zile, mari de patemi, inimi bătrâne, urâte..." EMINESCU

XI. CRATIMA (Liniuţa de unire şi de despărţire)

Este un „semn grafic folosit pentru a lega două sau mai multe cuvinte care se pronunţă împreună, pentru a despărţi cuvintele în silabe diferite"[1].

Ca semn de punctuaţie, cratima se foloseşte:

1. În repetiţii:

„Şi loveşte rânduri[-]rânduri în frunzişul sunător..." EMINESCU

2. În interiorul unei expresii:

„Mort[-]copt, trebui să fac pe cheful mamei..." CREANGĂ

3. Între două numerale, pentru a indica aproximaţia:

„Hagi-Tudose: ... Şi să fi fost vro 30[-]40 de inşi..." DELAVRANCEA

4. Între cuvinte care arată limitele unei distanţe, ale unui interval de timp:

251[-]300 km.
Biblioteca este deschisă între orele 8[-]16.

1. *D.E.X*, p. 206.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL II

STILISTICA PUNCTUAŢIEI

Punctuaţia capătă valori expresive datorită particularităţilor limbii române de a avea o seamă de reguli de punctuaţie facultative, care se pot folosi în funcţie de intenţia celui care formulează textul scris.

În distihul următor, dacă poetul ar fi folosit virgula şi înaintea cuvîntului *fecioară*, sensul textului s-ar fi schimbat, căci substantivul *fecioară* – prin schimbarea clasei morfologice – a redevenit adjectiv (cum era folosit în limba veche):

„Mii pustiuri scânteiază sub lumina ta *fecioară*,
Şi câţi codri-ascund în umbră strălucire de izvoară!" EMINESCU

În acest caz, în care deosebirea de punctuaţie e corelată cu deosebirea de înţeles, este absolut obligatorie folosirea unei punctuaţii adecvate.

Scriitorii apelează nu o dată la punctuaţie pentru a realiza o comunicare expresivă, nuanţată, afectivă.

Unii scriitori fragmentează fraza, punând punct după fiecare propoziţie, pentru a reda vorbirea unor personaje; în felul acesta fiecare membru al frazei îşi accentuează importanţa:

„Toţi se zbat fugind spre moarte. Şi nu lasă nimic în urma lor. Ei râd şi cântă... Ei râd la soare ca la codri şi la ape..." SADOVEANU

„Bătrâna o privi cu tristeţe. Căci suntem la adevărata pricină.
– Dragă copilă, ţi s-a umplut capul cu gânduri. Pentru că vara asta, prea mult te-ai uitat în văi." *Idem*

După cum se vede, fragmentarea apare atât în cadrul coordonării, cât şi al subordonării.

Unii scriitori pun punct şi după o frază în interiorul căreia se află o interogativă directă:

„Venise să ne împuşte el pe noi, dacă n-am fi stat sub ploaia de gloanţe şi am fi luat-o la fugă. Cine le spusese lor chestia asta, sau dacă pentru chestia asta fusese trimis."
PREDA

Cu toate că subiectul nu se desparte de predicat prin virgulă, aparent regula e încălcată adesea, în realitate – în exemplele care urmează – virgula izolează părţi de propoziţie sau propoziţii, intercalate, incidente etc.:

„Aceste vorbe[,] rostite de gură domnească[,] au brăzdat adânc inima norodului adunat acolo..." CREANGĂ

„Birja[,] care înainta încet[,] se opreşte în sfârşit în apropierea unei cocioabe de pământ care şedea singuratică pe un maidan." CARAGIALE

La Nichita Stănescu, virgula desparte cu adevărat subiectul de predicat:

„Deschid ochii, mă uit.
Coloana de soldaţi[,] nu se mai vede,
Probabil că vântul a împins-o
cu nor cu tot în altă parte." STĂNESCU

Este evident că pauza creată de virgulă atrage atenţia cititorului asupra subiectului ca o cezură, contribuind din plin la sublinierea intenţiei poetice.

În acelaşi scop utilizează poetul virgula, aşezând-o în locul verbului copulativ:

„Eu am trecut prin el,
El a trecut prin mine.
Eu am rămas un pom singur,
El[,]
un om singur." STĂNESCU

Există situaţii când se poate opta pentru un semn sau altul de punctuaţie: după vocativ şi după interjecţii se poate folosi virgula ori semnul exclamării:

„Dar iată[,]
Bate miezul nopţii..." MINULESCU
Veniţi[,] schelete umblătoare[,]
Veniţi[,] sărmane Danaide[,]
Cu buze calde-nsângerate ca albastru-n ceasul înserării..." *Idem*
„Poezie[!] Poezie[!] Ai dreptate totdeauna,
Dar fiindcă simt şi astăzi că rămas-am tot al tău,
Dă, te rog în jos perdeaua, ca să nu mă vadă luna..." EMINESCU

Virgula are întrebuinţări comune cu linia de pauză, cu parantezele, în construcţii incidente, cu două puncte, chiar cu punctele de suspensie:

„– Nene – zic eu – te-i supăra, nu te-i supăra, eu în politică nu m-amestec, pentru că...
– Pentru că?
– Pentru că... mi-e frică..." CARAGIALE
„Dumnezeul nostru[:] umbră, patria noastră[:] o frază." EMINESCU
„Constantin s-a întors acasă... Era de 15 ani; starea părintească: prea puţină; tragere de inimă pentru munca pământului: deloc!" GALACTION

Stilistica punctuaţiei este legată şi de sinonimia care oferă un câmp larg de manifestare a preferinţelor unor variante funcţionale ale unor stiluri individuale.

Folosind doar semnul întrebării ori al exclamării, în locul reacţiilor verbale, scriitorii conferă acestora valenţe stilistice:

„– Am venit să te rog să dai lui Ovidiu Georgescu – pe care l-ai examinat ieri la morală şi i-ai dat nota 3 – să-i dai nota 6...
– [!]
– Să nu zici că nu poţi! Ştiu că poţi!..." CARAGIALE
„Profesorul (mai aspru): Dar Şpania, unghe-i Şpania?
Elevul: ... [...]
Profesorul (magistral): Şpania-i lângă Portocalia, mă boule, şi viţă-versa!" *Idem*

Uneori, replica bazată doar pe mimică e urmată de exprimarea prin cuvinte a mirării, a surprinderii, a nedumeririi interlocutorului:

„– Să trăiţi!
– Bună dimineaţa! Da' ce-aţi întârziat, mă?
– [?!]... N-am întârziat, boierule." STANCU

Scanned with OKEN Scanner

„Mitică zice despre un prieten destituit:
– L-a-naintat.
– [?!]
– L-a făcut inginer de poduri...
Și când e în culmea vervei adaugă:
– ...detașat cu serviciul în Cișmigiu; dă mușteie afară!" CARAGIALE

Punctele de suspensie au o mare valoare stilistică. Pot apărea în locul virgulei, pentru a despărți de restul frazei cuvintele sau propozițiile incidente:

„– De cine vorbești? întreabă cucoana Luxița; de Aglaia lui Panainte Tomescu! Am văzut-o ieri, gătită și pudrată[...] Mă mir cum de-i dă mâna[...]
– Da, despre dânsa-i vorba[...] zise cu mulțumire nevasta lui Timotei." SADOVEANU

Marchează o vorbire incoerentă:

„Dandanache: Stii conița mea, sunt asa de amețit[...] stii, trăsura[...] si clopoțeii[...] stii, îmi țiuie urechile grozav[...] grozav îmi țiuie..." CARAGIALE

Ghilimelele capătă valoare stilistică în anumite situații:

– când vor să atragă atenția asupra cuvintelor pe care le încadrează, dându-le o valoare peiorativă chiar:

„Voi să sară din pat, dar tiptil, cu un deget la buze, «nesuferita burgheză» intră în șură și-l acoperi de sărutări." BACOVIA

– când se folosesc pentru reproducerea valorii figurate a unui cuvânt sau a unei expresii:

„M. Dragomirescu credea că există un [«]gust absolut[»]. Idealul de artă, nefiind variabil de la o epocă la alta, de la popor la popor, urmărește o perfecție atemporală."
CARACOSTEA

Punctuația poate deveni o componentă a stilului individual, dar e recomandabilă și aici o măsură.

Nici abuzul de semne de punctuație, dar nici punctuația zero nu fac bună casă cu exprimarea scrisă.

Scriitorii de mare valoare au folosit-o cu multă măiestrie, conferindu-i certe valențe stilistice:

„În adevăr, am găsit [] din cauza frigului [] pe jumătate școala despopulată complet, iar restul tușind toate și dureri cu umflături în gât, pentru care [] chemând pe d. medic al urbei, a constatat mai multe cazuri de amigdalintă, adică gâlci, care poate degenera mai cu seamă la copiii anemici și limfatici, prin diferite complicațiuni [] adesea contagioase..." CARAGIALE

Și alte semne de punctuație au valențe stilistice, cum ar fi cratima și parantezele, mai ales în cuvinte compuse și în repetiții:

„Cetățeanul: ... Ba că dă-mi-o, ba că nu ți-o dau, din vorbă-n vorbă, tura-vura, ne-am abătut pe la o țuică... Una-două." CARAGIALE

Dacă un cuvânt se repetă în scopuri stilistice, termenul care se repetă se leagă prin cratimă:

„Prietenul meu Dumitru Dumitrescu Dum-Dum este un intelectual în genul lui Edgar Poe." MINULESCU

Parantezele se folosesc cu valoare stilistică dacă închid cuvinte sau propoziții care exprimă o anumită atitudine a vorbitorului față de cele spuse:

Scanned with OKEN Scanner

„Ascultaţi acum ce e cu *Copca Rădvanului* [(dar lăsaţi-mă să vă mărturisesc că povestea aceasta, cum am scris-o eu, seamănă cu a lui Oance cum seamănă cheresteaua cu bradul din munte)]…" GALACTION

Punctul şi virgula constituie mai mult un mijloc stilistic decât gramatical, folosirea lui fiind dictată de preferinţa celui care scrie textul :

„Într-un colţ al odăii, câteva merţe de fasole ; în altul sămânţă de cânepă ; în al treilea, o moviliţă de mere din cele domneşti şi pere de Rădăşeni, care trăiesc până pe după Paşti…" CREANGĂ

Scanned with OKEN Scanner

EXERCIŢII

1. Recunoaşteţi semnele de punctuaţie din textul următor şi motivaţi-le:

„– Să iasă în faţă, a strigat colonelul, toţi cei care au luat parte la răscoală! Nu s-aude?
– Ba s-aude, domnule colonel, a răspuns unchiu-meu Uţupăr, iaca eu am început aicea, prin sat, răscoala..." STANCU

2. Explicaţi folosirea virgulei şi a semnului exclamării:

„– Degeaba te mai sclifoseşti, Ioane, răspunse mama cu nepăsare! la mine nu se trec acestea... Pare-mi-se că ştii tu moarea mea..." CREANGĂ

3. Scrieţi după autodictare o strofă dintr-o poezie şi puneţi-i semnele de punctuaţie necesare.

4. Încercaţi să înlocuiţi virgula cu punctul. S-a schimbat conţinutul comunicării?

a. „Gânditoare şi tăcută luna-n cale-i se opreşte,
Sufletul cu voluptate în extaz adânc pluteşte..." EMINESCU

b. „Tu eşti o undă, eu sunt o zare,
Eu sunt un ţărmur, tu eşti o mare,
Tu eşti o noapte, eu sunt o stea –
Iubita mea." *Idem*

5. Prin suprimarea cratimei de la exerciţiul 4.b., prozodia este afectată?

6. Realizaţi un text scurt în care punctul să fie folosit după cuvinte izolate.

7. Găsiţi un exemplu în care punctul să apară înaintea conjuncţiei *şi* cu valoare narativă.

8. Realizaţi texte în care să existe propoziţii optative, folosind în final punctul sau punctele de suspensie.

9. Folosiţi punctul la sfârşitul unui text ce conţine o interogativă indirectă.

10. Alegeţi un text narativ în care punctul să fie utilizat după paranteză.

11. Puneţi punctul la locul cuvenit:

„Poteca de-acum coboară ca fumul
Din jertfa ce nu s-a primit, de-aici luăm iarăşi drumul spre ţărână şi valea..." BLAGA

12. Alegeţi trei pasaje din opera lui Creangă în care semnul exclamării să fie folosit după propoziţii imperative.

13. Scrieţi două exemple din opera eminesciană în care semnul exclamării să aibă dublă valoare: exclamativă şi interogativă.

14. Aşezaţi semnul exclamării la locul potrivit:

„– Na-ţi, mă, banii, zise dracul, şi să te cărăbăneşti de aici, că de nu, e rău de tine"
CREANGĂ

„Aho car nebun aho..." *Idem*

Scanned with OKEN Scanner

15. Aşezaţi virgula la locul potrivit. Explicaţi folosirea ei în exemplele următoare:

„Copilo tu eşti gata / De-a pururea să plângi / Şi când eşti tristă Doino / Tu inima ne frângi." COŞBUC

„Tu eşti o ziuă eu sunt un soare
Eu sunt un flutur tu eşti o floare
Eu sunt un templu tu eşti un zeu
Iubitul meu." EMINESCU

16. Când se foloseşte virgula înaintea conjuncţiei *şi*? Exemplificaţi.

17. Găsiţi două apoziţii izolate prin virgulă în operele lui Goga şi Sadoveanu.

18. Formulaţi trei fraze în care să folosiţi subordonate care nu se despart prin virgulă de regentele lor.

19. Motivaţi punctuaţia concesivei şi a consecutivei. Daţi exemple de fraze cu asemenea subordonate.

20. Care este punctuaţia cumulativei şi a opoziţionalei? Exemplificaţi.

21. De ce se izolează prin virgulă incidentele? Daţi exemple.

22. Puneţi semnele citării la locul potrivit în exemplele următoare:

„Marin Sorescu a debutat cu volumul Moartea ceasului. Din opera sa dramatică citãm: Iona, Paracliserul, A treia ţeapă."

„Cum ajung acasă, văd eu cât îi este
De fudul auzul şi-o să-l strig: Maestre!" ARGHEZI

23. Alegeţi un text în care ghilimelele să exprime ironia.

24. Ce marchează linia de pauză în construcţiile eliptice? Daţi exemple pentru fiecare situaţie.

25. Găsiţi două exemple în care punctele de suspensie să apară între două propoziţii coordonate şi între două fraze.

26. Alegeţi un exemplu în care punctele de suspensie să izoleze cuvinte şi expresii incidente.

27. Marcaţi prin trei exemple întrebuinţarea punctelor de suspensie cu valoare stilistică.

28. Când se foloseşte cratima ca semn de punctuaţie? Exemplificaţi.

29. Puneţi semnele de punctuaţie în textele:

„Dar turturica fiind mai uşoară ajunge mai înainte acolo; şi pândind tocmai când era soarele în cruce de se odihneau munţii numai pentru o clipită se repede ca prin foc şi ié trei smicele de măr dulce..." CREANGĂ

„Leul se gândea în sine Numaidecât trebuie să fie Şaitan stăpân al nopţii în spinarea mea de vreme ce m-a apucat cu atâta îndrăzneală şi mă strânge aşadar mă supun..."
SADOVEANU

30. Explicaţi folosirea celor mai importante semne de punctuaţie folosite în textele de mai sus.

31. Scrieţi după autodictare câte o strofă din poeziile poeţilor îndrăgiţi. Explicaţi folosirea semnelor de punctuaţie cu valoare stilistică.

32. De ce dialogul apare frecvent în schiţele şi momentele lui Caragiale?

Scanned with OKEN Scanner

33. Faceţi o statistică a semnelor de punctuaţie din alegoria moarte-nuntă din balada populară *Mioriţa*. Ce observaţi? Care sunt semnele frecvent folosite? De ce?

34. Faceţi acelaşi lucru pentru elegia *Mai am un singur dor*, de Mihai Eminescu.

35. Realizaţi un text dialogat în care să utilizaţi cât mai multe semne de punctuaţie.

36. Efectuaţi o compunere narativă în care să folosiţi semnele de punctuaţie următoare: punctul, punctul şi virgula, punctele de suspensie, semnul exclamării, virgula.

37. În poezia *Epigonii*, Eminescu foloseşte semnul două puncte în locul verbului copulativ. Depistaţi versurile.

38. Găsiţi trei exemple în care punctul să fie folosit după o comunicare imperativă.

39. De ce credeţi că a folosit poetul semnul întrebării şi semnul mirării precum şi punctele de suspensie?

„– Melc, melc, ce-ai făcut,
Din somn cum te-ai desfăcut?
Ai crezut în vorba mea
Prefăcută... ea glumea!
Ai crezut că plouă soare,
C-a dat iarba pe răzoare,
Că alunul e un cântec..." BARBU

40. Depistaţi propoziţiile subordonate incidente şi sesizaţi punctuaţia:

„Nu ţi-am urat, după cum vezi, / Nimic din ce-ai putut să crezi că-ţi va ura / De ziua ta / Un fost coleg de bancă, pe care l-ai iubit / Atât cât ţine flacăra unui chibrit..."
MINULESCU

Scanned with OKEN Scanner

PARTEA A ŞASEA

ORTOGRAFIA

Scanned with OKEN Scanner

INTRODUCERE

„Ortografia stabileşte corectitudinea formală a domeniilor celor mai întinse ale scrierii, supunând normelor ei folosirea sistemului de semne grafice adoptat, relaţiile scrierii cu sistemul, cu structura şi normele limbii literare, în primul rând cu pronunţia – dar şi cu situaţii de scriere fără legătură cu realitatea fonică reprezentată"[1].

Problemele ortografiei româneşti au preocupat încă din secolul al XVIII-lea pe cărturarii români.

Prima lucrare care se ocupă de acest domeniu important al limbii a apărut în 1779, la Viena şi aparţine lui Samuel Micu-Klein: *Carte de rogacioni pentru evlavia homului chreştin*, scrisă cu caractere latine, în care este „prezentat un sistem ortografic integral bazat pe alfabetul latin, recomandat pentru scrierea limbii române"[2].

La 1819, Petru Maior va publica *Orthographia romana sive latino-valachica*, reeditată în 1825 ca anexă a *Lexiconului de la Buda*.

I.H. Rădulescu va aborda şi el chestiunea ortografiei în a sa *Gramatică românească*, apărută la Sibiu, în 1828.

Mai târziu, în 1866, Titu Maiorescu va susţine într-o lucrare de referinţă (*Despre scrierea limbii române*) că înainte de orice principiu lingvistic propriu-zis, raţiunea impune un sistem fonologic de scriere a limbii, deoarece nici un alfabet „nu exprimă şi nu este în stare să exprime toate sonurile unei limbi decât *à peu près*" (şi că) „încercările gramaticilor şi ale puriştilor de a frânge geniul ascuns al unui popor prin micile lor paradigme şi teorii au rămas, şi cu drept cuvânt, fantasmagorii impotente"[3].

De altfel, peste 14 ani, acelaşi mare cărturar român va susţine, într-un raport prezentat la Academia Română, că „ortografia propusă în proiectul de faţă este întemeiată pe un fonetism temperat prin necesităţi etimologice, aşadar fiecare cuvânt se scrie cum se pronunţă", aducând ca argument afirmaţia lui Haşdeu că tot ce este etimologic în prezent a fost fonetic în momentul aplicării unui anume mod de scriere la o limbă oarecare.

Şi G.L. Frollo va susţine principiul fonetic pentru limba română în *O nouă încercare de soluţionare a problemului ortografic*, publicată în 1875, la Bucureşti.

În secolul nostru, ortografia a constituit o problemă importantă şi pentru generaţiile noi de lingvişti.

---

1. G. Beldescu – *Ortografia actuală a limbii române*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti 1985, p. 13.
2. J. Balacciu, R. Chiriacescu – *Dicţionar de lingvişti şi filologi români*, Editura Albatros, Bucureşti, 1978.
3. Titu Maiorescu – *Critice*, vol. II, Bucureşti, 1967, p. 214.

Scanned with OKEN Scanner

Mai ales după 1950, au apărut numeroase lucrări care au descris şi normat ortografia românească (a se vedea bibliografia prezentei lucrări).

Scrierea limbii române este deci alfabetică. Scrierea este un sistem de semne convenţionale care permite concordanţa între mesajul oral şi cel scris, fiecărui sunet corespunzându-i o literă; tocmai această relaţie face obiectul ortografiei.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL I

PRINCIPIILE SCRIERII

Principiul sau criteriul de scriere este „o directivă generală după care se conduc în mod necesar normele ortografice"[1].

Ortografia actuală a limbii române se conduce după următoarele principii:

1. *Principiul fonetico-semantic*

Acest principiu fundamental are la bază corespondenţa dintre ortografie şi ortoepie prin corespondenţa între fiecare literă şi fiecare sunet dintr-un cuvânt.

Se va scrie deci: *îndoi*, dar *împărţi*, *desface*, însă *dezlipi* etc.

O seamă de cuvinte împrumutate se scriu conform cu rostirea lor: miting, telefon, handbal, cocs.

2. *Principiul silabic*

Conform acestui principiu, literele *c*, *g* reproduc sunete diferite, în funcţie de literele de care sunt urmate în aceeaşi silabă: *c*, *g* + a, ă, î(â), o, u, consoane ori blanc sunt unităţile: */k/*, */g/*: casă, cămin, aruncând, ocol, acum, orgoliu, argat, găină, gândi, gol.

/c/, */g/* + i, e = *ce*, *ci*; *ge*, *gi*; cinci, cer, rege, legi.

3. *Principiul morfologic*

Hotărăşte norma pe baza unui anumit model de manifestare a flexiunii şi derivării cu sufixe ori a unor cuvinte compuse.

După *ch* se va scrie *ea*, când în flexiunea cuvântului sau în familia lexicală sunt forme alternante cu *e*: cheamă, chemător, chemare.

Se va scrie *ia* după *ch* dacă nu există forme alternante cu *e*: chiabur, chiar.

Grupurile de litere cu valoare monosilabică (*ia*, *ea*, *oa*) au ca motivaţie alternanţa cu *ie* (viaţă/vieţi), cu *e* (teacă/teci), cu *o* (moară/mori).

4. *Principiul sintactic*

Presupune delimitarea cuvintelor după sensul lor lexical şi după valoarea gramaticală printr-un semn demarcativ numit *blanc*, iar uneori prin cratimă:

cum se cade (să fie cineva) – cumsecade;
i-am dat – le-au adus;
nici o dată – niciodată.

5. *Principiul tradiţional-istoric*

Ţine seama de scrierea anterioară şi de etimologia cuvintelor.

Conform tradiţiei, semivocalele nu se notează dacă sunt precedate de vocalele corespunzătoare:

---

1. G. Beldescu, *op. cit.*, p. 14.

ie – nu *iie* (scriem, nu scriiem); *ua* – nu *uua* (lua – nu luua).

Cuvintele împrumutate păstrează particularităţile de scriere şi pronunţare în forme adoptate (box, start, cocs).

Aceste principii reflectă relaţiile dintre ortografia actuală şi compartimentele limbii, asigurând o relativă stabilitate ortografiei în vigoare.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL II

NORME ORTOGRAFICE

„Normele ortografice sunt restricţii impuse scrierii spre a-i da unitate şi stabilitate şi spre a-i mări eficacitatea funcţională"[1].

Normele ortografice pot face referire la:

a. părţi din cuvinte (litere, rădăcină, prefixe şi sufixe, desinenţe gramaticale);
b. cuvinte;
c. grupuri de cuvinte.

Dăm mai jos principalele norme ortografice:

1.a. După *ş*, *j* se va scrie *a* (nu ea), *e* (nu ă), *i* (nu î, â)

b. După *ş*, *j* în rădăcinile cuvintelor se va scrie numai *a*, *e*, *i*: jar, şapcă, jeli.

c. În sufixe şi desinenţe, se poate scrie *a*, *e*, *i*, dar şi *ea*, *ă*, *î*.

2. Se va scrie *ă* (nu a) în cuvintele care conţin un *a* accentuat în silaba următoare: călare, măcar, supărat.

3.a. Se va scrie *â* în cuvintele din vocabularul românesc ce conţin acest sunet în rădăcină şi astfel revenim la ortografia tradiţională: mânca, rând, pământ.

b. Se va scrie *î* la începutul şi sfârşitul cuvintelor ce conţin acest sunet: început, coborî, îmbrăca, doborî.

c. Se va scrie *î* în cuvintele derivate cu prefixe care au iniţiala rădăcinii *î* ori sunt derivate cu prefixul *în/îm*: neînceput, neîmbrăcat, reîncălzit, neînvăţat, reîmpăcare.

4. După *ţ*, *z*, *r*, *s* se va scrie *e* (nu ă): înţelegere, zece, muzeu, secetă.

5. Se va scrie *a* – *a* în cuvinte derivate cu prefixe la întâlnirea finalei *a* cu iniţiala *a*: contraamiral, contraatac, supraalimentat etc.

6. Se va scrie *e* – *e* în cuvintele: azalee, idee, alee, feerie, gheenă, dar şi în derivatele unor cuvinte: neexplorat, preelectoral, reeditare, reexaminare, reeducare.

7. Se va scrie *i* – *i* în cuvinte derivate: antiinfecţios, sfiiciune, scriitor, ştiinţă, miime.

8. Se va scrie *o* – *o* în neologisme: zoologie, alcool, zootehnie; de asemenea în cuvinte compuse şi derivate: autoobservaţie, microorganisme, cooperativă, coordonare, cooperant, cooperare.

---

1. G. Beldescu, *op. cit.*, p. 18.

9. Se va scrie cu *u* – *u* în cuvintele: reziduu, continuu, asiduu, ambiguu, discontinuu, vacuum.
10. După consoanele dentale *d*, *l*, *n*, *r*, *s*, *t*, *ţ*, *z* se va scrie diftongul *ea* (nu ia): leac, neam, seamă, seară, reazemă, teamă, zeamă, ţeastă, seacă.
11. Înainte de *b*, *p* se scrie *m* (nu n): ambulanţă, impropriu, împroprietărire, îmbolnăvire, împăcare.
12. Înaintea consoanelor *b*, *d*, *g*, *j*, *r*, *v* se va scrie *z* (nu s): dezlipi, dezdoi, dezgusta, dezjuga, dezvăţat.
13. Cuvintele derivate se scriu, de obicei, într-un cuvânt: newyorkez, târgnemţean, băimărean, sătmărean.

Scrierea cu litere majuscule

I. Se scriu cu iniţială majusculă:

1. a. Primul cuvânt al unui text şi cuvântul care urmează după punct:

„Rătăcitor, cu ochii tulburi,
Cu trupul istovit de cale,
Eu cad neputincios, stăpâne,
În faţa strălucirii tale." GOGA

„[...] şi tot atunci striga, cât îl ţinea gura, că moare de foame[.] Şi-apoi, afară de aceasta, omul acela era ceva de spăriet..." CREANGĂ

b. după semnul exclamării şi al întrebării:

„Eu s-am teamă de-o nălucă? Nu, pe viul Dumnezeu!
Faust sunt eu, chiar eu, nu altul..." MACEDONSKI

c. după două puncte şi după punctele de suspensie:

„Şi Păcală-şi zise: Vorba asta
E ca mângâierea porcului pe burtă..." ARGHEZI

„Mustrarea lui să nu te doară.
Nu-i vina ta... Aşa e scrisă
Nemilostiva lege-a firii!" GOGA

Observaţie. Primul cuvânt al textului unei scrisori ori al unei cereri se scrie tot cu iniţială majusculă:

„Iubite Oşlobene,
Mă închin cu sănătate de la golătate, despoieţii din urmă. De n-aveţi ce mânca acolo, poftim la noi, să postim cu toţii. Al tău voitor de bine, Zaharia, mare căpitan de poşte."
CREANGĂ

2. Titlurile publicaţiilor, ale operelor literare, ştiinţifice, artistice: *Limba română*, *Baltagul*, *Adevărul*, *Omul cu tichia albastră*, *Rapsodia I*.
3. Numele mărcilor produselor industriale: Palmolive, Kent, Africana, Supercristal.
4. Unele simboluri şi abrevieri pentru cuvinte comune: He (heliu), C (carbon), S (sud), M.S. (Maiestatea Sa).
5. Denumirile sărbătorilor calendaristice, religioase, naţionale, internaţionale: 9 Mai, Sf. Ioan, Anul Nou, Paşte.

Scanned with OKEN Scanner

II. Se scriu cu inițială mică:

1. Cuvintele care urmează după un semn de punctuație ce nu este așezat la sfârșitul unei comunicări:

„– Cine e? întrebă el, întinzând mâna spre chipul din perete..." CARAGIALE

2. Cuvintele de declarație plasate după o comunicare reprodusă:

„– Dar... știți că... mai este un contișor...
– Ce contișor? zice dama." CARAGIALE

3. Numele personajelor literare folosite pentru a denumi tipuri omenești corespunzătoare: harpagon, gobsek, oblomov, rasputin.

4. Numele funcțiilor de stat, politice, militare.

5. Denumirile epocilor istorice care nu au semnificația unor evenimente: antichitatea, evul mediu, cuaternarul.

6. Numele punctelor cardinale.

7. Numele obiectelor de învățământ: limba română, istoria.

Situație facultativă – primul cuvânt al unui vers:

„S-a pus la îndoială piatra
ca vorbire.
Au zis de fluture că este
o respirare..." STĂNESCU

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL III

SEMNE ORTOGRAFICE

„Semnele ortografice sunt simboluri folosite de sistemul normativ ortografic ca semnale demarcative ori ca indiciu de notare incompletă a unui cuvânt sau număr cifric"[1].

Semnele ortografice sunt: cratima (liniuţa de unire), apostroful; în anumite situaţii şi: punctul, bara, linia de pauză.

Unii autori consideră şi blancul semn ortografic.

În afară de apostrof, celelalte semne ortografice sunt şi semne de punctuaţie.

1. BLANCUL (pauza albă, grafică)

Este un semn ortografic demarcativ; lipsa de semne grafice într-un şir scris semnalează finalul unui cuvânt şi începutul altuia:

Blancul delimitează:

- unităţi lexicale: se[] bucură; de[]; merge[] acasă;
- elemente ale unor locuţiuni verbale, adverbiale etc.: se[] dă[] de[-]a dura; din[] când[] în[] când;
- morfeme mobile: am [] citit; a[] doua;
- termenii unui cuvânt compus: dare[] de[] seamă.

Prin intermediul blancului se realizează grafic opoziţii ca: nici[]o[]dată – niciodată; tot[]o[]dată – totodată.

Blancul divizează lanţul scris între pauze gramaticale, în conformitate doar cu sensul lexical şi cu valoarea gramaticală a cuvintelor scrise.

2. CRATIMA (liniuţa de unire)

Redă în scris rostirea împreună a două cuvinte alăturate, marcând grafic contopirea sfârşitului vocalic al unui cuvânt la cuvântul următor ori la cel precedent.

„Dar eu, ca s-o dreg, zic:
– Straşnici ochi ai, coană Marghioală!
– Ia nu mă-ncânta; mai bine spune-mi ce să-ţi dau?" CARAGIALE

Scrierea cu cratimă permite redarea rostirii obişnuite, într-un tempo mai rapid:

„Ce este oare de-acum...
Deplină fericire, unde să mă-ndrept!" BACOVIA

Cratima marchează grafic rostirea într-un diftong sau triftong mai ales la cuvintele monosilabice:

---

1. G. Beldescu, *op. cit.*, p. 228.

„Enigel, Enigel, / Ţi-am adus dulceaţă, iacă / Uite fragi, ţie dragi, / I-ai şi toarnă-i în puiacă." BARBU

Cratima marchează alipirea unor cuvinte scurte la începutul sau la sfârşitul unui cuvânt:

„Şi s-aşează toţi la masă, cum li-s anii, cum li-i rangul." EMINESCU

Leagă desinenţa ori articolul hotărât de un cuvânt neobişnuit: V.S.H.-ul, shop-ul, spleen-ul:

„Dă-mi spleen-ul călătoriilor pe apă,
Dă-mi spectrul verde-al zilelor de-apoi..." MINULESCU

3. PUNCTUL

Ca semn ortografic, punctul se utilizează în abrevieri:

- ş.c.l. = şi celelalte; etc. = şi alţii, şi altele, şi ceilalţi, şi aşa mai departe; N.B. = *nota bene*; p.m. = post meridian.
- d.a. = după-amiază; kw.h. = kilowatt-oră;
- Ac. = acuzativ; sg. = singular; cf. = *confer*.

Punctul se mai foloseşte în:

- abrevierea numelor de persoană: M. Eminescu; I.L. Caragiale;
- abrevieri uzuale: str. (strada); a.c. (anul curent);
- abrevierea titlurilor academice: acad.; dr.; prof.

4. BARA

Este întrebuinţată în abrevieri:

m/s = metru pe secundă;

Separă cuvinte prescurtate:

c/val. = contravaloare.

Se mai poate folosi în lucrările ştiinţifice (lingvistică, de exemplu):

bun/buni; nume/eşti; moldovean/moldoveancă.

5. LINIA DE PAUZĂ

Se foloseşte la scrierea unor cuvinte compuse cu structură complexă: relaţiile sud[–]nord-americane; nord[–]nord-est.

Observaţie. D.O.O.M. menţionează că „În asemenea situaţii, în locul liniei de pauză se admite şi folosirea cratimei: anglo-vest-germane, nord-nord-vest etc."[1].

Iată o interesantă folosire a liniei de pauză şi a cratimei la Macedonski:

„Un an, – dând d-ani, leag-an d-an, d-ani vani
D-atunci de când în groapă-a intrat." MACEDONSKI

6. APOSTROFUL

Marchează rostirea incompletă a unui cuvânt prin căderea accidentală a unor sunete de la începutul, mijlocul sau sfârşitul acestuia sau absenţa primelor cifre din notaţia unui an.

1. *D.O.O.M.*, p. XXXVII.

Scanned with OKEN Scanner

„Las' ochii, mamă,
Las' să plângă." COŞBUC

„– Bravos, d-le Iancule! mă lucraşi car' va s' zică?... Dar nu face nimic! Trăiască ai noştri de... ciocoi!..." CARAGIALE

„Pe vremea războiului din '78 avea un mierloi care fluiera căzăceasca şi o gaiţă diplomată care vorbea ruseşte." *Idem*

Căderea de sunete indică:

– rostirea economică:

„Lasă, nene; nu vezi ce zgomot e afară? mai ai şi dumneata răbdare până la Sf. Dumitru, pâ' ne-om muta de aici!" CARAGIALE

– o rostire alterată:

„Ofiţerul intră grăbit în cortul Protectorului şi strigă: Gen'rale! gen'rale! a sosit bastamentul!" *Idem*

– necesitate metrică:

„În ăst spaţ' nu-i adevărul. Orologiu eşti ce sapă." EMINESCU

„Să piară glia care poartă
Înstrăinatul nost' tezaur." GOGA

Dacă omisiunea sunetelor se produce la începutul ori la sfârşitul cuvintelor, apostroful este precedat/urmat de blanc după şi înainte de alt cuvânt, deoarece el este, în fond, un substitut de grafeme în formă absolută:

„Şi s-ajungă chiar e dat de soarte,
Căci tinereţe neîmbătrânită
Şi dăruim şi viaţă făr' de moarte." EMINESCU

Apostroful se poate afla uneori în alternativă cu cratima, însă ultima poate prelua şi sarcina apostrofului:

„Plângi, o, nobilă ţărână a boierilor d-al-dată,
Care pentru a lor ţărână cu amoare au pierit." BOLINTINEANU

Cunoaşterea ortografiei este o necesitate pentru orice persoană instruită, fiindcă ortografia permite o comunicare scrisă inteligibilă, corectă, ba chiar cu anumite valenţe stilistice:

„– Coane Iancule – îmi zice – 'm par' rău acum, după su'cesul meu, c-am cedat şi nu mi-am pus cand 'atura!..." CARAGIALE

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL IV

STILISTICA SEMNELOR DE ORTOGRAFIE

Dacă scrierea este materializarea grafică a vorbirii, înseamnă că ea trebuie să fie aptă de a-i reda nuanţele, în primul rând, pentru că cei care comunică prin scris vor să se facă bine înţeleşi.

În situaţiile facultative, cratima capătă valoare stilistică, posibilitate exploatată îndeosebi de poeţi, din raţiuni prozodice:

„La steaua care-a răsărit
E-o cale-atât de lungă,
Că mii de ani i-au trebuit
Luminii să ne-ajungă." EMINESCU

„Suliţe-albastre, fără întoarcere,
privirile mi le-asvârl, pe-amândouă
să-l întâmpine fericite şi grave." STĂNESCU

Dar şi prozatorii folosesc cratima cu intenţie stilistică:

„[...] însă afurisita de gramatică îmi scoate peri albi, trăsnit-o-ar fi s-o trăsnească!"
CREANGĂ

„– Tacă-ţi fleanca, fă Paraschivo, zice un bărbat dinaintea ei.
– Păi cum, că mi-o fi frică de dumneata, bre nea Pârvule.
– Mânca-ţi-ar coţofenele gura, că numai pământul o să ţi-o astupe." D. ZAMFIRESCU

Legarea cuvintelor monosilabice de cele plurisilabice ori tot monosilabice permite un anume efect stilistic:

„Taci! Că i-am dat de meşteşug. Încaltea, ce-a fi a fi; dar degeaba n-are să fie..."
CREANGĂ

„Unicu-mi dascăl, să-l mai caut?
Grăsime neagră l-a-necat..." BARBU

Cratima redă tempo-ul mai rapid al vorbirii, creând uneori îmbinări neaşteptate:

„De vânzare-ţi e găinuşa ceea... măi băiete?...
– Ia ad-o-ncoace la moşul s-o drămăluiască." CREANGĂ

„– Da' slănină nu-i în pod? unt nu-i? ouă nu sunt...
– Eu cred că tot ce-i a mămucăi e ş-al nostru şi ce-i al nostru e ş-al ei." *Idem*

„Iar acum, când focu-i stins, / Hornu nins, / Am fi doi s-alegem pene..." BARBU

Cratima îşi dezvăluie valenţele stilistice şi în situaţii mai prozaice, însă poeţii de mare valoare le fructifică cu brio:

„Mai recitesc o pagină bolnavă
Din *spleen*-ul tău încarcerat în rime,
În noaptea asta plină de otravă..." GOGA

„E numai femeia din fotografie,
O mapă cu *lied*-uri de Grieg pe pian
Şi fumul ce urcă din pipă-n tavan..." MINULESCU

Apostroful este şi mai bogat în capacităţi stilistice.

De altfel, destinaţia sa ortografică îi permite acest lucru. Deşi este un semn pentru un singur cuvânt, el conferă o conotaţie deosebită întregii comunicări:

„Ah, râsu' plânsu'
ah, râsu', plânsu'
mă bufneşte când spun..." STĂNESCU

Uneori autorii redau extrem de bine rostirea colocvială prin intermediul apostrofului:

„– Vai, ce bună eşti! zise el, sărutând părul cu înduioşare.
– Vezi?... Da' n-o să te desparţi de el, nu-i aşa?... întreabă ea tremurând...
– Da' o să m-aştepţi?...
Ea dă din cap că da." D. ZAMFIRESCU

„– Las', măi Ştefane şi Smărăndiţă, nu vă mai îngrijiţi atâta; că azi e duminică, mâne-i luni şi zi de târg, dar marţi, de-om ajunge cu sănătate, am să ieu nepotul cu mine şi am să-l duc la Broşteni." CREANGĂ

Din necesităţi metrice, poeţii îl folosesc uneori, în alternanţă cu cratima:

„Pân' la genunchi mi s-ar fi scufundat piciorul,
dacă-aş fi vrut să calc peste gheaţă..." STĂNESCU

„Aşteaptă dar cu moartea ta, iubită,
Pân' ce de fericire-oi muri eu." EMINESCU

„Ah! inima-mi zvâcneşte!... şi zboară de la mine!
Îmi cere nu-şt' ce-mi cere! şi nu ştiu ce i-aş da..." HELIADE

„[Melcul] Era, tot, o mogâldeaţă, / Ochi de bou, dar cu albeaţă. / Între el şi ce-i afar' / Strejuia un zid de var." BARBU

„De la domn pân' la opincă, duşi de-o soartă norocoasă,
V-aţi legat în logodire cu izbânda glorioasă." ALECSANDRI

„Vitejia, nici onoarea, niciodată nu aflară
'N-a lor inimă-ngheţată loc de a se adăposti." BOLINTINEANU

„Am iubit-o pân' la suflet şi în nebunia mea,
Dumnezeu, noroc şi lume pentru mine ea era." CONACHI

„Mă-ntrupează-n cel de-alt' dată şi... / Pe araba ta sofa: / Cântece-n surdină, / Gesturi, / Umbre, / Flori / Et caetera!..." MINULESCU

Scanned with OKEN Scanner

EXERCIŢII

1. Alegeţi forma corectă: bordeie – bordee; alee – aleie; odisee – odiseie; el – iel; ied – ed; zmee – zmeie; paie – paee; femeie – femee; expozee – expozeie; muzee – muzeie.
2. Indicaţi şase cuvinte care se scriu cu iniţiala *k*.
3. Indicaţi diftongul folosit în formele de bază ale cuvintelor: dulceţuri, gene, ghete, precupeţe, verdeţuri, spoieli, ierburi, muruieli, roşietici, fierte.
4. Subliniaţi forma corectă a cuvintelor şi explicaţi norma ortografică: şea – şa; şase – şease; jaf – jeaf; şarja – şearja; jar – jear; plaja – plaje; grijă – grije; oblojeală – oblojală; clujan – clujean; roşeaţă – roşaţă.
5. Scrieţi şase propoziţii în care să folosiţi forme flexionare ale unor cuvinte de la exerciţiul precedent.
6. Indicaţi genul şi numărul formelor flexionare: aceea (acelea) – acela (aceia); însămi (însumi) – înşine (însene); fiecăruia – fiecăreia.
7. Formulaţi câte o propoziţie pentru fiecare din formele pronominale de la exerciţiul precedent.
8. Găsiţi formele flexionare ale verbelor *a crea* şi *a agrea* cu dubletul *e – e*.
9. Formulaţi câte o propoziţie pentru fiecare formă flexionară de la exerciţiul 8.
10. Găsiţi sensurile cuvintelor (şi explicaţi norma ortografică): ambiguu, reziduu, continuu, discontinuu, asiduu, vacuum, incontinuu.
11. Indicaţi formele corecte pentru cuvintele: veneau-veniau; trăiau-trăeau; ajungeau-ajungiau; croiau-croeau; lipiai-lipeai; truncheau-trunchiau.
12. Realizaţi şapte derivate cu prefixele: *con, arhi, hiper, extra, trans, stră*. Indicaţi-le valoarea morfologică.
13. De ce se scriu astfel următoarele cuvinte compuse: redactor-şef, rochiţa-rândunicii, coada-şoricelului, de-a, cumsecade, unsprezece, nemaivăzut, nemaiauzit, cuminte?
14. Când pot deveni adjective substantivele proprii: Eminescu, Călinescu, Bacovia, Sorescu, Minulescu? Care sunt acestea? Se pot substantiviza adjectivele rezultate?
15. Formulaţi contexte în care cuvintele următoare să se ortografieze separat şi aglutinat: niciodată/nici o dată; altădată/altă dată; oricând/ori când; cândva/ când va; decât/de cât; demult/ de mult; oricare/ ori care; numai/nu mai; deoparte/ de o parte; nicicând/ nici când.
16. În contextele următoare, scrieţi forma corectă a cuvintelor astă-seară/astă seară; a nevoie/anevoie; acasă/a casă; îndată/în dată; după-masă/după masă:

Scanned with OKEN Scanner

În... rămân aici. M-am ridicat... de la masă. Într-adevăr, construcţia aceasta seamănă... Trenul va sosi... ce va fi anunţat. Scaunul se află... Tu vei putea să te odihneşti puţin...

17. Subliniaţi prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale:

„Pomule, copacule, / ai inimi cu miile... / Dar când toamna dă în iarnă, / inimile ţi se darmă / de din verde către galben, / cum văzui la domnul carpen." STĂNESCU

„Fusese o părere bolnavă... Ocoli împrejurul caselor... Iar nimic... Beznă... Nici o mişcare. Se uită în lungul drumului... Nimic." CARAGIALE

18. Formulaţi propoziţii în care cratima să fie folosită între: pronume şi pronume; pronume şi verb; verb şi pronume; prepoziţie şi adverb; prepoziţie şi substantiv; verb şi articol; prepoziţie şi articol; substantiv şi pronume.

19. Indicaţi valoarea morfologică a cuvintelor scrise în cursive:

„În *fiecare* scorbură era aşezat un zeu. / Dacă se crăpa o piatră, repede era *adus* / şi pus acolo un zeu." STĂNESCU

„*În van* la picioare-*i* fug râuri spumate
Şi stâncele rupte în cale-*i s*-aţin." EMINESCU

20. Indicaţi folosirea punctului cu valoare ortografică.

21. Căutaţi două exemple în care să fie folosită bara.

22. Căutaţi trei contexte în care să existe apostroful.

23. Indicaţi trei contexte din opera lui Eminescu în care s-a folosit apostroful.

24. În analiza morfologică a unui text folosiţi virgula ca semn ortografic.

25. Explicaţi semnele ortografice din versurile:

„Carte – / Sora mea-nţeleaptă / Şi cuminte, / Spune-mi cine / Mă sorti frate cu tine / Într-o noapte fără lună, / Când pe-aceeaşi cale dreaptă – / Ne trezirăm împreună, / Mână-n mână..." MINULESCU

26. Găsiţi prepoziţii compuse scrise într-un cuvânt.

27. Motivaţi semnele ortografice:

„Tată, tu te duci răpind avutul – nostru
Deci ai lucrat împotriva celor ce-ţi porunceşte – cel din ceruri,
Ai luat cu totul în deşert cuvântul – sfinţească-se
Şi suntem siliţi să blestemăm – numele tău." AL. VĂCĂRESCU

28. Subliniaţi diftongii şi vocalele în hiat:

„– Bună ziua, om bun!
– Mulţămesc dumitale, prietene!
– Da' ce faci aicea?!
– Ia, mă trudesc de vro două-trei zile să car pocitul ist de soare în bordei." CREANGĂ

29. Căutaţi două exemple în care apostroful să fie folosit pentru realizarea rimei.

30. Descoperiţi cuvintele compuse:

„Şi iar defilară, umil, / Mizeria uitată de cei ce-au cunoscut-o / Despre asta nu, despre aceea nu... / Adio, visul s-ascunde... / Înainte? Înapoi? Oriunde..." BACOVIA

„Nimeni şi nici unul nu voi să se trezească, / pentru că numai astfel / forma lor le aparţinea / în întregime şi toată / deodată." STĂNESCU

31. Eliminaţi blancul dintre cuvintele scrise în cursive. Ce observaţi?

Scanned with OKEN Scanner

„Intimidându-l odată / Şi încă *o dată*, şi încă *o dată*... / Schimbând lumina ce-o aprinzi / *în altul, în alta*..." STĂNESCU

„În bolt-adânc s-au scufundat / Ca să *nu mai* revie." EMINESCU

32. Introduceţi blancul la locul potrivit în cuvintele care se pretează la această operaţie :

„Niciodată n-am să fiu sacru... / Şi voi plonja în ape, cu sufletul neapărat... / Oceanul va creşte, desigur, va creşte... / numai zigzag, zigzag şi zigzag... / Ea aprinse deodată o lumină.../ În jurul căreia se-nvârte, / cu patru anotimpuri, sfera." STĂNESCU

33. Realizaţi contexte cu omonimele : neam/ne-am ; sau/s-au ; v-ar/var ; c-ar/car ; de-al/deal ; c-al/cal ; să-i/săi ; i-au/iau ; care/c-are ; mi-au/miau.

34. Alegeţi trei texte în care cratima să fie folosită în scopuri stilistice.

35. În cuvintele compuse de mai jos introduceţi blancul la locul potrivit : oricine, oricare, fiecare, fiecine, fiece, demult, astăzi, oricum, deoparte, oricând, nicicum.

Ce observaţi ? Realizaţi contexte cu termenii rezultaţi prin introducerea blancului.

Scanned with OKEN Scanner

CHEIA EXERCIŢIILOR

VOCABULARUL

1. Cuvinte compuse: a. luare-aminte; b. într-însa, rânduri-rânduri; c. binecuvântat.
2. Fără de soţ = locuţiune adverbială, mii de mii = locuţiune adjectivală, de-a dreptul = locuţiune adverbială, cu cât... cu atât = locuţiune conjuncţională, prin dreptul = locuţiune prepoziţională, până ce = locuţiune conjuncţională.
3. Instrumente gramaticale: şi, -i(este), că, pe, ce(cu valoare de conjuncţie subordonatoare), cu, de, va, s-(să), în, pentru, că, sunt, ar, sub, dacă.
6. a. Prin derivare: hiperaciditate, predominare, extraordinar, strămoşesc, străbunic, arhicunoscut, antebraţ, osos, lemnos, auriu, petrolier.
   b. Prin compunere: după-amiază, de peste, dintre, douăzeci şi şapte, ca să, stea de mare, leu de mare, cumsecade.
7. Arhaisme: scriptură, ienicer, paharnic, stolnic, oaste, ghiulea, vraci, monastire, pedestraş, polcovnic.
   Neologisme: telefon, radio, releu, cartuş, societate, polisemie, diuretic, deplasare, traseu, itinerar, conversiune, cetaceu, curcubeu.
   Regionalisme: bumb, harbuz, barabule, curechi, doftor, oghial, pocinog, lubeniţă, perjă, tataia.
8. Dovleac: plantă cu tulpina întinsă pe pământ, cu fructe mari sferice sau ovale; fructul acestor plante. Figurat: Cap de om (prost).
   Evaziune: 1. (în expresia) evaziune fiscală = sustragere de la obligaţiile fiscale. 2. (Rar): Evadare.
   Gater: fierăstrău mecanic; joagăr.
   Dovleacul este o plantă anuală.
   Evaziunea fiscală se pedepseşte conform legilor în vigoare.
9. Suprapreţ: preţ mai mare decât cel legal; preţ de speculă.
   Unionist: luptător pentru Unire;
   Duşmănos: neprietenos, înrăit;
   A da bir cu fugiţii: a fugi în grabă;
   Cu noaptea-n cap: foarte devreme;
   Pe nepusă masă: neanunţat, pe neaşteptate;
   Om cu stare: bogat, avut;
   Pestriţ la maţe: rău, duşmănos;
   Cu capul în nori: aiurit, rupt de realitate;
   Bun de plată: plătitor.
10. Desen, bucur, sta/stă.
11. Vesel: bine dispus, cu voie bună, voios, plăcut.
    Umblat: frecventat, circulat, cutreierat, colindat, bătătorit.
    Mustrare: dojană, remuşcare, căinţă, părere de rău, sancţiune aplicată unui salariat.
    Stare: mod, fel, chip, dispoziţie în care se află cineva.

Scanned with OKEN Scanner

13. Car: Bunicul are *car* nou. Eu *car* apă.
Care: Pe drum trec două *care*. Nu ştiu *care* e mai bun.
Poartă: Fratele meu intră pe *poartă*. El *poartă* un costum nou.

15. Familii lexicale: Roată: rotar, rotărie, rotărit, rotitor, rotare, rotaş, rotat, roticică, rotiş, rotiţă, rotitură.
Lucru: lucrare, lucrător/lucrătoare, lucruşor, nelucrat, a lucra, prelucrat, prelucrare, a prelucra.
A lua: luare, luat/luată, neluat/neluată, preluat/preluată, preluare, a prelua, reluare, reluat/reluată, a relua.

17. Sufixe productive: *ar, os, iş, or, ărie*.
Prefixe productive: *ne, stră, re*.
Cuvinte derivate: lemnar, prietenos, tufiş, agricultor, fierărie, nefăcut, recunoscut, străvechi.

18. *Ime*: ţărănime, muncitorime, mulţime, miime, tinerime, secuime, boierime, pătrime.
An: băietan, ţăran, curcan, juncan, oşan, anglican, puştan, sibian, ruşan.
Ean: moldovean, bârlădean, transilvănean, ieşean.

19. *In*: incult, incorect, inadecvat, indecent.
Im: impropriu, imposibil, imperfecţiune, imponderal.
Ante: antebraţ, antecalculat, antemergător, antedatat.
Anti: antisocial, antirăzboinic, antidemocrat, antierou.

25. Locuţiunile sunt: de-a lungul, de-a latul, de jur împrejurul (locuţiuni prepoziţionale).
În vreme ce, pentru ca să, până să, chiar dacă (locuţiuni conjuncţionale).
A sta de veghe, a da ordin, a băga de seamă (locuţiuni verbale).

26. Cuvinte din fondul principal lexical: este, ochi, hrană, al, am (auxiliar), fiinţă, de, doisprezece, cal, apă, zi, noapte, cam, ciorbă, înspre.

27. Vodă, păgână, oştirea.

28. Neologisme: a. languroase, voluptate, cochete; b. frenetică, dur, bazalt; c. fotografia, o mapă, pian.

29. Regionalisme: a zoli = a spăla rufe; a frământa pâinea; figurat: a se osteni.
Zdrumicat: făcut bucăţele, sfărâmat, zdrobit.
Şopron: adăpost în care se ţin uneltele, nutreţul (şi vitele).
Tânguire: necaz, jale, supărare; sunet lung şi plin de jale; plânset, suspin, bocet.
A clămpăni: a produce zgomotul redat prin onomatopeea *clamp*; a închide uşa, trântind-o. (Figurat) a flecări...
Colb: praf (Expresia: A bate pe cineva să-i meargă colbul).
Cotlon: colţ, loc ascuns, ascunziş; firidă făcută în zid.

30. Cuvinte argotice: mardeiaş (bătăuş), curcan (poliţai), mititica (închisoare), diriga/dirigul (dirigintele/diriginta), bosul (stăpânul, şeful, patronul).

31. Cuvinte arhaice: osmanlâilor, armia, oborând.

33. Cuvinte polisemantice în elegia „Mai am un singur dor": să mor, somnul, veşted, izvoarele, luna, vânt, pribeag, prieteni, troieni, geme, patemi.

34. Cuvinte care pot avea antonime: singur (împreună), liniştit (neliniştit, zvăpăiat), senin (înnorat), plângă (râdă), prieteni (duşmani).

35. Cuvinte derivate: rătăcitor, istovit, neputincios, strălucirii.

36. Cuvinte derivate cu prefixe: îndepărtate, înfăţişări, înstelarea, împodobită, înfiorătoare.

Scanned with OKEN Scanner

37. Clar (adv.): Râul curge clar. Clar (subst.): Sub clarul de lună totul părea de basm. Limpede (adv.): Râul curge limpede. Limpede (subst.): Limpedele cerului anunţa un ger straşnic.
Corect (adv.): Foloseşte corect dicţionarul. Corect (subst.): Corectul nu crede că se poate eluda legea.
Rău (adv.): Bătrânul merge rău. Rău (subst.): Răul trebuie combătut prin mijloace legale.
Frumos (adv.): Scrie frumos. Frumos (subst.): Frumosul din natură ne încântă ochiul şi ne bucură inima.

38. Bine (adv.): Se aude bine de aici. Bine (adj.): Este un om bine. Bine (subst.): Binele cu bine se răsplăteşte.
Drept (adj.): Unghiul drept are 90°. Drept (adv.): El spune drept ce spune. Drept (subst.): Dreptul e mai scurt.
Greu (adj.): Acest exerciţiu greu se poate totuşi rezolva în timp util. Greu (adv.): Se aude greu din cauza zgomotului. Greu (subst.): Greul Nicolae Linca a fost un mare boxer.

39. Înainte (adv.) – Mergem înainte. Înainte (loc. prep. + de) – Ajunsesem înainte de a veni tu. Înainte-mergător (subst. compus) – Vasile Alecsandri a fost înainte-mergătorul (precursorul) poeziei române moderne.
Faţa (subst.) – Faţa-i roşie ca mărul. Faţă-n faţă (loc. adv.) – Stau faţă-n faţă. În faţa (loc. prep.) – S-au oprit în faţa şcolii.
Pricina (subst.) – Nu se cunoaşte pricina disputei. Din pricina (loc. prep.) – Din pricina ploii nu am plecat de acasă. Din pricină că (loc. conj.) – A ocolit din pricină că nu ştia bine locul.

40. Paronimele cuvintelor sunt: compliment – complement; enervare – inervare; investi – învesti; pronume – prenume; temporar – temporal; literar – literal; oral – orar; fişă – fisă; petrolier – petrolifer; cazual – cauzal; eminent – iminent; evoca – invoca; minier – miner; albastru – alabastru; imersiune – emersiune; prepoziţie – propoziţie; mortar – mortal; numeral – numerar.

41. Iată sinonimele cuvintelor:
Compliment – cuvânt de laudă, de stimă, de preţuire, de măgulire;
Complement – parte secundară de propoziţie;
Enervare – stare de iritare;
Inervare – acţiunea de a inerva;
Investi – a aloca o sumă de bani într-o afacere etc.;
Învesti – a acorda cuiva în mod oficial un drept, o autoritate;
Fişă – foaie mică de hârtie sau de carton pentru însemnări;
Fisă – placă mică de metal ori din alt material care înlocuieşte monedele la jocurile de noroc;
Pronume – parte de vorbire flexibilă;
Prenume – nume de botez;
Temporar – vremelnic, trecător, provizoriu;
Temporal – care ţine de timp, referitor la timp;
Petrolier – navă special construită pentru a transporta petrol;
Petrolifer – care conţine petrol;
Literar – referitor la literatură;
Literal – cuvânt cu cuvânt, literă cu literă, textual;
Oral – pe dinafară, pe gură;
Orar – program fixat pe ore;
Cazual – care se referă la cazuri;

Scanned with OKEN Scanner

Cauzal – privitor la cauză, de cauză;
Eminent – deosebit, foarte talentat;
Iminent – care este gata să se producă, să se întâmple;
Evoca – a aduce în conştiinţă fapte, evenimente trecute etc.;
Invoca – a chema în ajutor, a cita ceva în favoarea sa;
Minier – care ţine de mină, privitor la mină;
Miner – lucrător care munceşte într-o mină;
Albastru – adjectiv, culoare;
Alabastru – varietate de gips cu aspect de marmură;
Prepoziţie – parte de vorbire neflexibilă;
Propoziţie – cea mai mică unitate sintactică prin care se exprimă o judecată;
Mortar – amestec de ciment şi nisip folosit ca liant;
Mortal – care provoacă moartea;
Numeral – parte de vorbire flexibilă;
Numerar – bani lichizi, bani gheaţă.

43. Alb – extrem de alb, destul de alb, incredibil de alb, deosebit de..., nemaipomenit de..., cum nu se poate mai..., tare..., prea alb.
Harnic – extrem de..., grozav de... etc.;
Gros – idem;
Bine – idem;
Departe – destul de..., cât se poate de..., atât de..., aşa de..., grozav de departe etc.

44. Carte – a. scriere tipărită şi legată în volum; b. publicaţie oficială a unui guvern; c. în expresia – A vorbi cu un om cu carte/învăţat; d. diviziune mai mare decât un capitol a unei scrieri de proporţii mai mari; e. învăţătură, ştiinţă, cultură; f. registru; g. carte poştală; h. carte de joc; i. carte de intrare; j. scrisoare; k. ordin scris, emis de o autoritate; l. act scris, document.

45. aduceri-aminte = amintiri; părere de rău = regret; punct de vedere = opinie; de seamă = important; tobă de carte = foarte învăţat; plin de sine = îngâmfat; slab de înger = temător, fricos; din loc în loc = ici şi colo; din vreme în vreme = uneori; cu noaptea-n cap = foarte devreme; cu chiu cu vai = foarte greu, anevoios; a-şi bate joc = a batjocori, a lua în râs; a o lua la fugă = a fugi; a tăia frunză la câini = a hoinări, a pierde vremea; a bate în retragere = a se retrage, a da înapoi.

46. Locuţiuni substantivale: aduceri-aminte, părere de rău, punct de vedere; locuţiuni adjectivale: de seamă, tobă de carte, plin de sine, slab de înger; locuţiuni adverbiale: din loc în loc, din vreme în vreme, cu noaptea-n cap, cu chiu cu vai; locuţiuni verbale: a-şi bate joc, a o lua la fugă, a tăia frunză la câini, a bate în retragere.

47. Îndoit, tretin, anţărţ, noatin, dublă, şase, pe din două, doi câte doi, o doime, o pătrime, din doi în doi, distih, terţină, catren, cvartet, trio, duet, octoih, decă, duzină, litră (1/4 l).

48. Familia lexicală a cuvântului *a învăţa*: învăţat/învăţată, învăţător/învăţătoare, dezvăţat/dezvăţată, dezvăţ, neînvăţat, învăţătură, învăţământ, dezvăţare.

49. Familii lexicale ale unor cuvinte derivate de la *a scrie*: scriitor/ scriitoare, scriitoraş, scriitorime, scriitoricesc/scriitoricească; scrisoare: scrisorică, scrisorea, scrisorele; a prescrie: prescriere, prescripţiune, prescriptibil, imprescriptibil, prescris, prescrisă; a descrie: descris/descrisă, descriere, descriptiv/descriptivă; a înscrie: înscriere, înscris/înscrisă, reînscriere, reînscris/reînscrisă, neînscris/neînscrisă, neînscriere.

50. Familia lexicală a cuvântului *poartă* (subst.): portiţă, portar/portăreasă, portărel, portăriţă. Familia lexicală a cuvântului *a purta* (poartă) – verb: purtare, purtător/purtătoare, purtat/purtată, nepurtat/nepurtată, portabil, portabilă.

Scanned with OKEN Scanner

51. Pot avea valori polisemantice următoarele cuvinte: gură, păr, cap, piele, gene, sprâncene, ochi, frunte, nas, barbă, faţă, obraz, umăr, mână, deget, braţ, cot, spate, burtă, picior, talpă, genunchi, călcâi, trup, corp, dinte, limbă.

53. Pot intra în argou: cap, ochi, nas, gură, mână, spate, burtă, talpă, dinte, dar şi altele.

54. Sensuri multiple la plural: cap-capi, capete, capuri; umăr-umeri, umere; ochi-ochi, ochiuri; braţ-braţe, braţuri; cot-coate, coturi, coţi.

55. Ochilă, Statu-Palmă-Barbă-Cot, Piticot, Talpa-Iadului, Degeţel, Degeţica.

57. Regionalisme: fereca, sivă, cucuvaie, negureală, s-a dat de-a dura, procopseşti, aiasta. Arhaisme: vraci, îmblă.

58. Cuvinte care pot avea sinonime: pribeag, bălaie, poveste, răzleţ, dumbravă.

60. Cuvinte polisemantice: te uită (priveşte, vezi, caută, observă); ninge (cade zăpada, acoperă ninsoarea, cad fulgi de nea, cade floare albă din pomi); priveşte (uită-te, vezi, cercetează); focul (ardere violentă, materie în curs de ardere, ardere din vatră, lumină roşiatică; fig. arde în inima cuiva etc.); trosneşte (a produce zgomot prin rupere, prăbuşire, a pocni, a detuna, izbire).

61. Familia lexicală a cuvântului *ctitor*: ctitoricesc/ctitoricească, a ctitori, ctitorească.

63. Termeni cu valori omonime: haină (subst., adj.); i (pronume pers.; verb); dar (conj.; subst.); au (verb, interj.).

64. Lin (adv., adj.).

65. Neologisme: bibelou, porţelan, existenţă, efemeră, etajeră, azur, agreste, secund, pur.

68. Cuvinte cu un singur sens: califi, califat, Medina, murale, elenistice, abassizii, identificare, anorganic, coboară, zis, gravitaţiei, oprindu-se.

70. Semantemele cuvintelor: continuă (continu); adâncesc (adânc); vieţii (vieţ), conştiinţă (conşti).
Familii lexicale: continuu – continuare, continuator/continuatoare, incontinuu, discontinuu, încontinuu; adânc – adâncătură, adâncime, adâncuri, adâncit, adâncitură, adâncită; viaţă – vieţuitor/vieţuitoare, convieţuire, vietate, înviat/înviată, vietăţuri, înviere, vieţuire, neînviat/neînviată; conştiinţă – conştiincios, conştiincioasă, inconştient/inconştientă, neconştiincios/neconştiincioasă.

MORFOLOGIA

2. a. Telefonistul, zi, băiat, ani, aventurier, costumul, matelot, echipajul, unui vapor, escală, Toulon.
b. Ziua, Groza, mama, copilărie, scoarţe, ochii, gherghef, zdrenţe, fetelor, anii.

9. Substantive mobile: poet, lucrătoare, ţăranii.
Substantive epicene: fluturi, albine, muşte, furnici, greierel, purici, vornicel.

13. a. Casele – nominativ, subiect; castele – nominativ, nume predicativ; amorul – nominativ, subiect; (la) clavire – acuzativ, compl. circ. instrumental; fecioare – nominativ, subiect; (cu) păr – acuzativ, atrib. subst. prep.
b. zi – acuzativ, compl. circ. de timp; (la) biserică – acuzativ, compl. circ. de loc; (după) liturghie – acuzativ, compl. circ. de timp; (după) preotul – acuzativ, compl. indirect; Murăşanu – nominativ, apoziţie simplă; (după) cantor – compl. ind., acuzativ; (în) fruntea procesiunii – genitiv, compl. circ. de mod.

15. Magistraturii – genitiv, atrib. subst. genit.; condamnatului – dativ, compl. ind.; (a) lui Murăşanu – genitiv, atrib. subst. genit.; ale meseriei – genitiv, atrib. subst. genit.; (înaintea) vrajei – genitiv, compl.

Scanned with OKEN Scanner

30. Eficace, perspicace, gri, bleu, oranj, sable, kaki, mov, indigo, locvace.

40. a. Mă – pron. pers.; (cu) cine – pron. interog.; cui – pron. interog.; îi – pron. pers.; dumneata – pron. pers. de politeţe; mi – pron. pers.; eu – idem; şi –: pron. reflexiv; câţiva – adj. pron. nehotărât; l – pron. pers.; ceilalţi – adj. demonstrativ; (se) – pron. reflexiv.
b. Mei – adj. posesiv; mele – idem; noi – pron. pers.; mele – adj. posesiv; mea – idem; tu – pron. pers.

43. a. Alţii – pron. nehot.; cine – pron. interogativ; cui – idem; toate – pron. nehot.; acele – adj. demonstrativ; care – pron. relativ; câte – pron. relativ.
b. Ce – pron. relativ;
c. aceştia – adj. demonstrativ; acel – idem; tot – adj. nehot.; asta – adj. demonstrativ; acesta – idem; toată – adj. nehot.; ce – pron. relativ.

52. Verbe: eşti, a fost, treceam, nu ai stricat, vreau, mergeau; locuţiuni verbale: să fac un bine, îi avé nevoie, să dai foc, avem să sărim în ajutor, bagă de seamă, făcu vânt.

53. Tranzitive: şterseră, scăpând, îmi ieu, pun, aud.
Intranzitive: întunecase, lucea, părea, mă abat, mă suiu.

55. a. Taci – activă, imperativ, prezent, a II-a, sg.; te duci – reflexivă, imperativ, prezent, a II-a, sg.; te trezeşti – reflexivă, imperativ, prez., a II-a, sg.; vezi – activă, imperativ, prez., a II-a, sg.; te afli – reflexivă, indicativ, prez., a II-a, sg.; stă – activă, indicativ, prez. a III-a, sg.; ruini (ruinezi) – activă, indicativ, prez., a II-a, sg.
b. Umbrit – activă, participiu; au fost – activă, indicativ, perf. comp., a III-a, pl.; visând – activă, gerunziu; aş vrea – activă, cond.-opt., prez., I, sg.; să fac – activă, conjunctiv, prez., I, sg.
c. Aş culege – activă, cond.-opt., prez., I, sg.; încep – activă, ind., prez., a III-a, pl.; să joace – activă, conjunctiv, prez., a III-a, pl.; eşti – activă, ind. prez., pers. a III-a, sg.; e (este) – activă, indicativ, prez., a III-a, sg.; te frângi – reflexivă, indicativ, prez., a II-a, sg.; las (lasă) – activă, imperativ, prez., a II-a, sg.; aşteaptă – activă, imperativ, prez., a II-a, sg.; te coace – reflexiv, imperativ, prez., a II-a, sg.

58. A devenit binevoitor. Aşa era el. Părea mulţumit de rezultat. S-a făcut mic de teamă. A ajuns de nerecunoscut. A ieşit inginer. Petrişor rămâne supărat. El se numea Ionel. Mă cheamă Ion.

59. Ion nu-i acasă? Tu vei rămâne aici! Vom ajunge acolo. Pe aici nu a ieşit nimeni.

72. a. Cu compătimire – atrib. subst. prep.; înspre patul – complement circ. de loc; pe unchiu – compl. direct; în birou – compl. circ. de loc; la preţul – compl. circ. de mod; în trăsură – compl. circ. de loc; în faţa cercului militar – compl. circ. de loc.
b. În amurgul – compl. circ. de timp; de mirosuri – compl. de agent; de brad – atrib. subst. prep.; de răşină – idem; la izvorul Tămăduirii – compl. circ. de loc; de pahare – atrib. subst. prep.; prin înserarea – compl. circ. de timp; de dragoste – atrib. subst. prep.; în aerul – compl. circ. de loc.

80. a. Conjuncţii: dar, şi, ca să; loc. conj.: îndată ce.
b. Conjuncţii: să, şi, deşi, nici, iar, dar.

85. Iar pupăza *zvrr*! pe o dugheană. (zvrr = predicat verbal) Strigătul *vai*! m-a alertat (vai = atrib. interjecţional). Câinele a început să latre: ham-ham-ham! (ham-ham-ham = compl. circ. de mod).

Scanned with OKEN Scanner

SINTAXA

A. SINTAXA PROPOZIŢIEI

4. a. Omul harnic obţine rezultate bune oriunde.
b. Ghioceii, toporaşii şi brânduşele – flori de câmp – sunt semnele primăverii.

8. „Mitropolitul suferă de un vârtej agravant." ARGHEZI
„Toţi îl aşteptăm în picioare, cu arhimandritul Fteodosie, indicat în vârsta şi de calitatea lui de duhovnic al unchieşului..." *Idem*
„Al treilea, – discurs frumos, – a fost citit pe nişte pagini, noi ca nişte batiste... de către un domn cu o figură stranie, liniştită." *Idem*
„A citi e o plăcere. Păreri de rău îl încercau pe bătrân."

19. „[Dascălul Pintilie] Era dascăl în Butucani, bun sat şi mare..." SLAVICI
„Şi harnic şi grijuliu era părintele Trandafir." *Idem*
„Dar toate s-au făcut şi nici n-a rămas lucru zadarnic." *Idem*
„Azi, lăsaţi freamătul să-mi pară
Un molcom zvon de patrafire..." GOCA
„Că răposatul n-a fost vrednic
De poala ta, bătrâne crai!" *Idem*
„Dar Duca-vodă nu era cu luare-aminte decât la judecăţile dinlăuntrul său." SADOVEANU
„– Tu, viclene, eşti acel care ai dus cărţi la Orhei?" SADOVEANU
„– Noi eram trei, voi eraţi cinci, nu?"
„Bucuria lui era de a asculta."
„Era vai de el!..."

24. a. Trandafirii – atrib. adj.; lui Ionel – atrib. subst. genitival; deosebite – atrib. adj.; multă – idem; cu ochii – atrib. subst. prep.; aprinşi – atrib. adj.; stranie – idem.
b. Zbătătoare – atrib. adj.; acvatice – idem; fluorescente – atrib. adj.; unui pod – atrib. subst. genit.; arcuit – atrib. adj.; inexistente – atrib. adj.

34. a. La icoana – compl. ind.; o (pe ea) – compl. dir.; cu fruntea şi cu gura – compl. circ. instrumentale; apoi – compl. circ. de timp; mâna – compl. direct; în stranã – compl. circ. de loc; lângă bărbatu – compl. circ. de loc; în ceasurile – compl. circ. de timp.
b. Când – compl. circ. de timp; în culcuş – compl. circ. de loc; într-un cotlon – idem; în sus – compl. circ. de mod; uitându-se – compl. circ. de mod; ţintă – idem; în ochii – compl. circ. de loc; ce – compl. direct; numai – compl. circ. de mod; când şi când – compl. circ. de timp.

41. a. Prin hală – compl. circ. de loc (trec); cu pasure – compl. circ. de mod (trec); prin bolte – compl. circ. de loc (trec); -n granit – compl. circ. de loc (săpate); -ntr-o sală – compl. circ. de loc (intră).
b. De cu seară – compl. circ. de timp (ne punem în mişcare); pe la miezul nopţii – idem (ne oprim); în linişte – compl. circ. de mod (străbatem); lângă terasamentul – compl. circ. de loc (ne oprim); acolo – compl. circ. de loc (vom rămâne); dincoace – compl. circ. de loc (are); spre noi – compl. circ. de loc (are); în câmpie – idem (are).

44. „Acolo, la mănăstiri, e adăpost la zile grele..." SADOVEANU
„[...] şi îndată se auzi glasul gros al lui Buzurlan." *Idem*
„– Spre Râşca! ştii bine că într-acolo au plecat..." *Idem*
„[...] fugeau tătarii, îi videam cum aleargau şirag după mine." *Idem*
„Dar după aceea eu am rătăcit de flămând şi însetat multă vreme..." *Idem*
„Pentru păcatele noastre ale tuturora vine urgia păgânului iarăşi..." *Idem*

47. a. Elementele predicative suplimentare: voioase, pline, limpezi dar repezi; senine şi repezi.
b. Şireată;
c. Ca împărat.

Scanned with OKEN Scanner

49. a. Albă şi frumoasă = elemente predicative suplimentare, exprimate prin adjective variabile cu două terminaţii, gen feminin, nr. pl., caz N, grad de comparaţie pozitiv ; b. Înfiorată = elem. pred. suplim., exp. prin adj. variabil cu două terminaţii, gen fem., nr. sg., caz N, grad de comparaţie pozitiv.

52. a. Mâinile – compl. direct, subst. com., fem., p., Ac. ; peceţile – compl. direct., subst. com., fem., pl., Ac., art. hot. *le* ; le – compl. direct, pron. pers., a III-a, pl., fem., neaccent. ; neştirbite – elem. pred. suplimentar, adj. variabil cu două termin., fem. pl., N ; mărturiile – compl. direct, subst. com., fem., pl., Ac., art. hot. *le* ; de vlădica – compl. de agent, subst. com., masc., sg., Ac., art. hot. *a* ; din ele – compl. circ. de loc, pron. pers., a III-a, pl., fem., Ac. cu prep. ; (la) pricina – compl. circ. de timp, subst. com., fem., sg., Ac., neart. ; neadevăruri – compl. direct, subst. com., gen neutru, pl., Ac., neart. ; împotrivă-ne – compl. indirect, pron. pers., pers. I, pl., D cu prep.

b. Într-un loc – compl. circ. de loc, subst. com., neutru, sg., Ac., art. nehot. *un*, cu prep. ; printr-însa – compl. circ. de loc, pron. pers., pers. a III-a, fem., sg., Ac. cu prep. ; -n cer – compl. circ. de loc, subst. com., neutru, Ac., neart., cu prep. ; albă şi frumoasă – elemente predicative suplimentare, adj. variabile cu două terminaţii, fem., pl., N, gr. de comp pozitiv.

B. SINTAXA FRAZEI

7.

a. 1. Pentru proces... avocatului	– PP
2. prin care... asupra mea	– AT (R – 1)
3. ca să nu ... direct	– CS (R – 2)
4. dar altfel ... oricând	– CV (R – 3)
5. s-o întâlnesc	– CD (R – 4)
6. iar ... deveneam palid	– CV (R – 3)
7. dacă aflam	– CŢ (R – 6)
8. că a fost ... teatru	– CD (R – 7)
9. fără ca eu să ştiu	– PS (R – 8)
10. şi mi se părea	– CV (R – 3)
11. că am lipsit ... mele	– SB (R – 10)
b. 1. Neamurile ... astăzi	– PP
2. pe care istoria ... început	– AT (R – 1)
3. şi, lucru ... Albanezul	– PP
4. care era ... celelalte	– AT (R – 3)
5. iar astăzi ... de tot	– AT (R – 3)
c. 1. Baba tăcu.	– PP
2. Ancuţa râdea	– PP
3. – Cum? [vine aceasta]	– PP
4. – Ştii	– PP
5. şi ce-i mărgăritarul	– CD (R – 4)
6. se miră ... Ioniţă	– PP incidentă
7. – Ştiu	– PP
8. căci ... lucind	– CZ (R – 7)
9. Mărgăritarul ... scumpă	– PP
10. care ... la mare	– AT (R – 9)
11. Cum îi acuma ... toamna	– CT (R – 13)
12. când marea-i lină	– AT (R – 11)
13. ies anume scoici la mal	– PP
14. şi deschid ochii ... lunii	– PP

Scanned with OKEN Scanner

10. a. cu care a ieşit din Ţarigrad; care îl duc în biserică; unde se împlinesc aceleaşi ceremonii; cum am arătat mai înainte.
b. că oamenii ceilalţi nu există pentru noi decât în măsura; în care le cunoaştem dorinţele, preferinţele, nădejdile; care nu sunt decât variaţii periferice; şi nu îndreptăţesc nici o concluzie.

14. ...cu toate că unele dintre neamurile acestea au ajuns într-o sărăcie atât de mare – CV (R – 4); că din cinci mii de gospodării... abia le-a mai rămas câte vreo cinci – CNS (R – 1); fiindcă toate sunt deopotrivă – CZ (R – 8).

18.
1. Cu toate că ... moldovean – CV (R – 2)
2. ea aduce ... foloase – PP
3. căci pe de ... neamuri – CZ (R – 2)
4. să arunce ... la Galaţi – CD (R – 3)
5. iar pe de altă ... moldovenilor – CZ (R – 2)
6. să-şi aducă ... Marea Neagră – AT (R – 5)

33. că-s uriaş; că era sfios şi neîndemânatic; că este mândru de reuşita lui.

35. a. 1. Atunci ... şi cercetătoare – PP
2. care să-mi spună – AT (R – 1)
3. încotro trebuiesc ... câmpiile – CD (R – 2)
4. să-ntâlnească alt soare – CS (R – 3)

Atributiva *care să-mi spună* se contrage astfel: *pentru a-mi spune*.

b. 1. Avea ... de corn – PP
2. pe care... de acestea – AT (R – 1)
3. Când i-a tras una – CT (R – 4)
4. lupul ... un om – PP
5. Când ... una – CT (R – 6)
6. gata a fost – PP

Atributiva *pe care îl ţinea după dânsul pentru nevoi de acestea* se contrage *ţinându-l lângă dânsul...*

36.
1. Pricep eu – PP
2. ce ziceţi – CD (R – 1)
3. dar nu vreau – PP
4. să vorbesc ungureşte – CD (R – 3)
5. Nu-mi place mie – PP
6. să mă strâmb ... străină – SB (R – 5)
7. când nici n-am nevoie – CZ (R – 5)
8. sfârşi ... din buze – PP incidentă
9. parcă ... dinţii – CM (R – 8)
10. c-ar putea vorbi ungureşte – AT (R – 9)

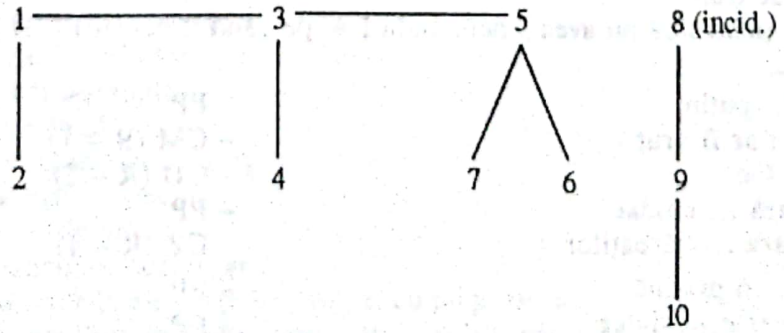

Scanned with OKEN Scanner

40. Pe când îmi spunea lucrurile pe care ţi le-am relatat, mă gândeam că nici el nu ştie prea multe, deşi ar fi trebuit să fie mai bine informat decât mine.

41. Pe când îmi spunea lucrurile = spunându-mi lucrurile; pe care ţi le-am relatat = relatate.

44.
1. Se zvonea – PP
2. că un pâlc ... de Argeş – SB (R – 1)
3. ca să globească ... în el – CS (R – 2)
4. Târgoveţii ... hotărâră – PP
5. să sufere – CR (R – 4)
6. ce o fi ... refugiaţii – CD (R – 4)
7. decât să ... la deal – CR (R – 4)
8. să rămână – CD (R – 4)
9. unde se găseau – CL (R – 8)

de la Ruşi – atrib. subst. prep., subst. propriu cu prep. în Ac.; osteniţi – atrib. adj., adj. provenit din verb la participiu, se acordă cu subst. *târgoveţii*; de spaimele şi de greutăţile – compl. de agent, subst. cu prep. în Ac.; mai bucuroşi – atrib. adj., adj. variabil, gr. de comp. comparativ de superioritate; târgul – subiect, subst. com. simplu în N; de la Curtea de Argeş – atribut subst. prep., subst. propriu compus, cu prep. în Ac.

46.
1. Nu ştiu – PP
2. cine vine – CD; cine = subiect
3. A câştigat calul – PP
4. al cărui stăpân are nr. 7 – AT; al cărui = atrib. pron.
5. Nu-şi amintea – PP
6. cu ce începe cuvântul respectiv – CI; cu ce = compl. indir.
7. Cui îi este teamă – SB; cui = compl. indir.
8. să nu vină – PP
9. Câştigul era – PP
10. al cui paria pe roşu – PR; al cui = subiect în genitiv
11. Cumpărase o carte – PP
12. pentru care plătise 2500 lei – AT; pentru care = compl. ind.
13. Admira – PP
14. ce linie interesantă are noua lui maşină – CD; ce = atrib. adj.

53.
1. Harap Alb vede el bine – PP
2. unde merge treaba – CD (R – 1)
3. că doar ... butuci – CZ (R – 2)
4. dar neavând ... mâhnit – PP
5. se duce ... la cal – PP
6. şi, netezindu-l ... îi zice – PP
7. – Dragul ... Spânul – CD (R – 6)
8. De-om ... cu viaţă – CŢ (R – 7)
9. apoi ... de trăit – PP

Neavând = pentru că nu avea; netezindu-l = pe când îl netezea; de trăit = pe care să le trăiesc.

60.
1. Boierii ... puţin – PP
2. ca şi cum ar fi vrut – CM (R – 1)
3. să-i facă loc – CD (R – 2)
4. şi se uitară ... ciudat – PP
5. căci în ţara ... bărbaţilor – CZ (R – 4)
6. Dar ea ... o pricină – PP
7. şi se întoarse ... dulce – PP

Scanned with OKEN Scanner

8. Boieri ... nu vă supăraţi – CD (R – 7)
9. dacă vă întreb – CZ (R – 8)
10. când ... în ţară – CD (R – 9).

Se traseră – pred. vb., vb. intranz., ind., perf. simplu; ar fi vrut – pred. vb., vb. tranz., cond.-opt., perf.; să facă loc – pred. vb., loc. vb.; se uitară – pred. vb., vb. intranz., ind., perf. simplu; nu aveau – pred. vb., vb. tranz., ind., imperf.; venise – pred. vb., vb. intranz., ind., m.m.c.perf.; se întoarse – pred. vb., vb. intranz., ind. perf. simplu; nu vă supăraţi – pred. vb., vb. tranz., imperativ, prez.; întreb – pred. vb., vb. tranz., ind., prez.; aţi venit – pred. vb., vb. intranz., ind., perf. compus. Mlădie şi frumoasă – elemente predicative suplimentare; c-un glas – idem.

62. 1. De Marenne ... prilej – PP
2. să-şi fixeze ... sale – CS (AT) (R – 1)
3. Ochiul ... satisfăcut – PP
4. Aici ... a singurătăţilor – PP
5. pe care bănui... – AT (R – 4)
6. ori de câtă ... înzestraţi – CV (R – 5)
7. căci la ... creaţiei – CZ (R – 6)
8. Drumul ... stare – PP
9. Încât domnia-sa ... întrebarea – CNS (R – 8)
10. dacă nu plăteşte ... unice – AT (R – 9)

Rămaşi = care au rămas; de a aduna = să adune privelişti...

63. 1. Budulea ... de seamă – PP
2. deşi nu înţelegea nimic – CV (R – 1)
3. Dar... plumbul – PP
4. după ce s-a văzut singur – CT (R – 3)
5. şi a început – PP
6. să înveţe ... numele – CD (R – 5)
7. L-a scris o dată – PP
8. l-a scris ... zece ori – PP
9. cu atât ... înţelegea – CNS (R – 8)
10. că se poate – CD (R – 9)
11. să înţeleagă şi altul – SB (R – 10)
12. ceea ce scria – CD (R – 11)
13. pentru că ... aceeaşi slovă – CZ (R – 12)
14. de câte ... fel – CT (R – 13)
15. Acu parcă înţelegea – PP
16. că este cu putinţă – CD (R – 15)
17. ca unul să citească – SB (R – 16)
18. ceea ce ... alţii – CD (R – 17)
19. fiindcă toţi ... fel – CZ (R – 18)

Propoziţia a XII-a: scrisul; propoziţia a XVII-a: cititul; propoziţia a XIX-a: scriind.

64. 1. La şase ... unei ierni – PP
2. când huhurezii ... furtuna – AT (R – 1)
3. cum nu se ... bătrâni – AT (R – 2)
4. Atâta omăt s-a topit – PP
5. atâta ... Siretul – PP
6. încât s-a întemeiat ... Iurg – CNS (R – 5)
7. cum n-a mai ... vechi – AT (R – 6)
8. cum nu ... de ani – AT (R – 6)

Analiza sintactico-morfologică:
Din toamnă – atrib. subst. prep., subst. cu prep. în Ac.; dezgheţurile – subiect, subst. com. în N., art. hot. *le*; unei ierni – atrib. subst. genit., subst. com. în G., art. nehot.

Scanned with OKEN Scanner

unei; din bătrâni – compl. circ. de timp, subst. cu prep. în Ac.; o vedere – subiect, subst. com. în N., art. nehot. *o*; într-un veac – compl. circ. de timp., subst. cu prep. în Ac.; într-o mie de ani – compl. circ. de timp, sintagmă formată din subst. precedat de numeral, Ac.

PUNCTUAŢIA

2. Semnele de punctuaţie folosite: semnele citării, linia de dialog, virgula, semnul exclamării şi al întrebării, punctele de suspensie.
5. Conţinutul nu se modifică, întrucât frazele sunt formate din propoziţii identice (principale).
7. „Aş fi murit de-aş fi lăsat / nevăzută, / neauzită / o singură desfrunzire de aer trăită. / Mersul. Zborul. Înotul." STĂNESCU
8. „[...] asculta ceea ce spun ei şi numai pufnea din când în când. Şi cum sfătuiau bătrânii, numai iaca se aude sub vatră..." CREANGĂ
9. „– Aş fi dorit, puternice Safer-Gazi, a o înfăţişa eu singur măritului han." SADOVEANU
10. „– Ce să întreb, prea cinstite şi mărite jupâne pârcălabe?
– Nu ştiu; dar dacă ai asemenea poruncă, întreabă.
– Bine, să întreb dacă nu cumva i-aţi văzut ori dacă n-aveţi vreo ştiinţă despre acei lotri.
– N-avem." SADOVEANU
„Mai stai de mă alintă / Cu mâna ta cea mică, / Şi spune-mi de ce-i toamnă / Şi frunza de ce pică..." BACOVIA
12. „Şi dacă totuşi ar fi vorba de un refuz, ei refuză, desigur, speţa cititorilor, din păcate mereu numeroşi, care concepe încă lectura poeţilor ca o dulce pasivitate (ca să nu zicem lene)." STREINU
„– Stăpâne, zise atunci calul... Încalecă pe mine şi hai! Ştii tu unde te-oi duce..." CREANGĂ
„– Dacă-i aşa, apoi veniţi să vă sărute mama!" *Idem*
„– Acela-i copilul meu cel mai mic. Aţine-te!" *Idem*
16. Virgula se foloseşte înaintea lui *şi* adversativ, adverbial, narativ:
„Celui mai mare îi veni vremea de însurat, şi baba ... umbla valvârtej să-i găsească mireasă..." CREANGĂ
„Pe câte se poate omeneşte prevedea, literatura poetică română va începe în secolul al XX-lea sub auspiciile geniului lui, şi forma limbii naţionale..." MAIORESCU
„Şi numai cât a gândit Făt-Frumos, şi îndată au şi fost aduşi de faţă părinţii..." CREANGĂ
„Ş-au mâncat, ş-au băut, ş-au cântat până au adormit cu toatele pe loc." *Idem*
17. „Eu plâng atunci, căci tu-mi răsai în zare,
A vremii noastre dreaptă muceniţă..." GOGA
„– Da' mai întâi trebuie să afli că bătrânii, vra să zică cuconul Iorgu şi cucoana Smaranda, au ţinut unul la altul..." SADOVEANU
18. „Iar eu, eu, singuratic în lumea cea pustie,
În chaos fără stele şi fără de nimic,
M-aş arunca..." EMINESCU
19. Când consecutiva urmează imediat după predicatul regentei şi este introdusă prin conjuncţia *de*, nu se desparte prin virgulă de regenta sa:
„– Ce va să zică întâmplarea! Vine aşa câteodată[] de nici n-o bagi în seamă..." SLAVICI
„A cântat atât de frumos[] de-a încântat pe toţi!"
„Cu toate că era atâta de bogat[] de să mănânce aur cu lingura, lăcomia lui n-avea margini." P. ISTRATI
20. Cumulativele şi opoziţionalele se despart prin virgulă de regentele lor:
„Pe lângă că e fudul[,] nu ştie nici a se purta..."

Scanned with OKEN Scanner

„Și tot alte gânduri îmi zburau prin cap... și[,] în loc să mă fac mai înțelept[,] mă făceam tot mai neastâmpărat..." CREANGĂ

21. Incidentele se izolează prin virgulă de regentele lor:
„Se crede[,] și unia spun[,]
Dar totul rămâne secret[,]
Duduia visează-un poet,
Bizar, singuratic, nebun." BACOVIA

35. „[...] iacată și Tinca...
Cum intră, o înconjură toți trei musafirii; d. Lefter o ia de piept:
– Unde mi-e jacheta?
– Care jachetă?
– Jacheta cenușie [...]
– Care belete, boiarule?
– Te faci că nu știi, gașperiță!
– Sa ma trasneasca Dumnezeu, sa hie al dracului!..." CARAGIALE

37. „Dumnezeul nostru[:] umbră, patria noastră[:] o frază;
Sufletul vostru[:] un înger, inima voastră[:] o lină." EMINESCU

40. Subordonata incidentă este modală (...*după cum vezi*...) și este așezată între virgule.

ORTOGRAFIA

2. Kaki, kantian, kilolitru, kilovolt, kinescop, kripton.

8. Indicativ prezent: creez, creezi, creează; agreez, agreezi, agreează. Conjunctiv prezent: să creez, să creezi, să creeze; să agreez, să agreezi, să agreeze. Imperativ prezent: creează; agreează.

14. Când se referă la opera literară a fiecăruia, la scrisul lor: eminescian/ă, călinescian/ă; bacovian/ă; sorescian/ă; minulescian/ă.
În cuprinsul propoziției se vor scrie cu inițială mică.
Aceste adjective se pot substantiviza ca orice alt adjectiv: eminescianismul, călinescianismul, bacovianismul, sorescianismul, minulescianismul.

29. a. „Și nici vaiete, nici lacrimi nu pot să reurce afar'
[...] Pentru cei ce sunt năuntru străluceşte în zadar!" MACEDONSKI
b. „De sunt nebun, voiesc să-i apăr,
Că-n ochi au fulgere ce scapăr." *Idem*

30. a. Cei ce; despre; oriunde.
b. Nici unul; pentru că; numai; astfel; deodată.

31. Prin eliminarea blancului la cuvintele: o dată, în alta, în altul, s-au, ca să, nu mai, obținem cuvinte noi: odată, înalta, înaltul, sau, casă, numai.

32. Prin introducerea blancului la cuvintele subliniate, apar cuvinte noi: niciodată – nici o dată; numai – nu mai; deodată – de o dată; anotimpuri – an (o) timpuri; desigur – de sigur.

34. a. „Rânjitor pândește[-]apașul,
Floarea mlaștinii adânci,
Monstruos se-ntinde[-]orașul,
Viciul joacă-n el pe brânci." MACEDONSKI
b. „Tăria își năruie sfârșitele[-]carcere
Sulițe[-]albastre, fără întoarcere,
privirile mi le[-]azvârl, pe[-]amândouă,
să-l întâmpine fericite și grave." STĂNESCU
c. „E[-]acelaşi clopot de[-]altădată, / e[-]acelaşi grav prooroc ce-mparte / Drumeților / Netălmăcite / Și cobitoare proroci!" MINULESCU

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE

A. BIBLIOGRAFIA ŞTIINŢIFICĂ

1. *Gramatica limbii române*, ediţia a II-a, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1963
2. *Îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuaţie*, ediţia a IV-a, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1983
3. *Dicţionar ortoepic, ortografic şi morfologic*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1982
4. *Dicţionarul Enciclopedic Român*, vol. I-IV, Editura Politică, Bucureşti, 1962-1966
5. *Dicţionarul Explicativ al Limbii Române*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1984
6. Andrei, Mihai; Ghiţă, Iulian, *Limba română – fonetică, lexicologie, gramatică, stil şi compoziţie, exerciţii*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1983
7. Avram, Mioara, *Probleme ale exprimării corecte*, Editura Academiei, Bucureşti, 1987
8. Avram, Mioara, *Gramatica pentru toţi*, Editura Academiei, Bucureşti, 1987
9. Beldescu, George, *Ortografia, punctuaţia şi cunoştinţe lingvistice în practica predării*, în *Limbă şi literatură*, Bucureşti, 1967
10. Beldescu, George, *Ortografia în şcoală*, Editura Ştiinţifică şi Pedagogică, Bucureşti, 1973
11. Beldescu, George, *Ortografie, ortoepie, punctuaţie*, Societatea de Ştiinţe Filologice, Bucureşti, 1982
12. Beldescu, George, *Ortografia actuală a limbii române*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985
13. Breban, Vasile, *Probleme de ortografie, gramatică şi lexic*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1973
14. Bulgăr, Gheorghe, *Limba română – fonetică, lexic, morfologie, sintaxă, stilistică*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1995
15. Coteanu, Ion, *Stilistica funcţională a limbii române*, Editura Academiei, Bucureşti, 1975
16. Graur, Alexandru, *Studii de lingvistică generală*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1960
17. Iordan, Iorgu, *Stilistica limbii române*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1975
18. Popescu, Ştefania, *Gramatica practică a limbii române*, Editura Ştiinţifică şi Pedagogică, Bucureşti, 1971
19. Puşcariu, Sextil, *Limba română*, Editura Minerva, Bucureşti, 1976
20. Rosetti, Alexandru, *Istoria limbii române*, vol. I, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1960
21. Rosetti, Al.; Cazacu, B.; Onu, Liviu, *Istoria limbii române literare*, Editura Minerva, Bucureşti, 1971
22. Rosetti, Al.; Lăzăroiu, Aurelian, *Introducere în fonetică*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982
23. Seche, Mircea, *Schiţă de istorie a lexicografiei române*, Editura Ştiinţifică, vol. I – 1966, vol. II – 1969

Scanned with OKEN Scanner

24. Şerban, Vasile, *Sintaxa limbii române* – Curs practic, ediţia a II-a, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1970
25. Şerban, Vasile; Evseev, Ivan, *Vocabularul limbii române*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1979
26. Vianu, Tudor, *Despre stil şi artă literară*, Editura Tineretului, Bucureşti, 1965
27. Vianu, Tudor, *Studii de stilistică*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1968

B. BIBLIOGRAFIA TEXTELOR

1. Alecsandri, Vasile – *Poezii*, Editura Minerva, Bucureşti, 1981
2. Agârbiceanu, Ion – *Arhanghelii*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1987
3. Alexandrescu, Grigore – *Poezii*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1967
4. Arghezi, Tudor – *Scrieri alese*, Editura Minerva, Bucureşti, 1978
5. Bacovia, George – *Versuri şi proză*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1987
6. Barbu, Ion – *Versuri şi proză*, Editura Minerva, Bucureşti, 1970
7. Blaga, Lucian – *Meşterul Manole*, Editura Albatros, Bucureşti, 1983
8. Blaga, Lucian – *Cântecul şi hronicul vârstelor*, Editura Ion Creangă, Bucureşti, 1976
9. Brătescu-Voineşti, I.Al. – *Întuneric şi lumină*, Editura Minerva, Bucureşti, 1978
10. Buzatu, Gheorghe – *Mareşal Antonescu*, Biblioteca Academiei, Iaşi, 1987
11. Caracostea, Dumitru – *Studii critice*, Editura Albatros, Bucureşti, 1982
12. Caragiale, I.L. – *Momente şi schiţe*, Editura Tineretului, f.a., f.l.
13. Caragiale, I.L. – *Nuvele. Povestiri. Amintiri. Varia*, Editura Minerva, Bucureşti, 1981
14. Caragiale, I.L. – *Teatru*, Editura Albatros, Bucureşti, 1972
15. Călinescu, George – *Ion Creangă* (viaţa şi opera), Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1966
16. Călinescu, George – *Viaţa lui Mihai Eminescu*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1966
17. Creangă, Ion – *Poveşti. Povestiri. Amintiri*, Editura Minerva, Bucureşti, 1978
18. Coşbuc, George – *Nunta Zamfirei*, Editura Tineretului, Bucureşti
19. Delavrancea, Barbu – *Scrieri alese*, vol. I-II, Editura Tineretului
20. Delavrancea, Barbu – *Teatru*, Editura Tineretului
21. * * * – *Din lirica de dragoste a lumii*, Editura Minerva, Bucureşti, 1978
22. Eliade, Mircea – *Nouăsprezece trandafiri*, Editura Românul, Bucureşti, 1991
23. Eliade, Mircea – *Istoria credinţelor religioase*, vol. I-III, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1991
24. Eliade Mircea – *Nuvele inedite*, Editura Rum-Irina, Bucureşti, 1991
25. Eminescu, Mihai – *Poezii*, E.S.P.L.A., Bucureşti, 1966
26. Eminescu, Mihai – *Poezii*, vol. II (inedite), B.P.T., Bucureşti, 1978
27. Filimon, Nicolae – *Ciocoii vechi şi noi*, Editura Minerva, Bucureşti, 1978
28. Galaction, Gala – *Nuvele. Povestiri*, Editura Minerva, Bucureşti, 1979
29. Gârleanu, Emil – *Din lumea celor care nu cuvântă*, Editura Ion Creangă, Bucureşti, 1981
30. Goga, Octavian – *Poezii*, Editura I. Creangă, Bucureşti, 1986

Scanned with OKEN Scanner

31. Haşdeu, B.P. – *Pagini alese*, Editura Tineretului, f.a.
32. Hogaş, Calistrat – *Pe drumuri de munte*, Editura I. Creangă, Bucureşti, 1982
33. Istrati, Panait – *Haiducii*, I-II, Editura Minerva, Bucureşti, 1978
34. Iancu, Mihai – *Universul alb*, Editura Albatros, Bucureşti, 1978
35. Labiş, Nicolae – *Moartea căprioarei*, Editura Tineretului, f.a.
36. Macedonski, Alexandru – *Excelsior*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1968
37. Maiorescu, Titu – *Din Critice*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1978
38. Manolescu, Nicolae – *Istoria critică a literaturii române*, vol. I-II, Editura Minerva, Bucureşti, 1990
39. Minulescu, Ion – *Versuri şi proză*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1986
40. Negruzzi, Costache – *Negru pe alb*, Editura Tineretului, Bucureşti, f.a.
41. Pann, Anton – *Povestea vorbei*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1967
42. Petrescu, Camil – *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, Editura Porto Franco, Galaţi, 1993
43. Piru, Alexandru – *Garabet Ibrăileanu* (viaţa şi opera), Editura Minerva, Bucureşti, 1971
44. Preda, Marin – *Marele singuratic*, Editura Minerva, Bucureşti, 1978
45. * * * – *Proverbe şi cugetări despre omenie*, Editura Albatros, Bucureşti, 1978
46. Heliade-Rădulescu, Ion – *Scrieri alese*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1967
47. Rebreanu, Liviu – *Ion*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1986
48. Sadoveanu, Mihail – *Povestiri*, vol. I-II, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1988
49. Sadoveanu, Mihail – *Scrieri alese*, vol. I-V, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1967
50. Sorescu, Marin – *Poeme*, Editura Albatros, Bucureşti, 1976
51. Slavici, Ion – *Proze* I-II, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1967
52. Stancu, Zaharia – *Să nu uiţi, Darie...*", Editura Ion Creangă, Bucureşti, 1985
53. Stănescu, Nichita – *Poezii*, Editura Minerva, Bucureşti 1988
54. Teodoreanu, Ionel – *În casa bunicilor*, Editura Tineretului, f.a.
55. Topîrceanu, George – *Balade vesele şi triste*, Editura pentru Literatură, Bucureşti 1966
56. Vauvenargues – *Maxime şi reflecţii*, Editura Minerva, Bucureşti, 1973
57. Zamfirescu, Duiliu – *Viaţa la ţară. Tănase Scatiu*, Editura Minerva, Bucureşti, 1980
58. Zamfirescu, Violeta – *Incandescenţe*, Ed. Minerva, Bucureşti, 1985

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

Cuvânt înainte 5
Sigle şi abrevieri 7

PARTEA ÎNTÂI
FONETICA

CAPITOLUL I – Noţiuni generale despre fonetică 11
CAPITOLUL II – Stilistica foneticii 14
Exerciţii 18

PARTEA A DOUA
VOCABULARUL

Introducere 21
CAPITOLUL I – Noţiuni generale despre vocabular
1. Definirea vocabularului 22
2. Definirea cuvântului 23
3. Sensul lexical 23
4. Structura morfematică 29
CAPITOLUL II – Vocabularul românesc
Argoul. Jargonul. Arhaismele. Regionalismele. Termeni tehnici şi ştiinţifici .. 31
CAPITOLUL III – Îmbogăţirea vocabularului
I. Prin mijloace interne
Derivarea. Compunerea. Conversiunea. Abrevierea. Formaţiile analitice 34
II. Prin mijloace externe
Împrumuturile. Calcul lingvistic. Neologismele 39
CAPITOLUL IV – Stilistica vocabularului 41
Exerciţii 49

PARTEA A TREIA
MORFOLOGIA

Introducere 59
Noţiuni generale despre morfologie 60
CAPITOLUL I – Părţile de vorbire flexibile
I. Substantivul 61
II. Articolul 66

Scanned with OKEN Scanner

III. Adjectivul 69
IV. Numeralul 72
V. Pronumele 74
VI. Verbul 81
CAPITOLUL II – Părţile de vorbire neflexibile
I. Adverbul 88
II. Prepoziţia 90
III. Conjuncţia 90
IV. Interjecţia 92
CAPITOLUL III – Stilistica părţilor de vorbire 93
Exerciţii 99

PARTEA A PATRA

SINTAXA

Introducere 111
CAPITOLUL I – Sintaxa părţilor de propoziţie 115
Părţile de propoziţie principale
I. Predicatul 115
II. Subiectul 118
III. Atribut 121
IV. Complementul 125
Complementele necircumstanţiale
1. Complementul direct 126
2. Complementul indirect 127
3. Complementul de agent 128
Complementele circumstanţiale
1. Complementul circumstanţial de mod 129
2. Complementul circumstanţial de timp 130
3. Complementul circumstanţial de loc 130
4. Complementul circumstanţial de cauză 131
5. Complementul circumstanţial de scop 132
6. Complementul circumstanţial consecutiv 132
7. Complementul circumstanţial concesiv 132
8. Complementul circumstanţial condiţional 133
9. Complementul circumstanţial instrumental 133
10. Complementul circumstanţial de relaţie 134
11. Complementul circumstanţial opoziţional 134
12. Complementul circumstanţial de excepţie 134
13. Complementul circumstanţial cumulativ 135
14. Complementul circumstanţial sociativ 135
V. Elementul predicativ suplimentar 136
Exerciţii de sintaxa propoziţiei 138

Scanned with OKEN Scanner

CAPITOLUL II – Sintaxa frazei 143
Introducere 143
Propoziţia subordonată subiectivă 146
Propoziţia subordonată predicativă 147
Propoziţia subordonată atributivă 148
Propoziţia subordonată apozitivă 149
Propoziţia subordonată completivă directă 150
Propoziţia subordonată completivă indirectă 151
Propoziţia subordonată completivă de agent 151
Propoziţia subordonată circumstanţială de loc 152
Propoziţia subordonată circumstanţială de timp (temporală) 152
Propoziţia subordonată circumstanţială de mod (modală) 153
Propoziţia subordonată circumstanţială de cauză (cauzală) 154
Propoziţia subordonată circumstanţială de scop (finală) 155
Propoziţia subordonată circumstanţială consecutivă 155
Propoziţia subordonată circumstanţială concesivă 156
Propoziţia subordonată circumstanţială condiţională 157
Propoziţia subordonată circumstanţială instrumentală 158
Propoziţia subordonată circumstanţială de relaţie 158
Propoziţia subordonată circumstanţială opoziţională 159
Propoziţia subordonată circumstanţială de excepţie 160
Propoziţia subordonată circumstanţială cumulativă 160
Propoziţia subordonată circumstanţială sociativă 161
Propoziţia subordonată predicativă suplimentară 161
CAPITOLUL III – Stilistica sintactică 163
Exerciţii de sintaxa frazei 168

PARTEA A CINCEA

PUNCTUAŢIA

Introducere 177
CAPITOLUL I – Micromonografii ale semnelor de punctuaţie 178
I. Punctul 178
II. Semnul întrebării 180
III. Semnul exclamării (al mirării) 181
IV. Virgula 182
V. Punctul şi virgula 186
VI. Două puncte 187
VII. Semnele citării (Ghilimelele) 189
VIII. Linia de dialog şi de pauză 190
IX. Parantezele 191
X. Punctele de suspensie 191
XI. Cratima (Liniuţa de unire şi de despărţire) 192
CAPITOLUL II – Stilistica punctuaţiei 193
Exerciţii 197

Scanned with OKEN Scanner

PARTEA A ŞASEA

ORTOGRAFIA

Introducere 203
Capitolul I – Principiile scrierii 205
Capitolul II – Norme ortografice 207
Capitolul III – Semne ortografice
Blancul. Cratima. Punctul. Bara. Linia de pauză. Apostroful 210
Capitolul IV – Stilistica semnelor de ortografie 213
Exerciţii 215
Cheia exerciţiilor 219
Vocabularul 219
Morfologia 223
Sintaxa 225
Punctuaţia 230
Ortografia 231
Bibliografie
A. Bibliografia ştiinţifică 232
B. Bibliografia textelor 233

Scanned with OKEN Scanner

În colecţia « + UNU »

au apărut :

1. Dumitru D. Pârâială, Viorica Pârâială : *Aritmetica. Probleme tipice rezolvate prin mai multe metode şi procedee,* vol. I
2. Dumitru D. Pârâială, Viorica Pârâială : *Aritmetica. Probleme tipice rezolvate prin mai multe metode şi procedee,* vol. II
3. Gheorghe Capşa : *Cartea admiterii în liceu. Limba şi literatura română*
4. Xenofont Vasiliu : *Cartea admiterii în liceu. Matematica*
5. Elena Boboc : *100 de teste de limba şi literatura română pentru gimnaziu*
6. Elena Rudică, Maria Trandafir : *Limba română. Culegere de exerciţii şi teste*
7. Traian Cohal, Eugenia Cohal : *Geometrie. Probleme rezolvate pentru gimnaziu şi liceu*
8. Elena Boboc : *100 de teste de limba şi literatura română pentru gimnaziu* (Ediţia a II-a)
9. Elena Rudică, Maria Trandafir : *Limba română. Culegere de exerciţii şi teste* (Ediţia a II-a)
10. Gheorghe Capşa : *Cartea admiterii în liceu. Limba şi literatura română* (Ediţia a II-a)
11. Mihaela Neagu, Constantin Petrovici : *Aritmetică. Exerciţii, jocuri şi probleme*
12. Aurel J. Istrate : *Exerciţii cu cheie. Limba română. Norme, stilistică, exerciţii*

În pregătire :

Viorel Irimia : *Teste grilă de istorie pentru admiterea în învăţământul superior*

Scanned with OKEN Scanner

Bun de tipar : februarie 1997 Apărut : 1997
Editura Polirom, B-dul Copou nr. 3, • P.O. Box 266
6600, Iaşi • Tel. & Fax (032) 214100; (032) 214111

Tiparul executat la Polirom S.A. • 6600 Iaşi,
Calea Chişinăului nr. 32
Tel. (032) 230323; Fax (032) 230485

Scanned with OKEN Scanner

ISBN 973-9248-61-6

Autorul a conceput această carte în ideea de a oferi tuturor celor care studiază sau predau limba şi literatura română un instrument de lucru folositor. Învăţătorii şi profesorii pot propune elevilor să rezolve în clasă ori acasă cele patru tipuri de exerciţii: de recunoaştere, de verificare, de consolidare şi creatoare. Cheia exerciţiilor asigură cititorilor posibilitatea de autocontrol, favorizând astfel studiul individual.

Ca un element de noutate, fiecare din cele cinci părţi ale volumului cuprinde câte un capitol consacrat stilisticii. Prin urmare, noţiunile elementare de stilistică, răspândite în general prin toate manualele de literatură din gimnaziu şi liceu, se găsesc sinteti-zate aici, fiind definite şi exemplificate în chip edificator. Latura ştiinţifică are ca suport cele mai avizate lucrări de specialitate apărute la noi.

Publicul căruia îi este destinată această sinteză este alcătuit din elevi, profesori, candidaţi la admiterea în licee şi şcoli profesi-onale, în şcolile postliceale, precum şi în facultăţile de litere, de drept ori la Academia de Poliţie.

1000250924055 24

EDITURA POLIROM

Scanned with OKEN Scanner